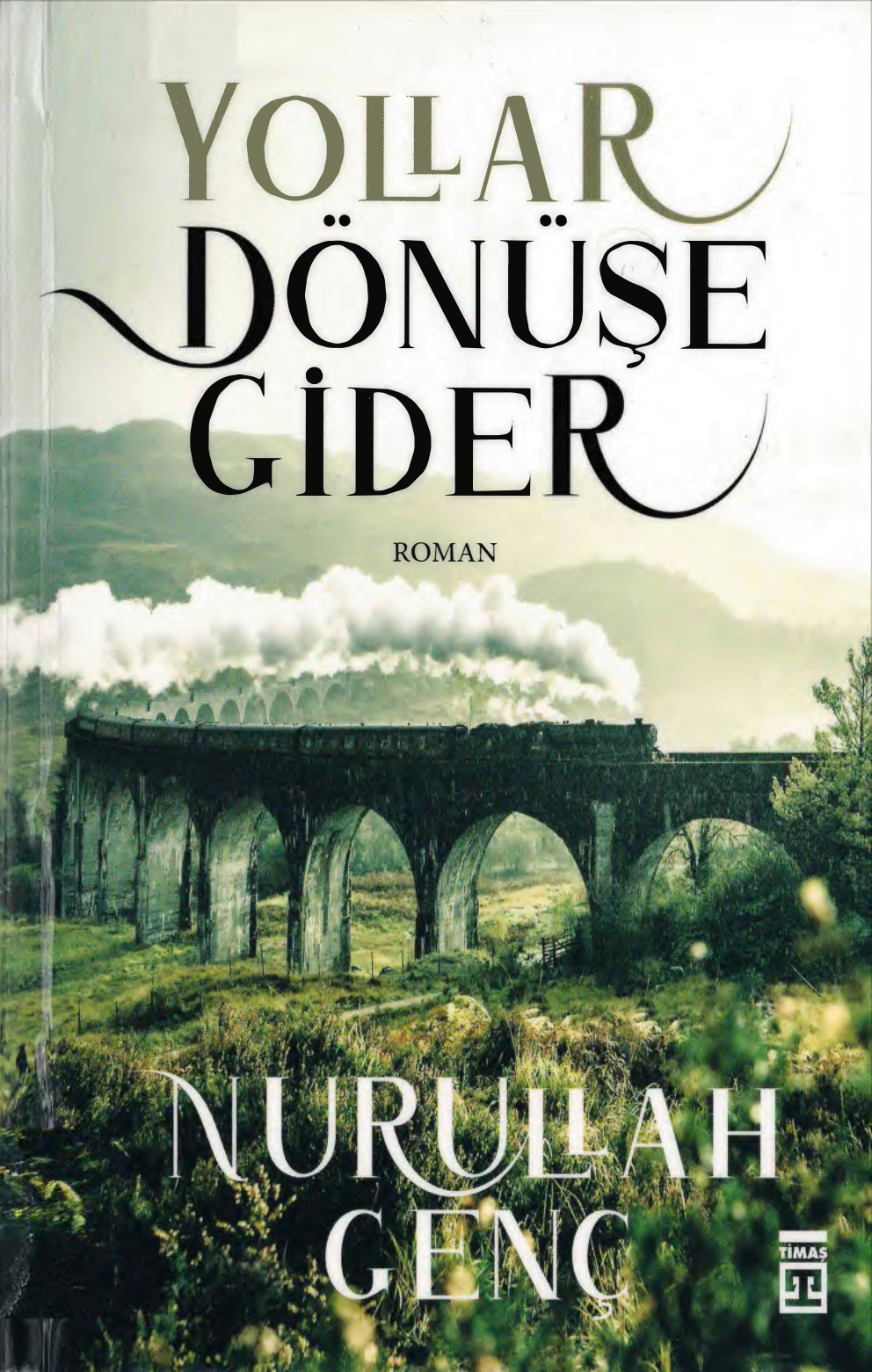
YOLLAR DÖNÜŞE GİDER

ROMAN

NURULLAH GENÇ

TİMAŞ

iyi ki kitaplar var...

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2022

timas.com.tr

YOLLAR DÖNÜŞE GİDER

Nurullah Genç

TİMAŞ YAYINLARI | 51
Edebiyat Kitaplığı | Tarihi Roman | 6

EDİTÖR
Kadir Güven

KAPAK TASARIM
Ravza Kızıltuğ

İÇ TASARIM
Nur Kayaalp

1. BASKI
Ağustos 1995, İstanbul

4. BASKI
Kasım 2022, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-975-7544-28-9

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Mega Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3
Baha İş Merkezi
Avcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi
Anonim Şirketi'ne aittir. İzinsiz yayınlanamaz.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

YOLLAR DÖNÜŞE GİDER

Nurullah Genç

TİMAŞ

Nurullah Genç

1960 yılında Erzurum'un Horasan ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Horasan'da, liseyi ve üniversiteyi Erzurum'da tamamladı. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden mezun oldu. 1984 yılında aynı fakülteye araştırma görevlisi olarak girdi. Yönetim ve organizasyon alanında çalışan Genç, 1990'da doktor, 1995'te doçent, 2001 yılında profesör oldu. 2003 yılında Kocaeli Üniversitesi'ne geçti ve orada yedi yıl çalıştı. 2010 yılında emekli oldu. İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. Bölüm başkanlığı ve dekanlık görevlerinde bulundu. 2012 yılında Sermaye Piyasası Kurul üyeliğine atandı ve 2015 yılında Kurul Başkanvekili olarak görevinden ayrıldı. Aynı yıl Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası meclis üyeliğine seçildi. Halen bu görevine devam etmektedir.

Pek çok edebiyat dergisinde farklı mahlaslar da kullanarak şiirlerini ve yazılarını yayımladı. *Türk Edebiyatı, Aylık Dergi, İtibar, Dergâh, Edebiyat ve Eleştiri, Dize, Ayvakti, Dil ve Edebiyat, Edebiyat Ortamı, Yolcu, Aydili, Şiar, Gurbet, Mina, Kardelen, Palandöken, Karçiçeği, Güneysu, Dolunay, İkindi Yazıları, Bu Ülke, Bizim Külliye, Muhit* bunlardan bazılarıdır.

Sanat-Edebiyat Ödülleri

MTTB Hicri 1400 Şiir Yarışması Birincilik Ödülü

Yeni Devir gazetesi Genç Kalemler Makale Yarışması İkincilik Ödülü

Tutkular Keder Oldu romanıyla 1987 Kültür ve Turizm Bakanlığı Roman Teşvik Ödülü

"Yağmur" şiiri ile 1990 yılında TDV Na'at-ı Şerif Büyük Ödülü

"İnkılâba Az Kaldı" şiiriyle Milli Gençlik Vakfı Gençlik Marşı Yarışması 1993 Birincilik Ödülü

Doğu Anadolu Gazeteciler Cemiyeti 1996 Kültür Hizmet Ödülü

Gül ve Ben isimli eseriyle, 1998 yılında Tuzla Belediyesi Gül Şiirleri Armağanı Büyük Ödülü

Hüznün Lalesidir Dünya isimli eseriyle 1999 Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Şairi Ödülü

Tutkular Keder Oldu romanı Arapçaya çevrildi ve roman çeviri ödülü aldı.

2008 yılında fotoğraf sanatıyla ilgilenmeye başladı. Çok sayıda fotoğrafı ulusal ve uluslararası sergilere kabul edildi ve çeşitli ödüller aldı. 2012 yılı sonunda, merkezi Fransa'da bulunan Uluslararası Fotoğraf Sanatı Federasyonu (FIAP) tarafından verilen AFIAP (Uluslararası Fotoğraf Sanatçısı) unvanıyla onurlandırıldı. İlk kişisel sergisini 2011'in Mayıs ayında "Ruhumdan Yansıyanlar" adıyla açtı ve sergilenen fotoğraflar İstanbul Ticaret Üniversitesi tarafından aynı adla albümleştirildi. "Sen İstanbul Olsaydın Keşke" şiiri dört fotoğrafçı tarafından çekilen İstanbul fotoğraflarıyla bütünleştirildi ve Ümraniye Belediyesi tarafından şiir ve fotoğraf sergisine dönüştürülerek albümleştirildi.

Fotoğraf Sanatı Ödülleri

18. Altın Kamera Fotoğraf Yarışması'nda renkli baskı dalında başarı ödülü

1st Exhibition of Photography Portrait 2013, siyah-beyaz dalda altın madalya, Sırbistan

Salon of Art Photography World Around Us 2013, spor dalında altın madalya, Sırbistan

International Exhibition of Art Photography 2013, moment dalında gümüş madalya, Mekadonya

Grand Canyon Arizona 2012, mimari dalda jüri özel madalyası, ABD

Grand Canyon Arizona 2012, gezi dalında mansiyon, ABD

PSA International Exhibition of Photography 2012, renkli dalda mansiyon, ABD

Golden Spurs 2012, gezi dalında mansiyon, Belçika

Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Dünya İnançları Fotoğraf yarışması, mansiyon, Türkiye

www.ukrfoto.org 2012, serbest dalda mansiyon, Ukrayna

UFSD 2012 Fotoğraf Yarışması Sille Sanat Sarayı mansiyon, Türkiye

1st Exhibition Photography "Photography 2012" Pirot, siyah beyaz dalda mansiyon, Sırbistan

FOKUS Uluslararası Fotoğraf Yarışması 2013, mansiyon, Türkiye

ESERLERİ

ŞİİR KİTAPLARI:

Çiçekler Üşümesin
Nuyageva
Yankı ve Hüzün
Aşkım İsyandır Benim
Siyah Gözlerine Beni de Götür
Yanılgı Saatleri
Denizin Son Martıları
Aşk Ölümcül bir Hülyadır
Hüznün Lâlesidir Dünya
Gül ve Ben
Yürüyelim Seninle İstanbul'da
Müptelâdır Gemiler Benim Denizlerime
Sensiz Kalan Bu Şehri Yakmayı Çok İstedim
Birkaç Deli Güvercin
Çanakkale: Her Şey Yanıp Gül Oldu
Ateş Semazenleri
Söyle Bana Hindiba
Mahrem ve Münzevi (Toplu Şiirler)
Yağmur
Rüveyda
Siyah Beyaz Tabletler
Bilardo Telmihleri
Bahar Buselik
Dilek Tuttum Okunsun Ahım Arşa Dokunsun

ROMANLARI:

Tutkular Keder Oldu
Yollar Dönüşe Gider
İntizar

ANI-BİYOGRAFİ:

Omuzlarımda Dünya

Bahar mutluluktu.

Pinaduz köyünün ezici mahrumiyetlerine rağmen, mutlulukla gelmişti bahar. Yine çiçekler, yine börtü böcek, yine hayatın bozkırda nefes alıp veren binbir esrarı.

Rengârenk bir tabiat manzarası olurdu baharları Pinaduz köyünde. Her çiçek, Bekir'in gönlünde yeri doldurulamayan izler bırakırdı. Çiçekleri çok sever, onlara bakar, onlarla konuşurdu. Böylesine tutkundu kâinata ve onun güzelliklerine. Yemyeşil çayırlar, altın sarısı tarlalar rüzgâr estikçe âheste âheste dalgalanır ve ruhunda hoş bir esinti meydana getirirdi. Soğuk sulu gözeler, yanık tenli çobanları beklerdi gün boyu. Onların alev alev yanan yüreklerini ferahlatır, içlerine su serperdi.

Vurdumduymazdı zaman; akardı alabildiğine, hız kesmeden, eyvallah demeden.

Gün gelecek güneşin yakıcı kolları arzı simsıkı saracak ve kirli sarıya bürünecekti toprak. Yeşil olan ne varsa kuruyacaktı ve üşümeye başlayacaktı gecenin sırtı. Bulutlar, buz tutan birer pamuk döşek gibi serileceklerdi gökyüzüne. Bir ucundan diğer ucuna donduracaklardı gökyüzünü. Rüzgâr karla kapatırken evlerin yollarını, iki kelimenin ezgisi dolaşacaktı Pinaduz köyünün sokaklarında:

Bahar mutluluktur.

Bir kâbus muydu bu? Umudun ve umutsuzluğun günleri beraberinde sürüklediği bitmeyen bir kâbus!

Umudu kendisine yakıştırıyordu, ama ya umutsuzluk? Nadiren de olsa, ortada hiçbir sebep yokken umutsuzluğa kapılması neyin işaretiydi? İçinde bir yük vardı ama ne olduğuna bilmiyordu. Ruhunda bir daralma hissediyordu ama bunun sebebine dair hiçbir fikri yoktu.

Böylesine iç açıcı olmayan düşüncelerin pençesinde kıvranırken, bembeyaz bir örtüyle kaplı Aşağı Pasin Ovası'na, onu iki yönlü saran ve yer yer karartılarla dolu irili ufaklı dağ silsilesine takıldı gözleri. İnsanın içini ürpertiyle dolduran bir görüntüsü vardı dağların.

Hava kapalıydı, soğuk ve sessizdi. Kısa bir süre içinde varını yoğunu ortaya dökecekmiş gibi esrarlıydı. Hafif bir rüzgâr esiyordu. Hafif ama yakıcı. İçe işleyen. Yakasına sarılıp bir daha gitmeyen. Tutucu, yapışkan bir rüzgâr.

Bulutları, gönlüne çekilmiş siyah bir perde gibi hissediyordu. Biliyordu ki:

Her zaman böyle değildi Bekir. Bugün daha bir başkaydı nedense. Duruşu, bakışı hüzünlü, sessizliği dokunaklıydı. Bazen saniyeler boyu bir noktaya bakmakta, bu bir noktada ruhunun çırpınışlarını seyretmekteydi. Gözleri kendiliğinden büzülüyor, yavaşça kapanıyordu göz kapakları. Uyuyacakmış gibi bir görüntüsü vardı ama uykusuzdu. Nedenini bir türlü anlayamadığı, yüreğini oylum oylum kemiren melun bir can sıkıntısı yakasına yapışmış, bütün benliğini örseliyordu.

Ve yine biliyordu ki:

Bekir üzüntüye, kara kara düşünmeye aşina olmayan biriydi. Tedbiri eksik etmeyen, takdire boyun eğendi. Daha on sekizinde bir civan olmasına rağmen hayatı kavramaya çalışan; gecenin ve gündüzün, sevginin ve nefretin, ölümün ve ebediyetin esrarını anlamaya gayret edendi.

Öyle ise neydi bu? Elinde olmadan neden darağacında hissediyordu kendisini!

"Rabbim," dedi içinden. "Ey Kâinatın yaratıcısı Rabbim! Kalbime ferahlık, ruhuma genişlik ver! Beni bu baş belası, bu günlerdir içimi oyan sıkıntıdan kurtar! Bütün fenalıklardan koru! Rabbim; sen en büyüksün!.."

Gözleri bir yay çizerek Aşağı Pasin Ovası'ndan ve dağlardan ayrılıp Pinaduz köyünün eteğine kurulduğu Ziyaret Dağı'nın sağ tarafındaki uçuruma ilişti. Heybetli kayalar arasında yükselen iki uzun çam ağacının yeşil yapraklarında gezindi kısa bir süre. Sonra ani bir kaymayla ağaçlardan sıyrılarak bulutlara tırmandı. Kavisler çizerek yavaş yavaş ufuklara yöneldi. Tekrar uçuruma döndü ve o iki çam ağacına sabitlenip kaldı gözleri.

Buz tutmuş bir taşı kopardı yerden. Karşısındaki duvara fırlattı. Duvardaki sıcacık yuvasının girişinde arada bir öten serçe panik içinde havalandı. Onun, kanatlarını çırparak boşlukta şaşkın şaşkın dönüp durması ve son çare olarak yuvasına sığınması dikkatini çekti Bekir'in. "Neden böyle aniden öfkeleniyorum? Eve gidip biraz uyuyarak bu korkunç can sıkıntısından kurtulabilirim belki!" diye geçirdi içinden.

Hava ne yağıyor ne de açıyordu.

Çömeldiği ahır duvarının dibinden çevik bir hareketle kalktı. Eve doğru yürüdü. İçeri girdiğinde, alaca renkli ev kedisi ayaklarına dolaşarak koşar adım yatak odasına gitti. Ortalık sessizdi. Misafir odasında, girişte solda kalan yatağa besmele çekip uzandı. Karşısın-

daki duvara asılı Kur'an-ı Kerim'i görünce tuhaf bir duygu saplandı kalbine. Hemen toparlandı ve oradan ayrıldı.

Yatak odasında, yerdeki iki minderi birleştirerek sırtüstü uzandı. Anasının mor ehramını çekti üzerine. Sol kolunun dışa doğru yan tarafı seğiriyordu. Bunun neye işaret olabileceğini düşündü bir süre. Birkaç dakika içinde uyuyakaldı.

Odanın penceresinde şöyle bir görünüp kayboldu güneş. Alaca kedi gelip Bekir'in yanına çöktü, patilerini kıvırarak altına aldı ve gözlerini yumdu...

"Ben Rus Çarı Nikolay; Osmanlı ülkesi benimdir! Bütün Müslümanlar esirimdir!.."

Tanımadığı bir yerdi burası. Karşısında yüce bir dağ. Çirkin ve heybetli bir adam dikilmişti dağın başında. Art arda sıraladığı sözlerin her harfi zehirli birer diken olup kalbine işliyordu. Kulaklarının zarı yırtılacaktı neredeyse. Şiddetli bir kin bürümüştü gözlerini. Dağa doğru yürümeye başladı. Zorlukla attı adımlarını. Yürüdükçe toprağa saplandı. Ama hiçbir yılgınlık yoktu dünyasında. Titreyerek de olsa, yara yara ilerledi toprağı. Kan ter içinde kaldı adım adım. Dağ habire büyüyordu önünde. Adam habire büyüyordu. Düşmedi. İlerledi adım adım.

O yaklaştıkça dağ uzaklaşıyordu.

İri iri açıldı gözleri. Nefesi daraldı ve çatlarcasına vurdu yüreği. Burun delikleri şişti, kırmızı birer elmaya döndü yanakları.

Çirkin adam büyümüş, dağ kadar olmuştu artık. Sol elini Bekir'e doğru uzatarak bir şeyler söylüyordu. Parmaklarını gözlerine sokmak için uzatınca, korkuyla sarsıldı Bekir. Göz bebeklerine girmeden, sivri ve kanlı parmakları öfkeyle yakaladı. Şiddetle arkaya savurdu. Ok gibi fırlayıp uçtu adam. Uçarken küçülüp kaybolmuştu.

Gözlerini yumup derinden bir nefes aldı Bekir. Öylece kaldı bir süre. Terden sırılsıklam olmuştu ve yarı yarıya toprağa gömülmüştü. Duyduğu bir sesle uyandı. Gözlerini açtığında, şaşırdı. Ama mutlu

bir şaşkınlıktı bu. Çünkü her şey bambaşkaydı aslında ve gördüğü bir rüyadan ibaretti. Gözleri ışıl ışıl parlayan alaca kedi atıldı kucağına bir anda. Gülümseyerek baktı kediye Bekir. Başını kollarına sürerek miyavladı kedi.

Gülsüm Ana'nın, ruhunu büyüleyen, şefkat dolu sesiyle uyanmıştı:

"Bekir, bir yerin mi ağrıyor kuzum?"

Yattığı yerden dimdik doğrulurken, alaca kedi fırlayıp gitti. Kedinin arkasından şöyle bir bakan Bekir.

"İyiyim anacığım," dedi. Gözlerini ovdu.

"Uyurken o yana, bu yana dönüyor, dişlerini gıcırdatıyordun. Yoksa hasta mısın, diye korktum."

"Rüya görüyordum!"

"Hayrola! Neydi rüyan?"

"Hayır içinde olasın canım anam."

Gördüğü rüyayı teferruatıyla anlattı Bekir. Heyecanı gözlerinden okunuyordu. Olağanüstü bir şeyler olacakmış gibi bir hissiyat uyandırdı anasında. Gülsüm Ana biraz düşündü; belirgin bir hüzün dalgası kapladı yüzünü. Göz bebekleri endişeyle oynadı yuvalarında. Sağına soluna bakınır gibi yaptı. Rüyadan tedirgin olduğu her halinden belliydi.

"Allah Rusların gölgesini bile bize göstermesin yavrum," dedi iniltiyle.

"Babana anlat! Bilirsin; o rüyaları iyi tabir eder."

Yerinden kalktı Bekir. "Allah'ım, iyi ki rüyaymış!" diye geçirdi içinden. Hafifçe terlemişti. Vücudunu saran ürpertiyle birlikte endişeli ve şaşkındı. Anlamı ne olabilirdi şimdiye değin görmediği böyle bir rüyanın? Nikolay da kimdi? Şu andaki Rus Çarı mı yoksa? Babasına, köyde herkesin çağırdığı şekliyle Ali Bey'e sormalıydı. O bilebilirdi belki de.

Hafif kırmızıya çalan dolgun yanaklarını, zarif burnunu, geniş ve gün yakmış alnını ovdu. Omuzlarını aşağı, yukarı oynattı. Zeytin gözlerini, başının ağrısını atmak istercesine birkaç defa büzdü. İnce, pembe dudaklarının çevrelediği ağzı kıpırdadı:

"Rabbim; sen hayra tebdil eyle!"

Buğday rengi yüzünü sıvazladıktan sonra, başındaki beyaz takkeyi yana iterek simsiyah sık saçlarını parmaklarıyla taradı. Çevik bir hareketle kapıyı açtı ve biraz eğilerek odadan çıktı. Boyu bir metre doksan santim, ağırlığı seksen beş kilo civarında olmasına rağmen, gayet rahat ve hızlı hareket edebiliyordu.

Başının ağrısı ağır bir örtü gibi çökmüştü omuzlarına. Bir hafta kadar önce, Asiye Teyzesinin Ruslar hakkında söylediklerini düşündü:

Ruslar gittikleri yerlerde taş üstünde taş koymazlarmış, kadınlara kızlara zarar verirlermiş, erkekleri toplayıp götürerek ömür boyu köle olarak çalıştırırlarmış! Gidenlerden çok az dönen olurmuş. Onlar gelmeden önce köyün güzel kadınlarının ve kızlarının yüzünü çirkinleştirmek gerekiyormuş. Bunun için kil, kül, çamur kullanılmalıymış. Daha neler neler!..

O korkunç ses yeniden ve aynı ürperten haliyle kulaklarında yankılandı:

"Ben Rus Çarı Nikolay; Osmanlı ülkesi benimdir, bütün Müslümanlar esirimdir!.."

Öfkeyle sıktı yumruklarını. Adam sanki karşısında idi ve ona cevap vermesi gerekiyordu. "Bedenlerimizi çiğnemedikçe, vatanımızı elimizden alamazlar! Biz ölmedikçe, topraklarımızda yaşayamazsınız!" dedi, şırıltıyla akıp duran çeşmeye bakarken. Geniş omuzları kıpırdamadan yürüyordu. Üzerinde kalın boz bir ceket, siyah bir şalvar, başında beyaz bir takke, ayaklarında çarıklar bulunan bu yağız delikanlı, suyu diş donduran çeşmede elini yüzünü yıkadı. Uykusu tamamen kaçtı. Kenarları işlemeli mendiliyle kurulandı. Babasını bulmak için sokak aralarına daldı. Rüyasını ona da anla-

tacak, neye işaret olduğunu soracaktı. Bir yandan yürürken, diğer yandan: "Bugün perşembe, akşam namazından sonra anama Yasin okumam gerekiyor!" diye düşünüyordu. Öyle ya: Kur'an okumayı öğrendiğinden beri her perşembe akşamı anasına Yasin okuyordu. Hem de o içe işleyen, o yanık sesiyle. Bugün perşembe olduğuna göre. Hem nasıl olsa ezbere biliyordu. Bir başladı mıydı, kısa sürede okuyup bitirirdi zaten.

Çerkez lakabıyla anılan amcası Yusuf'un evinin önünden geçerken, bu sefer de köy kadınlarının zaman zaman kendisi hakkında konuştuklarını düşünmeye başladı: "Tıpkı Yusuf amcama benziyormuşum. Onun gibi yakışıklı, onun gibi güzelmişim. Aslında bana da Çerkez demeliymişler. Çerkezler güzel olurmuş. Yürüyüşüm Hasan amcamı, gülüşüm Hüseyin amcamı, hatırlatıyormuş. Kızdığımda ise, Ömer amcam gibi burnumdan soluyormuşum. İlle de her hareketimi bir başkasına benzetecekler! Kadınlar işte! Çeneleri hızlı çalışıyor onların. Yok utangaçmışım, yok güzel olduğum söylenince, kızarıyor, hemen oradan ayrılıyormuşum. Ne yapayım yani? Haklısınız; ben çok güzelim mi diyeyim? Doğru; birinin burnu kanasa, yardımına koşuyorum. Birinin acı çektiğini öğrensem, yüreğim acıyla burkuluyor. Düşkünlere, darda kalmışlara yardım etmekten sevinç duyuyorum. Ama bütün bunları her önünüze gelene söylemeseniz, olmaz mı?"

Yeni yeni terleyen bıyıklarını ve sakalını sıvazladı. Aynı dalgınlıkla sokak aralarında yürümeye devam etti.

Yaklaşık 40 kilometre uzağında bulunduğu Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı ve Aras Nehri'nin on beş kilometre kadar güneyinde olan Pinaduz köyü bağrına kurulmuştu Ziyaret Dağı'nın. Güneye doğru sağ yanında bir uçurum; uçurumda iki çam ağacı. Çocuklar çam ağaçlarını göstererek, "Hangisi erkek, hangisi dişi?" diye sorarlardı bazen.

Pinaduz köyünün evleri de tıpkı diğer köylerin evleri gibi taş duvarlı, toprak damlıydı. Kara, tipiye, fırtınaya yağmura karşı amansız bir mücadele veren bu evlerin sağında solunda ahır, samanlık, tandır

evi gibi yapılar vardı. Sokaklar ya tozlu, çamurlu, ya da donmuş olurdu çoğunlukla. Köyün altındaki Şorpınar Çeşmesi daima şırlar dururdu...

Köydeki dört sülaleden biri olan Dervişoğulları'nın Kerim'den, babası Ali Bey'in köyün bitişiğindeki Paço Tepesi'nde olduğunu öğrendi. O tarafa yürüdü. Etrafı seyrederken buldu babasını. Bekir'inki gibi siyah bir şalvar giyinmişti Ali Bey. Bekir'den daha uzun ve iri yarıydı. Ak saçlı, ak sakallıydı. Elâ gözleri gizli bir inanmışlığın, anlamlı bir tevekkülün izlerini taşıyordu. Şakak kemikleri belirgindi. Kırışık ve hafif çukur olan yanaklarında mavi damarlar göze çarpıyordu. Alnı açık, kulakları zarifti. Buğday rengi yüzünde, henüz Bekir'de bulunmayan bir olgunluk ifadesi vardı. Bekir, vücut yapısı yönüyle babasına çok benziyordu. Selam verip yanında durdu.

"Aleykümselam, bir şey mi oldu Bekir?"

Bekir gülümsedi. Simsiyah kaşları yay gibi gerildi. Babasını görmek her daim onda hoş bir güven duygusu meydana getirirdi. Yine aynı duyguyla doldu içi. Rüyasını anlattı. Dikkatte dinledi Ali Bey. Yüzünün hatları daha bir belirginleşti; gözleri irileşti. Farkında olmadan yüzünü astı.

"Moskof, Çar Nikolay, Kazaklar!"

Doğu ufuklarına baktı. Sarığıyla oynadı. Sanki bir şeyler hatırlamıştı. Sorularla kaynaşmaya başladı içi. Yoksa gene eski acı dolu günlere mi döneceklerdi? 93 Harbi'nin acılarını yeniden mi yaşayacaklardı? Tekrar ihanet mi edecekti Ermeniler? Neyin işaretiydi bu rüya?

"İnşallah, rüyan hayra alâmettir oğlum," dedi Bekir'e, gözlerinin derinliklerine inip, onlardan yayılan korku sinyallerini dağıtarak. Kısa bir süre daha doğu ufuklarına baktıktan sonra devam etti:

"İbrahim Hakkı Hazretleri ne güzel demiş: 'Mevla görelim neyler, neylerse güzel eyler.' Sabredelim, bakalım neler göreceğiz!"

Sarıkamış taraflarını gösterdi. Sesi kalınlaşmış; yüzü sertleşmişti:

"İşte, orada Moskof! Burnumuzun dibinde! Gelmesi zor değil. Bir de içimizdeki Moskof var! Ermeniler! İlk fırsatta sırtımızdan

bıçaklarlar bizi. Onlara sakın güvenme oğlum! 93 Harbi'nde itimadımıza lâyık olmadıkları anlaşıldı. Bu nedenle onlara hiçbir zaman sır verme! Cephede Ruslara parolayı bildirip nice Müslüman askerin telef olmasına sebebiyet verdiler.

Ellerini açtı, sesi inceldi, yüzü yumuşadı:

"Sen Müslümanları birlikten ayırma Allah'ım!"

"Âmin," dedi Bekir. Acıyla babasının yüzüne baktı.

"Allah Teâlâ İnşirah Suresi'nde, 'Elbette zorlukla beraber bir kolaylık vardır,' diye buyuruyor. Eğer bu rüya bir zorluğa işaretse, mutlaka bir kolaylığı olacaktır Bekir."

"İnşallah Baba! İnşallah!"

"Şimdi git, Ömer amcanı bul! Bana bir emanet gönderecekti; al, getir! Seyfogil'in Halit'ten bir inek satın alacağım."

Bekir başını sallayarak ayrıldı oradan ve sessizce yürüyüp gitti. Can sıkıntısından kurtulmuştu. Başının ağrısı hafiflemiş ve sanki koca bir yük kalkmıştı üzerinden. Bir yandan ayağının ucuyla karları savurarak yürüyor, diğer yandan zihnini dolduran ayet mealini tekrarlıyordu: "Elbette zorlukla beraber bir kolaylık vardır..."

Ömer amcasını buldu ve Ali Bey'in sözlerini iletti.

"Emaneti babana ben veririm," dedi amcası.

Koşarak eve gitti Bekir. Gülsüm Ana kapıda karşıladı onu.

"Anacağım, açım!"

"Ayran aşı var kuzum. Koyayım da ye!"

"Çabuk anacağım, çok acıktım!"

"Taş olayım, seni şimdi doyururum yavrum!"

Sımsıcak çorba kondu önüne. Nasıl da buğuluydu! Nasıl da güzel kokuyordu. Kaşığı aceleyle daldırdı çorbaya ve tatlı tatlı yemeye başladı.

Alaca kedi sedirdeki mindere boylu boyunca uzanmış uyuyordu.

Gülsüm Ana çorap örmeye başlamıştı. Ali Bey'i düşünüyordu bir yandan da. "Nerede kaldı da gelip yemeğini yemedi?" diye sordu Bekir'e. Bekir aralarında geçen konuşmayı anlattı.

Ali Bey hâlâ Paço Tepesi'ndeydi. 1918 yılı Mart ayının ikinci pazarını çok dalgın geçiriyordu. Heybetli bir şekilde uzaklara bakıyordu. Yavaşça kıpırdıyordu dudakları. Sıyrılan çoraplarını çekmek için eğildi. Yüzünün mavi damarları daha da mavileşti. Göz kapakları gerildi; yanaklarının çukurları doldu. Beyaz yündendi çorapları. Her ikisinin de boğaz kısmına kırmızı birer gül işlenmişti. Gülsüm Ana'nın özel örgü işaretiydi bu güller. Çorapları çeker çekmez doğruldu. Yüzündeki mavi damarlar inceldi, yanakları eski çukurlaşmış halini aldı. Yumuşayınca göz kapakları, endişe ve yorgunluk hissettiren bakışları Sarıkamış dolaylarına dalıp gitti.

Hava açılmış, güneşin de tesiriyle ısınmıştı şimdi. Gök mavi, yer beyaz. Nasıl da yakışıyorlardı birbirlerine. Rüzgâr, Paço Tepesi'nin en sivri yerinde, kim bilir notaya dökemediği hangi şarkısını mırıldanıyordu. Bakışları aşağılara kayıyordu Ali Bey'in. Bu bembeyaz vadi, irili ufaklı tepeler, Aras Nehri'nin buzdan bir gümüş kemeri andıran cazip görünüşü, bu kıvrım kıvrım uzayan vefalı yollar, kim bilir kaç Rus'un iştahını çekmişti.

Vakit ikindiye yaklaşıyordu. Az sonra zil sesleri, böğürmeler, melemeler, boynuz kütürtüleri, haykırışlar birbirine karışacak. Hayvanların su içme zamanı çünkü. Bekir çok sevdiği atı Yıldırım'ı ahırdan çıkaracak; güneşte gri rengiyle pırıl pırıl parlayacak Yıldırım. Başını göklere dikerek mutlu mutlu kişneyecek. Bekir sırtına biner binmez, uzaklarda şöyle bir gezinmek için uçup gidecek. Köyün sevilen dedesi Kadıgil'in Şaban, elinde bakır bir ibrik, başında beyaz bir sarık, siyah kalın paltosunun içinde sallana sallana Paço Tepesi'nin arkasına doğru yürüyecek. Çoban köpeklerinin sesleri geliyor. Demek ki, Avcı Mehmet avdan dönüyor şimdi. Köpekler, avlanırken yardım ediyorlar ona. Biraz sonra elinde bir tavşanla, bir tilki ya da bir vaşak derisiyle ve gözleri ışıl ışıl parlayarak veya elleri bomboş, başı önüne eğik,

gözleri sönük, yürüyüşü bitkin; avdan avsız dönmenin üzüntüsüyle evine girecek. Belki de birkaç gün ava gitmeyecek.

Köyün orta yaşlı, cesur imamı Molla Şükrü, mescit olarak kullanılan köy odasının bacasına çıkıp o yanık, o tatlı ve içe işleyen sesiyle ruhları zamanın ve mekânın ötesine kanatlandıracak: Allahu Ekber, Allahu Ekber! Akşam olacak; ufukların ardında kaybolunca güneş, gecenin karanlık kolları saracak her yanı. Ortalık sessizleşecek.

Sonra yeni bir gün... Ali Bey öğleden sonra yine Paço Tepesi'ne çıkıp aşağıları seyredecek. Ardından tıpkı şimdi yaptığı gibi Ayet-el Kürsi'yi okuyarak evinin yolunu tutacak. Kapıdan adımını atar atmaz, Gülsüm Ana'yı kendisini bekler bulunca, mutlu bir tebessüm kaplayacak yüzünü. Gülsüm Ana orta boylu, hafif şişman, zeytin gözleri, dupduru bakışları sımsıcak, boynundan topuklarına değin inen kadife bir entari giyinmiş, yüzünün kırışıklıkları bile gülümseyen, gözlerinden yansıyan ışıklar bir genç kızınki kadar capcanlı, yüreğinden merhamet fışkıran bir insan. Kalbi coşkuyla atacak Ali Bey'in. Kendisine böyle temiz bir kadın nasip ettiği için Allah'a şükredecek...

Sonra yeni bir gün daha...

Kurşun yağmuru!.. Ölümü burnunun ucunda hisseden insanlar...

Kan!.. Yapışkan, kırmızı, buğu buğu kan! Parçalanan cesetlerden sızan, yayılan, gölleşen.

Parmaklar biteviye tetiğe basarken, tekbir sesleriyle açılıp kapanıyor dudaklar. Dua, haykırış, nara! Gözlerde kahramanca direnişler, gözlerde endişe, korku, heyecan!

Bir Mehmet iki kaşının arasından vuruluyor ve mevziiye yığılıp kalıyor. Tamamlayamadığı bir kelime-i şehadet kucaklıyor onu.

Bir Mehmet kolundan yaralanıyor. Kan damla damla sızarken parmaklarının ucundan, sağlam koluyla kullanıyor tüfeğini. "Kurşun delip geçti, ama hiç acı hissetmiyorum," diye düşünüyor. Düşman canavar gibi saldırırken, mevziisini terk etmemek için varını yoğunu koyuyor ortaya.

Bir Mehmet'in yüzü kana bulanmış; yüz hatlarını değiştirmiş şarapnel parçaları!..

Cesetler birbiri üstüne yığılırken, kurşunlar başının üzerinden vızır vızır geçiyor bir başka Mehmet'in... O hep "Bismillah" diyerek ateşliyor tüfeğini.

Bir Türk taburuyla, bir Rus alayının Hendek Vadisi'ndeki savaşı bütün kesafetiyle devem ederken, Türk taburunu sevk ve idare etmeye çalışan ve bunun için büyük gayret sarf eden Yüzbaşı sağa sola emir vermeye çalışıyordu. Onca gürültüye rağmen, inlemeleri, zoraki çıkarılan "imdat" seslerini, küfürleri, acı feryatları, bağırtıları bütün

ürperticiliği ile duyan Yüzbaşı Halil'in yüreği "küt küt!" atıyordu. Dudakları Fetih Suresi'nin ayetleriyle kıpırdıyordu habire.

Hendek Vadisi'nin doğu tarafında Ruslar, batı tarafında Türkler...

Top sesleri çevredeki dağları inim inim inletiyordu. Güllelerin düştüğü yerden dumanlar yükseliyordu. İnsan parçalarıyla birlikte taş ve toprak sıçrıyordu gökyüzüne. Kışın soğuğuna rağmen mevziler alev alev. Onca ses ve gürültü arasında Yüzbaşı Halil'in haykırışları kulaklarında çınlıyordu askerlerin:

"Haydin aslanlarım! Moskof'a bildirin haddini! Durmayın! Nişan alın! Ateş edin!"

Atılan iki gülleye karşılık, sekiz gülle! Sayıca çok olan Ruslar tarafından yükselen uğultu Yüzbaşı Halil'in kulağına kadar uzanıyordu. "Domuz gibi böğürüyorlar!" diye geçiriyordu içinden.

Çarpışma bütün hızıyla sürerken, şehit olanların, yaralıların sayısı da gittikçe artıyordu. Bu arada iki topunu susturdular Rusların. Bu durum onları tedirgin etmiş olmalı ki, bir kaynaşma görüldü mevzilerinde. Sonra bir topları daha sustu.

"Tam isabet! diye bağırdı güneyde kalan topun başındaki askerlerden biri. Gülleyi gene tam hedefe bıraktık!.. Şükürler olsun!"

Yüzbaşı Halil ve yardımcısı Mülâzım-ı Evvel İsmail Burhaneddin'in yüzlerinde sevinç dalgaları...

"İsmail, kazanacağız inşallah!"

"Zafer bizimdir komutanım!"

Çarpışmalar akşama değin sürdü. Akşamleyin kıran kırana bir süngü harbi gerçekleşti ve bir neticeye varılamayınca, iki taraf da yaralılarını alarak geri çekildi.

Saatler boyunca süren ve henüz bitmeyen muharebenin kesilen yerinde bile Hendek Vadisi kana boyanmıştı... Vadiyi kaplayan bembeyaz örtü kanlı bir gömleği andırıyordu. İki yanı cesetlerle

doluydu vadinin. Kurşunlanmış, süngülenmiş, kolu, ayağı, boynu kopmuş cesetlerle...

Rusların zayiatı daha fazlaydı ve bu durum Yüzbaşı ve askerleri için savaşı kazanma hususunda bir umut oldu.

Rüzgâr bir ağıttır yakıyordu. Gökyüzü boz bulanıktı. Vadinin yüz yüz elli metre kadar güneyinde kalan Hendek köyü sisler içinde ve görünmez olmuştu. Pinaduz köyünün yaklaşık on kilometre doğusuna kurulu bu köy, Kasım ayının bu son günlerinde vadide meydana gelen çarpışmaları korku ve heyecanla izlemişti. Köylüler, Van'daki On birinci Kolordu'dan gelen Türk taburuna yiyecek ve yakacak sağlamak için ellerinden gelini yapıyorlardı.

Tabur müezzini Onbaşı Hafız Cahit'in, bir taşın üzerine çıkıp ezan okumasıyla, taburdaki bütün sesler kesildi. Yaralılar bile dinçleşmiş, ezanı dinliyorlardı şimdi.

Yüzbaşı Halil bakır bir ibrikteki suyu kullanarak aceleyle abdest aldı ve akşam namazını kılmak için komutanlık çadırına girdi. Seccadesini serip namaza durdu.

Küçücük bir soba kuruluydu çadırın bir köşesine. Bir asker sobayı yakmak için uğraşıyordu. Hareketlerinden bir hayli üşüdüğünü anlamak mümkündü.

Kısa bir süre sonra, bir sıra halinde dizilmiş elli kadar çadırdan yavaş yavaş dumanlar yükselmeye başladı.

Dudakları kıpırdayarak çadırdan çıkan Yüzbaşı Halil, Rus mevzilerine doğru baktı. Mülazım-ı Evvel İsmail Burhaneddin'in yanına geldiğini fark edince, parmağını Ruslara doğru uzattı.

"İsmail, sayıları bizden çok fazla ve iki topa karşı beş top! Şükürler olsun ki o kadar çok gülle yağdırmalarına rağmen Rabbimiz toplarımızı korudu. Yoksa durumumuz çok fena olacaktı. Beni asıl düşündüren, bizim yardım alma ihtimalimiz bulunmamasına karşılık, onların bu imkâna sahip olmaları!"

Üzüntülü bir şekilde başını salladı İsmail Burhaneddin:

"Askerler iyice yoruldu, komutanım! Yaralıların durumları çok ağır. İçlerinden ikisininki sıyrık sadece. Diğerlerininki hep derinden ve hastanede tedavi edilebilecek türden! Durumumuz iyi değil."

"Yarın köylülerden de yardım alarak, at temin ederek bir iki askerle birlikte onları Pasinler'e göndermeye çalışacağız. Seferberlik ilan edildiğine göre çevreden toplanan erkekler bir iki hafta içinde eğitilerek yardıma gönderilebilirler. O kadar dayanabilirsek tabii ki!"

"Allah yardımcımız olsun komutanım!"

"Âmin!"

Bu sefer ikisi birden Rus mevzilerine doğru baktılar. İsmail Burhaneddin, "Keşke bu mevziler birdenbire altüst olsa!" diye geçirdi içinden. Dalgın bir şekilde seslenen Yüzbaşı Halil'i duymayınca, sesini yükseltti Yüzbaşı:

"İsmail Burhaneddin!"

"Buyurun komutanım!"

"Çok dikkatli olmalıyız! Havanın durumu iyi değil. Kar fena halde yağacağa benziyor. Kırk elli metre öteye, aralıklarla dört beş tane takviye nöbetçisi koyalım. Çünkü Rusların ne yapacakları belli olmaz."

"Haklısınız komutanım!"

"Gündüz çarpışmaktansa, karanlıkta çarpışmak Ruslar için daha avantajlıdır. Karanlıktan faydalanırlar. Çünkü kahpelik daha çok işlerine gelir. Bu yüzden gece baskınları düzenlemek onların en çok rağbet ettikleri harp usulüdür. Karanlığa güvenirler. Gündüz süngü süngüye çarpışsalar bile, bu onlar için mecbur kaldıkları bir çarpışma şeklidir. 1877 Erzurum Savaşı'nda, Ermeni çetelerinin desteğiyle, tabyalardaki askerlerin yanına gizlice sokulup Türk askerlerinin kullandığı parolaları öğrenerek 8 Kasım'ı 9 Kasım'a bağlayan gece, Aziziye Tabyası'na girerek nöbetçileri öldürdüler. Bu baskına, tabyayı koruyan Türk askerleri uykuda ve hazırlıksız yakalandı ve büyük çoğunluğu kılıçtan geçirildi. Tabya komutanı Miralay Bahri Bey yaralanmasına rağmen çatışmaya elde kalan askerlerle devam etti

ancak arkadan gelen Rus askerleri hiçbir zorlukla karşılaşmadan tabyayı ele geçirdi. Bu yüzden dikkatli olmalı, dediğim gibi takviye nöbetçileri mutlaka dikmeliyiz. Sonra geç kalabiliriz!"

İsmail Burhaneddin heyecanlandı:

"Haklısın komutanım! Ben hemen nöbetçileri ayarlarım," diyerek Yüzbaşı'nın yanından ayrıldı. Yüzbaşı Halil gece ve ertesi gün olabilecekleri düşünürken, İsmail Burhaneddin kısa bir süre sonra tekrar geri döndü.

Etraf karanlıkta zor seçilebilir siluetlerle doluydu. Her askerin yüzünde bir kaosun ve karmaşanın en derin fotoğrafını görmek mümkündü. Sanki zifiri bir dehlizin içinde kaybolmuş da ışığı göremeyen körlere dönüşmüştü herkes. Onlara yol gösteren ve ruhlarını diri tutan imanları olmasa ayakta durmaları mümkün görünmüyordu. Pençesine düştükleri bu zor ve ürkütücü durumun dahi yıkamadığı inanç dolu kalpleriyle, kendilerini infilakıyla yok etmeye çalışan savaş adlı korkunç zorluğun üstesinden gelmeye çalışıyorlardı. Şehit olma fikrinin içlerine doldurduğu ferahlık olmasa yıkılıp gidebilirlerdi. Ancak şehadet bilinci onları hiçbir zorluğun yıkamadığı abide şahsiyetlere dönüştürmüştü.

Birbirine karışıyordu yaralıların inlemeleri, duaları, bedduaları. Koşuşturup duranlar, bir kenarda sessiz sessiz oturanlar uykuyu ve açlığı başka bir dünyaya mahkûm etmiş canlılar misali direniyorlardı. Koyu karanlığın ıssız derinliği içinde baktıkları hiçbir ürkütücü görüntü, savaşta yenilip vatanı kaybetme ihtimalinin acısını onlara unutturamıyordu.

Hendek köyünden getirilen soba ve yakacaklar da olmasa, donmamak işten bile değildi. Çadırlardan yer yer Kur'an sesleri yükseliyordu. Derin düşünceler içindeki Yüzbaşı Halil tutarlı bir yol bulup çölden kurtulmak isteyen yorgun bir gezgin gibi bir o yana bir bu yana bakınıp duruyordu. Elâ gözleri her şeyi yok edercesine üzerlerine çöken karanlığın sinesine dalıp gidiyordu. Kır saçları rüzgârla hafif hafif dalgalanırken, ruhunu yıpratan bir endişeyle uzuyordu bakışları:

"Rusları nasıl durduracağız? Durduramazsak, ne olacak? Daha fazla kuvvete ihtiyacımız var. Topa, tüfeğe, cephaneye!.. Daha şimdiden, askerlerden çoğu hastalandı. Yarından sonra ne yapacağız?.."

"İsmail, çadırları dolaş! Yaralıların ve hastaların durumuna bak! Neferlerden ikisini Hendek köyüne gönder! Yakacak ve ekmek getirsinler. Nöbetçileri artır ve askere uyumalarını söyle! İmsaktan önce kalkar, yatsı namazını cemaatle kılarız. Sonra savaşa hazırlanırız."

"Baş üstüne komutanım, hemen hepsini yaparım."

"Takviye nöbetçilerini ayarladın mı?"

"Ayarladım komutanım!"

"İyi, gidebilirsin."

Mülazım-ı Evvel İsmail Burhaneddin selam vererek ayrıldı oradan. Karanlıkta dalga dalga yayılıyordu yaralı bir askerin acı haykırışları. Gökyüzü daha da kararmıştı şimdi. Ufukları simsiyah görüyordu Halil Bey. Hüzünle dolan yüreği fısıltıyla atıyordu. Kar taneleri! Boşlukta tek tük uçuşuyorlardı. Cansız ışıklar göze çarpıyordu Hendek köyünde.

"Sonumuz ne olacak? Savaş, savaş, savaş! Nereye kadar? Rusları durduramazsak, çok korkunç bir akıbetle karşılaşabiliriz? Soğuk bir yandan cephane azlığı öte yandan. Onlara karşı tek üstün tarafımız var: İman! Sen bizi muzaffer eyle Allah'ım!"

Dalgalar halinde beynine üşüşen düşüncelerle, dalgın bir halde çadırdan içeri girdi, otuz dokuz yaşında, uzun boylu, elâ gözlü, pala bıyıklı, değirmi siyah sakallı Yüzbaşı Halil.

Kar taneleri uçuşuyordu. Kısa süre içinde daha da şiddetlendi uçuşma. Her yer kapkaranlıktı. Arada bir yükselen çığlıkların dışında çadırlardan artık ses gelmiyordu. Nöbetçilerin fısıltıları, diş dişe vuruşları zoraki duyuluyordu artık. Hendek köyünün ışıkları görünmez olmuştu. Çadırların her birinden kara kara dumanlar çıkıyor ve karanlığa saplanıp kalıyordu öylece.

Uzaklardan gelen kurt sesleriyle irkilen nöbetçilerin içleri bir tuhaftı şimdi. Rus askerleri geliyordu gözlerinin önüne, daha bir vahşi, daha bir ürkütücü görünümle. Silahlarını sımsıkı yakalamış, elli metre kadar ötede aralıklarla dizilmiş, ancak birer hayalet gibi fark edilen takviye nöbetçilerine bazen şöyle bir göz gezdirip, soğuktan etkilenmemek için yerlerinde kıpırdanıp duruyorlardı. Yarım saat sonra onların yerlerini başkaları alacaktı.

Kar kalınlığı yavaş yavaş yükselirken, dakikalar, saatler ilerliyordu. Kurt sesleri gelmeye devam ediyordu. Takviye nöbetçileri zifiri karanlıkta artık görünmez olmuşlardı.

"Dur! Kimdir o?"

"Parola? Çabuk parolayı söyle!"

Mehmetçik, yaklaşan karaltıya öfkeyle bakarak tüfeğini doğrulttu ve parolayı söylemesini istedi. Karaltı cevap verdi:

"Parola şafak!"

Mehmetçik, karaltıyı, köye gidip de dönmeyen o iki neferden birine ait zannetti.

"Geç," dedi, kıpkırmızı burnunun ucuna düşen kar tanelerini üşümüş eliyle silerek. Gözleri ve yanakları büyümüştü sanki. Zangır zangır titriyordu. "Savaşmak kadar zor, savaşmak kadar kötü bir şey yok!.. Ha ölüm, ha savaş!.. Şehit olmak! Böyle bir netice de olmasa, savaşmanın hiçbir anlamı kalmaz!" diye geçiriyordu içinden, "Moskof dölleri! Bizden öteye gidemeyeceksiniz!"

Bir karaltı daha yaklaştı.

"Parola şafak!" diyerek diğerini takip etti.

"Bu da Hendek köyüne giden ikinci nefer olmalı!" diye düşündü Mehmetçik.

Dikkatle bakınca ancak fark edilebilen beş takviye nöbetçisinin her birine "Parola şafak!" diyen ikişer karaltı yaklaştı. Yanlarına gelir gelmez, karanlığın ve tipiye çevirmek üzere olan karın da yardımıyla, bağırmalarına fırsat vermeden, ağızlarını kapatarak ellerindeki ipleri boyunlarına geçirip bağırmalarına fırsat vermeden boğdular. İpten kurtulup bağırmaya çalışan bir nöbetçiyi ise süngü darbeleriyle şehit

ettiler. Dudaklarından çıkan bir iki Allahu Ekber sözü karanlıkta sessizliğe gömülüp kaldı.

Çaresiz çırpınışlar, tamamlanamayan kelime-i şehadetler ve karanlığa saplanıp kalan birkaç hırıltılı ses!

Beşi de şehit oldu nöbetçilerin.

Artık tam anlamıyla kendini göstermişti tipi. Karaltılar çadırlara doğru ilerliyorlardı. Gittikçe artıyordu sayıları, on, yirmi, otuz, kırk!.. Göz gözü görmüyordu ve daha da şiddetlenmişti tipi...

Şimdi artık, tabur nöbetçilerini uyaracak kimse kalmamıştı!..

Tabura iyice yaklaştı Ruslar. Tabur nöbetçileri durumu anladıklarında iş işten geçmişti. Cana can, dişe diş bir süngü harbi başladı. Nöbetçiler, askeri uyandırmak için havaya ateş etmeye başladılar.

Sarıldığı örtüyü üzerinden şaşkınlıkla atan her Mehmet silahını alarak çadırdan dışarı fırladı. Bir çarpışmanın başladığını görünce hemen ileri atıldılar.

Duyulmaya başlayan feryatlar, bağrışmalar, "Allah Allah!" sesleri.

Ruslar sırt sırta verip çarpıştıklarından birbirlerini süngülemiyorlardı. Fakat Mehmetçiklerin durumu böyle değildi. Gafil avlanmışlardı ve karanlıkta zaman zaman birbirlerini süngülüyorlardı. Hem Ruslarla hem de birbirleriyle çarpışıyorlardı karanlıkta. İki asker, aynı anda "Allah Allah!" dediklerini anladıkları zaman birbirlerinden ayrıldılar ve boğazları yırtılırcasına, "Birbirilerimizi süngülüyoruz!" diye bağırdalar. Fakat onları o kargaşa içinde duyan olmadı.

Yüzbaşı Halil şaşkındı. Tüfeğini alıp süngü taktı ve dışarıya fırladı. Yaşananları karanlığın içinde seçmeye çalıştı. Silüetler dönüp duruyordu ve bağrışmalar ayyuka çıkıyordu.

Ne yapacağını ne emir vereceğini kestiremedi. Mülazım-ı Evvel'i çağırdı:

"İsmail Burhaneddin! İsmail Burhaneddin!"

Sesine karşılık gelen bir ses yoktu.

Böylesine gafil avlanmanın sebebini bir türlü anlayamadığından, öfke, dalgalar halinde sarmıştı ruhunu. Bütün gücü süngüsünün ucundaydı. Bir anda askerlerinin hem Ruslarla hem de birbirleriyle savaştıklarını fark etti.

"Durun!" diye bağırdı bütün gücüyle. "Birbirinizi süngülüyorsunuz! Sırt sırta vererek savaşın ki, birbirinizi vurmayasınız! Durun!"

Sözlerini kendisinden başka kimsenin duymadığını anlayınca, kahroldu. Tipinin müthiş uğultusuna bağırtılar, haykırışlar, inlemeler, küfürler, tekbir sesleri de karışınca, hiç kimsenin bir başkasını duyamayacağı bir manzara çıkmıştı ortaya. Yüreği acıyla dolup taştı Yüzbaşı Halil'in. "Taburumun hazin sonu!" diye geçirdi içinden. Şapkalarından zor tanıyabildiği Rusların arasına daldı. Öfkeyle, ama dikkatli bir şekilde karınlarına sokup sokup çıkardı süngüsünü. "Allah'ım! Sen yardım et!" diye haykırdı içinden.

Çarpışma bir saate yakın devam etti. Cesetler, silahlar, şapkalarla doldu savaş alanı. İniltiler bıçak gibi kesiyordu karanlığı.

Sağ kalan ve hedeflerine ulaştıklarını düşünen Rus askerleri, karanlıktan faydalanarak kaçıp gittiler...

Kan kokusu sarmıştı ortalığı. Akıbet, Yüzbaşı Halil'in beklediğinden de korkunçtu!.. Koca tabur eriyip bitmişti. Elli kadar sağlam ve yaralı askerin dışında kimse kalmamıştı çünkü.

Mülazım-ı Evvel İsmail Burhaneddin'i aradı bir süre Yüzbaşı Halil. Bulamadı bir türlü. Askerlere sordu. Şehit olduğunu söyledi içlerinden birisi. Yüzbaşı'yı cesedinin yanına götürdü.

Göğsünden süngülenmişti İsmail Burhaneddin. Üniforması kan içindeydi. İri iri açılmıştı gözleri. Gözlerinden bütün bedenine tatlı bir gülümseme yayılıyordu sanki.

"Onlar diridirler!" diye geçirdi içinden. Gözyaşlarını tutamadı ve hüngür hüngür ağlamaya başladı. Metanetini kaybetmedi ve saniyeler içinde kendisini toparladı. Etrafında daire oluşturan askerlerine seslendi ağlayan bir yürekle:

"Neferlerim, taburumuzun ömrü buraya kadarmış! Sağ kalanlarımız hızla geri çekileceğiz. Köprüköy'e giderek oradaki taburla birleşeceğiz. Elimizden bir şey gelmez. Takdir böyleymiş. Yalnız Rusların parolayı nasıl öğrendiklerini bir türlü anlayamıyorum! Bizi birbirimize kırdırdılar!.. Hemen ayrılıyoruz buradan. Yaralıları taşıyacağımızdan, yanımızda başka hiçbir şey götüremeyiz. Hatta Hendek köyüne uğrayıp birkaç at alsak, daha iyi olur..."

Mevziler yarım saat içinde terkedildi. Kar kalınlığı gittikçe yükseliyordu. Binbir zorlukla yürüyorlardı. Hendek köyüne vardıklarında gecenin üçte ikisi geride kalmıştı. Tipi durmuştu ama kar hâlâ yağıyordu.

Büyük köy odasının lambası yanıyordu. Kar ve karanlığı yararak oraya değin yürüdüler. Yüzbaşı Halil odadan içeri girer girmez, kalabalık bir köylü grubuyla karşılaştı. Sedirlerin birinde yaralı bir asker yatıyordu. Köylüler hemen ayağa fırlayıp, oturması için Yüzbaşı'ya yer gösterdiler.

"Oturacak zaman değil," dedi Yüzbaşı. "Dışarıda yaralılar var! İçeri alalım. Yaralarını temizleyip sardıktan sonra yolumuza devam edeceğiz."

Köyün en yaşlısı, orta boylu kırçıl sakallı Hüseyin Kâzım Dede endişeyle sordu:

"Kumandan oğlum, kötü bir şey mi oldu?"

"Evet," dedi Yüzbaşı. "Basıldık! Koca taburdan geriye kırk elli asker kaldı. Onların da çoğu yaralı!"

"Düşmanın yaklaştığından nöbetçilerin haberi olmadı mı?"

"Parolayı öğrenmişler!"

Sedirdeki yaralı asker, hayal meyal duyduğu "parola" sözü üzerine kıpırdadı. Yüzbaşı Halil askeri görünce yanına gitti.

"Bizim taburdan kim getirdi buraya?"

Hüseyin Kâzım cevap verdi:

"Elâgöz köyüne giden iki kişi gece dönerken yolda bulmuşlar. Yaralı bir halde, baygın yatıyormuş. Yeni yeni kendine geliyor."

"İsmail Burhaneddin'in buraya gönderdiği neferlerden biri olmalı," diye düşündü Yüzbaşı Halil. Yaralı asker yeniden kıpırdadı. Oldukça ağır bir şekilde ve harfleri birbirinden ayırarak, "Par-o-la," deyiverdi.

Yüzbaşı heyecanlandı. Yaralı askerin yüzüne doğru eğildi.

"Ne oldu parolaya? Arkadaşın nereye gitti!"

Asker konuşmak için büyük çaba harcadı. Zorlandı. Yüzünde boncuk boncuk terler birikti.

"Er-me-ni-ler... Üç kişiy-diler! İçlerinden bi-ri-si. Ken-di-si-ni imam olarak tanıttı. Cübbe ve sarık giyinmişti. Tabur-a gittik-lerini söyledi. Parola-yı ver-dik! Ar-ka-dan bıçakladılar bi-zi! Ar-ka-daşım şehit oldu! Ben... Ben... Ben köye doğ-ru yürü-düm!.."

Gerisini getiremedi. Acı içinde kıvrandığı her halinden belli oluyordu. Başı usulca yana düştü. Yeniden bayılmıştı.

Öfkelenen Yüzbaşı Halil "Hainler!" deyiverdi birden.

Tüyleri diken diken oldu. Ermeni ihanetiyle uğradıkları korkunç yenilgi gözünün önüne gelince, kızgınlık çift ağızlı bir ustura gibi yerleşti içine. Gözlerinde oynaşan delici kıvılcımlar Ermeni aradı etrafta. Bakışlarında tutuşan yangın bütün sıcaklığıyla vücudunu sardı. Tok ve hüzünlü bir sesle, "Köyünüzde Ermeni var mı?" diye sordu.

"Vardı. Siz gelmeden önce köyden ayrıldıklarını öğrendik!"

Öfkeyle başını salladı Yüzbaşı Halil.

"Hainler, hainler! Bulduğum yerde öldüreceğim hepsini!"

"Evlat, biz onların yaptığını yapamayız! Bir farkımız kalmaz yoksa," dedi Hüseyin Kâzım.

Köylülerin renkleri solgundu. O anda olanları unutmuş kara kara düşünüyorlardı. Taburun bu hale gelmesi onlar için de felâket demekti. Hüseyin Kâzım titrek bir sesle konuşmasını sürdürdü:

"Bu durumdan sonra bizler ne yapacağız oğlum? Siz gidince Ruslar gelecek! Onlara nasıl karşı koyacağız? Bir hafta içinde erkeklerimizin çoğu askere alınacaktı! Ya Ruslar gelirse? Götürürler hepsini!"

Ne diyeceğini bilemedi Yüzbaşı Halil. Haklıydı Hüseyin Kâzım Dede. Çevredeki tüm köyler bu ani yenilgi karşısında savunmasız kalmışlardı. Çaresizlik bir avuç kor olup boğazına düğümlendi. Cevap veremedi. Önüne eğdi başını. Gözlerinden ipince süzüldü damlalar. Hüzünlü bir sessizlik çöktü odaya. Yaralı askeri göstererek, odanın girişinde bekleyen askerlere seslendi:

"Bunu ve diğer yaralıları alarak hemen gidiyoruz! Sabahleyin Pinaduz köyünde oluruz. Yaraları orada sararız!"

Köylülere döndü. Sesi, çektiği ıstırabı bütün açıklığıyla ortaya koyuyordu:

"Sabahı bekleyin! Umarım Ruslar buraya uğramazlar. Biz de Köprüköy'e ulaşır ve yeni bir kuvvetle geri dönerek onları durdururuz. Başka çare yok! Bu karda, soğukta göç edemezsiniz! Bekleyeceksiniz!"

Hüseyin Kâzım ak sakalını sıvazladı.

"Bekleyeceğiz kumandan oğlum! Gerçekten de başka çaremiz yok. Bakalım, kader ne gösterecek?"

Yüzbaşı Halil ve askerler, sıkı sıkıya giyinerek, birkaç atla birlikte yaralıları da alarak ayrıldılar Hendek köyünden. Pinaduz köyüne doğru yürüdüler binbir zorlukla. Kar yağmaya, kar taneleri uçuşmaya devam ediyordu. İçinden hep aynı şeyi tekrarlayıp duruyordu Yüzbaşı Halil: "Bakalım kader ne gösterecek?" Yaralılar inliyor, Allah'a yalvarıyorlardı. İlerleyiş çok güç oluyordu. Kar diz boyundan yüksekti. Hava, yağan karın etkisiyle biraz ısınır gibi olmuştu; ama yine de ayak parmakları, elleri, yüzleri sızlıyordu askerlerin. Bu zorlu yürüyüş esnasında yaralılardan donarak şehadet mertebesine yükselenler oldu. Yüzbaşı Halil hariç, herkesin içi titriyor, hiçbiri sıcak bir oda ve sıcak bir çorbadan başka bir şey düşünemiyordu. Sadece o, aralıksız, yarın neler olabileceğini hayal ediyor, "Rabbim; diyordu içinden, sen bize

yardım et! Toparlanıp geri dönmeyi ve Rusları püskürtmeyi nasip eyle!..” Üşüdüğünden haberi bile yoktu.

Pinaduz köyüne vardıklarında sabah olmuştu. Kar durmuştu; açılmış, ısınmıştı hava. Güneşin parlak ışıkları çevrenin bembeyaz tablosunu gözler önüne seriyordu. Bacalarından dumanlar yükseliyordu Pinaduz evlerinin. Köyün girişinde, yolun altında kalan Şorpınar Çeşmesi'ne kadar gelmişlerdi:

Yüzbaşı Halil, yanında yürüyen Onbaşı Hafız Mücahid'e, “Bu köyün ismini unuttum, neydi?” diye sordu.

“Pinaduz, kumandanım!” dedi Onbaşı.

“Burada ısınıp karnımızı doyuralım. Sonra şehitleri defneder, Köprüköy'e doğru yola çıkarız. Köprüköy'e ulaşmadan istirahat etmemiz mümkün değil!”

“Emredersiniz, kumandanım!”

Ali Bey onları köy odasının kapısında karşıladı. Savaşı kaybettiklerini anladığı için acıyla burkuldu yüreği...

Bembeyaz köy sokakları bir anda kıpkırmızı olmuştu sanki.

Şehitler dua ve gözyaşlarıyla defnedildi. Yaralıların yaraları temizlenip sarıldı. Yüzbaşı ve askerleri karınlarını doyuracak ve Köprüköy'e doğru yola çıkacaklardı.

Köylüler, karınlarını doyurmak için askerleri üçer beşer, aralarında bölüştüler. Ali Bey, sekiz askerle, Yüzbaşı'yı ağırlıyordu köy odasında. Bir de köy imamı Molla Şükrü bulunuyordu orada.

Çift pencereli, pencereleri kuzeye bakan oda gayet temiz ve aydınlıktı. Kalın çam ağaçlarıyla örtülüydü tavanı. Kireçle badanalanmış duvarlarında küçücük bir leke bile yoktu. Güneye bakan duvarda yan yana iki gaz lambası asılıydı. Onların üstünde, büyük bir çerçeve içinde, elle yazılmış bir Şecere-i Muhammedî gülümsüyordu insana. Kapının karşısında ve solunda, duvarı boydan boya kaplayan iki tahta sedire halı yastıklar, çul minderler diziliydi. Yerde el dokuması bir halı, sedirlerde keçeler. Minderlerin arasında kül tabakları. Soba orta yere kuruluydu ve gürül gürül yanıyordu.

Bekir ve amcası Çerkez Yusuf odanın orta yerine iki sofra kurdular. Ekmek, kaşık ve birer tabak da peynir koydular sofraların her birine.

Odadakiler dörder beşer oturdular sofraların etrafına. Her sofraya büyük bir tas çorba, birer tabak köfte, mercimekli bulgur pilavı ve turşu koydu Bekir. Geçip bir kenarda durdu. İsteyenlere su ikram etmeye başladı.

Askerlerden birinin iki kolu da yaralı olduğundan yemek yiyemiyordu ve bu yüzden yanındaki arkadaşı hem kendisi yiyor hem de ona yediriyordu.

Kaşık tıkırtısından, yutkunma ve çiğneme seslerinden başka şey duyulmuyordu. Dalgındı Yüzbaşı. Yüzü endişeyle doluydu.

Ali Bey Yüzbaşı'yla göz göze gelince, bir an için de olsa, o dalgın gözlerin derinliklerine inmek istiyormuşçasına baktı Yüzbaşı'ya.

"Kumandan; Ruslar köyümüze gelirler mi?" şeklinde bir soru yöneltti ona.

Bu soru ve ses tonu, odadakilerin yüreklerini törpüledi.

"Sanmıyorum. Allah-u âlem, buraya uğramazlar. Çünkü burası sapa bir köy. Onlar, kuvvetlerimizin Köprüköy'de olduğunu bildiklerinden dolayı, doğrudan orayı hedef alacaklardır. Bu karda, kışta dağ köylerinin yollarında yorulmak istemezler. Biz de yemeğimizi yer yemez, hemen Köprüköy'e doğru yola çıkıp, oradaki taburla birleşmek zorundayız!" diye cevap verdi Yüzbaşı Halil.

Yüzbaşı'nın bu sözleri bilhassa yemek yiyenlere hizmet eden Bekir'e bir müjde gibi geldi. Yüreğini ferahlatıp, gözlerini aydınlattı. Köyün sevilip sayılan imamı Molla Şükrü o ana değin sessiz sedasız oturmuştu. Ağır ağır konuşmaya başladı:

"Kumandan Bey, derdimiz büyük! Ruslar ilerlemeye devam ederlerse, sonumuz hiç de iyi olacağa benzemiyor!.."

Köy imamının bu sözleri üzerine Yüzbaşı Halil başını kaşıdı. Kapıya baktı. Ruslar konusunun devam ettirilmesine canı sıkılmış gibiydi.

"Rabbim yardımcımız olsun!" dedi.

"Âmin," sesleri yükseldi.

"Hocam," diye devam etti Yüzbaşı. "Seferberlik ilan edilince eli silah tutan herkes askere alınmaya başlandı. Köyünüzden kimse gitmedi mi henüz?"

"Gidecek. Bir hafta içinde kırka yakın köylü Pasinler'e giderek asker olacak," dedi Molla Şükrü.

Bekir'i gösterdi.

"Ali Bey'in oğlu da onların arasında!"

"Rusları bu topraklardan atacağız inşallah!"

"Allah bizimle beraberdir!.."

Sessizlik oldu. Yemeklerini yemeye devam ettiler.

Bekir!.. Bir yandan onları izlerken, bir yandan da düşünüp duruyordu. On sekiz yılını geçirdiği, sıcağında, soğuğunda yaşadığı; insanıyla, hayvanıyla, taşıyla, toprağıyla kaynaştığı, çocukluk hatıralarının mekânı bu topraklarda hiç istenmeyen şeyler yaşandığının farkında idi. Son günlerde canının sıkkınlığının sebebi buydu. Şu anda bile inim inim zonkluyordu beyni.

"Ne biçim bir dünya bu? Ömür boyu mutlu yaşayan kaç insan var yeryüzünde? Acı çekmeyen, ezilmeyen, haksızlığa uğramayan kaç ruh?.. Ya bu Ermenilere ne demeli? Bir zamanlar sadık oldukları söylenirdi. Savaş zamanı başka insanlar olup çıktılar adeta. İhanetin her türlüsünü deniyorlar, Ruslara sığınıyorlar. Fırsatını buldukça çoluk çocuk demeden öldürüyorlar! Onlar parolayı vermeselerdi, Yüzbaşı'nın taburu dağılır mıydı? Belki de yenerlerdi Rusları. Bütün bunlara rağmen hâlâ aramızda rahatça yaşayabiliyorlar. Kimse onlara dokunmuyor. Ne diye düşman kesildiler bize?.."

Yemekten sonra, daha fazla zaman kaybetmek istemeyen Yüzbaşı ve askerleri köylülerden aldıkları atlarla yaralıları taşıyarak Pinaduz köyünden ayrıldılar. Köprüköy'e doğru ilerlemeye başladılar...

Hava iyice ısınmıştı. Pırıl pırıl parlıyordu kar taneleri. Geceki tipiden eser yoktu. Toprağı kaplayan beyaz örtü kurt, tilki ve tavşan izleriyle doluydu.

Hüzün!..

Bunaltan düşünceler!..

Fazlasıyla bozuk bir moral sakız gibi yapışmıştı yakasına Yüzbaşı Halil'in.

Sessizce yürüyorlardı...

Ertesi gün...

Hava yine güneşli ve pırıl pırıl.

Bekir'in becerikli teyzesi Asiye, heyecanlı bir halde, evler arasında mekik dokuyor. Düne göre daha sıcak dışarısı, çocuklar kartopu oynuyorlar...

Evler!.. Pinaduz köyünün evleri. Duvarları girintili, çıkıntılı, odaları genellikle tandır evleriyle iç içe, toprak damlı, yıllardır dimdik ayakta, ama hemen o anda çökecekmiş gibi duran vefalı evler. Şu anda endişe, üzüntü ve korku dolu bir heyecan yaşanıyor içlerinde. Hâlbuki bu evlerde ana babalar çocuklarını sever, dedeler ve neneler onlara eski zaman hikâyeleri ve billur köşk masalları anlatırdı. Şimdiyse büyüklerin gözlerinde çocukları süzen şaşkın bakışlar vardı. Onlara her akşam otuz iki farzı tekrarlayan diller, düşmanın vahşiliğinden bahsediyordu şimdi. Çocuklar ne olacak? Kadınların en çok sordukları soru ise buydu.

Teyzesi Asiye evler arası mekik dokurken, Bekir evlerinin dış kapısı önünde çömelmiş, onun Gülsüm Ana'ya söylediklerini düşünüyordu ve bu yüzden, yanından geçerken selam veren Avcı Mehmet'i fark etmedi bile. Asiye Teyzenin söylediğine göre, savaş zamanı olacakları kestirmek zormuş. Çok dikkatli davranmak gerekiyormuş. Düşman istilası kolay değilmiş. Toplayıp götürürlermiş herkesi. Yaşlıları öldürür, gençleri çalıştırırlarmış. Gittikleri yerlerde güzel buldukları kadınlara, kızlara tecavüz ederlermiş! Bu nedenle, düşman gelmeden önce, güzel kızları, kadınları çirkinleştirmek lazımmış. Bu ise ancak, onlara eski ve yamalı elbiseler giydirerek, yüzlerine is, çamur, sığır

pisliği sürerek mümkünmüş. O zaman güzel kızların ve kadınların güzellikleri kaybolur ve her biri perişan bir hal alırmış. Onlara bakan düşman askerleri yüzlerine tükürerek yanlarından geçerlermiş.

Ne yamandı Asiye Teyze. Erkek karakterliydi. Her şeyi en ince noktasına kadar düşünür, başka kadınların asla yapamayacakları şeyler yapardı. Bu yüzden ona, "hamarat kadın, Asiye dayı, ince fikirli Asiye, herkesin yardımcısı" gibi sözlerle hitap ederlerdi. Başı darda olanların yardımına hemen koşardı. Burnu biraz büyüktü; ama bu büyüklük bedeniyle tam bir uyum içindeydi. İri yarıydı çünkü. Mavi gözlüydü. Tatlı tatlı konuşurdu. Gördüğü rüyalarla meşhurdu. Herhangi bir kimseye, "Hakkında bir rüya gördüm!" dediği zaman, herkes bunun hayra mı, yoksa şerre mi alâmet olduğunu merak edip dururdu. Çocuklar çok severlerdi onu. Bayılırlardı anlattığı geçmiş zaman hikâyelerine.

Ona karşı içinde hissettiği yakınlık duygusuyla tatlı tatlı irkildi Bekir. Güzel kızlar, kadınlar geldi gözlerinin önüne, yüzleri sığır pisliği, çamur veya isle sıvalı. Gülümsedi. Sonra kahkahalarla güldü. Amcalarının kızları, kadınlarıydı bunlar ve nasıl da gülünecek bir halleri olacaktı kim bilir.

İliklerine işleyen soğuk bir rüzgâr esti. Kış rüzgârları, karın dondurucu soğuğunu alıp insanın hücrelerine dolduruyordu. Kuşluk vaktiydi. "Ayaz çıkacak!" diye düşündü. Gökyüzünün kirli mavisi Ziyaret Dağı'nın tepesiyle bütünleşmiş gibiydi. Tam kalkıp gitmeye niyetlendiğinde, Asiye Teyzesi karşı duvarın köşesini dönüp ona doğru yürümeye başladı. Ayağa kalktı; yanına gelince Bekir'in, durdu Asiye Teyze.

"Ali Bey evde mi Bekir?"

"Evde! Hayırdır teyze?"

"Gülsüm de evde mi?"

"Evde! Bir şey mi oldu?"

"Daha ne olacak? Ruslar gelmek üzere. Paço Tepesi'nden görmüşler. Silahlı adamlar köye doğru geliyorlarmış. Babana söyleyeyim de Gülsüm'ün yüzünü sığır pisliğiyle boyamama izin versin."

Gülümseyen Bekir, inanmadığı hissini vererek sordu: "Niye?"

"Sen öyle gül! Ruslar ananı götürdüklerinde de gülersin!"

"Anama elini uzatanın kolunu kırarım! Yakında asker olacağım biliyorsun."

"Yüzünü boyasak, dönüp bakmazlar bile."

"Geldikleri doğru mu?"

Bekir'in iyice endişelenmeye başladığını gören Asiye Teyze kıkır kıkır güldü.

"Seni gidi seni, nasıl da ödün patladı! Altını kirlettin belki de!"

"Müslüman ancak Allah'tan korkar!"

"Neyse, gene de gidip Gülsüm'ün yüzünü boyayayım. Ya gelirlerse!.."

"Anamın yüzünü ne renge boyayacaksın?"

"Sarıya!.."

İkisi de güldüler. Asiye Teyze aceleyle evden içeri girdi.

Yerinden kalktı Bekir. Paço Tepesi'ne doğru yürümeye başladı. Zihninde ordular yürüyordu. Her şey birbirine karışıyordu ve çığlık sesleri geliyordu sonra. Ellerini şalvarının ceplerine sokmuştu. Ayaklarının ucuna bakıyor sonra başını göğe dikiyordu. Hayal dünyası sislerle kaplıydı. Gölgeler dökülüyordu gözlerinden. Rus gölgeleri! Ellerini kollarını bağlayıp Rusya'ya doğru sürüklüyorlardı Bekir'i. Başına geçirdiği kırmızı yün külahı çıkardı. Öfkeyle kaşıdı başını. Külahı tekrar başına geçirdikten sonra, boz ceketine daha bir sıkı sarındı. Rüzgâr artmış, havanın üşüten ağırlığı artmıştı. Ziyaret Dağı'na baktı. Kirliliği gittikçe azalan masmavi gökyüzünün dorukla birleştiği noktaya takılan gözleri, yeniden bembeyaz yamaçlara ve oradan da Paço Tepesi'ne indi. Kadıgil'in Şaban'ı o anda fark etti.

Elinde bakır bir ibrik, tepenin az aşağısından köye doğru geliyordu. "Ne kadar güçlü bir adam!" diye düşündü Bekir. "Maşallah. Yüze yaklaşan yaşına rağmen, demir gibi! Dimdik ayakta. Delikanlı gibi yürüyor. Hafızası capcanlı. İhtiyarlığımda onun gibi olabilsem!" Güldü. Sanki o kadar yaşayacakmışçasına hayal kurmuştu. Olabilir diye düşündü. Olmayabilir de. Gaipti bu. Allah'tan başkası bilemezdi. "Hayırlısı!" diyerek kıpırdadı dudakları. Kadıgil'in Şaban'ın yanına gelince selam verdi.

"Aleykümselam," dedi ihtiyar.

"Nasılsın dede?"

"Elhamdülillah! Sen nasılsın Bekir?"

"Ellerinden öperim dede. Şükürler olsun."

"Bugün köyde bir kaynaşma var. Nedendir anlamadım. Kadınlar birbirlerine gidip geliyor, dedikodu ediyorlar. Genç kızlara yamalı elbiseler giydirip yüzlerini isliyorlar."

"Sana kimse bir şey söylemedi mi?"

"Bana bir şey söylemezler ki! Her şey olur biter, ben ondan sonra duyarım oğlum!"

İhtiyarın sitemi üzdü Bekir'i. Ona birkaç gün içinde olanları kısaca anlattı. Adam, Ruslara beddua okuyarak ve asasına dayanarak evine doğru dimdik yürüdü. Arkasından bir süre bakan Bekir, başını sallayarak tepeye çıktı. Köyün hemen bitişiğindeki derin vadiye, Horasan Ovası'na ve irili ufaklı köylere bakmaya başladı. Dalgınlaşınca, üşüdüğünü bile unuttu.

"Gelecekler! Öyle hissediyorum. Rüyasını gördüm. 'Tüm Müslümanlar esirimdir,' diyordu adam. Toplayıp götürecekler hepimizi. Kuru yapraklar gibi dağılıp gideceğiz. Her birimizi bir tarafa götürecekler. Köleler gibi çalıştıracaklar! Ya anam, canım anam ne yapar! Canım anam! Ya babama bir şey olursa ben ne yaparım! Eğer Ruslar gelirse, ayırırlar bizi. Bizimkiler, onların Pinaduz köyüne çıkmayacaklarını sanıyorlar. Ama yanılıyorlar! Askerlerimizin buraya

saklanacağını düşünerek gelirler. Ne Rus oğlu Rus'tur onlar. Ah bir asker olsaydım!"

Gerçekten geliyorlardı Ruslar ve Bekir'in henüz haberi yoktu. O ancak düşünmekle ve yanaklarından aşağı süzülen damlaları silmekle meşguldü. Farkında olmadan ağlamıştı çünkü. İçi çelişkilerle doluydu. Gözleri bembeyaz yamaçlarda, tepelerde gezinirken, aslında hiç tanımadığı bir âlemde dolaşıyordu bakışları. Çeşit çeşit insanlar, şehitler geçiyordu hayalinden. Kısa bir zaman sonrasıydı ve yalnız başınaydı. Ruslar onu bağlamış ve uzak diyarlara götürüyorlardı. Sevdiği bütün insanları kaybetmişti ve gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Ta uzaktan, Hendek köyü tarafından yaklaşan karartıları görmüyordu bile bu yüzden.

Yaklaşık yirmi kişiydiler. Karları yara yara ilerliyorlardı. Biraz dikkatli baksaydı, onları anında fark edebilirdi Bekir. Ama o kendi dünyasındaydı. Geçmişine ait hatıralar, geleceğiyle ilgili hayaller arasında gidip geliyordu.

Dakikalar birbirini kovaladı. Ruslar iyice yaklaştılar.

Köydeki kaynaşma sürüyordu; kadınlar ve kızlar kendilerini çirkinleştiren yaşlı kadınlara karşı koyarken, köyün ileri gelenleri köy odasında toplanmış, olabilecekleri konuşuyor, alınabilecek tedbirleri tartışıyorlardı. Farkında değillerdi yaklaşan tehlikenin.

Ve Ruslar geliyorlardı!..

"Ben Rus Çarı Nikola; Osmanlı ülkesi benimdir, bütün Müslümanlar esirimdir!"

Günlerce önce gördüğü rüyayı hatırlayan Bekir'in zihninde yankı yapan bu sözler, onun birdenbire Rusların geldikleri yöne bakmasına neden oldu. Çünkü eğer gelirlerse, o yönden gelebileceklerini biliyordu. Gördükleri karşısında donup kaldı. İşte, köyün büyük bir çoğunluğunun böyle bir dağ köyüne gelmeyeceklerine inandıkları Ruslar, sallana sallana geliyorlardı. Korku ve heyecandan gözleri iri iri açıldı. Küt küt duymaya başladı yüreğinin sesini. Hayatında

ilk defa böyle bir şeyle karşılaşıyordu. İlk defa capcanlı düşman askerlerini köylerine gelirken görüyordu. Ne yapacağını bilemedi. Şaşkın şaşkın bakakaldı gittikçe yaklaşan askerlere. Gördüğü o korkunç rüya gözlerinin önünden geçti. Sanki korktuğu başına geliyor, Çar'ın söyledikleri bir bir gerçekleşiyordu. Vatan toprağını ele geçirecek, Müslümanları esir edeceklerdi. Bu düşünce keskin bir bıçak gibi kalbine işledi. Acıyla kıvrandı ve yerinden fırlayarak hızla köye doğru koştu. Nefes nefese ve yırtılan bir yürekle. Acıyla açılıp kapanan dudakları bir şeyler fısıldar gibiydi.

Evden içeri girdiğinde, hemen oturma odasına daldı. Beti benzi solmuş vaziyette odadakilerin yüzlerine baktı. Ali Bey, Gülsüm Ana ve Asiye Teyze oturuyorlardı. Soba gürül gürül yanıyordu. Duvar diplerinde halı yastıklar, yastıkların bitişiğinde yün minderler vardı. Güneydeki sedirde uyuyordu alaca kedi. Keyfine diyecek yoktu. Sedirin bir metre kadar yukarısında duvara asılı duran Kur'an-ı Kerim beyaz kılıflıydı. Odanın tavandaki penceresinde soğuk bir mavilik vardı.

Bekir'in alışılmadık bir şekilde odaya girmesi üçünü de korkuttu. Asiye Teyze'nin içinde bir şeyler koptu sanki.

"Ne bu telaş?" diye sordu Ali Bey.

"Onlar," dedi Bekir. Kekeledi. Nefesini toplayarak sözünü tamamladı:

"Ruslar geliyorlar! Şu anda Kamerpınarı'ndalar! Biraz sonra köyde olurlar."

"Ne yapacağız?" diye sordu Gülsüm Ana ağlamaklı bir sesle.

"Daha önce kararlaştırdık. Onları köy odasının önünde karşılayacağız. Saklanırsak, kadınlara ve çocuklara zarar verirler. Bu arada üç dört evin kadın ve çocukları bir eve toplanıp saklanacaklar. Bizleri götürürlerse, sizlere dokunmamış olurlar. Götürmezlerse, zaten hepimiz kurtulmuş oluruz.

Eğilerek Asiye Teyze'nin kulağına bir şeyler fısıldadı. Başını kaldırarak Bekir'in gözlerinin içine baktı.

"Sen, hemen amcalarını dolaş! Yengelerine bizde toplanmalarını söyle! Çoluk çocuk, hepsini getirsinler. Sakın yanlarından ayrılıp onları yalnız bırakma!"

Bekir olur anlamında başını sallayıp odadan hızla çıkarken, daha şimdiden hıçkırmaya başlamıştı Gülsüm Ana. Asiye Teyze ise donmuş gibiydi.

Gülsüm Ana'nın ağlaması Ali Bey'i kızdırdı.

"Ağlamayı, sızlanmayı kes! Elimizden ne gelir! Sakın ha! Bekir'i dışarı bırakma! Yoksa ömür boyu ayrılırsın ondan," diye çıkıştı.

Yüzündeki kızgınlık ve belli belirsiz korkuyla ve aceleyle odayı terk etti Ali Bey. Gülsüm Ana sustu. Asiye Teyze ile yüz yüze bakmaya başladılar. İkisi de sessizliğe ve korkuya gömüldüler. Korkunç şeyler geliyordu gözlerinin önüne. Sonra birden hıçkırmaya başladılar. Birbirlerine sarıldılar. Konuşuyorlardı; ama hangisinin ne dediği belli değildi. Gözleri suyla dolmuştu; ıslanmıştı yanakları ikisinin de.

Kısa süre içinde ikişer üçer aile bir evde toplandılar. Köyün yirmi yaşından büyük erkekleri köy odasının önünde bekliyorlardı Rusları. Çocuklar, kadınlar, genç erkekler ve genç kızlar toplanılan evlerde korku ve heyecan dolu dakikalar yaşıyorlardı ve korkuyla bekleşiyorlardı. Ölüm sessizliği çökmüştü köye. Herkesin zihninde yalnız, dumanlı bir sorunun harfleri cirit atıyordu: Ne olacak?

Ali Bey ve Molla Şükrü yan yana. Ön tarafta Kadıgil'in Şaban. Çerkez Yusuf, Avcı Mehmet, Ömer Ağa, Hasan ve Hüseyin Beyler, kısacası bütün köylü sessizlik içinde bekleşiyordu. Fakat her birinin iç dünyası ayrı ayrı hüzünlü manzaralarla doluydu. Başlarına nelerin geleceğini bilmediklerinden endişe yüz hatlarında açıkça belli ediyordu kendisini. Gelecekle ilgili her kavram sisler içindeydi. Herkes kendisini bir başka alemde görür gibiydi gelecek zaman aynasında. Yalnızlık rüzgârları esiyordu kanla sırlanmış aynada. Mutluluk

kayıplara karışmıştı. Karmakarışıktı her şey. Tanımadık, çirkin ve korkutucu şeyler bir görünüp bir kayboluyordu köylülerin hayalinde. Endişe, sıkıntı ve korku... İnsanı yaşadığına pişman etmeyecek tek bir şey bile bulmak mümkün değildi o anki iç dünyalarında. Bir uğursuz aynaya mahkûm olmuştu hepsi.

Ve Ruslar göründü. Yüreklerden yıpratıcı titreme dalgaları geçti. Gözleri açıldı, açıldı; kaşlar mermisi olmayan silah gibi gerildi. Dişler gıcırdarken, renkler yer yer solgunlaştı, yer yer kızıllaştı. Donmuşçasına duranların yanında, kıvrananlar da vardı.

Ve Ruslar geliyorlardı. Köyün önündeki son yokuşu tırmanıyorlardı. Onları ilk karşılayan, Şorpınar Çeşmesi oldu. Bir köpek su içiyordu çeşmeden. Hava donduracak derecede soğumuştu. Ama hiçbirinin bedeni buz gibi havayı hissetmiyordu artık. Zaman zaman karnına giren bir sancıyla fena halde kıvranırken, yaklaşan öğle namazını nasıl kılacaklarını düşünen Molla Şükrü güçlü bir iradeyle, imamlığının da verdiği cesaretle sessizliği bozdu:

"Cemaat! Sakın korku ve heyecana kapılmayın!.. Allah'ın dediği olur. Başımıza ne gelirse gelsin, sabretmemiz lazım. Niyetlerini bilmiyoruz. Karşı koyarsak, hepimizi kurşuna dizerler. Çoluğumuza, çocuğumuza saldırırlar! Moskof'un ne mal olduğunu bilirsiniz. Bunları defalarca konuştuk. Karşı koymamız bize ancak zarar getirir. Bu nedenle sakin olun! Hiçbir şey yapmadan çekip giderler inşallah!"

Kimseden ses çıkmadı. Çünkü hiçbiri duymamıştı Molla Şükrü'nün dediklerini. Bütün gözler Ruslara mıhlanmıştı. Dalgınlaştı Molla Şükrü. "Sancım da tam tutacak zamanı buldu?!.. Bir yıldır çekiyorum. Bir hastalık var bende, ama nedir bilmem! Bağırsaklarım tıkanıyor herhalde. Karnımın şişmesi, sancılanışım hep bundan!.." diye düşünürken, ani bir ürpertiyle dalgınlığından kurtuldu. Rusların kaç kişi olduklarını saymaya başladı. Beyaz sarığının arkasını ön tarafa çevirdi. Simsiyah sakalını kaşıdı. Orta yaşına rağmen pürüzsüz yüzünde iki parlak yeşil bilye gibi duran gözleri, tedirgin bir insanın bütün endişesini ele veriyordu. Sağ yanağında bir ben vardı. Orta

boyuyla Molla Şükrü, "Rabbim; sen bizi koru! Sen bizi koru!" diye dua ediyordu içinden. "Ancak sana ibadet eder, ancak senden yardım bekleriz!" İnce uçlu, hafif kambur burnu kıpkırmızı kesilmiş, kulakları kırmızılığın da ötesinde, irileşmişti sanki. Karnındaki sancı bir türlü dinmiyordu. Elbiselerini delerek sırtına yapışan dondurucu soğuk bedenini diken diken etti. Ürpertilerle doldu içi. Öfke ve nefretle baktı Ruslara.

Ve Ruslar iyice yaklaşmışlardı.

Köpekler!.. Zavallı çoban köpekleri! Köye giren düşmana, onları tanımışçasına saldırdılar. Fakat çok hafif bir direnişti bu. Silahların patlamasıyla son buldu hemen. Üç köpek de korkunç sesler çıkaracak yuvarlandılar karların üstüne.

Buna aşırı öfkelenen Avcı Mehmet dişlerini gıcırdatırken, köpeklerden cesaret alan Kadıgil'in Şaban ileri atıldı. Asasını havaya kaldırarak bağırdı:

"Kâfirler! Gidin köyümüzden! Çekilin!.."

Komutan olduğu anlaşılan üniformalı Rus'un işaretiyle ateş açan iki Rus askeri, asırlık ihtiyarı vurup şehit ettiler. Dudaklarından gür bir "Allah!" sesi çıkan Şaban Dede'nin kanlar içinde yere yıkılmasıyla, köylülerden üç kişi daha ileri atıldı. Ruslar hiç tereddüt etmeden bastılar tetiğe. Şehit ettiler onları da. Bunu gören birkaç kişinin de hızla Ruslara doğru atıldıklarını gören Molla Şükrü, hemen harekete geçtiyse de biri hariç diğerlerine engel olamadı.

"Durun!" diye bağırdı. Hiçbirisi duymadı bunu. Onlar Rusların kurşunlarına hedef olurken, Molla Şükrü heyecan, korku ve öfke içinde bekleşen diğer köylülere döndü:

"Kendinize hâkim olun!" diye bağırdı. "Böylesine karşı koymak kadınlarımızı ve çocuklarımızı onlarla baş başa bırakmaktan başka işe yaramaz! Sakin olun! Karşı koymamızın bizi ve ailelerimizi kurtaracağını bilseydim, en başta ben atılırdım!"

Köylüler durumun ciddiyetini kavradıkları için, içlerinden yeni bir karşı koyma hareketi başlatan olmadı. Öfkelerini, hınçlarını içlerine gömmek zorunda kaldılar.

Tam tamına on sekiz kişiydi Ruslar. Rus komutan, Şaban Dede'nin cesedinin yanından geçerken, durdu. Kanlı yüzüne, sarığına, şalvarına, dışarı fırlamış gözlerine baktı. Sonra diğer köylülerin cesetlerine ve köpek leşlerine uzandı bakışları. Başını salladı. Bir şeyler söyledi ve yanındaki bir askerle köylülerin önünde durdu. Diğer askerler silahlarını doğrultmuş, geride bekliyorlardı.

Köylülerin içi sızlıyordu. Bir şey yapamamanın ezikliğiyle kıvranıyorlardı. Direnmeleri, insafsızca vurulmalarına neden oluyordu. Ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Tuhaf tuhaf yüzleri, bıyıkları, bakışları vardı Rus askerlerinin. Baktıkları her köylünün yüzünde donmuş bir çift göz ve buz gibi bakışlarla karşılaşıyorlardı. Kısa boylu, şişman, iri burunlu komutan, dizlerine kadar yükselen uzun ve kalın çizmelerinin kenarlarına bulaşmış çamurları karlara sürterek temizlerken, yanındaki askere bir şeyler söyledi ve asker yarım yamalak da olsa, Türkçe konuşmaya başladı.

"Sizler esirsiniz! Kurşunlamayacağız. El kaldırmak yok bize!"

Köylülerin kalplerinde umut ışığı doğdu.

"Türk müsün?" diye sordu Molla Şükrü.

Asker, değilim anlamında başını salladı.

"Ben Astrahan'da çok yaşadım, Türkler arasında. Türkçe öğrendim onlardan!"

Komutanı ve diğer askerleri işaret etti:

"Biz Rus! Siz bizim esirimiz! Götüreceğiz!"

Molla Şükrü gayet sakin konuştu:

"Bizi götürüp de ne yapacaksınız? Komutanına söyle, askerlerini alıp gitsin! Bu dağ köyünde bize ihtiyacı olan bir sürü kadın ve çocuk

var. Eğer bizleri götürürseniz, onlar perişan olur. Hepsinin lanetine uğrarsınız, burada kalırsak, sizleri hep dürüst, yiğitçe davranan birer asker olarak hatırlarız!"

Tercüman, Molla Şükrü'nün söylediklerini Rusçaya tercüme edip komutanına aktardı. Komutanın yüz hatları gerildi. Öfkelendiği hemen anlaşılıyordu. "Onları niye dinliyorsun?" dercesine sert bir şekilde el işareti yaptı. Karşısında hazır ol vaziyetine geçen tercüman asker selam verip Rusça bir şeyler söyledikten sonra, derhal köylülere döndü:

"Hepinizi götüreceğiz!.."

Her biri bir yandan, yaklaşık kırk kişinin ellerini bağlamaya başladılar. Karşı koyan ve askerlerden birinin silahını ele geçirmeye çalışan iki köylüyü anında süngülediler. Adamların derinden gelen iniltilerine kelime-i şehadetler karıştı. Elbiseleri kana bulandı. Oldukları yere yığılıp kaldılar. Elleri bağlanırken direnenlerden dipçikle vurulanlar, kafası kırılanlar oldu.

Komutan, manzarayı keyifle izliyordu.

O ana değin hep susan Avcı Mehmet, Molla Şükrü'ye bakarak öfkeli bir şekilde konuşmaya başladı:

"Niye korkaklar gibi teslim oluyoruz? Bu kadar insanız! Yarımızı öldürseler bile, silahlarını ellerinden alarak hepsinin hakkından geliriz!"

"Ya sonra? Onları aramaya gelirlerse, ne yaparız?" diye sordu Molla Şükrü.

Dudağından çıkan her kelime öfkeye bulanıyordu Avcı Mehmet'in:

"Savaşırız! Şehit oluruz! Böylesine teslim olmaktan iyidir!"

"Evet, iyidir! Ama, arkadan gelecek olanlar kadınlarımız ve çocuklarımıza ilişmeyeceklerine dair söz verirlerse!.."

"Hocam, şimdi ilişmeyeceklerini ne biliyorsun?"

"Onların istediği bizleriz. Kadınlarımız ve çocuklarımız değil. 93 Harbi'nde de böyle olmuştu. Gerçi köyümüze gelememişlerdi, ama çevre köylerden gittikleri yerlerde, karşı konulmadığında erkekleri toplayıp götürmüşler, karşı konulduğunda ise, Moskofluklarını ortaya koyarak herkesi süngüden geçirmişlerdi! Kadınlarımıza ve kızlarımıza tecavüz etmişlerdi!.. Şayet bunu göze alabiliyorsak onlarla hemen mücadeleye başlayabiliriz."

Avcı Mehmet cevap vermeye fırsat bulamadı. Çünkü onun öfkeli halini, konuşmasını, farklılığını ortaya koymasını hazmedemeyen komutanın işaret etmesiyle harekete geçen askerlerden biri, art arda indirdiği süngü darbeleriyle şehit etti onu. Kekeleyerek kelime-i şehadet getirip, cansız yere yığıldı Avcı Mehmet. Sanki biraz önce öfkeyle dolu gözleri gülümsemeye başlamıştı ve "Ben ölmedim! Ben ölmedim!" diyordu.

Bu durum, diğerlerinin esareti tamamen kabullenmelerine neden oldu. Boyunlarını büktüler. Fatiha okumak ve Ruslara, lanet etmekten başka bir şey yapamadılar. Bunları bile ancak içlerinden yapabildiler.

El bağlama işinin tamamlanmasından sonra birtakım emirler yağdıran komutanın işareti üzerine askerlerin yarısından fazlası çevreye dağıldı. Evlere girip girip çıkmaya başladılar. Bazı kapıların kilitlenmiş olduğunu anlayınca tekme zoruyla kırdılar. İçeriden ağlama sesleri, feryatlar yükseliyordu. Kapıları açık olan evler bomboştu.

Köylülerden bu duruma müdahale etmek isteyenler olduysa da anında dipçikle vurularak, susturuldular. Molla Şükrü'ye sitem edenler oldu.

"Hani evlerimize girmeyeceklerdi?" diye sordu birisi.

Molla Şükrü hüzünlüydü. İçinden bin türlü lânet okuyordu Ruslara.

Tercüman askerin sözleri biraz olsun ferahlattı onları:

"Yiyecek lazım! Evlerde saklanan erkekler lazım!"

Askerler evlerden döndüklerinde, kucaklarında yiyecekler vardı. On beş on altı yaşlarında iki genci ve oldukça yaşlı bir erkeği de yakalayıp getirmişlerdi. Onların da ellerini bağladılar.

Ali Bey korkuyla baktı yeni getirilenlere. "Çok şükür!" dedi içinden. "Bekir'i iyi saklamışlar! Yakalanmadı!.."

Komutan öne geçip yürümeye başlayınca, askerler yanda, esirler ortada, üç sıra halinde izlediler onu. Ayak seslerinden başka hiçbir ses duyulmuyordu. Bazen de dipçik sesleri!..

İçi sızlıyordu Ali Bey'in. Bekir'in kendisine anlattığı rüyayı hatırladı. Korkunç titreşimler oldu vücudunda. Gülsüm Ana'nın hayali bir görünüp bir kayboldu. Bileklerindeki ipe baktı. Durdu. İpi kırmak geçti içinden. Sağa sola oynattı bileklerini. Sırtına inen dipçik darbesiyle fena halde sarsıldı. Yürümek mecburiyetinde kaldı. Sırtının ortasından başlayan bir sızı bütün hücrelerine akmaya başlamıştı. Hemen arkasında yürüyen Molla Şükrü'ye dönüp baktı.

Molla Şükrü dalgındı. Gözlerinde güç kalmamış gibiydi; bedeni, duyarlığını yitirmişti sanki. Yeni başlayan bir yolculuğun karşılarına neler çıkaracağını düşünürken, zaman zaman duyulan dipçik sesleriyle irkiliyor, yanı başında yürüyen askerin yüzüne bön bön bakıyor, sonra yeniden düşüncelere dalıyordu.

Dönüp Paço Tepesi'ne son kez baktı Ali Bey. Bekir'in hayali geldi gözlerinin önüne. Ailesinin başında onun kaldığını düşünmek, manzaranın bütün ürkütücülüğüne rağmen, sevindirdi Ali Bey'i. Şorpınar'a uzandı bakışları.

Rüzgâr soğuk soğuk esiyordu. Gökyüzünün kirli maviliği Ziyaret Dağı'nın tepesiyle sürtüşmeye devam ediyordu.

Dondurucu soğuk iliklerine işliyordu esirlerin. Ama hiçbirisi bunu düşünecek durumda değildi. Şaşkınlık, üzüntü ve korku içinde bocalıyorlardı. Ne ile karşı karşıya olduklarının farkındaydılar. Büyüdükleri; sevincini, acısını tattıkları; karında, yağmurunda, güneşinde, fırtınasında ve tipisinde yaşadıkları; ailelerini içinde barındırdıkları,

sevdikleri bir hayat ortamından adım adım uzaklaşıyorlardı. Esarete adım atmış ve çaresizce yürüyorlardı. Bu korkunç gerçeğin acı, çok acı burukluğu vardı içlerinde. Şaşkın şaşkın yürüyorlardı. Şaşkın şaşkın!..

Yüzlerine sinmişti endişe, şüphe, hüzün!..

Yüzleri birer taş gibiydi şimdi; soğuk ve hafif kırmızı bir taş!

Dişlerini gıcırdatıyordu Bekir. İçinde kara bir tufan! Sarsıyordu her yanını. Demek ki dışarıda kötü şeyler oluyordu. Yerinde duramıyordu bir türlü. Kaşları çatık; yüz hatları gergin, kulakları uğultulu; göğsü kalkıp kalkıp iniyordu. Ağlama seslerini duymuyordu bile.

"Bre kâfirler! Köyümüze neden geldiniz? Zıkkım mı vardı sanki? İmansızlar! Moskof dölleri! Kim bilir ne yapıyorlardır şimdi. Yoksa babamı öldürdüler mi? Belki de hepsini götürüyorlardır!.."

Düşünceler beynini kemiriyor. Aklına gelen her kötü ihtimal diken gibi saplanıyordu içine. Bekir bu!.. Durur mu hiç? Hele hele babasının, amcalarının, yakın akrabalarının ve daha birçok Müslümanın felaketle karşı karşıya olduğunu bile bile? Oturduğu tahta sandalyeden öfkeyle kalkıyor, bir adım dahi atmadan tekrar yerine oturuyordu.

Oda sımsıcaktı. Alaca kedi olan bitenden habersiz, çul minderin üzerinde mışıl mışıl uyuyordu. Onun bu halini imrenerek seyreden Asiye Teyze bazen usulca yaklaşıyor ve kuyruk kısmına hafif bir tokat indiriyordu. Kedi miyavlayarak kalkıp kaçarken,

"Biz ecel terleri döküyoruz; hele şu gamsızın keyfine bakın," diyordu.

Oda öylesine kalabalıktı ki, sobanın da etkisiyle oluşan bunaltıcı hava insanın ruhunu sıkıyordu. Gerçi şu anda kimsenin bunu düşünecek hali yoktu. Ama yine de bu bunaltıcı sıcaklık umutların toz olmasını biraz daha kolaylaştırıyordu. Beş kardeşin ve onların üç amca çocuklarının eşleri, kızları ve oğulları odayı tıklım tıklım doldurmuşlardı ama yine

de içerde ölüm sessizliği vardı. Arada bir yükselen hıçkırık sesleri Asiye Teyze'nin, "Sus ağlama!" şeklindeki ihtarıyla kaybolup gidiyordu.

Gülsüm Ana aralıksız dua ediyordu. İçinde dayanılmaz bir sızı! Yüreğini çelik matkaplarla oyuyor, ciğerlerini dilim dilim kesiyorlardı sanki. Gözleri dumanlanıyor; bir şeyler kopuyordu içinden. Ve o hep niyaza devam ediyordu.

Gürül gürül yanan sobanın üzerinde her zamanki gibi yemek tencereleri, su güğümleri, çaydanlıklar yoktu bugün. Oda dağınıktı. Yastıklar ve minderler eski yerlerinde değildi. Ali Bey'siz oturma odasını, yatak odasını, hatta evi neylesindi Gülsüm Ana? Malı mülkü neylesindi Ali Bey'siz? Fakat ya Bekir?.. Aslan gibi bir delikanlı olmadı mı? Aklına gelen bu soruyla Bekir'in yüzüne bakıyordu arada bir Gülsüm Ana. Evet, gerçekten de aslan gibi bir delikanlı olmuştu Bekir. "Allah ikisinden de ayırmasın beni!" diyordu içinden.

Odada bulunanların yüzünde hep aynı endişe; acaba ne olacak?..

Kimse bilmiyordu ne olacağını. Karanlık, derin ve ürkütücü bir kuyuya yuvarlanmış, düşüyor, durmadan düşüyorlardı sanki. Konuşacak dilleri, tutunacak halleri kalmamıştı. Çerkez Yusuf'un iki yaşındaki kızı Rabia, "Baba gelecek, baba gelecek" deyiverdi birden. Çığlık atmış gibiydi. Hepsine dokundu çocuğun feryada benzeyen bağırışı.

"Amcalar da gelecek, amcalar da gelecek," dedi Asiye Teyze.

Bunların hiçbirisiyle ilgilenmiyordu Bekir. O sadece, babasının, amcalarının ve diğerlerinin başlarına gelebilecekleri düşünüyor, karşısına dikilen heyulalarla çıldıracak gibi oluyordu.

Çok kötü bir bekleyişti bu! İnsanı kahrediyordu, öyle ya; beklemek ateşten şiddetlidir. Bu sözü çoklarından duymuştu. Fakat artık sabredecek durumu kalmamıştı, öğrenmeliydi Rusların neler yaptıklarını. Babası bırakmayın dese de göz göre göre bu durumu seyredemezdi. Kararını verdi ve sandalyeden fırladı. Kapıya yürüdü.

"Dur! Gitme!" diye çığlık atan Gülsüm Ana, koşup koluna yapıştı Bekir'in. Diğer kolundan da Asiye Teyze tuttu ve "Çıldırdın mı sen?" diye sordu. "Duymadın mı Ali Bey'i? Anana, 'Sakın Bekir'i gönderme!' demişti. Aklını başına topla ve geçip yerine otur!"

Gözlerinde şimşekler çakıyordu Bekir'in. Bakışları titreticiydi ve yüz hatları müthiş bir şekilde gerilmişti.

"Hayır!" diye bağırdı. "Dayanamıyorum! Böyle oturmak yakışmaz bana! Gidip onlarla beraber olmalıyım. Ben bir Müslümanım ve Allah'tan başka kimseden korkmuyorum! Bırakın beni! Bırakın kollarımı!"

Şiddetle silkeleyince kollarını, Gülsüm Ana bir tarafa, Asiye Teyze diğer tarafa savruldular. Neye uğradıklarını anlayamadılar. Bekir'in bu hareketi odadakilerin tümünü şaşırtmıştı. Onun bu kadar güçlü olduğunu bilmiyorlardı. Ardından şaşkın şaşkın bakakaldılar.

Dış kapıyı aceleyle açan Bekir, hızla samanlığa girdi ve eline geçireceği tırpan ya da başka bir şey almak için aranmaya başladı. O anda samanlığın kapısının üzerine kilitlendiğini fark etti. Hızla kapıya yöneldi. Kapıyı kilitlemişlerdi. Öfkeyle üst üste tekmeledi kapıyı ve birkaç tekme sonunda kilidi kırarak açtı. Kadınlar ne yaptılarsa durduramadılar onu. Eline bir şey almaya imkân bulamadan hızla ileri atılıp Paço Tepesi'ne doğru koşmaya başladı. Göğsü kalkıp kalkıp iniyor; her nefes alıp verişinde, ağzının doğrultusunda koyu bir duman tabakası oluşup kayboluyordu. Köy tamamen terkedilmiş gibiydi. Çoban köpeklerinin, Kadıgil'in Şaban'ın, köylülerin ve Avcı Mehmed'in cesetleriyle karşılaşınca durdu. Ne yapacağını bilemedi. Yüreği çatlarcasına vuruyordu. Yeniden harekete geçti ve koşmaya devam etti. Paço Tepesi'ne ulaştığında, köyün bitişiğindeki yokuşu inmekte olan köylüleri ve Rusları gördü. Ruslar da onu gördüler. Bir asker kendisine doğru yürürken, olduğu yere mıhlanıp kaldı. Düşünme yeteneğini kaybetti sanki. Öylesine şaşırdı ki anlamsız anlamsız seyretmeye başladı gidenleri. Silahını doğrultarak yanına

gelen Rus askerine öfkeyle baktı. Süngüyü göğsüne dayadı asker ve önünde yürümesi için işaret etti. O anda tek arzusu vardı çünkü: Ali Bey'in ve amcalarının, köylülerinin yanına varabilmek!.. Peşinden yürüyüp gitti Rus askerinin...

Müthiş soğuğa rağmen, alev alev yanıyordu bedeni. Bakışları Ali Bey'i ararken içinde korkuyla karışık bir heyecan vardı. Farkında olmadan, İnşirah Suresi'nin ayetlerini okumaya başladı içinden. Rus askeri onun bu haline pek bir anlam veremeyince, tipik bir kahkaha attı ve yürüyüp gitti arkasından Bekir'in.

1918 Doğu Anadolu ve Erzurum'un kurtuluşu olmuştu. Ancak Bekir ve Pinaduzlu esirler için farklı bir hayat başlamıştı artık. Esaret hayatı...

Sarıkamış sokakları kar yığınlarıyla dolu. Rus askerlerinin yüzlerinden buz gibi bir sevinç dökülüyordu. Gökyüzüne saplanarak kayboluyordu evlerin bacalarından kıvrım kıvrım yükselen dumanlar. İnsanı hüzünlendiren karanlık bir hava, sanki hiç istemediği şeyler oluyormuşçasına durmadan sıkıyordu insanın kalbini. Güneşin dipdiri ışıkları koyu duman tabakalarını yararken halsizleşiyor ve bitkin bir halde karlara ulaşıyordu. Bir telaştır kovalıyordu insanları.

Erzurum'un Aşağı Pasin Ovası'na kurulu köylerden toplanıp Sarıkamış'a getirilen dört yüz kadar esir, eski ve pis bir samanlığa doldurulduldular. Direkleri çürük, tavanı delik deşik, duvarları göbek vermiş ve bu küfkokan samanlık, çökmek üzere olduğu hissini uyandırıyordu insanda. Direkler iki büklüm olacak; duvarlar birbirinden ayrılıp birer taş ve toprak yığını haline gelecek; tavan döşemeyle birleşerek o kadar insanı pestile çevirecekti sanki!.. Ürkütücüydü ve etraf kan kokuyordu. Hâlâ kıpkırmızı kan sızıyordu yarılan ayaklardan. Soğuk, iliklerine işliyordu esirlerin. Bekir'in ayak parmakları da kıpkırmızıydı. Sızı beynine saplanmış bir bıçak gibi. Yaptıkları korkunç yolculuk gözünün önüne geldikçe ürperiyordu. Geride kalanların acısı ise paslı bir çivi gibi gömülüyordu kalbine. Artık yürüyemeyecek kadar üşüyüp yollarda dökülenler, donanlar, yürek parçalayıcı çığlıklar atanlar, dipçik sesleri, küfürler, dualar, beddualar, geride kalan ailesini, oğlunu, kızını çağıran çaresiz dudaklar!... Bütün acılar gelip yerleşmişti içine. Ve bütün kötü ihtimaller beynini kemiriyordu. Gülsüm Ana'yı düşünüyordu. Yengelerini, amca çocuklarını, tüm köylüleri... Başlarına gelen bu felâketin kendileri için Allah'ın bir

imtihanı olabileceği ihtimali onu biraz rahatlatıyorsa da yine de bu ani ayrılığın içini kanatmaması mümkün değildi.

Pinaduz köyünden buraya değin Rus dipçiklerinden çıkan sesleri ensesinde duyarak yürümüş; işkenceli yürüyüş ilerledikçe çarıkları ve çorapları yırtılmış; yalın ayak ilerlemek zorunda kalmıştı. Ayakları şişmiş ve kanamıştı. Ama umurunda bile değildi bu. Tüm olanların yanında ayaklarının ne önemi vardı ki!

Esirlerin çoğunluğunun durumu böyleydi. Yaşlılardan buraya değin dayanabilenler ise daha perişandı.

Babası Ali Bey'e bakıyor Bekir. Üzgün mü üzgün, dalgın mı dalgın! Çarıkları parçalanmış durumda; Gülsüm Ana'nın kenarlarına kırmızı birer gül işlediği beyaz yün çorapların ayak kısımları lime lime; siyah şalvarı ve paltosu çamur lekeleriyle dolu; beyaz sarığında kan izleri! Yüzünün kırışıklıkları daha bir çukurlaşmış; yanaklarındaki mavi damarlar kalınlaşmış, dudakları birbirine yapışmış. Ela gözleri donuk. Bakışları esrarlı bir hüzün yayıyor. Ak sakalı karmakarışık. Her beyaz tel Bekir'in gönlüne saplanan zehirli bir ok gibi. Sarığının rengi bile kendisi gibi bir gün içinde sararıp solmuş. Öylesine dalgın ki, Bekir'in "Baba!" diye seslenişini duymuyor bile. Eski canlılığını yitiren göz bebekleri samanlığın duvarlarında titrek titrek geziniyor. Arada bir göğsü yırtılacakmışçasına öksürüyor. İçi tir tir titrediği halde, alev alev yanıyor bedeni. Karnında müthiş bir sancı!..

Hastalananlar!.. Ve hastalananların tümünde aynı titreme, ateş ve sancı. Yüzleri moraranlar, sesi kısılanlar, karın kısımları çökenler ve kaslarına kramp girenler. Burunlarından kan gelenler, gözleri derin bir vadiye dönmüşçesine garip garip bakarken ciltleri siyahımsı lekelerle dolanlar! Fena halde ishal olanların yanında, karnı şişen ve büyük abdeste çıkamayanlar. Dışarı gidemedikleri için altlarını kirleten ve bundan tiksinti duyanların yürekleri kan ağlıyor. Kötü kokular yavaş yavaş her yanını kaplıyor samanlığın.

Böylesine ürkütücü bir manzara içinde her esir, başını başka bir esirin omuzuna dayayarak geceyi geçirdi. Öksürükler, inlemeler,

dualar, sayıklamalar, küfürler birbirine karışıyordu. Molla Şükrü küfredenlere "Günahtır!" diyerek kızsa da bunun pek de etkili olduğu söylenemezdi. Ali Bey Bekir'e, Bekir de buz gibi duvara yaslanarak iniltiler içinde sabahı beklediler. Elleri, ayakları uyuştu. Acılar içinde kıvrandılar. Molla Şükrü gece boyu hepsini uyarmıştı.

"Uyursanız, donarsınız!" demişti.

Bazen içinden, bazen de yüksek sesle olmak üzere sabaha değin Kur'an-ı Kerim'den ayetler okudu Molla Şükrü. Güneş doğmadan önce, temiz durumda olanlar teyemmümle ve Molla Şükrü'nün imamlığında namaz kılıp uzun uzun dua ettiler. Namaz kılamayanlar bir eziklik, bir burukluk içinde kıvranıp duruyorlardı. Molla Şükrü de karnı şişenler arasındaydı. Sancılanıyordu ama belli etmiyordu. Sabah namazının duasından sonra:

"Kardeşlerim, nereye götürüldüğümüzü, ne olacağımızı Allah bilir! Ama hiçbir zaman unutmayınız ki, Cenabı-ı Allah İnşirah Suresi'nde, 'Elbette zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır,' diye buyuruyor. Bu ayet mealini hiçbir zaman aklınızdan çıkarmamalısınız! Bir Müslüman için makamların en güzeli şehit olmaktır. Hangimiz, 'Ben şehit olmak istemem!' diyebilir kardeşlerim? Biliyorum, ailelerimizden, güzel vatanımızdan ayrılıyoruz. Belki de onları bir daha asla göremeyeceğiz. Ama hiçbir durum, cehenneme düşmek kadar korkunç değildir. Ölüm, bedenimizle birlikte ruhumuzu da öldürseydi, üzülmemizin, telaşa kapılmamızın haklı bir sebebi olabilirdi. Ruhumuz ebediyen diri kalacağına ve ölümle birlikte Rabbimize döneceğimize göre, üzülmeyelim kardeşlerim?"

Molla Şükrü bir süre daha nasihat etmişti ki, samanlığın çift kanatlı kapısı ardına kadar açıldı. Bir heyecan dalgası geçti esirlerin içinden. Silahlarıyla eşikte dikilen Rus askerlerinden Türkçe bileni, az ötede heybetli bir edayla dikilen teğmenin işaretiyle bağırdı:

"Sizler vagonlara binecek! Çabuk çıkın!"

Önce hastalar ve yaşlılar, sonra da diğerleri çıktılar samanlıktan. Neye uğradıklarını şaşırdılar. Taş yağmuruna tutulmuşlardı. Samanlığın sağında, solunda toplanıp, sinsi bakışlarla kapıyı kollayan bir grup Ermeni, ellerindeki taşlarla onlara saldırmışlardı. Taşlardan birisi; yaşlı, yorgun ve gözlerinden ateş fışkıran hasta bir esirin, Hendek köyünden Hüseyin Kazım'ın sağ gözüne isabet ederek gözbebeğini dışarı çıkardı. Hüseyin Kazım, ellerini yüzüne kapatarak öyle bir "Ah!" çekti ki, teğmen bile merhamete geldi ve onun sert bir el işaretiyle Ermeniler, askerler tarafından dağıtıldılar. Bekir'in ruhu öfkeyle sarsılıyordu. Eline geçirse, bir kaşık suda boğardı hainleri. Dişlerini sıkıyordu. Yüzü kırışıyor, kıvılcımlar yayılıyordu gözlerinden. Gayriihtiyari bir harekette bulunmamak için zor tutuyordu kendisini. Harfleri ağzına sıkarak, bütün nefretini bir kelimeyle boşalttı:

"Ermeniler!.."

"Sabırlı ol! dedi Ali Bey. "Hiçbir zaman metanetini kaybetme! Sakın ola ki, Ruslara karşı koymaya kalkmayasın! Hemen öldürürler! İmanı olmayanın merhameti olur mu oğlum? Sadece Allah'ı düşün! Ondan geldik; ona döneceğiz. Burada olsun, evimizde olsun, netice değişmez. Allah'ın yolundan ayrılmadığın müddetçe, kimse sana zarar veremez. Güzel hareket et! Elinden gelen her durumda kim olursa olsan insanlara iyilik et. Düşmanın bile. Allah Teâlâ Hazretleri Fussilet Suresi 34. ayette, 'İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur,' diye buyuruyor. Hepimizin rehberi Kur'an'dır. İyilik eden iyilik bulur. Unutma ki, güzel davranışlar göstermek güzel konuşmaktan faziletlidir. Sabır, öfkeden faziletlidir!"

Sustu Bekir. Öfkesini içine gömdü. Babasının bu sözleri onu sımsıcak bir yorgan gibi sarmıştı. "Sabır, sabır, sabır..." diye tekrarlayarak içinden, yürümeye devam etti.

Hüseyin Kazım'ın sağ gözü kör olmuştu. Bekir'in yüreğine sivri bir taş gibi saplandı parçalanan iri gözbebeği. Molla Şükrü aceleyle gömleğinin kenarını yırtarak gözünü sardı Hüseyin Kazım'ın. Yüzü al

kanlar içinde kalmıştı. Ermenilere beddualar okudu. Hep bir ağızda, "Âmin!" dediler.

Hastaların adım atacak halleri kalmamıştı. Binbir zorlukla yürüyorlardı. İtile kakıla vagonlara bindirildiler. Her kompartımana yaklaşık on on beş kişi yerleştirildi. Üstüste oturuyorlardı sanki. Tren siyah beyaz dumanlar çıkararak hareket ediyor, kapkara bir canavar gibi, metalik sesler çıkararak kayıp gidiyordu rayların üzerinden. Uzun uzun düdük çalıyor, kıvrım kıvrım yükselen dumanlar bulanık gökyüzünde kaybolup gidiyordu. Dağların, küçük tepelerin, bembeyaz vadilerin arasına dalıp dalıp çıkan bu kapkara canavar, Müslüman Türk esirlerini bambaşka bir dünyaya götürüyordu şimdi. Kendilerini bilmedikleri pek çok şeyin beklediği ve hayallerini karanlık bir örtü misali saran bir dünyaya.

Bir müddet sonra hastalananların sayısı arttı. Hastalardan birkaçını muayene eden gözlüklü, ince burunlu, yuvarlak yüzlü, kısa boylu, şişman Rus doktoru, korkunç bir tifo salgını olduğunu, yapılacak bir şeyin kalmadığını söyledi komutana. "Ne kadarını Rusya'ya sağ olarak götürebilirsek, kârdır," diye ekledi ardından. Esirlere bunu söylemeyin diye de tembih etti. Kompartımanlar iniltilerle, öksürüklerle, beddualarla dolup taşıyordu. Vagonlar sımsıcak olduğu için esirlerin her biri sızıp kalmıştı olduğu yerde. İnleyenler, uykusunda of çekenler, rüya gördüğü bağırtılarından anlaşılanların hali yürek burkuyordu.

Bekir'in kompartımanında Ali Bey'den başka üç hasta esir daha vardı ama onların durumu Ali Bey'e göre daha iyi görünüyordu. Ali Bey ağır hasta idi ciğerleri sökülüyormuşçasına öksürüyordu. Gözlerinin feri azalmış, bakışları adeta sönmüş, yüzünün çizgileri daha bir belirginleşmişti. Çektiği ıstırabı gözlerinin derinliklerinden akan bir sel gibi hissedebiliyordu insan. Halsiz mi halsiz, bitkin mi bitkin. Konuşmak istediğinde kelimelerin sonlarını tamamlayamıyordu. Yerinden kımıldayacak hali kalmamış, bitkinliği ağır bir travmaya dönüşmüştü ve adeta canlı bir cenazeye dönüşmüştü. Ateşi gittikçe

yükseliyor; sancısı artıyordu. Ve çaresizdi Bekir. Hiçbir şey yapamamanın acısıyla kıvranıyordu ve dua etmekten başka bir yol bulamıyordu.

Ağır hasta olanları vagonlardan birer birer toplamaya başladılar. Toplananların ne olduklarını anlamak mümkün değildi. Sıra Ali Bey'e gelmişti ki bir kelime-i şehadet sesi doldurdu kompartımanı. Bekir'in bütün kurtarma çabalarına rağmen, babası oracıkta ruhunu teslim etmişti. İzbandut gibi iki Rus askerinden birisi diğerine bunu temizle dercesine bir işaret yapıp diğer kompartımana gitti. Kalan asker trenin camını sonuna kadar açtı ve Ali Bey'in cesedini kucaklayıp yukarıya kaldırarak cam aralığından atmak için bütün gücüyle abandı. Bunu gören Bekir hemen sarıldı bedenine Ali Bey'in. Bırakmak istemedi. Bekir'in direnişini gören asker, Ali Bey'i bıraktı ve silahının dipçiğiyle Bekir'in bileğine şiddetli bir darbe indirdi. Bileğinin kırıldığını zanneden Bekir acı içinde, parçalanmış bir külçe yığını gibi yerine oturdu. Bileğini tuttu ve çektiği acı yüzünü sis bulutu gibi kapladı. O arada babasının cesedinin trenin camından aşağı yuvarlanışını izledi dayanılmaz bir acıyla. "Allah!" diye bağırdı. Bunu gören asker bir dipçik de omuzuna indirdi Bekir'in ve çıkıp gitti kompartımandan. Gözleri kararmıştı; başı dönüyordu, alev alev tutuşmuş yanıyordu yüreği. Babasına yapılan muameleye rağmen bir şey yapamamanın sızısı bütün bedenini kapladı. Babası Ali Bey'den duyduğu en son inilti boğazına yumruk gibi takılıp kalmıştı.

Tren, karanlığı yırtarak ürkütücü sesler eşliğinde kayıp gidiyordu demir yığınlarının üzerinde.

"Acaba ne olacak babamın cesedine? Kurt kuş yemesin Allah'ım. Onu koru, üzerini taşla, toprakla ört. Düştüğü yer mezarı olsun. İmansızlar! Vicdansızlar! Kâfirler! İmanı olmayanın merhameti olur mu hiç? Kim bilir neler yapıyorlardır götürdükleri hastalara! Trenden aşağı atıyorlardır belki de hepsini. Aman Allah'ım!"

Bir müddet düşündükten sonra dudakları aralandı:

"Elbette zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır!"

Bu ayet mealini, Paço Tepesi'nde, kendisine Rusya'yla ilgili rüyasını anlatırken, babası Ali Bey'den duymuştu ilk kez. Sonra samanlıkta Molla Şükrü tekrarlamıştı ve hafızasına kazınmıştı ayet. Olup bitenleri düşününce ve rüyasıyla birleştirince, yeniden aralandı dudakları:

"Elbette zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır."

Diğer esirler merakla onu izliyorlardı. Ali Bey'in trenden aşağı atıldığı manzara yeniden gözünün önüne gelince, dişlerini sıktı. Yüzünün hatları gerildi; göz bebekleri büyüdü, göğsü kabardı; yüreği öfkeyle vurmaya başladı. Sabrı tükendi ve hızla kompartımandan dışarı fırladı. İçerideki esirlerden biri, "Hey, deli misin; nereye gidiyorsun, öldürürler seni," diye bağırdı.

Ama o bu sözlerin tek kelimesini bile duymadı. Koridor bomboştu. Bütün hastalar iyileşmişti sanki. Derinden gelen bir iki iniltinin dışında hiçbir insan sesi duyulmuyordu. Çıplak, kanlı parmaklarının ucuna basarak ilerledi. Vagon sağa, sola yalpaladıkça başını kâh o yana kâh bu yana çarpıyordu ama hiçbir şey umurunda değildi. Dört kompartıman geçmiş, beşinci kompartımanın yanına gelmişti ki, ruhunu altüst eden, kalbini şiddetle sarsan çok iğrenç bir manzarayla karşılaştı. Hastalıktan kendilerini kaybeder duruma gelmiş insanlar, odun istif eder gibi istif edilmişlerdi kompartımana. Döşemeye kan sızıyordu. Hâlâ can çekişenler, derinden inleyenler vardı. En üstte, trene binerken gözü kör olan Hüseyin Kazım'ı gördü. Can çekişiyordu adam. Molla Şükrü'nün gömleğinin kenarı sımsıkı bağlı duruyordu gözünde. Farkında olmadan yanakları ıslandı. Başları pencereye, ayakları kapıya dönüktü istif edilen hasta esirlerin. Yırtık çoraplardan parmakları dışarı fırlamıştı bir kısmının. Bazı ayaklar ise tamamen çorapsızdı. Onların buz gibi görünüşleri altında ezilirken, gayriihtiyari olarak öfkeyle haykırdı:

"Kalleşler! Domuzlar!"

Sırtına inen dipçik darbeleriyle yere kapaklandı. Başındaki beyaz takke ileri fırladı. Bir dipçik daha! Sonra yeniden bir dipçik darbesi! Adam, fırsat bu fırsat deyip vuruyordu sanki. Döşemeye çarpan

ağzı, sımsıcak kanla doldu. Dişi dilini yarmıştı. Midesi bulandı. Baktığı her noktada binlerce yıldız uçuşuyordu. Gözleri iri iri açılan Rus askeri, öfkeyle "yerine, yerine!" der gibi işaret ediyordu. Beyni zonklayarak kalktı. Kompartımanı terk ederken bir de tekme indi kalçalarına. Ama o bunların hiçbirisini düşünecek durumda değildi. Bir gölge gibi kendi kompartımanından içeri süzüldü. Kimsenin bir şey sormasına fırsat bırakmadan:

"İblisler! Hepsini üst üste yığıp öldürmüşler!"

Sonunu getiremedi. Sesi ağlamaklı olmuştu. Damlalar yalayıp duruyordu yanaklarını. Burnunun ucu kızarmıştı. Ağzının kenarlarından kan sızıyordu. Rengi sapsarıydı. Donuklaşmıştı bakışları. Başı açıktı şimdi. Simsiyah saçları mahzun mahzun parlıyordu. Siyah şalvarının rengi biraz daha bozarmıştı. Kompartımandakilerin tümünün gözleri yaşlıydı artık. Damlalar birbirini kovalıyordu, ölüm, sıcağını hissedecek kadar yakındı onlara, aralarında geziniyordu. Her şeye rağmen onların, Fatiha okumaktan, dua etmekten başka çareleri yoktu.

Birkaç saat dalıp gitti Bekir. Eski günlerde gezindi. Hatıralarla oyalandı. Çok eski zamanlara uzandı aklı. Taa Asr-ı Saadet'e. Yakınları şehit olan sahabeleri düşündü. Onların büyük sabrı ruhuna ferahlık verdi. Babasına, oğluna karşı savaşanları hatırladı. Kompartımanın kirli camına bakarak kendisini aldı karşısına. Solgun yüzüne, dağınık saçlarına, hüzünlü ve yerlerinden fırlayacakmış gibi duran sulu gözlerine baktı. Göz bebeklerinden çaresiz ışıklar sızıyordu. Yalnızlığın çaresizliğiydi bu; ağır bir yük olarak çökmüştü omuzlarına. Onu tanınmaz hale getiren bütün bu zayıflıklardan kurtulmak istedi. İç dünyasının göklerinde yankılandı gür sesi: "Kendine gel Bekir! Sen bir Müslüman'sın; ümitsizliğe düşmemelisin! Ümitsizlik, Müslüman'ın Allah'a olan inancını sarsar. Alın yazın ne ise, mutlaka göreceksin. Ya, Allah'ın emirlerine sımsıkı sarılarak sabredecek ve sonunda vatanına kavuşacaksın ya da bu uçsuz bucaksız Moskof illerinde esaretin acımasız kırbacı altında inleyerek ölüp gidecek, belki de şehit olacaksın.

Her iki durum da senin için kurtuluş yolu değil midir? Öyleyse niçin bir saman çöpü gibi titriyor, yersiz endişelere kapılıyorsun? Allah'tan korktuğun için, başka hiçbir şeyden korkmaman gerekmez mi?.." Korkmaması gerekiyordu. Yaşasa Allah için yaşayacak, ölse Allah'a kavuşacaktı çünkü. O halde neden ve niçin korksundu? Yaşamak, ya da Allah için ölmek! Kurtuluşu müjdeleyen, Allah'a dönüşe giden iki yol. Birisi biraz uzun, o kadar. Müslümanın hayatı bu iki yoldan ibaret değil miydi? Her ikisinin sonunda da Allah'a kavuşacağına göre, niçin yersiz endişelere kapılıyor, sabrını yitiriyordu? Üstelik bir şehidin oğluydu şimdi. Bu düşünceler ruhunu saran kâbusu dağıttı. Gözleri aydınlandı. Bakışlarını kompartımanın camından çekti. Kan yüzüne hücum etti. Ferahlık doldurdu içini. Kendisine şahdamarından daha yakın olduğuna inandığı Rabbini kendisiyle birlikte hissedince başka bir hal kapladı ruhunu. Gücü arttı o anda. Gözleri daha iyi görmeye, kulakları daha iyi duymaya başladı. Direnci kat kat fazlalaştı. Trenin camından bakarken babasını Rabbine emanet etmenin rahatlığıyla Fatihalar okudu.

Dışarda esen müthiş rüzgârın tesiriyle yağan kar içeri dolmaya başlamıştı. Esirlerden biri kalkıp kompartımanın hafif aralık duran penceresini kapattı.

"Sabırlı ol! Hiçbir zaman metanetini kaybetme Sadece Allah'ı düşün! Ondan geldik; ona döneceğiz. Burada olsun, evimizde olsun, netice değişmez. Allah'ın yolundan ayrılmadığın müddetçe, kimse sana zarar veremez. Elinden gelen her durumda kim olursa olsan insanlara iyilik et. Düşmanın bile olsa. Allah Teâlâ Hazretleri Fussilet Suresi 34. ayette, 'İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur,' diye buyuruyor. Hepimizin rehberi Kur'an'dır. İyilik eden iyilik bulur. Unutma ki, güzel davranışlar göstermek güzel konuşmaktan faziletlidir. Sabır, öfkeden faziletlidir!"

Kulaklarında yankılanan bu sözler, Ali Bey'den duyduğu son sözlerden hatırlayabildikleri idi. Bunları ömür boyu asla unutmaması

gerektiğini ve bunların kendisine daima yol göstereceğini düşündü. Fısıltılı bir sesle besmele çekti. İnşirah Suresi'ni okumaya koyuldu. Beden dili tamamen değişmiş, o genç görünüşün yerini çok olgun bir ifade almıştı. Gözleri yerlerine sımsıkı yerleşmiş; bakışları durulmuş, göz bebeklerinden sızan çaresiz ışıklar kaybolmuştu. Güçlü, ümitli yansımalar vardı artık gözlerinde. Dolgun yanakları pembeleşmişti.

Kompartımanın önünden sallanarak geçen iri yapılı Rus askerine acıyarak baktı. "Müslüman olmadığın müddetçe, ebedi bir mutluluğa hiçbir zaman kavuşamayacaksın!" diye geçirdi içinden. İnşirah Suresi'ni okumayı sürdürürken, 1918 yılı Mart ayının son günleri bitmek üzereydi. Gözlerinde peydahlanan yaşlar koyu bir teslimiyetin ve umut dolu bir kalbin ırmağından akar olmuştu artık. Berrak damlalar, ince izler bırakarak boynuna aşağı süzülüyordu. Ama her damla gülümsüyordu şimdi. Her damla sıcak bir irkilişti artık. Mukaddes bir cümle zihninin bütün boşluklarını doldurmuştu: "Elbette zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır."

Tren ilerlemeye, raylarda sürünmeye devam ediyordu.

Hangi istasyonlara uğradıklarını, nerelerden geçtiklerini ve nereye götürüldüklerini bilmiyorlardı. Bildikleri tek şey; durmadan ilerleyen bir trende, korkunç bir tifo salgınıyla mücadele ederek tahminde bile bulunamadıkları bir geleceği doğru ilerledikleriydi. Hastalığa yakalanmayanlar, yakalananlarla ilgilenmeye çalışıyorlardı. Korunmak için de gerekeni yapmaya gayret ediyor, bulaşmasın diye azami dikkat gösteriyorlardı Esaret, vatan, aile, hepsi unutulmuş gibiydi. Can derdine düşmüştü esirler. Ateş, ishal, sancı... Canlarından bezdiriyordu onları.

Aşırı olmamak şartıyla, koridorlara çıkmalarına, tuvalete gitmelerine izin vermişti teğmen. Hatta diğer kompartımanlara girip oradakilerle konuşabiliyorlardı. Sadece başka vagonlara, gitmek yasaktı.

Bekir, kendisinin bulunduğu kompartımandaki esirlerle yakından ilgilendiği gibi, diğerlerini de geziyor ve hastalara yardım ediyordu. Amcalarını aradı, fakat hiçbirisini bulamadı. Diğer vagonlarda olabileceklerini düşünerek teselli buldu.

Herhangi bir istasyona gelindiğinde herkes kompartımanına çekiliyor, giriş ve çıkışlar yasaklanıyordu. Aralarda gezinen asker sayısı artıyordu. Artık hiçbir hasta istif edilmiyor, ölenler pencerelerden atılmıyordu. Dipçik sesleri yükselmiyordu esirlerin sırtından. Her ne kadar Rus askerleri onlara sinirli sinirli bakarak, kaş göz oynatarak korkmalarını sağlamak isteseler de esirler artık buna alışmışlardı. Fakat durumları hiç iyi değildi.

Tren saatlerce ilerledi. Tiflis'e ulaştı. Bekir, tercüman askerden burasının Tiflis olduğunu öğrendi ve bunu diğerlerine de haber verdi.

Fakat hiçbirisi umursamadı Tiflis'i. Tren kısa bir müddet durduktan sonra yeniden harekete geçti. Demir yolunun sağına soluna toplanmış bir sürü insan esirlere el sallıyor, anlamadıkları şeyler söylüyorlardı. Arada bir Türkçe kelimeler ve hatta küfürler duyan esirler, bu kelimeleri söyleyenleri bir türlü belirleyemiyorlardı. İçlerinde kopan heyecan fırtınaları bütün bedenlerini sarıyor, gittikleri yerlerde Müslümanlarla karşılaşıp yalnız olmadıklarını düşünmek, büyüyen çekici bir arzu halinde ruhlarını işgal ediyordu. Bütün garip garip el sallamalara, bağrışmalara karşılık olarak, oynayan gözlerle sağa, sola bakıyor; nereye götürüldükleri, ne olacakları düşüncesinin verdiği tereddütlü, donuk yüz haliyle bir saniye bile gülümsemeden, kalabalığın önünden geçip gidiyorlardı.

Bekir'in bulunduğu kompartımanın bitişiğindeki kompartımanda Molla Şükrü kalıyordu. Bekir onlara bir merhaba demek için kompartımana girdi. Beyaz sarığı yoktu başında Molla Şükrü'nün. Simsiyah sakalı birbirine karışmıştı. Fersiz gözleri yarı açık bir halde karşısında uyuyan zayıf, kısa boylu, iri göz kapakları olan esrik bakışlı, yüzünün tavrıyla çekingen bir yapısı olduğunu hissettiren Hendekli Hayrettin'e bakıyordu. Hayrettin'in yanında Süleyman vardı. Pencere kenarındaydı. Molla Şükrü'yle aynı boyda olan Süleyman hem biraz daha etine dolgun hem de gençti. Dışardaki manzaraya dalmıştı. Hayrettin'in diğer tarafındaki ihtiyar da uyuyor, bazen derinden inliyordu. Aslında Molla Şükrü'nün de fena halde uykusu gelmişti, ama uyumak istemiyordu. Sarıkamış'ta, samanlıkta geçirilen gecenin uykusuzluğuydu onları sıkıştıran.

Bekir kompartımanına döndüğünde akşam olmak üzereydi. Kar durmuştu. Gökyüzünün bazı yerleri mavi, bazı yerleri ise bulutluydu. Çok soğuktu dışarısı.

Tifo salgını yüzünden kompartımandaki on kişiden dördü götürülmüş, kalanlardan ikisi serbestlik verildikten sonra başka kompartımanlara gitmişlerdi. Şimdi dört kişilerdi. İkisi uyuyordu; Molla Şükrü ve Süleyman ise düşüncelere dalmışlardı.

Dikdörtgen prizması şeklindeki kompartıman sekiz kişilikti. Her yanı kir ve toz içindeydi ve koltukların yeşil rengi bile kir ve tozdan fark edilemeyecek kadar kararmıştı. Molla Şükrü'nün karşısındaki duvara asılı ayna kırık ve sapsarıydı. Kompartıman kapısının cam kısmının da aynadan geri kalır yanı yoktu. Kolu paslıydı demir kapının.

Daha şimdiden Ruslara, Rus askerlerine, karşı koyamadığı bir nefret duymaya başlamıştı Süleyman. Esaret hayatı boyunca, her fırsatta onlara bir şeyler yapması gerektiğini düşünürken, kompartımanın, kirli, çamur lekeleriyle dolu, hafif sararmış camından dışarı bakıyordu. Dudakları aralandı:

"Allah'ım! Yoksa bizleri cehenneme mi gönderiyorsun?"

Tam karşısında oturan Molla Şükrü, Süleyman'ın gözlerinin derinliklerine sitemkâr bir şekilde nüfuz etti. Niçin sabırsızlanıyor, durumu kabullenemiyorsun hissi veriyordu bakışları.

"Süleyman, Allah belki de bizleri cehennemden kurtarmak için böyle bir trenle Rusya'ya gönderiyor. Bu durumun hayat imtihanımızın bir parçası olmadığını nereden biliyorsun?"

Hafifçe gülümsedi Molla Şükrü. Kompartımanın tavanına baktı. Hiçbir manası olmayan bu bakışın ardından, konuyu değiştirmek istercesine, "Trenle yolculuk etmek gayet neşeliymiş. Fakat domuz

besleyen Rusların esiri olmak kötü! Domuz beslemeseler de fark etmez ya!.." dedi.

Süleyman söylenilenleri umursamayarak omuz silkti. Karşılıklı konuşmak istemiyormuş gibi bir tavrı vardı.

"Bu tren benim ömrümde hep kara bir tren olarak kalacak," dedi.

Pasinler ilçesine bağlı Tanışman köyündendi Süleyman. Orta boylu ve etine dolgundu. Ruhu geçmişin derinliklerinde gezinirken, bakışları Tiflis'in bina ve sokaklarında dolaşıyordu. Sonunun nereye varacağı bilinmeyen bu yolculuğun kendilerini nelerden ayırdığını düşünüyordu. Kahverengi bakıyordu, bazen de siyah oluyordu bakışları.

Gittikçe hızlanıyordu tren. Koyu dumanlarıyla adeta ben geliyorum diyor, çıkardığı o hoyrat düdük sesiyle bir garip ediyordu insanın içini. Tek, iki, üç katlı evlerin önünden gürültüyle geçerken sesi duvarlarda ve sokak aralarında yankılanıyordu. Altı vagon takılıydı lokomotifin arkasına. Lokomotifin rengi simsiyahtı; vagonlarınki de öyle.

Süleyman'ın trenle, varoşlarından geçtikleri Tiflis'in evleriyle, insanlarıyla ilgilendiği yoktu. Trenin siyah beyaz dumanlarına takılan gözleri bir daha da Tiflis'e dönmedi. Dumanlar arasında Tanışman köyünü görüyordu. İşte, bir derenin iki yanına kurulmuş, ağaçlıklı şirin bir köy ve iki odalı, bitişiğinde bir samanlık ve iki ahır bulunan, bahçesinde kavak ağaçları yükselen, pencereleri güneye bakan taş duvarlı güzel bir ev! Doğusundaki odanın bacasından yükselen dumanlar trenin dumanına karışıyor. Sanki ev de kara bir tren olmuş ve içindekileri kendilerinin aksi istikametine götürüyor. İşte genç ve güzel bir gelin: Zeynep! Bir eli çenesinde, çul minderin üzerine oturmuş kara kara düşünüyor. Farkında olmadan aralanan dudakları "Süleyman," diyor. Tahta beşikte "Baba! Baba!" diye ağlayan bir buçuk yaşındaki Davut'un feryadını duymuyor bile. Yan tarafta altmışında bir kadın: Dürdane Ana! Seccadesine oturmuş, dua ediyor: "Allah'ım sen Süleyman'ımı bana bağışla, onu geri gönder!" diye yalvarıyor! Öylesine yalvarıyor ki, gözlerinden yaşların fışkırdığını, yanaklarının

ıpıslak kesildiğini, damlaların göğsüne aşağı süzüldüğünü hissetmiyor bile. Birden hıçkırıkları duyuluyor Zeynep'in. Ellerini duadan indiren Dürdane Ana da başlıyor ağlamaya. Davut, onları duymuş olmalı ki, sesini biraz daha yükseltiyor. Üç farklı insanın hıçkırıkları "Süleyman, Süleyman!" şeklinde birleşerek evin duvarlarına simsiyah dumanlarla yazılıyor. Sonra görünen her şey dalgalanmaya başlıyor. Ev, Dürdane Ana, Zeynep, Davut, bahçe, ahır, samanlık, Tanışman köyü yavaş yavaş dumanlaşıyor ve lokomotifin üstünde kaybolup gidiyor. Bakışları kompartımana dönüyor Süleyman'ın.

Molla Şükrü'yle yan yana oturan, orta boylu, kıvırcık siyah saçları birbirine karışmış Süleyman, kolunu, dayamış olduğu koltuğun kenarından aniden çekince, dirseğini Molla Şükrü'nün çenesine vurdu. Şaşırdı.

"Bağışla, kolum birden kaydı," dedi üzüntüyle.

Canı fena halde yanan Molla Şükrü:

"Dikkat et, Rus yemeklerini yemeden dişsiz kalmak istemiyorum."

"Yemek mi? Bize yemek yedirecekler! Ha? Değil yemek, ben yal yedireceklerini bile sanmıyorum."

"Korkma! Onlar da insan!"

Başını salladı Süleyman, itiraz anlamında:

"Domuzlarla birlikte yaşadıklarını sen söylemiştin ama! At atın yanında durunca ya huyundan alırmış ya da tüyünden."

"Ben sadece domuz beslediklerini söylemiştim."

"İnsan beslediği şeyin yanında bulunmaz mı?"

Molla Şükrü sinidendi. Süleyman nezaketle davranmaktan pek anlamıyordu anlaşılan.

"Sen hiç öküz tüyü taşıyor musun üzerinde?" dedi öfkeyle. Soruya soruyla cevap vermişti.

"Niye?" diye sordu Süleyman.

"Öküz besliyordun ya."

"Ama şimdi beslemiyorum."

Kısa bir süre gözlerinin içine baktı Süleyman'ın. Sonra bakışlarını kompartımanın camından dışarı çevirdi. Konuşmaktan vazgeçmişti.

Yirmi beş yaşını yeni bitiren Süleyman, çatık kaşlarını oynatarak Molla Şükrü'yü süzüyor, bir şeyler söylemesini bekliyordu. Dolgun yanakları, ince ve hafif sağa eğik burnu ve pala bıyıklarının kenarları kızarmıştı. Saçları karmakarışıktı. Geniş beyaz alnından ateş fışkırıyordu. Bedeni sanki tutuşmuş yanıyordu. Ama o bunların hiçbirisinin farkında değildi. Açık kahverengi gözlerindeki fersizliği bile hissetmiyordu. O hep düşüncelerinin dünyasında geziniyordu. Üzerinde kırmızıya çalan bir yün kazak, boz bir ceket kaşe ve bol pantolon vardı. Çarıkları ve çorapları darmadağındı. Parmakları ve uzamış tırnakları görünüyordu. Hiç beklenmedik bir şekilde,

"Biz bir daha geriye dönemeyeceğiz," dedi. Sesi titrekti.

Molla Şükrü sakin bir edayla sordu:

"Nerden biliyorsun?"

"Hocam, sen döneceğimizi sanmıyorsun ya?"

"Kısmetse, döneriz!"

Acı acı güldü Süleyman.

"Öyle ya: Kısmetse, döneriz. Kısmetse! Kim bilir, belki de bazılarımıza kısmet olur!"

Dayamış olduğu koltuğun kenarından kayan dirseği küt diye tekrar Molla Şükrü'nün çenesine inince, "Bu kadarı da fazla," diye çıkıştı Molla Şükrü. "Çenemi kırmaya niyetlisin galiba!" dedi.

"Bağışla Hocam, ne yaptığımı bilmiyorum. İçim yanıyor. Şiddetli ateşim var. Zaman zaman içim ürperiyor! Karnıma sancı girdi. Ben de diğerleri gibi hasta olacağım herhalde."

Hastalık söz konusu olunca, sustular. Trenin üzerine kara humma gibi çöken, esirleri birer birer yakalayan bu korkunç salgını ve

acı çekenleri unutmuş, nasıl da tatlı tatlı konuşuyorlardı. Hemen yerinden kalktı Molla Şükrü.

"Diğer kompartımanları gezip, hastaların durumuna bakarak döneyim," dedi ve dışarı çıktı.

Salgının korkunçluğuna ve kısa sürede birçok kişiyi etkilemesine rağmen, hemen hemen hiçbir tedbir alınmamıştı. Sanki herhangi bir mesele yokmuş gibi bir hava vardı Ruslarda. Birkaç saatte bir kompartımanları genellikle ağzını ve burnunu kapatarak gezen Rus doktoru, yanındaki teğmen ve iki askerle kahkahalar atarak konuşuyor, ağır hasta olanları lokomotifin hemen arkasındaki vagona taşıtıyor ve yalnız onlara hasta muamelesi yapıyordu.

Molla Şükrü kompartımandan çıkar çıkmaz, doktor, teğmen ve biri tercüman, iki askerle karşılaştı. Kısa boylu, şişman, üniformasının içinde bir kral gibi dikilen, iri burnunun ucu hafifçe kızarmış, elâ gözleri göz yataklarında bir çift bilye gibi dönüp duran, sağ elinde -sanki atları kamçılayacakmışçasına- iri, siyah bir kamçı taşıyan teğmen, esmer yüzünü allak bullak eden jestlerle Molla Şükrü'ye içeri gir anlamında işaretlerde bulununca, o da hemen Bekir'in bulunduğu kompartımandan içeri dalıverdi. Tipik bir kahkaha atan doktor, teğmene Rusça bir şeyler söylerken, bir yandan da gözlüğünü ince burnuna doğru iterek yoluna devam ediyordu. Teğmenle boyları ve kiloları birbirine eşit görünüyordu. Yürüyüp uzaklaştılar arkalarındaki askerlerle.

Kompartımanlardan öksürük sesleri, iniltiler gelirken, kara tren insanın moralini bozan acı sesler çıkararak kayıp gidiyordu uzaklara doğru... Tiflis gerilerde kalmış. Şimdi bembeyaz bir örtü üstünde kara bir solucan gibi süzülüyordu canavar. Akşamın alaca karanlığı sarmıştı etrafı.

Kısa bir süre sonra Rus askerleri ekmek ve su dağıttılar esirlere. Sırayla girip çıkıyorlardı kompartımanlara. Süleyman fena halde sinirlenmişti. "Gene mi bir parça kuru ekmekle, bir bardak kurtlu su?" diye öfkeyle bağırıyordu askerlerin arkasından. İki askerden uzun

boylu olanı dönüp kuru ekmeğin yarısını aldı Süleyman'ın elinden. Suyu elindeki kovaya boşalttı ve teneke bardağı arkadaşının elindeki sepete attı. Ekmeği ısırarak çekip giderken, arkadaşı ona bakıp bakıp gülümsedi. Süleyman öylece bakakaldı arkalarından.

Uyuyanlar uyanmış, kuru ekmeği ısırıp, suyu yudumluyorlardı. Tıpkı Ali Bey'e benzeyen ihtiyar:

"Niçin onlarla uğraşıyorsun evladım?" diye sordu. "Kızdırırsan ne ekmek ne de su verirler sana!"

Süleyman öfkeyle karşılık verdi:

"Vermesinler! Ben de pencereyi açar, atlarım aşağı. Bir daha da tutamazlar ya beni!.."

Bu sırada, Molla Şükrü'yle, Bekir girdiler içeri. Selam verip oturdular; Bekir ak sakallı, elâ gözlü, sarı sarıklı ihtiyarın babasına olan benzerliğini fark edince, dalıp gitti adamın çehresine. Ali Bey'in ihtiyardan çok daha dinç ve hareketli olduğunu hissetti. Yaşlı adam bir hayli çökmüş bir görüntü veriyordu. Bekir bir yandan elindeki kuru ekmeği ısırırken diğer yandan hayallere öylesine dalıp gitti ki, konuşulanların bir kelimesini bile anlamadı. Molla Şükrü ihtiyara:

"Feramuz Dayı! Uyurken inliyordun. Yoksa hasta mısın?"

Kırışıklarla dolu yüzüne acımsı bir gülümseme yayılan Feramuz Dayı, sorudan memnun olduğunu hissettirerek:

"Çok iyiyim Molla, Allah'a şükürler olsun, bu meret hastalık henüz bana dokunmadı."

"İnşallah sonra da dokunmaz," diyerek lafa karıştı Süleyman.

Molla Şükrü, Feramuz Dayı'nın yanında oturan iri göz kapaklı, yuvarlak burunlu, çenesi gamzeli, köse, kısa boylu sıska adama, Hendekli Hayrettin'e sordu bu sefer:

"Ya sen Hayrettin? Sen nasılsın?"

Çok güzel gözleri vardı Hayrettin'in. İri göz kapaklarının altında güvercin gözü gibi parlıyorlardı.

"Ben de iyiyim," dedi Hayrettin.

Molla Şükrü, Bekir'e dönerek, Feramuz Dayı'nın Aliceyrek köyünden, Hayrettin'in ise Hendek'ten olduğunu söyledi. Daldığı hayal âleminden ve rüyadan aniden uyanan Bekir,

"Ha, evet, ben de Pinaduzluyum," dedi hızlıca.

Bu arada Molla Şükrü'nün gözleri, Süleyman'ın yırtık çorap ve çarıklarından dışarı fırlamış parmaklarına takıldı. Uzamış tırnaklarını fark edince,

"En son ne zaman kestin tırnaklarını?" diye sordu.

"Tam kesecektim ki, Ruslar geldi ama uzun olması iyidir."

"Neden?"

"Çünkü bu uzun tırnaklar bana lâzım olacak."

"Onlarla Ruslara mı saldıracaksın yoksa?"

İstemeyerek de olsa, güldü Süleyman.

"Silaha karşı tırnak! Başka neyimiz var ki?"

"İmanımız. Bizim imanımız nice silahlara bedeldir."

"Öyle olsaydı, şimdi bu trende bulunmazdık."

Süleyman'ın bu sözleri Molla Şükrü'yü kızdırdı.

"Tehlikeli konuşuyorsun! Tırnaklarının pisliğine benzememeli insan! Burada bulunmamızın temelinde, müminler olarak imanımızın ve birbirimize olan bağlılığımızın azalması yatmaktadır. Eğer birliğimiz bozulmasaydı Ruslar köylerimizi işgal edemezlerdi."

O ana değin konuşulanları dinleyen Bekir söze karıştı:

"Olan oldu artık. Bundan sonra nasıl davranacağımızı, neler yapacağımızı konuşsak daha iyi ederiz."

Süleyman trenin kirli penceresine bakarken:

"Ben size ne olacağımızı söyleyeyim. Ya birer birer hastalanıp bu gâvur treninde öleceğiz; ya da Rusya'da bizleri esir olarak ölene değin çalıştıracaklar!"

"Ne yapalım istiyorsun?" diye sordu Molla Şükrü.

Süleyman trenin penceresini göstererek, artık iyice belirginleşen karanlığı işaret etti.

"İşte yapmamız gereken bu koyu karanlıkta trenden atlayıp kaçmak!"

"Atlayıp kaçmak mı? Delirdin mi sen? Atlar atlamaz trenin tekerlekleri bir kuş gibi altına alır seni. Parça parça olursun!"

"Hiçbir şey olmaz! Tren bazen öküz arabası kadar ağırlaşıyor. Atladım mı o anda, tamam."

"Ya sonra? Nasıl gideceksin memlekete?"

"Gündüz saklanıp, gece yürüyerek. Kars'a bir vardım mı, gerisi kolay. Akrabalarım var orda. Onlarda saklanırım, zamanı gelince Pasinler'e doğru yola çıkarım."

"Karı, soğuğu, kurdu kuşu, tipiyi, açlığı, susuzluğu unutuyorsun ama!"

"Onlar da Allah'ın bileceği şeyler. Ecelim gelmişse, trende de ölürüm."

"Atla o zaman, ne duruyorsun?"

Süleyman, söylediklerinde ciddi değilmiş gibi bir eda takındı.

"Biraz daha düşüneyim," dedi.

Konuşulanları sessizce dinlerken ekmeğini yiyip bitiren Hayrettin dalıp gitmişti birden. Kafasına takılmıştı bu atlama işi. "Aslında fena fikir değil!" diye düşünüyordu. Onlar konuşmaya devam ediyorlardı, ama o artık söylenenlerin hiçbirisini dinlemiyordu. Sadece gürültüsünü duyuyordu, o kadar. "Akıllı diye geçinirim. Şimdiye değin benim aklıma niye gelmedi bu?" diyordu içinden. "Ben kolay kolay fırsat kaçırmam. Elime geçen her imkândan yararlanırım. Bu nedenle, ilk fırsatta atlamalıyım trenden. Nasibim varsa köye ulaşırım."

Daha ne olduğunu anlamadan ani bir gece baskınıyla Türk taburunu dağıtan Rusların sabah olur olmaz gelip kendilerini topla-

dıkları Hendek köyü geldi gözünün önüne. Bakışları köyün içinde gezinmeye başladı. Küçük ve oldukça eski bir eve takılıp kaldı. "İşte, ihtiyar, zavallı anam saçlarını yoluyor. İşte, kara bahtlı karım, güzel Müzeyyen'im, hüngür hüngür ağlıyor. 'Hayrettin'im,' diyor. Benim tek dalım, yiğidim, aslanım! Neredeysen gel! Yalnız bırakma bizi! Ama gidemem. Bu Allah'ın belası trende böyle karılar gibi bekledikten sonra, nereye gidebilirim ki. Aslında buraya kadar gelmem bile manyaklık! İlk fırsatta kaçmalıyım. Molla Şükrü'ye kalırsa, aman ha, der; sakın atlamayın! Korkak işte, üstelik de molla! Benim erkekliğim, yiğitliğim daha nerede lazım olacak bana?.." İçinden bunları geçiren Hayrettin'in bakışları gelip Molla Şükrü'nün sarığına takılmıştı. Ve o sarık, düşüncelerini de başka yana çevirdi: "Bizim köyün hocasının da böyle bir sarığı vardı. Nasıl da severdi beni. Ama öldü işte! Bir gâvur treninde hastalıktan, inleye inliye öldü. Hey gidi Hoca, hey! Hayatta olsaydın, sen de bu pis trenden atlamamı isterdin. Evet, kesinlikle bunu isterdin benden. Atlayacağım! Mutlaka kaçacağım buradan. Rusların kölesi olarak yaşamaktansa, kurda kuşa yem olurum, daha iyi..." Yerinden kalktı ve koridora çıktı. Arkasından şöyle bir bakan Molla Şükrü,

"Çok sessiz birisi Hayrettin. Nadiren konuşuyor. Kara kara düşünüyor hep," diye söylendi.

Feramuz Dayı, "Haklısın," dedi karşılık olarak. "İçi içini yiyor Hayrettin'in. Hâlbuki sabırlı olmak lazım."

Hayrettin kompartımana girip yerine otururken, tren de bir tünele girip çıktı. Hayrettin hariç, hepsi fark etti bunu.

Süleyman öfkeli bir sesle, gözlerinden kıvılcımlar fışkırtarak çıkıştı:

"Nasıl kara kara düşünmesin ki adam? Nasıl sabırlı olsun ki? Halimiz ölümden beter değil mi? Yurdumuzdan, yuvamızdan, ana babamızdan; çoluk çocuğumuzdan ayrıldık! Öldüler mi, kaldılar mı; toklar mı, açlar mı; bilmiyoruz! Kim bakacak onlara. Nasıl geçinecekler? Sahipsiz kaldıkları için, bizleri kaybettiklerinden dolayı yürekleri

kan ağlıyordur şimdi. Siz ise kalkmış, sabırlı olmaktan, kara kara düşünmemek gerektiğinden söz ediyorsunuz. Nasıl sabırlı olalım? Nasıl kara kara düşünmeyelim?"

Süleyman'ın bu sözleri Bekir'in yüreğine kıymık kıymık işlemiş Gülsüm Ana gelip gözlerinin önüne dikilmişti. Gözlerinden sızıp yanaklarına hücum eden gözyaşları, ruhunda meydana gelen ve bütün benliğini saran titreşimlerin, sabırsızlanmaların, hüzünlerin tümünü alıp çıkarmıştı bedeninden. Sakince konuştu:

"Elbette zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır."

"Hiçbir kolaylık yok!" diye bağırdı Hayrettin.

"Var," dedi Bekir sesini yükselterek.

"Çünkü Rabbimiz böyle buyuruyor."

Hayrettin, Bekir'in gözlerinin derinliklerine baktı. Bütün kızgınlığını boşalttı oraya. "Atla! Atla!" diyen bir ses, gürültü halinde ruhunu sarıp iç dünyasında geçmişine ait çağrışımlar yaptırarak, sanki atlayınca her şey hallolacakmış gibi bir hisle doldurarak yüreğini, damarlarına alevli bir sıcaklık yayarak aşırı yıpratıcı bir heyecanın kollarında ırgaladı; yakaladığı, bu fırsatı kaçırmak istememenin tedirginliğiyle sarstı onu. Ve onun böylesine şiddetle bağırması kompartımandakilerin tümünü şaşkına çevirdi. Hızla yerinden kalktı.

"Evet, bir kolayı var kurtulmanın!"

Kapıyı öfkeyle açıp koridora çıktı. Vagonun kapısına doğru yürüdü. Ortada Rus askeri filan yoktu. Kapı kolunu iki eliyle sımsıkı kavradı. Yüzüne çarpan buz gibi havayı ciğerlerine çekti. Atlamak için trenin yavaşlamasını beklemeye koyuldu. Kapıyı açacak ve atlayacaktı. Burnundan soluyordu.

Karnına giren sancıyla kıvranan Süleyman, buna rağmen kıkır kıkır güldü Hayrettin'in arkasından.

"Hey Rabbim, baksana halimize! Ölmeden önce delireceğiz sanki."

O ana değin hissettikleri ve düşündükleriyle dolup taşan Molla Şükrü, gür sesiyle Süleyman'ı susturdu.

"Çok yazık! Ne umudumuz umut, ne de sabrımız sabır! Süleyman! Aklını başına topla! Hep o senin aptalca sözlerin Hayrettin'i bu hâle getirdi. Sabır yerine sabırsızlık, umut yerine umutsuzluk aşılıyorsun. Bu durum hiç ama hiç de hayrına olacağa benzemiyor. Bir gün başına iş açarsan, sakın şaşırma!"

Süleyman oralı bile olmadı. Gülümseyerek baktı Molla Şükrü'ye.

"Şaşıracak ne var! Bu melun Rus treninde bulunmakla başıma en büyük işi açmışım zaten. Bundan sonra olacaklar vız gelir bana; ölümden öte köy var mı Hocam?"

Molla Şükrü başını sallayarak:

"Var, ölümden ötesi de var Süleyman!"

Süleyman şaka yollu:

"Göstersene!" dedi.

Molla Şükrü adamakıllı öfkelendi:

"Ölünce görürsün delikanlı! Gösterirler sana ölümden ötedeki köyü! Bekle hele eceline kadar bekle!"

Feramuz Dayı konuyu değiştirmek istedi:

"Hayrettin'in gidişi pek iyi değildi. Aklından neler geçiyordur dersiniz?"

"Bilmem. Belki de kendisini trenden atmaya gitti. Olamaz mı yani?" dedi Süleyman.

Molla Şükrü zoraki güldü:

"Olur tabii ki. Sen trenden atlamanın faziletlerini sayarken, o da yanımızdaydı."

Onlar konuşmalarını sürdürürken Hayrettin'i unutmuşlardı ama Bekir unutmadı. Çünkü Hayrettin'in son halinin iyiye işaret bir hal olmadığını anlamıştı. Usulca kalkıp dışarı çıktı.

"Bir atladım mı, gerisi kolay. Sığınacak bir yerler mutlaka bulurum. Süleyman'ın dediği gibi, gece yürür, gündüz saklanırım. Elini ver Pasinler! Aptal Süleyman! Korkak! Atlamak gerektiğini söyler ama korkusundan atlayamaz. Hâlbuki benimle birlikte gelse, birbirimize kol kanat olup yürüsek, mutlaka varırız memlekete. Gidip söylesem mi? Belki de gelir. Hayır hayır, korkağın teki o! Gelmez! Atlayınca bir yerlerinin kırılacağından çekinir..." diye düşünen Hayrettin, bir an için trenin yavaşladığını sandı. Bekir'in kendisine doğru gelmekte olduğunu de görünce de kapıyı hızla çekip açarak kendisini aşağı bıraktı. Hızla açılan kapı rüzgârın da etkisiyle hızla kapandı tekrar. Ancak bu arada beline bağladığı ip kemer kapının iç koluna takıldı. Onun atlamak üzere olduğunu gören Bekir, koştuysa da kavuşamadı. Hayrettin atlamıştı. Fakat bu inilti de ne? Evet, bir inilti duymuştu Bekir. Başını kapıya bitişik koridor penceresinden sarkıttığı zaman, Hayrettin'in vagonun kapıya yakın yan yüzünde sallanmakta olduğunu gördü. İyice dikkatle bakınca, kemerinin trenin kapı aralığına sıkıştığını gördü. Hayrettin'in ayakları küt küt sesler çıkararak vagonu çarpıyordu.

"Yetişin," diye bağırdı Bekir. Simsiyah kaşları yay gibi gerildi. Geniş omuzları daha bir genişledi sanki. Buğday rengi yüzünü kaplayan korku ifadesi ve telaş, ruhuna işledi. Gözleri fıldır fıldır döndü içlerinde. İnce, pembe dudakların çevrelediği ağzı, kimsenin, bağırışına kulak vermediğini anlayınca, daha gür bir sesle açıldı:

"Hocaam!.."

Onun bu şekilde bağırması vagonun diğer ucunda bekleyen ve olan bitenden habersiz Rus nöbetçisinin ani bir telaşa kapılıp Bekir'e doğru koşmasına neden oldu. Bu arada Molla Şükrü, Feramuz Dayı ve Süleyman da kompartımandan çıktılar. Bekir pencereden uzanmış, rüzgârla dağılan saçları, soğuktan diken diken olan vücudu, ürperen ruhuna rağmen, Hayrettin'in kemer yerine beline bağladığı ve trenin çengeline takılmış ipten tutarak çekmeye başlamıştı. Rus askeri ve diğerleri etrafına toplandıklarında epeyce çekmişti. Hayrettin, kısık

bir sesle -rüzgâr sesini ağzına tıkıyordu- soğuktan tir tir titreyerek, atladığına pişman olduğunu bütün haliyle fark ettirerek yardım istiyordu:

"Bırakmayın, çekin beni! Trenin altına düşeceğim!"

Tekerlekler gözünün önünde keskin birer bıçak gibi dönüp duruyordu. Vücudunun parçalarını rayların, traverslerin arasında görür gibi oluyordu. Yırtık çarıkların içinde kıvranan ayakları karları yararak yere vuruyordu. Habire bağırıyordu Hayrettin:

"Çabuuk! Çekin benii! Öleceğim! Bırakmayın!"

Molla Şükrü de Hayrettin'i çekmek için uzanınca:

"Dur, ben çekebilirim Hocam," dedi Bekir.

Gerçekten de çekiyordu. Hayrettin sıskaydı, ama şiddetli rüzgâr ve trenin hızı onun ağırlığını birkaç katına çıkarıyordu. Buna rağmen, pazılarında müthiş bir güç bulunan Bekir, Hayrettin'i zorlukla da olsa çekiyordu. Hemen hemen diğer eliyle de yakalamak üzereydi. Fakat o anda trenin beklenmedik bir sarsıntısıyla kapı aralığına sıkışmış olan ip koptu ve Hayrettin trenden aşağı yuvarlanıp gitti. Bekir, Hayrettin'i diğer eliyle de yakalama fırsatını elde edememişti. İki eliyle birden tutabilseydi, belki de kurtarabilecekti onu.

"Tüh," dedi, üzüntüyle, ip koptu, düştü Hayrettin!

Rus askeri hızla ayrıldı oradan. Galiba, durumu komutanına bildirecekti. Molla Şükrü, Feramuz Dayı ve Süleyman şaşırıp kalmışlardı. Tren durmadan ilerliyordu ve Hayrettin çok gerilerde kamıştı.

İyice sarkıp geriye doğru bakınca Hayrettin'i göremedi ve pencereyi kapadı Bekir.

Gidip kompartımana oturdular. Molla Şükrü ne söyleyeceğini bilemez haldeydi. Öfkeden yüzü kızarmış, üzüntüden yeşil gözleri sulanmıştı. Süleyman'ın ve Feramuz Dayı'nın ağzını bıçak açmıyordu. Bekir'e sert sert bakan Molla Şükrü,

"Hepiniz kendinizi bir şey sanıyorsunuz! İnatçısınız! Bıraksaydınız, beraber çekseydik, kurtarırdık belki de."

Bekir sakin, ama hüzünlü bir sesle cevap yerdi:

"Takdir böyle Hocam! İpin kopacağı, o durumda aklıma gelmedi. Hayrettin'in nasibi trenin dışındaymış demek ki."

Molla Şükrü bu sefer de Süleyman'a döndü:

"Hep senin yüzünden! Saçma sapan bir sürü hayali söz söyledin. Hayrettin'in aklını çeldin. Saf ve sessiz bir adamdı. Kurtulacağına inandı. Bu soğukta, geceleyin, bu ıssız topraklarda donacaktır belki de! Kurda kuşa yem olacaktır! Unutma ki, başına ne gelirse gelsin, sebebi sensin!"

"Ben ne bileyim Hayrettin'in bu kadar aptal olduğunu. İnsan bu karanlık gecede, bilmediği topraklarda kendisini trenden aşağı atar mı hiç? Daha..."

Feramuz Dayı aceleyle sözünü kesti Süleyman'ın:

"Önce, şöyle yapmalı, böyle yapmalı, diyorsun; Sonra da kalkıp dediğini yapan birisinin aptal olduğunu söylüyorsun. Niçin aldatıyorsun öyleyse? Ben bile trenden atlamanın bir kurtuluş yolu olabileceğine inanmaya başlamıştım, evladım! Kim aptal bir düşün!"

Süleyman kıkır kıkır güldü. Molla Şükrü tam ağzını açıp bir şeyler söyleyecekti ki, Bekir ondan daha atik davrandı:

"Ne biçim insansın sen? Böyle bir durumda nasıl rahat rahat gülebiliyorsun?"

Süleyman'ın neşesi kaçtı. Öfkeyle karşılık verdi:

"Ağlasam ne olacak? Hayrettin geri gelecek mi?"

Kompartımanın kapısı gürültüyle açıldı. Vagon nöbetçisi asker, tercüman asker ve teğmen kapıda dikildiler. Teğmen burnundan soluyordu. Kızaran gözlerle içerdekilere bakıp tercümana Rusça bir şeyler söyledi. Tercüman asker kendisine söylenenleri yarım yalamak Türkçeye çevirdi:

"Kompartımanlardan çıkmayacak sizler!"

Kapıyı çekip gittiler. Sırayla diğer kompartımanların kapılarını açıp aynı şeyi söylemeye koyuldular. Kompartımana sessizlik çöktü. Her birisi kara kara düşünmeye başladı. Sadece Süleyman arada bir gülümsüyordu. Sonra onun da bakışları bir noktaya mıhlanıyor, dakikalar boyu orada kalıyordu. Kıpırdayan dudaklarından bir şeyler okuduğu anlaşılıyordu Feramuz Dayı'nın. Molla Şükrü ve Bekir'in gözleri nemliydi. Ruhuna, istemediği bir karamsarlık çökmüş gibiydi Molla Şükrü'nün. Bekir koyu bir hüzünle doluydu. Ve hüzün kokuyordu kompartıman. Sessizlikle dopdolu koyu bir karanlık vardı dışarda... Soğuk vardı!..

Akşam namazını kılmadıklarını hatırlayan Molla Şükrü'nün üzüntüsü ve karamsarlığı iyice arttı. Ruslar, ibadet etmelerine izin verdikleri halde, nasıl olmuş da böylesine mukaddes bir görevi unutmuştu. Su yoktu; ama teyemmüm etmek de yok değildi ya!

Kollarını sıvamaya başladı. Dudakları aralıksız kıpırdayıp duruyordu bir yandan...

Bekir tam kendisini yukarı çekecekken, beline bağladığı ipin kopmasıyla trenden aşağı düşen Hayrettin, rayın bir bir buçuk metre ötesindeki küçük dereye yuvarlandı. Derin bir kar yığınına saplandı boylu boyunca. İçinden bir şeylerin koptuğunu, beyninin allak bullak olduğunu, tabanından işleyen soğuğun yüreğini dondurup kafatasını çatlattığını hissetti. Manzara trende düşündüğü kadar elverişli değildi. Her taraf karanlıktı. Kalkmak istedi. Ağzına dolan karı tükürdü. Sağ ayağını kendisine doğru çekti. Ardından da sol ayağını. Dizleri üstüne doğruldu. İri göz kapaklarının altında korkuyla parlayan kahverengi gözleri etrafta karaltı olup olmadığını araştırırken, gürültü etmemeye çalışarak ayağa kalktı. Gözlerine verdiği bütün dikkatinin bir kısmını kulaklarına yönelterek çevreyi dinledi. Uzaklardan gelen kurt ulumalarını duyunca, hücrelerine varana değin ürpertiyle doldu. Yaptığı hatanın büyüklüğünü anlar gibiydi. Korkunç bir çaresizlik gelip boğazına düğümlendi. Demir yoluna doğru döndü. Trenin gittiği yöne baktı. Cesaretini toplamaya çalışarak,

"Tren yolu boyunca yürürsem, Sarıkamış'a ulaşırım," dedi. Birisiyle konuşuyormuş gibi davranmak ona güç verdi. Tiflis yönünde birkaç adım ilerledi ve sol ayağının bileğinden tüm vücuduna yayılan dayanılmaz acıyla tekerlenip düştü. Elini ayak bileğine attı. Fena halde sızlıyordu bileği. Burkulmuştu trenden düşerken. "Bir bu eksikti!" diye düşündü. Üşüyen parmaklarıyla bileğini hızlı hızlı ovdu. Sızısı biraz hafifleyince kalktı. Şimdi daha net duymaya başlamıştı kurt ulumalarını. Cesaretini daha da toplamaya çalıştıysa da öldürücü bir korkunun damarlarına değin işlemesine bir türlü engel olamadı.

Gökyüzünün kimi yerlerinde yıldızlar parlıyordu. Bir rüzgâr esiyordu kuru ve dondurucu. Uzaklara gitti Hayrettin'in gözleri. Ta karısı Müzeyyen'in yakınına. İşte, hıçkırıklarla ağlıyordu Müzeyyen. Anası hıçkırıklarla ağlıyordu.

"Geliyorum. Sana geliyorum Müzeyyen'im! Sana geliyorum anam!" diye haykırdı birden.

Elem, hasret, yalnızlık ve korku yüklü sesi karanlığın böğrüne kör bir bıçak gibi saplandı. Yüzünde dünyanın bütün acıları birikmiş gibiydi. Rayların arasına girdi ve koşarcasına yürümeye başladı. Dağınık çarıklarının içinde daha şimdiden uyuşan ayak parmaklarını, burkulan bileğini, tir tir titreyen bedenini unutmuş, gözünün önünde anası, karısı ve Hendek köyü, hızla ve durmadan yürüyordu. Dakikalarca yürüdü. Yürüdükçe ulumalara biraz daha yaklaştı. Kurtlara yem olmak korkusu, diğer bütün korkularını bastırmıştı. Anası ve karısının görüntüleri bazen birer kurda dönüşüyor, Hendek köyü kurtların istilasına uğruyordu gözünün önünde. Ama o yürüyordu. Damarları güçle dolmuştu sanki. Ve sanki hava ısınmış, rüzgâr durmuş, sırtında ter damlaları birikmişti. Bileği acımıyordu. Raylar arasında bir traversten ta öbürüne atlayarak hızla ilerliyordu. Kurt ulumaları biraz daha yaklaşınca irkildi. Durdu. Gözünün önündeki kurtlar kaybolunca, yılan gibi kıvrılan raylar ve oldukça yakınına geldiği büyük bir tepe ortaya çıktı. "Kurtlar tepede olmalılar!" diye düşündü. Gözlerini iri iri açtı ve dikkatle baktı. Tepenin altında kocaman bir delik vardı. Tünel nedir bilmediği için şaşkın şaşkın baktı. Raylar delikten içeri giriyordu. "Bu deliği tren geçsin diye açmış olmalılar. Oraya girersem, kurtlardan kurtulabilirim. Paltoma iyice sarınarak -üzerindeki yırtık, kısa paltoyu kastediyordu- sabahı beklerim," dedi içinden. Tekrar ilerledi. Ulumalar kesilmişti. Bu hiç hoşuna gitmedi. Çünkü kurtların sessizce saldırdıklarını biliyordu. Ulumaların birdenbire kesilmesi buna işaret olabilirdi. Karşısında duran tünel, kendisi için artık tek bir kurtuluş yeriydi. Koşmaya başladı. Zifiri bir karanlıkla dolu tünele girer girmez, arkasından

oraya başkalarının da girdiğini fark etti. Bir gölge gibi süzülmüşlerdi içeri. Kimdi bunlar? Yoksa kurtlar mı? Aklına gelen bu sorulara cevap bulamadan, korkunç hırıltılar çıkararak atıldılar üzerine, açlıktan karınları zil çalan kurtlar. Korkudan ödünün patladığını hissetti. Boğuşmaya başladı kurtlarla. Karşı koyması mümkün değildi. Kaç tane olduklarını o zifiri karanlıkta kestirmek zordu. Hemen yıkıverdiler raylar arasına Hayrettin'i. Elbiselerini yırttılar. Yürek parçalayan çığlıklar atmaya başladı Hayrettin. Kurtların hırıltılarına karışan bu çığlıklar tünelde yankılanıyor, dışarı taşıyordu. Vücuduna saplanan sipsivri dişler çıldırttı onu. Kalbi sökülürcesine bağırdı:

"Süleymaan!.."

Karanlığı çivi gibi yardı korkunç bağırmaları. Parçalanan uzuvlarını gördükçe yürek dağlayan feryatlarla doldurdu asumanı. Kurtların keyfine diyecek yoktu. Ağızları kanlanınca daha da coşmuşlardı. Hırlıyor, kesik kesik uluyor, gittikçe kabaran bir iştahla Hayrettin'in dağılmaya başlayan vücuduna saldırıyorlardı. Bazen birbirlerine saldırdıkları da oluyordu. Kısa bir süre sonra çığlıkları kesildi Hayrettin'in. Vücudunu tamamen parçalamıştı kurtlar. Fakat karınlarını doyurmaya yetmedi Hayrettin. Karanlık bir tünelde feci bir şekilde ruhunu Allah'a teslim etti. İri göz kapakları yırtılırcasına açılmış, dili sonuna kadar dışarı fırlamıştı. Daha sonra bunları da yediler gözleri cam gibi parlayan azgın canavarlar!.. Köyüne kavuşmak için çırpınan, aşırı bir güçle dolup taşan, sıska da olsa çevik hareketlerle ileri atılan o capcanlı bedenin yerinde şimdi kanlar içinde, kemirilmiş bir ceset vardı.

Tünelden uğultular halinde dışarı taşan korkunç hırıltılar ve kesik ulumalar gecenin karanlığını delerek tepenin yamaçlarında uzun süre yankılanmaya devam etti.

Dondurucu rüzgâr hâlâ esiyordu... Hayrettin'in çığlıkları ta uzaklardan duyuluyor gibiydi... Rüzgârın buzlu dudakları "Müzeyyen! Müzeyyen!" diyerek açılıp kapanıyor, fırtınalı yüreği "Anam! Anam!" diye inliyordu sanki.

Nasıl da heybetliydi Kafkas Dağları. Tren zaman zaman tünellere girip çıkıyor, yılan gibi kıvrıla kıvrıla ilerliyordu dağların arasından. O ne vadilerdi öyle? Kar yığınlarıyla dolu ve alabildiğine geniş. Ya gökyüzü! Duru mu, dupduru, mavi mi masmavi. Kuşluk güneşi biraz serin, ama periler kadar güzel. Saçlarından süzülen altın sarısı ışıklar, zarif kar kristallerinde yansıyarak yamaçlarda bir renk cümbüşünün doğmasına neden oluyor ve bu doğuşa candan seviniyormuş gibi durmadan parlıyordu. Parıltılar trenin pencerelerinden bakan esirlerin ruhunda neye karşı olduğunu anlamadıkları bir heyecan fırtınası estiriyordu. Bu gizemli fırtınanın içinde, cesaret, hüzün, korku, öfke, sabır, efkâr, yalnızlık, hasret meçhule gitme düşüncesi, nefret, hıçkırık ve dua gizliydi. Bu fırtınanın içinde tatlı hayaller bir sel gibi akıyor ve ağlama sesleri, iniltiler, öksürükler, bağrışmalar, Allah diye haykırışlar birbirine karışıyordu. Bu fırtınanın içinden esirlerin gözlerine bakan her insan, Kafkas Dağları'nda tozun dumana karıştığını hemen anlardı.

Tren gittikçe yaklaşıyordu Gence'ye. Gence trende olan bitenlerden habersizdi. Hava açık ve güneşli olmasına rağmen kuru bir soğuk vardı ortalıkta.

Bekir başını koridor penceresinden sarkıtmış, gece Hayrettin'in başına gelenleri düşünürken; Süleyman, Molla Şükrü ve Feramuz Dayı kompartımanda Hayrettin'in akıbetinin ne olacağı hususunda tahminlerde bulunuyorlardı. Yanakları, kulakları soğuktan kızaran Bekir'in gözleri Gence'nin karşıdan gözüken kenar mahalle evlerine

takılınca, Hayrettin'i unuttu. "Acaba nereye gidiyoruz? Hangi şehir burası?" diye sordu içinden.

Tren düdüğünü çalmaya başladı. Gence'ye haber uçuruyordu sanki. "Geliyorum!" der gibi ilerliyordu.

Birkaç dakika içinde, tercüman Rus askerini bir öndeki vagonda arayıp buldu Bekir. Yaklaşılan şehrin Gence olduğunu öğrendi ondan. Gelip diğerlerine haber verdi bunu.

"Gence'de Müslüman fazladır," dedi Molla Şükrü.

"Nerden biliyorsun Hocam?" diye sordu Süleyman.

"Duymuştum," diye cevapladı Molla Şükrü.

Oldukça kibar bir tavır takınan Süleyman:

"Duyduğun her şeye inanır mısın Hocam?" diye fısıldar gibi konuştu. Tebessüm etti.

Molla Şükrü ters ters baktı Süleyman'a. Sesi ve edası değişti bir anda:

"Gene saçma sapan konuşmaya başladın!"

Sitem eder gibi karşılık verdi Süleyman:

"Sen de konuştuğum her şeye kızıyorsun be Hocam!"

"Ne konuştuğunu bilmiyorsun ki!"

Bekir konuyu değiştirmek istedi:

"Esir olmamıza rağmen, Ruslar bize iyi davranıyorlar."

Kesik kesik güldü Süleyman.

"Onlar, kaz gelen yerden tavuk esirgerler mi hiç?"

"Nasıl yani?" diyerek soruya soruyla karşılık verdi Bekir.

"Ölene değin çalıştıracaklar bizi!"

"İşkence ederek öldürseler daha mı iyi olur?"

Şüpheyle başını salladı Süleyman:

"Belki de. Ömür boyu acı çekerek sürünmektense, kısa süre içinde ziyade acı çekip ölmek daha iyidir bence."

Molla Şükrü'nün aklına bambaşka bir şey geldi. Sesini yükselterek bu konudaki fikrini açıkladı:

"Rusların arasında ne kadar uzun yaşarsak, bundan elde edeceğimiz fayda o kadar çok olur. Bu yüzden dillerini öğrenmeye çalışalım. Geri dönebilirsek ne âlâ. Dönemezsek, kısa sürede dünyadan ayrılmak da istemem!"

Süleyman bu sefer gayet ciddi bir şekilde sordu:

"Rusların arasında uzun yaşamanın ne faydası olur bize? Hem ecel vardı ya Hocam. Gelirse ne yapabiliriz ki! Kısa veya uzun."

Bu ciddiyete karşı Molla Şükrü dudak büktü:

"Sen o bir karış havadaki kafanla anlayamazsın bunları! Ecele bir şey diyen mi var. Ben tedbirli davranmaktan söz ediyorum."

Süleyman ciddiyetini bozmadı:

"O zaman sen anlat Hocam, biz dinleyelim!"

"Anlatayım, bizler Müslümanız; onlar Hristiyan. Konuşabilecek kadar Rusça öğrenebilirsek, İslâm'ı Rusların arasında tanıtabiliriz. Bu nedenle onların içinde uzunca kalmamız daha hayırlıdır."

Daha da ciddileşti Süleyman:

"Muhterem Hocam, Rusların köle olarak görecekleri esirlerinin sözlerini dinleyerek Müslüman olacaklarını sanmıyorsun ya?"

"Dinle Süleyman! Müslüman olmak hidayetle mümkündür. Bir tek Rus bile bizim sebebimizle Müslüman olsa, yeter. Sen bunu anlayamıyor ve yerli yersiz konuşuyorsun!"

Feramuz Dayı dayanamadı:

"Molla Molla... Süleyman itiraz etmek, alaya almak, sadece gülmek için yaratılmış sanki. Kusurunu hoş gör!"

"Ne gülmesi ne alayı ne itirazı. Benim içim kan ağlıyor. Anam, Zeynebim, Davudum gözlerimin önünde, 'Süleyman, Süleyman!' diye feryat ediyorlar hiç durmadan. Yüreğim sızlıyor. Ama ne çare? Yapacak hiçbir şey yok. Kurbanlık koyunlar gibi, boynumuzu kopa-

racak bıçağın harekete geçmesini bekliyoruz. O kadar aptal mıyım ki, bunlara rağmen içten güleyim, olan bitenle hakikaten alay edeyim, her söylenene itirazda bulunayım. Arsızlıktan kaynaklanıyor benimki. Böyle davranarak unutmaya çalışıyorum acılarımı. Yanlış değerlendiriyorsunuz beni. Yanlış!" diye çıkıştı Süleyman.

"Ne kadar da acıklı konuştun," diyerek kalktı ve Süleyman'ın gözlerinin içine bakarak kompartımandan çıktı Molla Şükrü. Bu sefer de o, onu ciddiye almamıştı. İçinde garip bir rahatsızlık hissetti Süleyman. Alaylı konuşmak iyi değilmiş demek ki diye düşündü o anda. Koridor penceresinden dışarıyı izlemeye koyuldu. Bakışları Tanışman köyüne ve ailesine kaydı. Kompartımana sessizlik çöktü. Bekir ve Feramuz Dayı da kendi içlerine kapanıp kalmışlardı

Tren, Gence'nin varoşlarına girmek üzereydi. Gürültülü sesler çıkararak ve simsiyah dumanlarını mavi göğe salıvererek kayıp gidiyordu rayların üzerinden. Hava biraz daha ısınmıştı şimdi. Masmavi gök öylesine güzel ve büyüleyiciydi ki etkilenmemek elde değildi. Kafkas Dağları'nın Gence'ye kadar uzanan tepelerine bakıyordu Molla Şükrü. Dört bir yanı saran beyaz örtüyü yırtarak haşin bir tavırla dimdik ayakta duran çalılara bakıyordu. Önünden geçmeye başladıkları evlerin şekillerine, pencerelerine, kapılarında dikilen çocuklara, kadınlara, erkeklere, ağaçlara, ipler boyu asılı çamaşırlara bakıyordu. Gökyüzüne yükselen soba dumanlarına, ağaçların dallarını saran karlara, gökyüzü ile yeryüzü arasındaki mesafeye, bir bütün olarak Gence'ye bakıyordu. Bekir'in gelip yanına dikildiğini fark etmedi bile. Bekir de başını pencereden sarkıtmış Gence'yi seyrediyordu. Feramuz Dayı ile Süleyman ise sağ taraflarında kalan pencereden hafifçe asılmış etrafı temaşa eyliyorlardı.

Molla Şükrü'nün yeşil gözleri her ne kadar Gence'de dolaşıyorsa da düşünceleri ve hayal ettiği şeyler çok çok uzaklarda, Pasinler'deydi şu an. Pinaduz köyünün sokaklarındaydı. İki odalı imam evinde geziniyordu. Bu evde kendisi olmasa bile, her yönüyle memnun kaldığı refikası Hatice ve artık ona bakabilecek yaşa, tamı tamına on altı yaşına gelen oğlu Zekeriya vardı. Ocağı sönmemişti, sönmeyecekti Molla Şükrü'nün. Böyle hissediyordu. Karısı, oğlu ve onlarla yaşadığı güzel hatıralar hayalini süsledikçe, pürüzsüz yüzüne tatlı bir gülümseyiş yayılıyordu. Zekeriya'nın küçükken, sağ yanağındaki beni öperek çocuksu ama gür kahkahalar atması gözünün önüne

geldikçe, ruhunu öylesine heyecanlı bir mutluluk sarıyordu ki, tıpkı Hayrettin'in yaptığı gibi, pencereden atlayıp Pasinler'e doğru koşası geliyordu. Refikası Hatice'nin camiden her dönüşte kendisini kapıda karşılaması, tebessüm etmesi, "Evimin beyi hoş gelmişler," demesi unutabileceği bir şey değildi. Kim bilir, bir daha yaşayabilecek miydi o güzel günleri? Bir daha o Davudî sesi, Pinaduz köyünün semalarında "Allahu Ekber! Allahu Ekber!" diyerek yankılanacak mıydı? Gecenin alaca karanlığında evin kapısının önünde oturup yıldızlara, gri bir ip gibi yeri ve göğü birleştiren ufuklara, Aras'ın ötesinde uzanan sıradağlara, tepelere, vadilere; Aras'ın iki yanında yayılan Pasinler Ovası'na bakarak, "Hey benim sonsuz kudret sahibi Rabbim; böylesine güzel bir âlemi ancak ve ancak sen yaratabilirsin!" diyebilecek miydi? Köyde herhangi bir anlaşmazlık olduğunda yatıştırabilecek, küsenleri büyük bir mutlulukla barıştırabilecek; insanların kendisine, Hz. Muhammed'in vârisi olduğu için saygı ve sevgi gösterdiklerini hissettikçe, içinde tatlı bir sevinç duyabilecek miydi? Her gün bir önceki günden daha fazla çaba harcayıp harcamadığını, Allah'a daha fazla hizmet edip etmediğini düşünerek kendisini âdil bir şekilde hesaba çekebilecek miydi?..

Sorular bir zincirin halkalarından boşalır gibi beynine hücum ediyordu Molla Şükrü'nün. Hepsine "Allah bilir!" cevabını vererek, kendisini yavaşça sıyırıverdi geçmişin kollarından. Tren durmak üzereydi. Birdenbire, vagon başında dikilen nöbetçi askerin bağırmasıyla irkildi. Asker, esirlere kompartımanlara girmelerini işaret ediyordu, bir yandan da bağırıp çağırıyordu.

"Girelim," dedi Bekir.

Beraberce girdiler kompartımana. Az sonra Süleyman'la Feramuz Dayı da gelip oturdular. Sarığını dizlerinin üstüne koyarak başını kaşıyan Feramuz Dayı, kompartımanın penceresinden dikkatle dışarı bakmaya başladı. Ela gözleri daha canlıydı sanki. Bir şeyler arıyor gibiydi. Heyecanlı bir sesle:

"Duymuştum Molla, Gence'nin güzel bir şehir olduğunu, bu şehirde Müslümanların da yaşadıklarını önceden duymuştum," dedi, Molla Şükrü:

"Ben de duymuştum. Belki de Müslümanlardan bizi görmeye gelenler bile olur Feramuz Dayı," diye cevapladı.

Süleyman güldü. Kesik kesik öksürdü ardından.

"Gene aklına ne geldi?" diye sordu Bekir.

"Karnım ağrıyor. Başım ağrıyor. Bizi burada indirip hastaneye yatırsalar, iyileşsek, sonra da buralı Müslümanların yanına köle olarak verseler ne iyi ederler!"

"Ben hasta değilim ki."

Süleyman yeniden güldü.

"Bekle," dedi, Bekir'e. "Sen de hastalanırsın, bunlar da. Öyle bir belâya çattık ki! Benimki henüz ilerlemedi. Ama biliyorum yakalandığımı. Şimdiye değin ölenler hep bundan öldü. Bugün ben, yarın siz! Aslında Ruslara yük olmaktan başka bir işe yaramıyoruz. Bizi ne diye sırtlarında hamal gibi taşıyorlar, bilmiyorum!"

"Sabret," dedi Molla Şükrü, niye taşıdıklarını anlarsın sonunda.

Garip bir şekilde başını salladı Süleyman.

"Sabır, sadece sabır," dedi ve sustu. Diğerleri de sustular. Tren büyük bir gürültüyle, gacur gucur sesler çıkararak, iki katlı istasyon binasının önünde durdu. Görevliler ve askerler sağa sola kaçışarak bağrışıyor ve kızgın hareketlerde bulunuyorlardı. Düdük sesleri duyuluyordu. Birkaç dakika öylece beklediler. Hepsi de meraklı gözlerle dışarı bakıyorlardı.

Tercümanlık yapan Rus askeri, yanındaki iki askerle birlikte vagonları geziyordu:

"İnin, inin, binanın önünde toplanın!"

Kalkıp apar topar indiler aşağı. İstasyon binasının önünde toplanıyordu sayıları iyice azalan esirler. Ağır hasta olanlar hariç, herkes

aşağıda idi. Ağır hastaların ne olacağını ise hiçbirisi bilmiyordu. Perişan halleri hemen göze çarpıyordu. Kılık kıyafetleri iyice bozulmuştu. Kırılıp dökülecek gibiydi hepsi. Bakışları donuk donuktu. Esareti bütünüyle kabullendiklerini ifade eden dış görünüşleri, ortalama bir insanın yüreğinde saklı merhamet ve acıma duygularını coşturacak derecede kötüydü. İç dünyaları karmakarışıktı. Üşüdüklerinin farkında değillerdi. Saatler boyu süren bir yolculuktan sonra temiz havaya çıkıp, güneşle doğrudan ilişki kurmaları içlerindeki sıkıntıyı biraz olsun hafifletmiş, ruhlarını saran hüzün bulutlarını dağıtır gibi olmuştu.

Binanın önünde öylece beklerken, sağdan soldan etraflarına toplanıp, onları ilgiyle izleyenler, neşeyle fısıldaşanlar, gülenler vardı. İçlerinden bazılarının bu durumdan memnun olmadıkları ise hemen belli oluyordu. Acı duydukları hissedilenler genellikle kadınlardı. Esirler de onları izliyorlardı. Kıyafetlerine, yüz şekillerine, erkeklerin bazılarında bulunan karışık sakallara, kadınların upuzun ve geniş entarilerine bakıyor, birbirlerine bir şeyler fısıldıyor, gülüyor, sonra yine bakmaya devam ediyorlardı. Süleyman kıs kıs gülüyor, Molla Şükrü susmadığı için ona kızıyordu. Bekir o ana değin görmediği tipler, kıyafetler ve tuhaf bakışlara dalıp gitmişti. Feramuz Dayı sessizce izliyordu olup bitenleri.

Birkaç dakika sonra, ağır hastaların askerler tarafından trenden indirildiklerini ve istasyon binasına götürüldüklerini gördüler.

Kollarından ve bacaklarından tutulan hastalar, inlemeler, öksürükler, bağırmalar arasında kalas gibi taşınıp binadan içeri sokuluyorlardı. Gidenleri bir daha görüp göremeyecekleri belli değildi. Bu yüzden ağlayanlar, çaresizlik içinde kıvrananlar vardı. Çünkü babalar, ağabeyler, oğullar bulunuyordu gidenler içinde. İyice dikkatli baktıysa da yakınlarından kimseyi göremedi Bekir.

O da halsizleştiğini hissediyordu artık. İnanmak istemiyordu ama yavaş yavaş ateş basmaya başlamıştı vücudunu. Karnında henüz

sancı falan yoktu. Fakat bedeninde bazı değişikliklerin olduğunu hissediyordu.

Molla Şükrü'nün durumu da pek farklı değildi. O da esirlerin can düşmanı haline gelen bu korkunç hastalığa yakalandığını anlamıştı. Ancak bunu belli etmek istemiyor, dimdik ayakta durmaya çalışıyordu. Fena halde sancılanıyordu bazen.

Rus teğmenle, doktor trenden indiler. Yanlarındaki tercüman askerle birlikte esirlere doğru yürüdüler. Yaklaşıp yanlarında durduktan sonra, yakınlarına sokulan şişman, uzun boylu, keçi sakallı, esmer ve gözlüklü bir adam teğmene bir şeyler fısıldadı ve istasyon yakınındaki iki katlı evi gösterip oradan ayrıldı. Teğmen, istasyon görevlilerinde birini çağırıp onunla kısa bir süre konuştu. O da adama iki katlı binayı göstermişti. Görevli yanından uzaklaşınca tercümana döndü. Ona da bir şeyler söyledi ve doktorla beraber yürüyüp istasyon binasına girdiler.

Esirlere istasyonun doğusundaki iki katlı binayı işaret etti tercüman.

"Sizi götürecek. O eve gireceksiniz! Size yemek, size su verecekler. Sonra trene binip yine gideceksiniz sizler. Beni duydunuz mu?"

Olumlu anlamda başlarını sallayan esirler on kadar askerin eşliğinde binaya doğru hareket ettiler. Kapıya geldiklerinde, arkadan koşarak yaklaşan birisini fark edince, heyecanla dönüp baktılar.

Bir Rus askeri! Tercümana nefes nefese bir şeyler söyledi ve anahtar verip geri döndü.

"İçerde esirlere tercüman, salonda duracak sizler! Sakın odaların kapılarını açmayın! Açarsanız, ceza görürsünüz!"

Binanın giriş kapısı gıcırtıyla açıldı. Birer ikişer içeri doldu esirler. Kapı üzerlerine kapatılıp kilitlendi.

Gayet güzel, tahta döşemeli, tertemiz, geniş, sekiz oda kapısı kendisine açılan, ikinci kata çıkan iki merdiveni bulunan salon ol-

dukça soğuktu. Esirler tıka basa doldurdular salonu. Bazıları hemen tahta merdivenlere çıkıp oturdular. Bunlardan birisi de Süleyman'dı.

Sancı, ateş ve halsizlik yetmiyormuş gibi, şimdi bir de ishale yakalanan Süleyman, kara kara düşünmeye başladı. Altını kirletmekten korkuyor, karnı ağrıdıkça kendisini sıktıkça sıkıyor, değişik şeyler düşünerek acısını unutmaya çabalıyordu. Başaramayınca da "Trende niçin tuvalete gitmedim ki?" diye kızıyordu kendisine. Esirlerin pek çoğu gibi o da pembe duvarlara asılı rengarenk tablolara, gösterişli Meryem Ana portresine, giriş kapısının karşısındaki duvara çakılı iri, demir haça; odaların süslü kapılarına, köşelerde duran göz kamaştırıcı gümüş şamdanlara bakıyor; kapıların ardında neler olabileceğini, askerin niçin "Kapıları açmayın!" dediğini düşünerek oyalanıyordu. Hastalıktan dolayı yürekleri küt küt vururken, halsizlikten saman çöpü gibi titrerken, açlıktan karınları zil çalıyordu hepsinin. Kendilerine verilecek yemek ve suyun bir an önce getirilmesini diliyor, uzun bir dikdörtgen prizmasına benzeyen salonu sessizce inceleyerek, bekleşiyorlardı. Bekir, Molla Şükrü, Feramuz Dayı ve diğer birkaç esir, girişte sağdaki duvarın dibine çömelmişlerdi.

Feramuz Dayı'nın yüzüne bakarken dalıp gitmişti Bekir. Ali Beyli, Gülsüm Analı günlerde geziniyordu.

Ayağa kalktı Molla Şükrü. Bir esirin kapılardan birinin tokmağıyla oynadığını ve kapıyı açmak istediğini görünce, bakışlarını adamın üzerinde yoğunlaştırarak konuşmaya başladı:

"Kardeşlerim; durumumuz iyi değil. Bu meret salgın hepimizi perişan etti. Ne olacağımızı bilmiyoruz. Sabretmekten başka yapacak şeyimiz yok!"

Kapıyla uğraşan adam bu hareketinden vazgeçerken,

"Ne sabrı?" diye bağırdı ortalardan birisi.

"Sabredecek gücümüz kalmadı. Açız, susuzuz, halsiziz; ateşimiz var, karnımız ağrıyor; altımızı kirletiyoruz, bunlara mı sabredelim? Caniler! Öldürseler bundan iyidir!.."

"Boşuna 'Moskof!' dememişler," diye bağırdı bir başkası.

"Bize hayvan muamelesi yapıyorlar," dedi diğer bir esir.

Son konuşanın sesini Hasan amcasının sesine benzeten Bekir, hızla ayağa fırladı. Kalabalık içinde amcasını aradı iri iri açılan zeytin gözleriyle. Ruhunu heyecana boğan bir sevinç dalgasıyla sarsıldı.

"Amcam mıydı acaba? Diğerleri de burada mı?" dedi kendi kendine, sessizce. Yüzüne şaşırarak bakan Feramuz Dayı'yı fark etmedi. Kan fışkıran dolgun yanakları daha bir kanlanmış, buğday rengi yüzü heyecanını bütün çıplaklığıyla belli edercesine kızarmıştı. İnce, pembe dudakların çevrelediği ağzı açık kalmıştı. Ağrılarını unutmuş umutlanmıştı.

Molla Şükrü yeniden konuşmaya başladı:

"Sizler kadere inanan insanlarsınız. Allah'a, Peygamber'e ve ahiret gününe inanan insanlarsınız. Bizim, hayrımıza sandığımız şeylerin aleyhimize, aleyhimize sandığımız şeylerin ise hayrımıza olabileceğini Rabbimiz buyurmuyor mu? Öyleyse niçin ümitsizliğe düşüyorsunuz? Hanginiz, çektiklerimizin günahlarımıza kefaret olmayacağını söyleyebilir?"

Kısa bir süre durdu. Salonda çıt yoktu. Göğsü yırtılırcasına öksürdü. Gözlerinde delici şimşekler çaktı. Koyu bir alev dalgası bütün bedenine yayılır gibi oldu. Ellerini yüzüne, sakalına sürdü. Gözlerini ovdu. Konuşmasını sürdürdü:

"Asker, kapıları açmamanızı söyledi. Açmayın! Onlara karşı gelmekle hiçbir şey kazanamayız. Kaybederiz! Öfkelenince daha kötü muamele ederler bize."

Sustu. Duvarın dibine çömeldi. Ayakta kalanlar da birer birer çömelmeye başladılar. Çünkü hiçbirisinin ayakta durmaya gücü yetmiyordu artık. Bekir, amcalarından birisini bile bulamadı kalabalığın içinde. "Onlar da mı öldüler acaba?" diye düşündü. Yüreği sızladı. Ellerini yüzüne götürdü. Gözleri yaşlarla doldu.

Süleyman'ın aklı fikri kapıların arkasındaydı. Kim bilir ne vardı kapıların ardında? İri demir haçta, gümüş şamdanlarda, tablolarda, esirlerin üzerinde... gezinen bakışları, gelip gelip kapıların tokmaklarına, anahtar deliklerine takılıyordu. Salonun havası yavaş yavaş ısınırken, burunlar mide bulandıran bir kokuyu bütün ağırlığıyla hissederken, Süleyman hep kapıların ardında yaşıyordu. Anahtar deliklerinden giriyor içerde bir şeyler arıyordu. Merakını celbeden bu kapalı kapıların onlardan türlü türlü mücevherler, giyecekler, yiyecekler saklamış olabileceklerini düşlüyor, içeri girer girmez yiyeceklere saldırıyor, karnını doyuruyor ve ceplerine doldurduğu rengarenk mücevherlerle, bir kuş gibi Tanışman Köyü'ne uçarak Zeynep'inin boyuna, kollarına, kulaklarına takıyor, "Rus hatırasıdır!" diyordu. Bu arada Dürdane Ana'yı da ihmal etmiyor, ona da yüzükler, küpeler, bilezikler armağan ediyordu. Hayallere öylesine dalmıştı ki, farkında olmadan kalktı ve kalabalığı yararak kapılara doğru ilerledi. Molla Şükrü onun bu hareketini görmüş ve niyetini anlamıştı.

"Süleyman kapıları açmaya gidiyor. Haydi ona engel olalım!" dedi Bekir'e.

Süleyman kapılardan birinin önüne gelince durdu. Tokmağı sımsıkı kavradı. Yüreği heyecandan "küt küt!" atıyordu. Sancısını, ateşini unutmuştu. Kapıyı şiddetli bir şekilde iteleyince, aralandı. Hafif, ama salondakilerden çok farklı pis bir koku burnunu yaladı. Salona yayılacak kadar şiddetli değildi.

"Dur, girme," diye seslendi Molla Şükrü. Fakat o bu ihtarı dinlemeden içeri daldı. Koku biraz daha artmıştı. Sağına soluna bakınınca, dehşet verici bir manzarayla karşılaştı. Odanın dört duvarında dolaşan gözleri, mücevherler, yiyecekler ve giyecekler yerine tiksindirici cam kutularla karşılaşmıştı. Oda dönmeye, gözleri irilmeye başladı. Sıra halinde dizili cansız açık insan gözlerine, kesik başlara baktıkça, oda daha hızlı bir şekilde dönmeye başladı. Bedeni diken diken olup tir tir titredi... Bu duruma ancak birkaç saniye daha dayanabildi ve bayılarak yığıldı ve odanın ortasına kuru bir odun gibi uzandı.

Hiç kimse ne olup bittiğini anlamamıştı. Korkudan büzülerek şaşkın şaşkın bakakaldılar.

"Düşüp bayıldı," dedi birisi.

"Niye girdi ki?"

"Girmeseydi!"

"Aptallık etti!"

"Burnunu her şeye sokanın cezası budur işte!"

"Birisi girip çıkarsın onu!"

Gürültünün artacağını anlayan Molla Şükrü, "Susun!" diye bağırdı. Herkes sustu.

"Susun ki ne olduğunu anlayalım."

Bekir'le birlikte odadan içeri girdiler ve o anda pis kokuyu onlar da hissettiler. Etraflarına bakınınca ağızları açık kaldı; dehşetten gözleri fal taşı gibi açılırken yüzleri kireç gibi oldu.

"Aman Allah'ım," diye içinden çığlık attı Molla Şükrü. "Bu ne dehşet! Bu ne alçaklık!"

Manzara bakılacak gibi değildi. Odanın dört tarafına kurulu geniş raflarda demir çerçeveli kare biçiminde cam kutular ve kutular içinde mumyalanmış oldukları hemen hissedilen kesik başlar vardı. Sağdan sola doğru, çocuklardan başlayarak dizilen başlar; son kutuda bıyığı, sakalı bembeyaz, başı çıplak, yanakları çukurlaşmış ve kupkuru olmuş bir ihtiyarın başıyla son buluyordu. Hepsinin gözleri özellikle açılmış gibiydi. Yoksa bu kadar gözün açık kalması mümkün değildi. Kim olduğunu bilmedikleri canavar, çocuk, kadın, yaşlı, genç demeniş; Müslüman oldukları rahatlıkla anlaşılan bu insanların başlarını gövdelerinden ayırarak mumyalamış ve getirip bu kutulara koymuştu. Bir Ermeni'nin işi olabilirdi ancak bu. Deli, çılgın ve şeytan ruhlu birisiydi mutlaka. "Sakın kapıları açmayın!" demelerinin sebebini şimdi anlıyordu. "İçlerinde kadınlar ve çocuklar bulunduğuna göre,

Gence'nin yerlilerinden ve köylülerinden olmalılar," diye düşündü Molla Şükrü. Bekir öylesine şaşırmıştı ki dilini yutmuş gibiydi.

Süleyman yerde baygın yatıyor, onlar öylece şaşkın şaşkın bakınıyorlardı. Neye uğradıklarını anlamamış ve afallamışlardı. Ne yapacaklarını ne edeceklerini bilmiyorlardı.

"İçerde ne var," diye sordu dışarıdan birisi.

"Adam niçin bayıldı? Ne oluyor?"

"Kim var içerde?"

"Çıkarsanıza adamı!"

"Onlar da bayılacaklar!"

Bağrışmalar ikisini de kendilerine getirdi. Molla Şükrü, Bekir'e fısıltıyla, "Gördüklerini sakın kimseye söyleme," dedi.

"Haydi, çıkaralım Süleyman'ı."

Bütün, esirler susmuş, olanı biteni izliyorlardı.

Kollarından ve bacaklarından tutarak hemen dışarı taşıdılar Süleyman'ı. Molla Şükrü odanın kapısını kapatırken, yaşlı bir esir Süleyman'ın başını dizlerinin üzerine aldı ve yanaklarını hafifçe tokatladı.

"Uyan evladım, uyan!" dedi. Birkaç tokattan sonra Süleyman gözlerini ağır ağır açtı. Çevresine bakındı şaşkınlıkla. Rengi bir anda solmuştu. Bakışları Molla Şükrü'yle karşılaşınca, dudaklarının ucuyla susmasını işaret etti Molla Şükrü. Tüm gözler Süleyman'ın üzerinde olduğundan, bu işaret fark edilmedi. Konuşmaktan vazgeçti Süleyman. Onun başını dizlerine alan ihtiyar, "Odada ne vardı?" diye sordu Molla Şükrü'ye.

"Bir ceset," dedi Molla Şükrü, gür bir sesle ve herkes duysun diye. Süleyman'ı göstererek devam etti:

"Kolu bacağı parçalandığı için, görünce dayanamadı galiba!"

Molla Şükrü'nün gördüklerini saklaması Bekir'in de hoşuna gitmişti. Öyle ya, bu kadar insanı üzüp tedirgin etmek neye yarardı.

Üstelik bazıları, kendilerinin de başlarına bu tür şeyler gelebileceğini düşünerek ye'se düşebilirlerdi. İzdiham olabilirdi. Ruslar durumu düzeltmek için can yakabilirlerdi. Şeytan bu fırsatı kaçırır mı hiç? Bazı Müslümanları imanlarından edebilirdi! Öyleyse kendisi de yalan söylemeliydi. Evet, yalanı hiç sevmiyordu, ama söylemeye mecburdu. Molla Şükrü'yü tasdik ederek:

"Kokmuş bir ceset! Bakmamak daha iyi."

Süleyman da söylenen yalanın amacını anlamış olmalıydı ki, onları doğruladı. Yavaşça ayağa kalktı. Kalabalığı yararak gidip merdivene oturdu yeniden. Donmuştu sanki. Küçük çocukların, genç kadınların, babayiğit erkeklerin ve ihtiyarların kesik başları gözünün önünden bir türlü gitmiyordu. Ruhlarını saran şaşkınlıktan hâlâ kurtulamayan ve Feramuz Dayı'nın yanına dönen Molla Şükrü ve Bekir'in kendisini uzun uzun süzdüklerini göremedi. Aslında onlar da hep o kesik başları görüyorlardı Süleyman'a bakarken.

Trenden atlamasına neden olduğu Hayrettin'in kesik başının gelip hayaline yerleşmesi Süleyman'ı ürpertti. İri göz kapaklarına rağmen dışarı fırlayan ve lânet okuyan gözlerinden fışkıran kıvılcımlarla Süleyman'ın yüreğini parçalamak istiyor gibiydi Hayrettin. Kurtulmak için başını önüne eğdi ve elleriyle yüzünü, gözlerini ovdu Süleyman. Başının fena halde ağrıdığını, midesinin bulandığını hissetti. Bir anda ağzı doldu. Bacaklarının arasındaki boşluğa, göğsü kalkıp kalkıp inerek öğürmeye ve kusmaya başladı. Salondaki bütün sesler susmuştu ve herkes ona bakıyordu. Onun bu durumunu seyredip midesi bulananlar da benzer sesler çıkarmaya başlayınca Molla Şükrü ayağa fırladı.

"Müslümanlar, kendinize gelin! Ölmeye bile hazır değilsiniz sanki. Biriniz ölse, hepiniz birden öleceksiniz! Allah'a olan inancınızı kaybetmeyin! Peygamberimizi ve çektiği çileleri hatırlayın! Sabredin!.."

Midesi bulandı Molla Şükrü'nün de. Kusacak gibi oldu, fakat midesi boş olduğu için sadece öğürebildi.

Genç bir esir, "Hastalıktan, açlıktan, uykusuzluktan, yorgunluktan ölüyoruz! Böyle canavarlık olmaz! Sabredecek gücümüz kalmadı! Haksız mıyım Hocam?" diye bağırdı.

Molla Şükrü ağırbaşlılıkla cevap verdi:

"Haklısın kardeşim ama elimizden ne gelir, söyler misin?"

Her kafadan bir ses yükselmeye başlayınca, Molla Şükrü çareyi susmakta buldu ve Bekir'le Feramuz Dayı'nın yanına çömeldi. Genç esir etrafındakilerle konuşmaya devam ediyordu, fakat gürültü dolayısıyla ne dediği belli değildi.

"Onlara söz geçiremezsin, canlarına tak etmiş çünkü," dedi Feramuz Dayı.

Gürültü kâh artıp kâh azalırken, kusanlar kollarıyla, ceketlerinin, gömleklerinin kenarlarıyla ağızlarını, kirlenen yüzlerini siliyorlardı. Kimse yüzünü çevirip de salonun döşemesine bakmıyordu. Bakmak istemiyordu. Süleyman ceketinin astarını tercih etmişti. Nasıl olsa görünmüyor diye, ağzını ve sulanan gözlerini onunla silmişti.

Eve giriş kapısı gıcırtıyla açıldı. Herkes sustu. Kapıda beliren Rus askerleri, bitişikteki esirlere geriye gitmelerini işaret ettiler. Esirler geriye doğru sıkıştılar, büzüldüler ve böylece salonun girişinde epeyce yer açıldı. Arkadan salona giren tercüman asker:

"Size, Genceli bir zengin yemek yedirecek. Doyacak sizler. Çıplaklara elbise verecek. Giyecek hepiniz. Trene binecek gideceksiniz."

"Gidecek," derken sağ eliyle doğuyu işaret etti. Geriye çekildi. İçeriye orta yaşlı, sakallı, hiç de Rus'a benzemeyen, başında yün bir külah bulunan, esmer yüzlü, elâ gözlü, az da olsa zayıf, ayağında keçe çizmeler taşıyan siyah paltolu bir adam girdi. Esirlerin şaşkınlıktan afallayan bakışları arasında Türkçe, konuşmaya başladı:

"Ben Genceli bir Müslümanım. İstasyon yakınında oturuyorum. Komşumdan, istasyona Müslüman esirler getirildiğini öğrenince çok üzüldüm. Size yardım etmek istedim. Teğmen ancak yiyecek ve içecek vermeme razı oldu. Dükkânlardan helva, zeytin, ekmek vs. aldım. İç

çamaşırı ve çorap aldım. Dışarıda, arabalar. Hepinize dağıtacağız. Su da içeceksiniz. Yetmezse, kalanlara para vereceğim. Gittiğiniz yerlerde lazım olur. Korkmayın! Rusya'da esir olarak bulunduğunuz sürece kimse bir şey yapmaz size, Allah yardımcınız olsun! Ermenilerin eline düşmediğinize dua edin."

"Âmin!" sesleri yükseldi esirlerden. Hepsi bu durum karşısında hem sevinmiş hem şaşırmışlardı. Askerler, sepetler içinde ekmek, zeytin, peynir, helva getirip dağıtmaya başladılar. Su dağıttılar. Askerlerin içerde gösterdiği lavaboda sırayla ellerini yüzlerini yıkadılar. Müslüman Genceli bir köşeye çekilmiş, bu hazin manzarayı seyrediyordu.

Her esir, eline tutuşturulan ekmeğe ve yiyeceklere abanmış karnını doyurmaya çalışıyordu. Kapının iki yanında dikilen nöbetçi Rus askerleri bile bu durumu hayretle izliyorlardı.

Esirler birbirlerine iyice sokularak, döşemesi yer yer kusmuklarla kirlenen salonun bir kısmını boş bırakmışlardı. Ekmek ve yiyecek alanlar boş kısma geçiyor, sırası gelenler askerlere el açıyorlardı. İsteyen, eşiğin dibine konulan kazandan su da içebiliyordu.

Molla Şükrü sessizce Genceli Müslüman zengine yaklaştı.

"Konuşabilir miyiz?"

"Tabii! Buyurun!"

"Ben, imamım! Bu evin kime ait olduğunu sorabilir miyim?"

"Zengin bir Ermeni'ye!"

"Bir Ermeni mi?.."

Adam hüzünlü gözlerle baktı Molla Şükrü'ye.

"Evet. Bir Ermeni! Müslüman düşmanı bir canavar! Gence'de diş geçiremediği bir ben kaldım."

"Hiç kimseyi öldürdü mü?"

"Öldürttüğünü duydum. Merkeze bağlı Müslüman köylerde, son zamanlarda bazı Müslüman çocuklarının, kadın ve kızlarının,

erkeklerinin kaybolduklarını haber alıyoruz. İçinde bu namussuzun parmağı olabilir. Hakkında, getirdikleri her Müslüman kellesi için Ermeni çetelerine yüzlerce ruble verdiği dedikodusu çıktı. Durumu Rus makamlarına bildirdik; ilgilenmediler, "O iyi insandır, böyle bir şey yapmaz; iftira ediyorsunuz!" dediler. Elimiz boş döndük. Vicdansızdan ben bile çekiniyorum! Hakkında söylenenlerin doğru olduğuna eminim. Kimsesi yoktur kâfirin. Bir oğlu vardı, çok önceleri Osmanlı-Rus savaşında öldü. Karısı ise buna dayanamadı ve felç oldu. Sonradan o da öldü. Şimdi hizmetçileriyle oturuyor. Üst katın odalarını çalıştırıyormuş. Alt kattaki odalarda karısının ve oğlunun hatıraları varmış diye, kapılarını hep kilitli tutarmış. Devlet-i Osmaniye'ye küfrederek yatar, küfrederek uyanırmış."

Molla Şükrü odaları gösterdi.

"Bugün kapıları açık," dedi.

Adam çok şaşırdı:

"Açık mı?"

"Evet, açık!.."

Başını sallayan adam, dikkatle kapılara baktı.

"Hayret! Niye açsın ki birdenbire?"

"Birisini açıp girdik ve kesik başlarla karşılaştık."

Adam iyice şaşırdı. Kekeledi:

"Demek ki doğruymuş! Sizi evine bu yüzden göndermiş, Kapıları açıp caniliğini göresiniz diye."

"Çok korkunçtu!"

"Dedim ya: Bir canavardır o! İstasyon lokaline girdiğimde teğmenle içki içiyordu. Beni görünce sinsi sinsi güldü. Vay hain! Öğrendiğim iyi oldu. Onu hemen şikâyet edip yakalatırım. Köpek!.."

"Ruslar bir şey yaparlar mı?"

"Umuyorum ki, cezalandırırlar!"

İsminin Cafer olduğunu öğrendiği Genceli zenginle konuşmasını sürdürürken Molla Şükrü, askerler ekmek, yiyecek ve su dağıtmaya devam ediyorlardı.

Birkaç gündür hastalık ve açlıkla büyük bir mücadele veren esirlerin yüzlerindeki sevinç görülmeye değerdi doğrusu. Ekmeğe, peynire, zeytine, helvaya, suya deli gibi saldırıyorlardı. Döşemedeki kusmuklar artık midelerini bulandırmıyordu. Çünkü bütün dünyalarını şu anda yiyecek ve su doldurmuştu. Nerede olduklarını dahi unutmuş, ha bire yiyorlardı. Onların bu halini gören Cafer, Molla Şükrü'ye, "Sen de karnını doyursana Hocam," dedi.

"Doyuruyorum ben de. Yalnız, beni kara kara düşündüren bir husus var!" dedi Molla Şükrü.

"Nedir?"

"Hastalık!"

"Teğmen söylemişti! Anlatsana, nasıl oldu?"

Molla Şükrü Sarıkamış'tan beri başlarına gelenleri özetledi. Cafer çok üzülmüştü. Gözleri dolu dolu olmuştu Molla Şükrü'yü dinledikçe, "Felâket," dedi, "evet, tam bir felaket! Hepimiz hastayız!"

"Teğmen ağır hastaları hastaneye gönderdiklerini söylemişti."

"Gönderiyorlar!.."

Sepetler boşaldıkça, dışarda bekleyen at arabasından yenileri getirilip dolduruluyordu. Yaklaşık bir buçuk saat sürdü bu. İç çamaşırları ve çoraplar dağıtıldı daha sonra. Eski, bitli çamaşırlar bir sepete dolduruldu. Çamaşır ve çoraplar da yiyecek gibi rahat rahat yetti esirlere.

Karnını doyurmayan ve çamaşırlarını almayan sadece Molla Şükrü kalmıştı. O da bu işleri yapınca askerler salonu boşalttılar. Esirleri sıraya dizdiler. İstasyona doğru yürüdüler hep birlikte.

Arkalarından gözyaşlarıyla bakan Genceli Cafer, "Allah'ım; sen onlara yardım et!" diye yalvardı.

Çok acı bir burukluk vardı yüreğinde. Hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordu; ama her hıçkırık bir top ateş olup boğazına düğümleniyordu.

"Allah'ım; sen yardım et!.. Sen yardım et!" diyerek arabaya bindi. Atları sürmesini işaret etti arabacıya. Esirleri daha fazla seyredemeyeceğini anlamıştı. Üç atın çektiği araba gıcırdayarak hareket etti ve ileride, soldaki köşeyi dönerek kayboldu.

Esirler istasyona götürülür götürülmez, vagonlara doldurulduldular.

Molla Şükrü, Bekir, Süleyman ve Feramuz Dayı aynı vagona bindiler yine.

Esirlerin tümü esniyordu şimdi. Gözlerinde beliren yumulma, kısa süre sonra uykuya dönüşüyordu.

Tren düdük çalarak istasyondan ayrıldı. Hissedilen, ama bilinmeyen bir hedefe gidiyormuş gibi, burnundan alevler fışkıran kapkara bir canavar görünüşüyle kayıp gidiyordu rayların üzerinden. Vakit öğleyi geçmiş, hava biraz daha ısınmıştı. Gök hâlâ dupduru, masmaviydi. Ufuklarda hafif bir bulanıklık vardı.

Gence'de karnını doyurmasının üzerinden birkaç saat geçtikten sonra, onu zaman zaman rahatsız eden hastalığı yine, yakasına yapışmıştı. Karnı şişmişti Molla Şükrü'nün. Sancılanıyordu. Sanki yırtılmak üzereydi bağırsakları. "Allah'ım; sen şifa ver!" diye dua ediyordu içinden. Bir müddet kıvrandıktan sonra o da uyudu...

Tren günlerce yol alıp gitti. Karlı dağların, tepelerin arasından dar vadilerden, küçük istasyonlardan, kasaba ve şehirlerden geçti.

Gelinen her şehirde ağır hastalar trenden indiriliyor ve hastaneye götürülüyorlardı. Trende kalanların hiçbirisi, götürülenlerin ne olduğunu bilmiyordu. Tam bir sefalet içinde, sayıları gittikçe azalarak, sancılar ve titremelerle mücadele ederek, Rus nöbetçilerin gözetimi altında, nereye götürüldüklerini bilmeden ilerliyor; zaman zaman ağlayarak, birbirlerine dert yanarak, ailelerini düşünerek, hatıralarıyla oyalanarak, dua ederek, kadere teslim olmanın rahatlığıyla arada bir ferahlayarak, sonra inleyerek, bir an için tümünü unutup kahkahalar atarak, yüreklerine çift ağızlı bir hançer gibi saplanan zamanı eritmeye çalışıyorlardı. Ama ne mümkün! Zaman bir türlü erimiyordu. Geçen her gün, bir asır gibi geliyordu onlara. İstemeyerek atıldıkları bu korkunç macera onları, boyun eğip teslim olacakları, olmak mecburiyetinde kalacakları bir sona götürüyordu.

İç dünyalarını saran hayaller öylesine farklı ve fazlaydı ki, onlarla uğraşırken açlıklarını, susuzluklarını, sefil görünüşlerini, hatta hastalıklarını bile unutuyorlardı. Mazide bıraktıklarının hayalleri, gelecekte yaşayabileceklerinin, ölümün, ölümden sonrasının, hesap gününün, içinde bulunmayı arzuladıkları bir manzaranın, asırlar öncesinde, Asr-ı Saadet'te yaşanan hadiselerin, çekilen çilelerin, gösterilen sabrın; kaybedilen anaların, babaların, evlatların, yakın akrabaların, Allah için canla başla yaşayanların hayalleri sımsıkı kavrıyordu ruhlarını. Acılarını unutturan tablolar içinde acı çekmeye başlıyorlardı. Davranmak istedikleri gibi davranmadıklarından, gülmek istedikleri

halde gülemediklerinden, olanları bir kenara itip kötü düşüncelerin kıskacından kurtulamadıklarından, bütün Rusya'yı sele verip, bütün Rusları bir bardak suda boğamadıklarından, çaresizliklerinden dolayı zaman zaman, umutsuzluğa düşüyor, ölümün bir an önce gelmesini diliyor, incelmiş kabuklarına çekiliyorlardı, büzülüyorlardı, küçülüyorlardı. Son bir kurtuluş yolu olarak bakışlarını yüreklerine çevirince, inançlarının güçlü fedailerine yakalanıyor, çırpınışlar içinde büyüyerek kabuklarından çıkıyorlardı. Sonra yeniden küçülüyorlardı. Bu çileli yolculuk, büyümeler ve küçülmeler arasında sürüp gidiyordu.

Kuru ekmekten, ılık sudan başka bir şey yiyip içtikleri yoktu.

Tren korkunç bir vurdumduymazlıkla ilerlerken güneş yüreklerini delerek doğuyor onlar acılar içinde kıvrandıkça batıya doğru hareket ediyor ve ardından da yüreklerini delerek batıyordu. Arza çöken karanlık, zehirli dikenleri olan alevden bir perde gibi ruhlarına iniyordu. Kâinat, gittikçe daralıyor ve gözlerinde kirli, pis kokan bir kompartımandan ibaret kalıyordu. Ürperiyorlardı, ağlıyorlardı, kendilerinden geçiyorlardı, ama hâlâ yaşıyorlardı... Yaşamaya çalışıyorlardı...

Astrahan'da bir gece bekleyen, su ve yakacak alan tren ertesi gün Samara'ya doğru yola koyuldu. Saatler birbirine eklendi, demir yolu boyunca. Aşağı yukarı aynı şeyler yaşanıyordu, fakat yaşanan aynı şeyler bile, her geçen gün ızdıraplarını biraz daha artırıyordu esirlerin.

Molla Şükrü, Bekir ve Süleyman'ın hastalıkları gittikçe ilerlemişti. Gözleri artık kendiliğinden kapanıyor, renkleri gittikçe soluyordu. Rahat rahat konuşamıyor istedikleri gibi oturup kalkamıyorlardı. İçlerinde bir tek Feramuz Dayı sağlam kalmıştı. Bu duruma o da dâhil hepsi şaşırıyordu. Nasıl olmuştu da hastalanmamıştı Feramuz Dayı? Cevabını bilmiyorlardı bu sorunun.

O ihtiyar haliyle, herhangi bir ihtiyaçları olduğunda, tuvalete gidip gelmelerinde onlara yardım ediyordu. Moral veriyordu, sabretmelerini söylüyordu, belli etmiyordu ama içinden üzülüyordu. Arkasında bir oğul bırakmıştı sadece: Müdessir! "O da nasıl olsa kendisini dolandırır; on altı yaşına bastı" diye düşündüğünden, köyünden ayrıldığına bu kadar üzülmemişti. Yürekten sevdiği bu üç adamın, tren ilerlemeye devam ettikçe yavaş yavaş kendilerinden geçmeleri ve perişan bir hale gelmeleri içini sızlatıyordu. Elâ gözleri yaşlarla doluyor, yanakları ıslanıyor, damlalar sakalının kılları arasına süzülüyordu. Ta içinde duyuyordu, hastalığa karşı bir şey yapamamanın acısını. Hastane olan yerlerde, komaya girenleri trenden indirmekle yetinen ve diğer hastalara karşı aşırı bir kayıtsızlık gösteren Rus teğmeni ve doktoru için ihtiyar yüreğinin derinliklerinde korkunç bir nefret duyuyor, "Bir dengine getirirsem, size ne yapacağımı bilirim," diyordu içinden.

Ve Samara... Tren Samara istasyonuna girdiğinde, artık iyice kendilerinden geçmişlerdi Molla Şükrü, Bekir, Süleyman. Arada bir gözlerini açıp abuk sabuk bir şeyler söylüyor, yeniden gözlerini kapıyor ve dalgınlaşıyorlardı. Üçünün de bu hale gelmesi içini kanatıyordu Feramuz Dayı'nın. Bu durumu umursamadan, güle oynaya onları trenden indiren askerlere kıvılcım saçan gözlerle bakıp, gözleri yaşlarla dolarak onlara yardım etti. Birer odun gibi taşınarak istasyon binasının çift kanatlı demir kapısından içeri götürülüşlerini üzüntüyle seyretti. Kenarına oturdu pencerenin. Dalıp gitti. Dakikalarca ayrılmadı yerinden. Başka bir kompartımana gitmeyi de denemedi. Yapayalnız kalmıştı. Boğazı düğümlenmiş, dudakları kurumuştu. Pencerenin camında dolaşan elâ gözleri, giden arkadaşlarının oturdukları yerlere takılıp donuk donuk bakınıyor, hayallerini orada görür gibi oluyor, kaybedince de içine taş gibi çöken yalnızlık daha ağırlaşıyordu.

Trenin Samara'dan ayrılışından saatler sonra, pencerenin kenarından yavaşça kalktı. Kompartımanın ayna bulunan karşı kısmına uzandı, gözlerini yumdu, uyudu...

Bir kompartıman ve yalnız başına bir ihtiyar!..

Bir rüya ve bir oğul!..

Geçen saatler...

Bir Rus askerinin bağırmasıyla uyandı. Terlemişti. Uzatılan kuru ekmeği aldı, bir bardak suyu içti. Kuru ekmeği damakları acıya acıya yedikten sonra, yeniden pencere kenarına oturdu ve daldı gitti...

Baktığı noktada dört kişi vardı: Molla Şükrü, Bekir, Süleyman ve Hayrettin. Oğlu Müdessir'in hayali de gelip onların yanına yerleşince, damlalar süzüldü yanaklarına aşağı Feramuz Dayı'nın.

Onlar hep gülüyorlardı...

O hep bakıyordu...

İkindi...

Kömür gibi siyah kıvırcık saçlı, uzun sık sakallı ve iri yarı bir ihtiyar olan Prokofiy Etimov'un bekçiliğini yaptığı ve koridoru amonyak ve ekşi lahana kokan hastanenin, duvarları kirli mavi renge boyalı odalarından biri. Tavanı isli olan bu oda marsık da kokuyordu. Demir parmaklıklı pencereler iri ve çirkindi. Siyah lekelerle doluydu döşeme. Karyolaları döşemeye vidalarla tutturulan bu odaya insanların bozulan sıhhatlerine kavuşmak için yatırıldıklarını düşünmek her ne kadar Natalya Şustrova'nın kafasını arada bir meşgul ederek onu üzerse de elinden herhangi bir şey gelmediğinden, susup kalıyordu.

Onlar şimdi bu odadalar. Dördü de sararmış nevresimlerle kaplı, birer battaniyeli yataklarda mışıl mışıl uyuyorlardı. Dördüne de hastane kaputları giydirilmişti.

Bekir'in kirpikleri aralandı. Dipteki masada oturan hastabakıcı kadına yana kayan gözlerle baktı, hemen ardından yumdu gözlerini. Uyanmış, yeniden uyumuştu.

Odanın ortasında kurulu soba gürül gürül yanarken, doğudaki duvarın kapıya taraf köşesindeki masada oturmuş bulunan Natalya Rustrova yaşlı bir hastabakıcı kadındı ve elindeki örgü ile uğraşıyordu. Pencereleri güneyde, kapısı kuzeyde olan bu küp biçimindeki odanın beş yatağından birisi boştu. Pencerelerin dibindeki yataktı bu, diğer dört yatak, doğu ve batıdaki duvarların dibine ikişer ikişer konulmuşlardı.

Sobanın sesi, hastabakıcının örgü yapmakta kullandığı cağların sürtüşmesinden çıkan diş gıcıklayıcı sese karışıyordu. Gözlerini örgünün kıvrımları arasına iyice sokmuş bulunan kadının kalın dudakları durmadan kıpırdıyor:

Malyonkiy goluboy evyeda [1]

Nebe

Plaret svoyey materi

Malyonkıy Goluboy evyeda

Bekir'in kirpikleri yeniden aralandı. Gene yan gözlerle baktı kadına. Başını salladı sinirli sinirli. Kadın bütün dikkatini cağlarının ucuna toplamış, fısıldamaya devam ediyordu:

Malyonkiy Goluboy Evyeda

Yatakların birinde Molla Şükrü, birinde Süleyman, diğerinde ise bir başka esir: Ali İzzet! Molla Şükrü doğudaki duvarın dibindeki yataklardan kapıya yakın olanında. Pencerelere yakın olanında ise Bekir. Bekir'in tam karşısında Süleyman, Molla Şükrü'nün karşısında ise Ali İzzet. Hepsi uyuyorlardı. Hastaneye yatırıldıktan sonra aradan nice günlerin geçtiğinden haberleri yoktu ve uyuyorlardı. Günlerce ateşler içinde yattıklarını, abuk sabuk konuşup sayıkladıklarını bilmeden uyuyorlardı.

Artık iyice akılları başlarına geleli iki gün oldu. İki gün oldu ateşleri düşeli. Günde bir defa nabız, tansiyon ve ateşleri ölçülüp, bir defa da sülfonamid [2] veriliyordu kendilerine. Durumları ağırken günde üç defa yapılıyordu bu. Parça parça buzlar konuyordu karınlarına, fazla ateşleri olduğunda. Şimdi buzu da kaldırmıştı doktorlar. Ateşleri iyice düşmüştü çünkü. Sancı, ishal, öksürük ve iştahsızlık da eskisi gibi rahatsız etmiyordu onları. Ve bu rahatlama nedeniyle saatler boyu uyuyorlar. Uyandırılıp yemek yiyor, biraz konuşuyor, sonra

1 Rus şarkısı: Küçük mavi bir yıldız, gökte annesine ağlıyor.

2 O yıllarda tifo için kullanılan ilaç.

gene uyuyorlardı. Kendilerine geldiklerinin ilk günü Molla Şükrü, Bekir ve diğerlerine Gence'deki Müslüman zenginle konuştuklarını anlatmıştı. Ermeni'den bahsetmişti. Ne Bekir ne de Süleyman kesik başları hatırlamak istememişlerdi.

Kadının fısıldayışı, dudaklarının ucuyla söylediği bir şarkıya dönüşünce, kelimeleri rahatlıkla duyuyordu Bekir. Ani bir çıkış yaparak tatlı bir sesle,

"Molonki Golobo Elveda," deyiveriyor.

Kadın korkuyla çevirirken başını, şarkısını kesiyor. O Bekir'e, Bekir ona bakıyor kısa bir süre. Örgüsünü masanın üzerine atıp hızla odadan çıkıyor. Gülümsüyor Bekir. Ayaklarını toplayıp oturuyor. Kahkahalarla gülüyor, kumral saçlı, kahverengi; gözlü, şişman ve beyaz elbiseli kadının arkasından. Diğerleri uyanıyorlar bunun üzerine. Süleyman ve Ali İzzet de yataklarında doğruyorlar hemen.

Hastabakıcı geri döndüğünde, yanında bir doktor vardı şimdi: Stepan Anisimiç! Siyah saçlarının büyük çoğunluğu dökülmüş, sert yüzlü, sarkık kaşlı, kalın bıyıklı ve oldukça da yakışıklı olan bu doktor, bir an durup koridordan duyulan ayak seslerini dinlerken, Bekir Molla Şükrü'ye bakarak,

"Söylediklerini tekrarladım diye beni şikâyet etti," dedi.

"Onlarla iyi geçinmemiz lazım. İpler onların ellerinde. İsteseler, bizi bir kaşık suda bile boğabilirler. Hiç kimse onlara niçin öldüğümüzü bile sormaz."

Doktor gelip Bekir'in karşısında durdu. Elindeki Vraç [3] dergisini sımsıkı kavrayarak ihtar anlamında salladı.

"Turık, Turık![4]" dedi. Hastabakıcıya döndü. Uzunca bir şeyler söyledi ve elindeki dergiyi dizine vura vura çekip gitti.

---

3 Bir tıp dergisi.

4 Rusça Türk demektir.

Kadın tekrar masaya oturdu ve örgüsünü örmeye devam etti. Öfke dökülüyordu yüzünden. Kaşları çatıktı. Şimdi kelimeler de öfkeli çıkıyordu dudaklarından:

"Malyonkiy Goluboy Eyveda."

Bekir gülmemek için kendisini zor tutarken, bu sefer de Süleyman kahkahayı bastı. Tepesi attı Molla Şükrü'nün.

"Zorla belâ arıyorsunuz," dedi.

Kadın daha da öfkelenmiş olmalıydı ki, sesini iyice yükseltti. Esirlerin, üstüne gülmelerine dayanamıyordu. Süleyman'ın kahkahalarına Ali İzzet'inki de eklenince, kadın sustu. Onlar da sustular. Molla Şükrü yavaşça doğruldu yatağında. Korktuğu her halinden belli olan kadına gülümseyerek baktı ve "Hiç kadın görmediniz mi?" diye sordu diğerlerine dönerek.

Süleyman kıkır kıkır güldü. Cevap verirken ağzı kulaklarına varıyordu:

"Bu cadı bizim kadınlarımıza benzemiyor ki!"

"Benzemiyor," dedi Ali İzzet.

Molla Şükrü ikisine birden çıkıştı:

"O da bir insan. Allah'ın yarattığı bir kul. Onu hor görmek kimsenin hakkı değildir. Biz eğer yeterince iyi olsaydık, bunların esiri olmazdık. Kendi halimize gülsek, daha iyi ederiz."

Süleyman da Ali İzzet de sustu. Koyu bir sessizlik çöktü odaya. Kadın, Molla Şükrü'nün kendi lehine konuştuğunu anlamış olmalıydı ki, keyiflenmişti birden, örgüsünü daha bir canla başla örüyor, durmadan kıpırdatıyordu dudaklarını. Ama bu sefer de ne dediği anlaşılmıyordu. Pencereden görünen karlara bakıyordu Molla Şükrü:

Dışarıdan bir erkek sesi geldi:

"Natalya Şustrova!"

Hastabakıcı kadın, elindeki örgüyü masaya bırakıp hemen odadan çıktı. Heyecanlanmış, kızarmıştı.

"Natalya Şutrova, Natalya Şutrova," diye iki kez tekrarladı Ali İzzet. Hoşuna gitmişti anlaşılan. Neşeli neşeli güldü. Molla Şükrü, Bekir ve Süleyman da güldüler. Fırsatı kaçırmayan Süleyman, Molla Şükrü'ye:

"Sen de güldün, sen de güldün işte!" dedi.

Diğerleri sustuğu halde Molla Şükrü katıla katıla gülmeye devam etti. Kendisini zorlukla durdurabildi sonunda.

"Ne tuhaf isimleri var bunların. Natalya Şutrova, Natalya Şutrova!.."

Süleyman üsteledi:

"Gördüğün gibi Hocam. İnsan dayanamıyor."

Molla Şükrü zor duruma düştüğünü sezdiği halde, bozuntuya vermedi:

"Evet. İnsan dayanamıyor. Onlar bize nasıl garip geliyorsa, biz de onlara garip geliyoruz. Gence'de etrafımıza toplanıp bizi dikkatle izlediklerini, güldüklerini unuttunuz mu? Aklımız başımıza geldiği zaman, hemşirelerin, hastabakıcıların şu gördüğünüz odaya girip bize nasıl aval aval baktıklarını, gülümsediklerini unuttunuz mu? Bizler ayrı ülkelerin insanlarıyız. Dilimiz, dinimiz ayrı ve birbirimizi garipsememiz hiç de yadırganacak bir durum değil."

Süleyman sordu:

"Niye güldün öyleyse hocam?"

Molla Şükrü bütün ciddiyetiyle cevap verdi:

"Ben de herkes gibi cüz-i irade taşıyorum, nefis taşıyorum. Hata yapmam kaçınılmazdır. Bu kadarını çok görmeyin bana!"

"Hocam, Süleyman, aklına eseni söylüyor işte. Kusuruna bakma!"

Süleyman, Bekir'in bu sözlerine fena halde kızdı:

"Sen de aklına eseni söylesene, dedi. Bakalım benim gibi güzel konuşacak mısın?"

Bekir'in geniş ve gün yanığı alnı birden aydınlanır gibi oldu. Zeytin gözleri Molla Şükrü'den yana kaydıktan sonra, Süleyman'ın gözlerine çivilendi.

"Süleyman, rahmetli babamın bana söylediği en son sözlerden biri ne idi biliyor musun?"

"Nerden bileyim?"

Molla Şükrü sordu:

"Ne idi?"

İçini çekti Bekir. Gözleri dolu dolu oldu bir anda. Ali Bey gelip dikildi karşısına.

"Babam demişti ki, 'Güzel hareket et! Güzel hareket etmek, güzel konuşmaktan faziletlidir.' Böyle demişti babam."

"Akıllı ve olgun insandı Ali Bey," dedi Molla Şükrü.

Süleyman, "Ben tanımıyorum ki," dedi.

"Tanısaydın, severdin Süleyman!"

Hastane koridorundan uğultular gelince, ne olduğu bilinmeyen kaynaşmalar, bağırmalar olunca, odayı uzun bir sessizlik kapladı. Her birisi ayrı hayaller, ayrı manzaralar arasında kaybolup gittiler. Ne yaparlarsa yapsınlar ne konuşurlarsa konuşsunlar, kendileriyle baş başa kaldıkları anda, mazilerinden görüntüler mutlaka geliyordu gözlerinin önüne. Molla Şükrü, Devlet-i Osmani'nin parlak devirlerine dalmıştı. Üç kıtaya kök salmış bir devletin yetiştirdiği değerli şahsiyetleri düşünüyor, bazen de yukarıdaki konuşmadan olacak ki, baktığı noktada Ali Bey'i görmeye başlıyordu. Köyde en çok o Osmanlı'dan bahis açardı çünkü. Devletin acınacak son hâli, iri bir kaya gibi iniyordu beynine. Değişik görüntüler arasında gidip geliyordu.

Bekir ise Yüzbaşı Halil ve askerlerinin Pinaduz köyüne geldiklerinden itibaren başına gelenleri yeniden yaşıyordu adeta. Süleyman'ın

durumu da farklı değildi. Dürdane Ana, Zeynep, Davut üçgeni içinde dönüp duruyordu.

Ali İzzet'in kahverengi gözlerinde tuhaf bir kıvılcımlanma vardı. Sondere köyünün sokaklarında birisini arıyordu. Küt küt atarken yüreği, beyaz gömleğinin açılan yakalarının arasından simsiyah kılları dışarı fırlamış bulunan göğsü kalkıp kalkıp iniyordu. Tepe derisi ve daha otuz beş yaşında olmasına rağmen ak düşmüş siyah saçları kıpırdıyordu. Zayıf yüzü, ince, uzun bedeni titriyordu. Ve o hep, elinde silahı, Çatallar'ın Çil Reşit'i arıyordu. Alnından vurmak, intikamını almak için. Rusların köylerini işgalinin birkaç gün öncesinde babası ve tek kardeşini çeşme başında kurşunlayıp dağa kaçan bu adam için korkunç bir nefret duyuyordu yüreğinde. "Issız kaldı diye, şimdi köye inmiştir," diyordu içinden. "Ah bir elime geçirsem, diyordu, dişlerimle parçalarım seni!" Ve elinde silahı, hep Çatallar'ın Çil Reşit'i arıyordu gözleri. Sondere köyünün sulu, çamurlu, karlı, buzlu sokaklarında durmadan arıyordu.

Hastane koridorundaki kaynaşma arttı. Konuşmalar, bağrışmalar birbirine karıştı. Fakat hiçbirisi bunları duymuyordu bile.

Koridorun diğer odalarının bazılarında da Türk esirler vardı. Sayıları yirmiye yakın bir grup insan, Hastane müdürü, iki doktor, bir sağlık memuru ve bir hemşirenin rehberliğinde esirlerin odalarını gezip, kahkahalar, ateşli konuşmalar arasında, bir odadan diğerine, girip çıkıyorlardı. Özellikle gözlüklü, değirmi yüzlü, kalın kaşlı, iri burunlu, dolgun kırmızı yanaklı; uzun konçlu çizmeleri bulunan, redingotlu, göğsünde bir saat kösteği sallanan, şişman, sivri sakallı, göbeği kemerinin üzerinden aşağı sarkmış bir adam, zaman zaman Türkçe konuşuyordu esirlerle. Onlara sorular soruyor. Kahkahalar atıyordu. Yanındaki iki Rus kumandanına bir şeyler anlatıyor, neşeleniyor; gözlerinin içi gülüyor, piposunu tüttürüyor, dumanı esirlere doğru üflüyordu.

"Vah, vah, vah! diyordu baktığı her esire. Vah, vah, vah!"

Esirler şaşırıyorlardı. Adamın kim olduğunu, niçin böyle haince konuştuğunu düşünüyorlardı. Bazılarının aklına, "Acaba Ermeni mi?" sorusu geliyordu. Adam baktığı her esirin yüzüne piposundan çektiği dumanı üfleyip, bazılarına "Vah, vah, vah!" demeye devam ediyordu. Esirlerden öfkelenenler oluyor, ama hiçbirisi herhangi, bir harekette bulunmaya cesaret edemiyordu. Donmuş gibi, bön bön bakıyorlardı onun ve diğerlerinin yüzüne. Resmi elbiseliler, kasketliler birer birer geçiyorlardı önlerinden, kendilerini fısıltılarla, konuşmalarla, gülmelerle inceleyerek.

Natalya Şustrova'nın bakıcılık yaptığı odadan içeri girdiklerinde, Molla Şükrü, Bekir, Süleyman ve Ali İzzet, dalgınlıklarından kurtuldu ve hemen toparlandılar. Bu durum onları korkuttu ve şaşırttı. "Ne var ne oluyor?" anlamında birbirlerinin yüzlerine bakındılar. Askeri ve sivil giyinmiş bu adamların, kendilerini görmeye geldiklerini anlayınca, sakinleştiler. Molla Şükrü içinden, "Gururlanın bakalım! Bir gün sizin de sonunuz gelecektir!" dedi.

Adamlar onları sırayla inceleyip, birbirleriyle konuşarak, gülüşerek odadan çıkıyorlardı. Uzun konçlu çizme giyinmiş, redingotlu, gözlüklü, sivri sakallı, iri burunlu şişman adam Molla Şükrü'nün önünde durdu. O ve iki Rus kumandandan başka herkes çıkmıştı odadan. Adam yanındaki Rus kumandanlara elleriyle işaretler yaparak bir şeyler söyledikten sonra Molla Şükrü'ye sordu:

"Adın nedir?"

Molla Şükrü, adamın gözlerinin derinliklerine inip orada yatan nefreti parçalamak istercesine esrarlı baktı. Bu tuhaf bakıştan rahatsız olan adam yineledi:

"Adını söyle dedim!"

"Şükrü!"

Sesi soğuktu Molla Şükrü'nün. Ve bu soğukluk, adamın hiç de hoşuna gitmedi.

"Yaa, demek senin adın Şükrü!"

"Evet, Molla Şükrü!"

Kesik kesik güldü adam.

"Molla Şükrü! Molla Şükrü! Yoksa şeyhülislam cinsinden misin?"

Molla Şükrü'nün sesi daha da soğuklaştı. Adamın kimlerden olduğunu anlamış gibiydi.

"Ben, Şeyhülislam'ın temsilcisiyim. Ya sen kimsin? Necisin? Dilimizi nerden biliyorsun?"

Adam, soruları duymamış gibiydi.

"Molla, mollalar! Son zamanlarda cani kesildiniz! Halkınızı üstümüze saldırtmakta bir an bile geri durmadınız! Mollalar! Eğitilmiş cellatlar!"

"Hiç şüphem yok ki, bu bir Ermeni!" diye düşündü Molla Şükrü, "Dilimizi böylesine net konuştuğuna göre, uzun zaman içimizde yaşamış olmalı. Hain! Yedirdiğimiz ekmeklerin karşılığını ödüyor!.."

Adam Molla Şükrü'nün daldığını fark edince sordu:

"Hey, Molla! Korktun mu yoksa?"

Molla Şükrü beklenmedik şekilde cevap verdi:

"Ben ancak Allah'tan korkarım. Anladım keçi sakallı: Sen bir Ermeni kaçığısın!"

Rus kumandanlar, Molla Şükrü'yle adam arasındaki konuşmaları anlamadıkları halde dikkatle izlerken; Bekir, Süleyman ve Ali izzet şaşkın şaşkın bir Molla Şükrü'nün, bir adamın yüzüne bakıyorlardı. Molla Şükrü'nün hakareti adamı çileden çıkardı, öfkeden kudurmuşa çevirdi; kanla doldu gözleri, yüzünün hatları gerildi; bir bir oynadı sakalının kılları. Bir elini yumruk yapıp sıkarken, diğeriyle Molla Şükrü'yü sakalından yakalayıp kendisine çekti.

"Molla, sen beni tanımazsın; ama bütün İstanbul beni tanır. Paşalarınız beni tanır. Ben Agop Şekeryan'ım! Agop Şekeryan! Sakalını kökünden yolmamı istemiyorsan, sakın ağzını açma!"

Molla Şükrü'nün dudakları acıyla aralandı:

"Hain!"

Molla Şükrü'nün sakalını bütün gücüyle çekti Agop Şekeryan. Yüzü kırış kırış olup gözleri göz kapaklarından taşarken, yaşlarla doldu Molla Şükrü'nün gözleri.

"Köpeek! Devletiniz dağılacak! Artık hiçbir Ermeni'ye hükmedemeyeceksiniz! Şunu da unutma ki bana 'Hain!' demenin bedelini canınla ödeyeceksin!"

Molla Şükrü sakindi:

"Allah istemedikçe, hiç kimse benim canıma dokunamaz hain!"

Agop Şekeryan kesik kesik güldü. Bir yandan da sakalını biteviye sıkıyor ve çekiyordu Molla Şükrü'nün.

"Öyle mii? Buradan ayrıldıktan sonra görürsün sen! Canına dokunup dokunamayacağımı anlarsın!"

"Ancak bu kadar sabredilir!" diye düşünen Molla Şükrü, yumruğunu bir anda adamın midesine indirdi. Bu hareketle heyecanlanan ve gözleri ışık ışık parlayan Süleyman, "Bir daha vur Hocam!" diye bağırdı.

"Vur, gebert onu!" dedi Ali İzzet.

Bekir suskundu. Fakat üçü de Agop Şekeryan'ın, Molla Şükrü'nün sakalını çekmesi karşısında öfkeden titremeye başlamışlardı.

Şekeryan önce iki büklüm oldu. Molla Şükrü'nün sakalını bıraktı. Sonra da hışımla doğruldu. İki acımasız tokat indirdi Molla Şükrü'nün yüzüne. Kumandanlardan uzun boylu olanı tam o anda müdahale etmek zorunda kaldı. Kolundan tutarak zorla da olsa odadan çıkardılar Şekeryan'ı. Adam durmadan bağırıyordu:

"Köpeek! Namussuuz! Geberteceğim seni! Agop Şekeryan'a el kaldırmak ha! Köpeek! Köpekleer!.."

Molla Şükrü arkasından sakince konuştu Şekeryan'ın: "Hain! Sizin yüzünüzden buralardayız!"

Öylece kalakaldılar. Söylenecek söz yoktu. İhanetin dili bu idi işte. Onlar garip garip birbirlerine bakarken soba hâlâ gürültüyle yanıyordu.

Biraz sonra içeri giren Natalya Şustrova, Molla Şükrü ve diğerlerine susmalarını işaret etti. Kapıyı gösterdi.

"Dudoy, ocen dudoy!" [5]

Dışarı çıktı Natalya. Koridordaki kaynaşmanın sürdüğü gelen uğultudan belli idi. Süleyman dayanamadı ve güldü. Öfkesi inen Molla Şükrü, "Niye güldün?" diye sordu.

Yine güldü Süleyman.

"O, sakalına ayı gibi yapıştı. Kökünden koparacak sandım. Ama sen de midesine yaman bir yumruk indirdin."

"Bunda gülecek ne var?"

"Ne bileyim? İçimden gülmek geliyor."

"İyi, doyasıya gül öyleyse!"

Süleyman başını önüne eğdi ve istediği halde gülemedi. Bekir'in yüreği heyecanla atıyordu hâlâ. Molla Şükrü'ye yapılan hakaret içini sızlatmıştı. Ali İzzet, elinde silahı, Agop Şekeryan'ı Çil Reşit niyetine defalarca kurşunlayıp yere seriyordu hayalinde. Bekir, Molla Şükrü'ye sordu:

"Ermeni olduğunu nereden anladın Hocam?"

"Tanımadığımız, bilmediğimiz bir şehirde karşımıza başka kim bu şekilde çıkabilir ki?"

"Buraya nasıl gelmiş acaba?"

"Osmanlı himayesinde yaşayan zengin Ermenilerin son yıllarda Rusya'ya kaçıp Ermeni çetelerine yardım ettiklerini duymuştum. Bu da onlardan biridir. Peşimizi bırakacağını sanmıyorum. Dikkatli olmalıyız!"

---

5 Çirkin, çok çirkin.

Bekir tekrar sordu:

"Genceli Müslüman, kesik başları gördüğümüz evin bir Ermeni'ye ait olduğunu söylemişti, değil mi?"

Molla Şükrü başını salladı:

"Evet, öyle söylemişti."

Bu sefer de Bekir başını salladı. Fakat bu, olumsuz bir sallayıştı.

"Bunlar bizden ne istiyorlar?" diye sordu.

"Ben de bilmiyorum ne istediklerini, hâlbuki Osmanlı sınırları içinde, yıllardır hepimizden daha rahat bir hayat yaşamışlar."

"Vatanımızı istiyorlar," dedi Süleyman.

İçini çekti Molla Şükrü. Sakalını kaşıdı.

"Ah ah," dedi. "Nankörler! Nankör insanlar! Birlikte yaşadığımız toprakları koruyabilmek için asırlardır canımızı verirken, onlar askerlik bile yapmadılar. Devletin en üst kademelerine kadar yükseldiler. Bütün bunların karşılığını, şimdi devletimize ihanetle ödüyorlar. Ruslarla aramızda çıkan her savaşta arkadan hançerliyorlar bizi! Hainler!"

"Hainler!" dedi Bekir.

Birer birer uzandılar yataklarına. Derin düşüncelere, hayallere daldılar, kendilerine umut olacak bir şeyler aradılar. Uyudular.

Natalya Şustrova ve yanında gelen bir hemşire odaya girdiklerinde onları uyuyor bulunca çıktılar.

İkindi bir hayli geçmişti. Bir süre sonra Molla Şükrü telaşla uyandı birden. Aceleyle odadan ayrılarak abdest alıp döndü. Tahmini olarak belirlediği kıble doğrultusunda namazını kıldı. Yere serdiği battaniyeyi topladı ve geçip yatağına oturdu. Kur'an okumaya başladı içinden.

Odaya dönen Natalya Şustrova'ya uzamış bulunan tırnaklarını gösterip, işaretle keskin bir bıçak getirmesini istedi. Kadının az sonra getirdiği bıçakla kesti tırnaklarını. Bekir ve Ali İzzetti uyandırıp onlara da tırnaklarını kestirdi. Süleyman ise bir türlü uyanmadı.

Akşam, doktorun emriyle küçücük, buz gibi bir yerde ılık suyla banyo yaptılar. Gene de hoşlarına gitti bu. Bitlerini ayıklayıp temizlendiler çünkü. Tamamen temizlenmelerine ise imkân yoktu zaten. Bit ve pire saldırıları ise devam edip duracaktı.

Banyodan sonra akşam yemeği verildi kendilerine. Öğlende yedikleri ekşi lahana çorbasından ve karabuğdaydan yapılmış lapadan artakalandı bu. Yine de istekle yediler ve derin uykulara daldılar.

Birkaç gün geçince aradan, tamamen iyileşip ayağa kalktılar. Adımlarını boşluğa atıyormuş gibi bir his doldursa da içlerini, gezebiliyorlardı. Ateş, ishal ve öksürükten eser kalmamıştı. Sancılanmıyorlardı. Biraz halsizlik vardı üzerlerinde ve bu da hastalığın tesirinden olmalıydı.

Seyrek de olsa, Feramuz Dayı ve diğer esirlerin nereye götürülmüş olabilecekleri, kendilerinin nereye götürülecekleri, Hayrettin'in ne olduğu hakkında konuşuyorlardı. Yersiz endişelere kapılıyorlardı bazen. Ruhlarını saran karamsarlık bulutları belirli bir süre sonra dağılıyor; yerini kuvvetli bir yaşama isteği alıyordu. Bu sefer de umut rüzgârı dalgalandırıyordu ruhlarını.

Hastaneden çıkarılacakları günün sabahında, Agop Şekeryan ve yanında dikilen izbandut gibi iki adam, Natalya Şustrova'nın bakıcılığını yaptığı odadan içeri girdiler. Önünde dikildiler Molla Şükrü'nün. Yüzüne nefretle baktı ve yanındakilere gösterdi onu. Öfke kokan bir sesle açılan dudakları ve zoraki gülümseyen çehresi Molla Şükrü ve diğerlerine çok iğrenç gözüktü.

"Molla, yeniden hastalanmış gibisin?"

Molla Şükrü gayet tok bir sesle cevap verdi:

"Boşuna endişelenme! Rabbime şükür, sapasağlamım!"

Agop Şekeryan iğrenç bir şekilde güldü.

"Dilerim uzun yaşarsın," dedi. Mağrur bir tavır takınarak yanındakilerle birlikte çıkıp gitti. Adamlardan birinin boyu diğerininkinden

biraz uzundu. İkisinin başında da astragan birer kalpak, üzerlerinde astragan yaka palto vardı.

Şaşkın şaşkın başını salladı Molla Şükrü.

"Bizi öldürüp gitseler, kimsenin haberi olmayacak. Ne biçim hastane burası? Adamlar, hafiye gibi her tarafa girip çıkıyorlar!"

"Yanındakilere seni gösterdi Hocam," dedi Süleyman. Güldü.

"Biliyorum. Dikkatli olmalıyız! Herhangi birimize de saldırabilirler."

"Evet, bunların ne yapacakları belli olmaz!" dedi Bekir.

Ali İzzet iç geçirdi.

"Ah, elimde bir mavzer olacaktı, domuzu Çil Reşit niyetine tam alnından vuracaktım!"

"Çil Reşit de kim?" diye sordu Molla Şükrü.

"Hiç, öylesine söyledim işte."

Bu hadiseden kısa bir süre sonra hastane kaputlarını çıkarıp elbiselerini giydiler. Birkaç asker tarafından hastaneden çıkarılıp istasyona götürüldüler. Moralleri eskisine oranla biraz daha iyiydi şimdi. Molla Şükrü hep düşünüyordu: "Niçin diğer esirlerden kimseyi çıkarmadılar? Bu da yoksa Şekeryan'ın bir oyunu mu? Bizi nereye götürüyorlar? O kadar hasta içinde yalnız biz mi iyileştik?.."

Onlar hastaneden ayrıldıktan sonra, Natalya Şustrova, yatak çarşaflarını, nevresimleri ve yastık kılıflarını doktorun emriyle çıkarıp sobaya doldurdu. Malyonkiy Goluboy Eyveda şarkısını diline dolayan Rus kadını Molla Şükrü'yü bir türlü unutamıyordu.

"Bıla kracivo," diyordu kendi kendine. "Bıla ocen kracivo!"[6]

İstasyonda bir müddet beklediler. Molla Şükrü, Bekir, Süleyman ve Ali İzzet. On kadar esirin daha oraya getirildiğini gördüler. Molla Şükrü biraz olsun şüphelerinden kurtulmuş ferahlamıştı.

---

6 Güzeldi, çok güzeldi.

İstasyonda bekleyen tren durmadan siyah beyaz dumanlar çıkarıyor ve gürültüyle nefes alıp veriyordu. İnsanlar sağa sola kaçışıp duruyordu, telaşla konuşuyorlardı.

İstasyonun ötesini berisini inceliyorlardı esirler. Birbirleriyle fısıldaşıyor, çevrelerinde dönüp duran insanlara bakıyorlardı. Tercümandan öğrenemedikleri için, hiçbirisi bulundukları şehrin ismini bilmiyordu.

Samara istasyonuydu burası. İstasyon kapısının çift kanatlı demir kapısının üstündeki levhaya Rusça, "Samara Miyestö" diye yazılıydı. Tren harekete geçer geçmez bu istasyondan ve bu şehirden ayrılacaklardı. Sonra yeni bir istasyon, yeni bir şehir!..

***

Karanlık günler ve geceler... Günler karanlıksa, geceler koyu karanlıktır ve bu acı gerçeği hemen hemen dördü de hissediyorlardı. Duyguları, düşünceleri, umutları, umutsuzlukları; ruhları, gönülleri ve yürekleri buruk acılarla kaplı olmasına rağmen, hissediyorlardı. Hissediyorlardı, çünkü karanlık günlerin ve gecelerin içindeydiler. Hissediyorlardı, çünkü onlardı acılarla boğuşan, umutları kovalayan, hayatın bütün fantezilerinden uzakta çırpınan.

Molla Şükrü, Bekir ve Süleyman içlerinden, "Gitti Feramuz Dayı, geldi Ali İzzet," diye geçirirken, Ali İzzet hep Çil Reşit'le hesaplaşıyordu.

Raylar uzuyordu. Dakikalar uzuyordu. Saniyeler uzuyordu. Uzuyordu pencereden görünen vadiler, dağlar, beyaz düzlükler. Tren uzuyor, uzuyor, bütün yolları sarıyordu kalın, siyah bir yılan gibi.

Pencerenin camındaki lekeler genişliyordu. Bütün kâinat lekelerle doluyordu sonunda. Gökyüzünün maviliği, genişliyordu ve bütün kâinat masmavi kesiliyordu sonunda. Bir damla kan düşüyordu kompartımanın tavanından, kirli döşemesine. Bu bir damla kan genişliyor, genişliyor ve bütün Rusya'yı kırmızıya boyuyordu.

İçlerinde.

Sessiz hıçkırıklarla.

Trenin gürültüsünü boğan inlemelerle.

İçlerinde.

Her şey uzuyor, genişliyordu. Kısalıp daralıyordu her şey sonunda. Ve dünya uçup gidecek bir hayalden, bir ızdırabın hayalinden ibaret kalıyordu içlerinde.

Karanlık günler ve geceler... Büyüyor, büyüyor, büyüyordu gözlerinde.

Gözleri tedirgindi. Gözleri yaşlıydı, soğuktu... Ama yine de bir umut ışığı yanıyordu bu yorgun gözlerin ıssız köşelerinde.

Raylar uzuyordu...

Dakikalar, saniyeler uzuyordu...

Her şey uzuyor, genişliyor, büyüyor...

Kısalıyor, daralıyor, küçülüyordu sonunda...

Samara'dan ayrıldıkları günün akşamına değin, onları tedirgin edecek bir meseleyle karşılaşmadılar.

Ruslar, ibadet etmelerine karışmadıklarından, öğlen namazlarını kılmışlar, verilen ekmeği yiyip, suyu içmişlerdi. Konuşmuşlar, gülüşmüşler, sonra yaşadıkları acı gerçekle yeniden yüz yüze gelince hüzünlenmişlerdi.

Tren Rus yolcularla doluydu. Esirler en son vagonda yan yana üç kompartımana doldurulmuşlardı. Kompartımanlar birinci mevkiydi. İkinci ve üçüncü mevkilerde yer olmadığından birinci mevkiye yerleştirilmişlerdi. Bu onlar için ilginçti. Demek ki esirleri birinci mevkide taşıyorlar diyerek gülüşmüşlerdi. Molla Şükrü ve diğerlerinin bulunduğu kompartıman vagonun en son kompartımanıydı. İkişer Rus askeri nöbet tutuyordu vagonun giriş kapılarında.

Akşam namazını da öğlendeki gibi kıldılar. İkisi dışarda beklerken, diğer ikisi karşılıklı iki koltukta tahmini olarak belirledikleri kıbleye doğru yönelmeye çalışarak kıldılar namazlarını. Sonra diğer ikisi.

Namazdan sonra yandaki kompartımanlara giden Molla Şükrü, oradakilerin hal ve hatırlarını sordu, durumlarını öğrenip geri döndü,

"Hepsi iyiler," dedi.

Bu kompartıman, Samara'ya değin geldikleri kompartımandan biraz daha temiz ve sıcaktı. Bazen bunalıyorlar ve kompartıman penceresini aralıyorlardı. Buz gibi bir hava çarpıyordu yüzlerine.

Parlıyordu güneş. Masmaviydi gök, dupduruydu. İçlerindeki sema böyle olmasa da.

Ufukların bulanıklığı akşamleyin sarımsı bir kızıllığa terk etti yerini. Parlamaya başladı yıldızlar gökyüzünün engin derinliklerinde. Yıldızlı gök daha bir güzeldi şimdi. Fakat onlar, bunların hiçbirisiyle ilgilenmiyorlardı. Zihinleri hep acılarla meşguldü çünkü.

Molla Şükrü'yle Bekir, Süleyman'la Ali İzzet yan yana. Sessizce oturuyorlar. Birbirlerine bir şey söylemiyorlar, ama hepsinin aklından Agop Şekeryan ve yanındaki dev yapılı iki adam geçiyor. "Acaba gelirler mi, acaba kötü bir şey yaparlar mı?" diye düşünmeden edemiyorlar. Molla Şükrü daha bir endişeli idi. Yaptığı hareketle diğerlerini de tehlikeye attığını düşünüyor ve üzülüyordu. "Neden o yumruğu savurdum. Çekip koparsa bile sakalımı, yapmamalıydım. Tehlikeye atmamalıydım kardeşlerimi! Dilerim cesaret edemezler," diye geçiriyordu içinden.

Tren haşin bir görüntüyle ilerliyordu, arada bir düdük çalıyor, simsiyah dumanlarını göğün maviliğine salıveriyordu. Gökyüzünde ilginç görüntüler oluşturuyordu duman. Lokomotif, altından traverslere su damlatarak yoluna devam ediyordu. Kompartımanların önünden geçenler, esirlere tuhaf tuhaf bakanlar oluyordu bazen.

Molla Şükrü, birden önüne eğdiği başını kaldırdı ve aniden hatırına gelmiş gibi:

"Dinleyin! Bizi muhtemelen bir çalışma kampına götürüyorlardır. Nereye götürürlerse götürsünler, Rusçayı bir an önce öğrenmemiz lazım. Yoksa hep daha fazla çile çekeriz. Eğer Rusçayı öğrenebilirsek, etrafımızdakilerle belki de rahatça anlaşabiliriz. Unutmayın ki, onlar da insan!"

Süleyman ciddi bir edayla sordu:

"Agop'la konuşmak bir işe yaradı mı ki, onlarla konuşmamız yarasın?"

"O bir Ermeni'ydi!"

"Bunlar da Moskof!"

"Ermenilerle olan münasebetlerimiz çok farklı. Onlarla yıllar boyu iç içe yaşadık. Sonra ne olduysa, düşman kesildiler bize. Şimdi çiğ çiğ yemek istiyorlar hepimizi. Ruslarla olan düşmanlığımız ise sadece cephededir. Üstelik esiriyiz Rusların. Dillerini öğrenirsek, bizlere daha yumuşak davranabilirler. Bu halimizle, dilsiz canavarlar gibi görüyorlar bizi?"

"Başka?"

"Nasıl başka?"

"Yani dil öğrenmekten başka ne tavsiye edersin bize?"

Molla Şükrü bir lahza düşündü.

"Çoğu zaman söylemek istedim. Ama bir türlü dengine getiremedim. Mümkün olduğu kadar, abdestsiz gezmemeye gayret edin! Çünkü abdest, Müslümanın en güçlü silahıdır. Sabah akşam Ayet-el Kürsi'yi okuyun! Faydasını göreceksiniz. Rabbimiz sizi her türlü kazadan, beladan, hileden, tuzaktan koruyacaktır."

"Amenna," dedi Bekir.

Süleyman sessiz kalmayı tercih etti. Başını önüne eğdi ve öylece kalakaldı.

"Abdestli olmak iyidir," dedi Ali İzzet. "Ayet-el Kürsi'yi okumak iyidir. Rahmetli babam da hep bunu tavsiye ederdi bana."

Sustular... Babasını hatırladığı için gözleri ıslandı Ali İzzet'in. Çil Reşit gelip karşısında durdu. "Ah ulan!" dedi içinden. "Bir yakalasaydım seni!"

Vakit ilerledikçe kompartıman karanlığa gömüldü. Lambası yanmıyordu çünkü. Vagon görevlisi sondaki üç kompartımanda esirlerin bulunduğunu bildiğinden, lambalarda biten mumların yerine yenilerini koymaya gerek görmemişti. Pencereden sızan mavilik, ancak birbirlerini fark etmelerine yetiyordu. Daha da tedirgin oluyorlardı bu nedenle. Dördünün yüreklerinde de aynı fırtına esiyordu. Arada bir, kapının önünden bir karaltının geçtiğini görür gibi oluyorlardı.

Uykusuzluktan gözleri şiştiği halde uyuyamıyorlardı. Konuşamıyorlardı da. Konuşurken saldırıya uğrayabileceklerinden korkuyorlardı.

Gözlerini kapıya çevirdiğinde bir siluet fark etti Molla Şükrü. Yavaşça kapıya yaklaşıyordu gördüğü şey. Hemen fırladı yerinden.

"Gözlerinizi açın! Birisi ziyaretimize geliyor."

Diğerleri de kapıya döndüler. İrkilmişlerdi. Kapı açıldı. İçeri giren yaşlı adam.

"Korkmayın. Ben Abdullah'ım! Yandaki kompartımandan. Hiç suyunuz var mı? Çok susadım da!"

Heyecandan gümbür gümbür vuran yüreklerini kaplayan ferahlık bütün bedenlerine yayıldı.

"Yok. Bir damla bile suyumuz yok! Benim de ciğerlerim yanıyor! Ama ne çare? Bize kim su verir?"

Adam Şekeryan meselesini bilmediği için bu karşılama biçiminden hoşlanmadı ve sessizce geri dönüp, başını sallayarak yandaki kompartımana girdi. Molla Şükrü kapıyı örtüp tekrar yerine oturdu. Yeniden sessizlik çöktü içeriye. Dördü de içlerinden, "Hay Allah müstahakkını versin! Az kalsın ödümüz patlayacaktı!" diye düşünüyorlardı.

Karanlık ve sessizlik sarmaş dolaştı.

Korku ve üzüntü sarmaş dolaştı.

Çok zor görebiliyorlardı birbirlerini...

Heyecan!.. Sel gibi akıyordu yüreklerinden. Girenin, "Abdullah'ım!" demesiyle bir an için durgunlaşan fırtına, yeniden şiddetlenmişti yüreklerinde. Trenin raylar üzerinde çıkardığı her gümbürtü beyinlerini bir balyoz gibi eziyordu. Endişe acımasız bir kasırga gibi altüst ediyordu zihinlerini.

"Uyuyun," dedi Molla Şükrü. "Sırayla birimiz nöbet bekleyelim! Ben şu anda uyanığım. Sonra birinizi uyandırırım. Haydi, uyuyun!"

Onun, duyduğu endişeyi bu şekilde açıklaması Süleyman'ı kıs kıs güldürürken, Bekir ve Ali İzzet'in cesaretlerini artırdı.

"Gene ne düşündün de güldün," diye sordu Molla Şükrü.

"Hiiç. Şekeryan mıydı, Zehiryan mı; bizi öylesine korkuttu ki, uykularımız kaçtı."

"Ee?"

"Buna güldüm işte."

Molla Şükrü sertleşti:

"Olur olmaz şeylere gülüyorsun sen de! Garip adam Süleyman!"

Süleyman etine dolgun yanaklarını kaşıdı. İnce ve hafif sağa eğik burnunun ucuna toplanan su damlasını, karanlıktan da yararlanarak kolunun kenarıyla sildi. Siyah pala bıyıklarını okşadı. Aşırı derecede uzamış bulunan tırnakları değdiği yeri acıtıyordu.

"Hocam sen bizden daha çok korkuyorsun!"

"Korkmamak, tedbiri elden bırakmak demek değildir! Ben hepimiz adına korkuyorum. Ama Rabbimize sığınmışız. Koruyacak bizi inşallah."

"Öyle ama..."

Bekir sözünü kesti Süleyman'ın. Sinirliydi:

"Gevezenin tekisin sen! Nasıl konuşacağını, ne yapacağını bilmeyen birisin!"

Süleyman karşılık vermeyi geciktirmedi:

"Sen de durup durup bana sataşma! Dişlerin kırılır! Bilmez misin ki, her kuşun eti yenmez! Fakat çok görmemek lazım. Daha yaşın küçük!"

Bekir çok ağır konuşacaktı, ama Molla Şükrü engel oldu:

"Durun! Size yakışmıyor. Şimdi birbirinize hakkınızı helal edin ve uyuyun!"

İkisinden de ses çıkmadı.

"Helal olsun. İkisinin hakkı da birbirine helal olsun," dedi Ali İzzet.

Kahverengi gözlerinin içi gülüyordu Ali İzzet'in. Karanlıkta parladı gözleri. Koridordan süzülüp gelen bir ışık vurdu yüzlerine. Şaşırdılar. Kapıya çevirdiler bakışlarını. Yürekleri hopladı. Süleyman tam konuşacaktı ki, kapı ardına kadar açıldı. İzbandut gibi iki adam dikildi kapıda. Bunlar hastanede Agop Şekeryan'la birlikte yanlarına gelen adamlardı. Biri diğerinden biraz uzundu. Üzerlerinde astragan yaka birer palto, başlarında astragan kalpak vardı. Kısa boylunun elinde, içinde mum yanan bir fener bulunuyordu.

Donmuş gibi onlara bakıyorlardı dördü de. Adamlar hiç vakit kaybetmeden işlerini tamamlamak istiyor olmalıydılar ki, elinde fener bulunanı onu içerdekilerin yüzlerine tuttu. Molla Şükrü'nün yüzü aydınlanınca durdu.

"Eta,"7 dedi.

Molla Şükrü süratle ayağa fırlarken, uzun boylunun eli havaya kalktı. Elindeki hançer fenerin ışığında parladı. Hançer tam aşağı doğru hızla inmek üzereyken, hançer tutan eli bileğinden yakaladı Molla Şükrü.

"Üzerlerine atılın!" diye haykırdı.

Aynı zamanda, adamın hışımla hançer indirmeye çabalayan ve sımsıkı yakaladığı elini durdurmaya çalıştı. Bekir, Süleyman ve Ali İzzet'in de katılmalarıyla korkunç bir kavga başladı kompartımanda. Fakat her iki taraf da sessizce mücadele ediyorlardı.

Kısa boyluyu belinden yakalamıştı Bekir. Kafasını yukarı çevirdiğinde, adamın cebinden çıkardığı hançeri havaya kaldırdığını gördü. Hedef olmamak için iyice eğilip yana kaydı. Ama kol öylece havada kalmıştı. İnmiyordu bir türlü. Dönmeye çalışırken, ayaklarından kendisine doğru çekti adamı Bekir. Kolu yakalayan Ali İzzet'ti. Boşta kalan eliyle hançeri adamın parmaklarının arasından zorla çıkarmıştı ki, Bekir'in çekmesiyle yere yuvarlandı adam. Boğazına sarılıp sıkmaya başladı Bekir. Adam da onun boğazına sarıldı can havliyle.

Süleyman, Molla Şükrü'ye yardım ediyordu. Molla Şükrü henüz hançeri alamamıştı. Birbirlerine sarılmışlardı birer elleriyle. Diğer elleri havada kıvranıp duruyordu ikisinin de. Süleyman ise arkadan ha bire vuruyordu adama. Bana mısın demiyordu. O anda hançer tutan elini Molla Şükrü'den kurtardı ve hızını alamayan hançer omuzuna doğru indi Molla Şükrü'nün. Elbise ve derisini yırtarak aşağıya doğru bir kavis çizdi. Ali İzzet elindeki hançeri adamın sırtına saplamasaydı, işi bitmişti Molla Şükrü'nün. Korkunç bir çığlık doldurdu kompartımanı. Nefesi kesilmiş gibi durdu adam. Yavaşça çöktü dizlerinin üstüne. Hançer elinden düştü. Boğazından hırıltılar gelmeye başladı. Onu omuzundan yakaladı ve "Çabuk, ikisini de pencereden atalım!" dedi Molla Şükrü.

Kapıları açarak yandaki iki kompartımandan dışarı çıkan birkaç esir,

"Ne var ne oluyor?" diye sordular.

Kompartımanın kapısını açan Molla Şükrü eliyle susun işareti yaptı ve "Bir şey yok, içeri girin!" dedi.

Yerlerine döndü esirler. Molla Şükrü Ali İzzet'e, "Bekir'e yardım et! Biz bunu atana değin, siz diğerini bırakmayın! Sakın kaçmasın! Ağzını kapatın ki, bağırmasın," dedi.

Bekir'in nefesi gittikçe daralıyordu. Çok güçlüydü adamın bilekleri. Nefessizlikten göğsünün yırtılacağını sandığı anda, Ali İzzet; imdadına yetişti ve boğazına yapışmış parmakları ayırdı ondan. Üzerine abandı. Kapamaya çalıştı ağzını. Korkuyla çırpınıyordu adam. Bu korkuyla yakaladı Ali İzzet'in elini. Bütün gücüyle sıkmaya başladı.

"Aah!" diye inledi Ali İzzet. "Elimi parçaladı!"

Molla Şükrü ve Süleyman, can çekişen diğer adamı zorlukla çıkardılar kompartıman penceresine. Önce başını ve daha sonra kollarıyla gövdesini dışarı sakıttılar. Ayaklarından iterek bir çuval gibi, boşluğa bıraktılar adamı. Adam düşerken, "Aah!" diye bağırdı.

"Arkadaşını da göndereceğiz," dedi Molla Şükrü. Eğilip yerdeki hançeri aldı ve onu da dışarı fırlattı.

Bekir, Ali İzzet'in "Elimi parçaladı!" diye bağırması üzerine ağır bir yumruk indirdi sımsıkı kavradıkları şahsın burnuna. Ali İzzet elini kurtardı. Fakat yaralanmıştı eli ve canı fena halde yanıyordu.

"Tutun, onu da atalım. Agop Şekeryan'a gitsinler!" dedi Molla Şükrü.

Dördü birlikte, bütün çırpınmalarına rağmen ağzını kapayarak pencereden aşağı attılar adamı.

"Hayrettin'e bizden selam söyle," diye arkasından seslendi Süleyman.

Süleyman'ın bu sözü üzerine gülmek geçti içinden Molla Şükrü'nün. Fakat gülemedi. Pencereyi kapadı.

Tren yavaşlıyordu...

"Allah, Hayrettin'i onların gidecekleri yere göndermesin," dedi Bekir.

Molla Şükrü canının acıdığını hissetti. Elini gömleğinin altından omuzuna götürünce, sımsıcak kan bulaştı parmaklarına. Titredi.

"Canavarlar, nöbetçi askerleri bile ayarlamış, vagondan göndermişler. Ama tuzakları geri tepti!"

Kompartıman kapısındaki ışığı fark edince hemen dışarı çıktı. Dipte duran feneri aldı ve onu da pencereyi açarak dışarı fırlattı. Yavaşça pencereyi kapayıp geri döndü.

Tren durmak üzereydi.

"Yaralanan var mı?" diye sordu Molla Şükrü.

"Ben. Sağ elim çok acıyor. Isırdı kâfir! Kopuyor sanki. Durmadan kanıyor!" dedi.

"Mendilin var mı?"

"Yok!"

"Benim var," dedi Bekir.

Molla Şükrü Bekir'e döndü.

"Elini sımsıkı sar onun!"

Bekir söyleneni yaparken, Molla Şükrü: "Sizde herhangi bir yara bere yok değil mi?" diye sordu Süleyman ve Bekir'e.

"Hayır Hocam, yok" dedi Bekir, Allah'a şükür ucuz atlattık kafirleri!

"Allah'ın koruduğuna hiç kimse bir şey yapamaz," dedi Molla Şükrü.

Süleyman itiraz etti:

"Ama onlar iki kişiydiler! Bizse dört!"

"Evet ama hançerleri vardı. Allah bizi korumasaydı, sessizce, içeri dalıp dördümüzü de hançerleyebilirlerdi. Beceremediler! Çünkü Allah fırsat vermedi."

Bekir, Molla Şükrü'ye sordu:

"İnşallah yaralı değilsindir Hocam?"

"Sol omuzumda küçük bir sıyrık var, o kadar."

Tren durdu. Küçük bir istasyondu burası. Düdük sesleri, bağrışmalar birbirine karışıyordu. Cebinden, eski ve büyük bir mendil çıkardı Molla Şükrü. Ceketini ve gömleğini sıyırdı.

"Gel, bağla!" dedi Süleyman'a. Süleyman mendili, koltuk altından aşırarak sol omuzuna bağladı Molla Şükrü'nün. Beline aşağı sızan kanı görünce içine diken saplanır gibi oldu.

"Hocam, çok acemiydiler," dedi Ali İzzet.

"Hayır, basiretleri bağlandı. Yoksa dördümüzü de öldürebilirlerdi."

Kompartımanın kapısı aralanınca, gözleri fal taşı gibi açıldı dördünün de. Kapıya baktılar. Bir Rus askeriydi. Bir dakika kadar durdu, gülümsedi, "Trende olmadıklarına göre işlerini bitirip indiler,"

diye düşündü ve kapıyı kapayarak çekip gitti. Molla Şükrü, acıdan kıvrandığı halde güldü.

"Niye gülüyorsun Hocam? Şimdi gülmenin zamanı mı?" diye sordu Süleyman.

"Askerin haline güldüm. Ermenilerin işlerini bitirip indiklerini sanmıştır. Çok şükür ki, sandığı gibi olmadı!"

"Çok şükür," diye söylendi diğerleri de. Zafer kazanmışçasına sevinçliydiler. Yürekleri hâlâ heyecanla ve gümbür gümbür vururken, göğüsleri genişlemiş, nefes alıp verişleri normale dönmüştü.

Bir insanı öldürdüğü halde, böylesine sakin olabilmesine hayret ediyordu Ali İzzet. "Çil Reşit niyetine geberttim!" diyordu içinden. "Nasıl da sapladım bıçağı!.."

Tren düdük çalarak hareket etti ve istasyondan ayrıldı. Molla Şükrü ve Ali İzzet zaman zaman acıdan kıvranıyorlardı. Yüzleri geriliyor; büzülüyordu gözleri. Yine de sevinçliydiler. Bir ara Molla Şükrü,

"Dördümüz de gazi olduk," dedi. Diğerlerinden ses çıkmadı. Başlarını geri yaslayarak uykuya daldılar. Sonunda Molla Şükrü de uyudu...

Tren gecenin alaca karanlığını delerek ilerlemeye devam ediyordu. Ve hep kayıp gidiyordu rayların üzerinden...

***

Sabah oldu... Ve akşam!.. Yine birkaç parça kuru ekmek, bir bardak su!.. Ve daha art arda nice sabahları ve akşamları aynı şekilde geçirdiler bu trende.

Sibirya'ya doğru gidiyorlardı...

Her istasyonda Rus yolculardan inenler ve binenler vardı. İnenlerin biletleri görevlilerce toplanıyordu.

Gündüzleri Rus yolcuların eğlencesi olmuşlardı esirler. Kompartıman kapılarının önünden geçen her Rus gülümsüyor, elleriyle

ve yüzüyle, gırgır geçercesine birtakım işaretler yapıyor, yürüyüp gidiyordu.

Molla Şükrü ve Ali İzzet'in yaraları bu uzun yolculuk esnasında yavaş yavaş iyileşti, kabuk bağladı.

Artık alışmışlardı yolculuğa ve kendilerini zamanın akışına bırakmışlardı. Gelecekleri için endişelenmiyorlardı artık. Fakat geçmişlerini de unutamıyorlardı bir türlü.

İyice bitlenmişlerdi ve korkunç bir şekilde kaşınıyorlardı. Bazen tuvalete giderek ayıklıyorlardı pirelerini, bitlerini. Kurtulamıyorlardı bir türlü!

Yine de neşelenebiliyorlardı, gülebiliyorlardı yine de.

Akıp duruyordu zaman; doğup battıkça güneş. Ali İzzet; Molla Şükrü ve diğerlerine Çil Reşit'i ve vurulan babasıyla, abisini anlatıyordu.

Onlara buz gibi kollarını açmıştı Sibirya. Buzdan koynuna alacaktı onları. Dokunacaktı buzdan parmaklarıyla. Onlar üşürken, kıvranırken, büzülürken soğuk soğuk gülümseyecekti Sibirya. Sibirya'ya doğru yol alıyorlardı.

Uzunca bir yolculuktan sonra Hazar denizi kıyısındaki bir kampa getirildiler. Samara'dan Sibirya'ya doğru giderken ani bir kararla geri döndürüldüklerini ve buraya getirildiklerini öğrendiler.

Ancak yine de o güne kadar görmedikleri bir soğuk vardı ve onları zorlu bir mücadele bekliyordu.

İri yarı bedeni yüz kiloya yakın bir ağırlığa sahip bu adamın geniş bir alın, uzun siyah kaşlar, ışıltılı gözler, kırmızı dolgun yanaklar, kanatları geniş bir burun, siyah pala bıyıklar ve kahverengi benli bir çeneden ibaret heybetli bir yüzü vardı. Boyu bir metre doksan santimetreye yakındı. Parmakları uzun ve kalındı. Çok güçlüydü parmakları. Bilekleri ve pazıları sertti. Kalındı boynu; göğsü genişti. Onlara nazaran inceydi beli. Saçları kazınmıştı. B52 numara yazılı bir başlığı, sol dizinde aynı numarayı taşıyan bir pantolonu vardı. Bu adam, Sivaslı Siciminoğlu Halil Pehlivan'dı.

"Ben ha! Ben! Siciminoğlu Halil Pehlivan! Ben ki yedi düvele nam salan Adalı Halil Pehlivan'la güreşmiş birisiyim. Ben ki beş teneke buğdayı koltuğunda taşıyan, bir mandanın ayaklarını havada tutarak nallatan, kocaman bir ayıyla güreşip pes ettiren ve onu güçlü parmaklarıyla boğarak etrafa "ayı boğan" diye nam salan Koca yiğit! Koca Siciminoğlu!.. Diyar-ı küfürde, lanet olası bir çalışma kampında eriyip gideceğim ha! Aah!.. Ah! Karşıma birkaç Rus güreşçisi çıksa da hepsinin kemiklerini kırsam! Ben ki, parmaklarıyla ağaçların kabuğunu portakal kabuğu gibi soyan adamım!.. Ben ki...

Rusya Çariçe'si kampa gelecekmiş. Güreşe sevdalı birisiymiş. Kampta güreşler yapılacakmış. Müracaat etsem, acaba Rusya'nın en ünlü güreşçisiyle güreştirirler mi beni? Yenilirsem, istediğiniz cezayı verin; yenersem beni serbest bırakın desem, kabul ederler mi?.. Bir söylesem, ne kaybederim? Üç aydır bu esir kampındayım. Erimeye başladım! Buradan kurtulmalıyım!.."

Çıplak tahta ranzadan kalktı. Sobanın yanına gitti, kapağını açtı ve öfkeyle tükürdü içine. Kapağı kapadıktan sonra yerine oturdu. İçini saran karamsarlık, heybetli yüzünün bütün hatlarına sinmişti.

Gözleri mahzundu. Bir an geliyor, korkunç bir öfkeyle sarsılıyordu. Durumun çaresizliğini düşününce de sakinleşiyor ve yaşadıkları acı gerçeğe teslim oluyordu. Sürekli meddücezir yaşayan pehlivan Hazar Denizi'nin kuzey doğu kıyısında sık ormanlarla kaplı dağlık bir bölgede küçük bir vadiye kurulu bu esir çalışma kampında baraka temizlemeye mecbur edildiğini hatırladıkça eski günlere kayıp gidiyor; böylesine bir acıya dayanamayan bu koca gövdenin her hücresi çığlıklar atarak bir iç isyanı başlatıyordu. "Ben ha!.." diyordu içinden. "Ben!.. Siciminoğlu Halil Pehlivan!.." Müthiş bir güce sahip uzun ve kalın parmaklarıyla, oturduğu ranzanın kenarını sıktıkça sıkıyor, terliyor, başını sallıyor; bazen de öfkesi kabardığı için sinirinden ağlıyordu.

Kuşluk... Bugün temizleme sırası onun olduğundan ormana ağaç kesmeye gitmemişti. Şu ana değin ancak bulunduğu barakayı temizlediğinden, daha temizlenecek on dokuz baraka vardı. Oturduğu yerden kalktı. Canı sıkkındı. Temizleme aletlerini alıp dışarı çıktı. Birlikte esir düştükleri komutanı ve diğer arkadaşlarının yanına gitti.

Etrafında dağınık bir sis halkası varmış gibi görünüyordu güneş. Barakanın buzlarla kaplı çift camlı penceresinden girmeye uğraşıyordu. Peşine takmış, bilinmeyenlere doğru sürükleyip götürüyordu zamanı.

Soğuk müthişti. Dondurucuydu. İliklere işleyen cinstendi.

Barakaların doğu ve batısındaki gözetleme kulelerinde nöbet tutan Rus askerlerine baktı ve arkadaşlarının yanından ayrılarak yandaki kulübeye girdi. Önce girişte solda bulunan odun parçalarından bir kucak alıp, sobaya doldurdu. Sonra barakayı temizlemeye koyuldu. Görevi sadece temizlik yapmak değildi. Aynı zamanda, sobaları da akşama değin yanar halde tutması lazımdı. Sobaların yanar halde tutulmasının sebebi, Rusların, esirlerin üşümemelerini ve yeterince

dinlenerek çok iyi çalışmalarını istemeleriydi. Yapmaya mecburdu. Yoksa hücreye tıkılmak vardı.

Onun nöbetinden sonra nöbet sırası yan barakadaki esirlere geçecekti.

Yan yana dizili, tek pencereli, loş, uzun, tavanı sıra direkle tutturulmuş, birden yirmiye kadar numaralanmış yirmi baraka, vadi görünür görünmez hemen göze çarpıyordu. Hepsinin etrafı dikenli tellerle çevriliydi.

Barakalarda ayakları demirden altlı üstlü on ranzadan, duvarlara asılı iki fenerden, orta yere kurulu iri bir soba ve kapıların diplerine yığılı odunlardan başka bir şey yoktu. Her ranzaya talaş dolu bir yatak, bir battaniye ve bir de ot yastık seriliydi. Kalın duvarları olan barakaların üzerleri paslanmış saclarla kaplıydı. Bacalarından siyah beyaz dumanlar çıkıyordu her birinin.

Her barakanın arka tarafında esirler için yapılmış ahşap bir tuvalet göze çarpıyordu. İçlerinde, önceleri yokken esirlerin isteği üzerine temizlenmek için sonradan konulmuş iri küleklerle su bulundurulyordu. Her gün için nöbetçi esirin suyu yenilemesi ve tuvaletleri de temizlemesi şarttı. Her esir ancak kendi barakasının tuvaletini kullanabilirdi. Başkasına gitmek yasaktı. Yakalanan hücreye atılırdı çünkü.

Hücre olarak kullanılan yer bir kümesti aslında. Yazın kampta beslenen tavuklar, kışın ise cezalılar için kullanılmaktaydı. Yazın ceza alanlar hücreye atılmak yerine copla dövülürdü.

Barakaların kuzey ucunda, kamp yönetimine ait oldukça iri bir bina göze çarpıyordu. Önünde gürül gürül akan çeşmenin insana huzur veren bir sesi vardı. Çeşmenin etrafı buzlarla kaplıydı. Binanın kapısında dikilip duran iki nöbetçi asker donuk donuk bakıyorlardı çevrelerine.

Binanın bir kısmı yönetime ayrılmıştı. Diğer kısmı ise, kampta görev yapan askerler için koğuş olarak kullanılıyordu. Yönetime ayrılan kısımda bir revir, doktora ait özel bir oda, kamp kumandanının odası, iri bir mutfak, bir berber odası ve iki de eşya deposu bulunuyordu. Depolardan birinde askerlerin ve esirlerin yiyecekleri depolanmıştı.

Kamp idare binasının arka tarafında ve tıpkı barakaları andıran bir başka bina da hamam ve tuvalet vazifesi görüyordu. Bu tuvalet sadece askerler ve diğer görevlilere aitti. Tuvalete bitişik küçücük yer ise kümes ve hücre görevini yerine getirmekteydi. Askerler hamamda haftada bir yıkanırken, her esire ancak iki aydan daha fazla bir süre sonra sıra geliyordu. Bu nedenle esirlerin haşerenin hücumundan kurtulması çok zordu.

Kampın bulunduğu vadinin iki kilometre kadar güneyinde Dalena Miyestö[7] isimli büyük bir demir yolu istasyonu bulunduğundan, günün farklı saatlerinde istasyondan geçen trenlerin çuf çuflarını ve düdük seslerini kamptan dinlemek mümkündü. Bir yerleşim yerine epeyce uzak olan istasyon büyük bir ulaşım yolunun başında yer aldığından, bir hayli işlek bir görüntü veriyordu. Vadiden başlayarak kilometrelerce ötedeki maden bölgesine doğru yayılan taygalardan[8] esirlerin kestikleri ağaçlar Rus askerleri tarafından kızaklarla istasyona indirilerek vagonlara yükleniyor ve dağlardan aşırılarak Rusya'nın içlerine doğru götürülüyordu.

Hava sıcaklığı, uzun kış günleri boyunca -10 derecenin üstüne çıkmadığından, burada görev yapan askerler için hayat, terhis olana değin bir cehennem hayatı olarak görülüyordu. Çünkü korkunç soğuklar yakıp kavuruyordu insanı. Esirler içinse durum daha da feciydi!

Her sabah onar kişilik mangalar halinde, birer askerin nezaretinde barakalardan alınan dört yüz kadar esir, taygaya götürülerek akşama değin çalıştırılıyor ve ancak istenilen miktarda ağaç kesenler geri

7 Dere istasyonu

8 Tayga: Soğuk iklimlerin vahşi ve sık ormanlarına verilen isim.

getiriliyordu. Kesmeyenler ise miktarı tamamlamadıkça ormandan döndürülmüyor.

Çok sayıda sivil Rus da kamp yönetimine para yatırarak, esirlerle birlikte ağaç kesip kızaklarıyla götürüyorlardı. Ağaç keserken esirlere yaklaşıyorlar ve onlarla konuşmak istiyorlardı. Bu duruma ses çıkarmıyorlardı askerler.

Kampta kırk manga vardı. Her manga için bir sözcü tespit edilmişti. Bekir ve Molla Şükrü'nün esir edildiklerinde karşılaştıkları tercüman asker şimdi kampta görev yapıyordu. Manga sözcüleri hastalık, şikâyet gibi herhangi bir durumda onunla konuşuyorlardı.

Altıncı manganın sözcüsü Molla Şükrü'ydü. Kampa getirildiklerinde Feramuz Dayı'ya rastlamasına ve onunla aynı mangaya düşmesine çok çok sevinmişti. Diğerleri de onun mangasındaydı.

Şimdi geçen her gün, esirler için, trenlerle yaşadıkları acılardan daha farklı ve daha dayanılmaz acıların yaşanılması demekti. Bekir ve Molla Şükrü hariç bu insanların hemen hemen her birisi için "Rusya'dan kurtulmak!" diye bir umut kalmamıştı artık. Bekir zaman zaman İnşirah Suresi'ni okuyarak çalışıyordu gün boyu. Çile sabahleyin başlıyor ve akşamleyin sımsıcak barakalara ulaşıldığında son buluyordu. Kapılar kilitleniyordu üzerlerine. Dışarının müthiş soğuğu karşısında barakaların serin havası onlara sımsıcak gibi geliyordu ve çocuklar gibi seviniyorlardı.

Geriye dönemeyeceklerine dair kanaatleri günler geçtikçe azalıyordu esirlerin. Bir Molla Şükrü bunun dışındaydı, bir de Bekir ve diğer birkaç esir. "Elbette zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır," meali sarmıştı onların ruhlarını.

İşte o günlerde öğrenmişlerdi Siciminoğlu Halil Pehlivan'ın hikâyesini. 1914 Sarıkamış Harekatı'nda çarpışırken Allahuekber Dağları'nda esir düşüp dört yıl önce bu kampa getirilişini. Rus Çariçesi'nin kampı ziyarete gelişini bizzat kendisinden dinlemişlerdi. Güreş seven ve yanında getirdiği güreşçisini, varsa kamptaki Türk

pehlivanlarla güreştirmek isteyen Çariçe'nin, kampta Türkler içinde pehlivan olup olmadığını sordurması üzerine başlamıştı Siciminoğlu Halil Pehlivan destanı. Onun bizatihi anlattıklarına göre Çariçe'nin gözü önünde güreşçisini yenince, Çariçe onu kendisi için güreşmesi maksadıyla yanında istemiş, o da kibarca bu isteği reddetmişti. Buna rağmen kendisine hayranlık duyan Çariçe, isteğini reddettiği için herhangi bir tepki göstermemişti. Şimdi onunla beraber aynı kampta ağaç kesiyorlardı. Pehlivanın parmaklarını çamların kalın kabuklarına geçirip soyması onlar için bir eğlence vesilesi olmuştu artık. Ağaç keserken arada bir bunu kendisinden istiyorlardı. "Pehlivan, hele şu kabuğu bir soy da görelim," diyorlardı. Siciminoğlu Halil Pehlivan parmaklarını kabuğa geçiriyor ve aşağı doğru soyuyordu.

Mazilerini ancak ranzalarına uzandıklarında düşünebilen, sessizce, bazen de hıçkırarak ağlayan, birbirlerine dert yanan bu insanlar için kamp hayatı böylece sürüp gidiyordu.

Mâzi, Kaf Dağı'nın ardında kalmış bir düştü şimdi onlar için.

Orta boylu, gizemli bir adam, altıncı manganın ağaç kestiği tepenin eteğinden, elindeki baltayı omuzuna dayamış bir şekilde ıslık çalarak ve sırtı Ali İzzet'e dönük olarak yürüyordu. Başını hafif çevirince Ali İzzet'i gördü. Aceleyle uzaklaştı oradan.

Ali İzzet de heyecanla ona bakıyordu. Yüreği öylesine vuruyordu ki, bu rüzgârlı ve soğuk havada sesini duyar gibiydi. Islık çalan adam gözden kaybolunca, belki yeniden görünür diye bakmaya devam etti.

Elindeki hızarı bir kenara koyan Bekir, Ali İzzet'e doğru yürüdü.

Yakıcı bir rüzgâr esiyordu. Dondurucu soğuk iliğine işliyordu insanın. Ağaçların seyrek olduğu kısımlarda diz boyu kar vardı. Sık olduğu kısımlarda ise kar çok azdı. Bu vahşi tayga çevreye yayılmış beyaz bir orduyu andırıyordu.

Altıncı manganın elemanları ikişer ikişer ağaç kesiyorlardı. Hızarların sesi uğultuya dönüşmüştü. Çalışma alanına yakın bir yerde iki sivil Rus da ağaç kesiyordu. Birisinin mırıldandığı şarkı ta esirlere ulaşıyordu.

Bekir eliyle Ali İzzet'in omuzuna dokundu.

"Nereye bakıyorsun?" diye sordu.

Ali İzzet irkilerek döndü.

"Hiiç. Çil Reşit'i gördüm sanki. Ağaçların arasından yürüyüp gitti. Sırtı bana dönüktü. Ama tıpkı ona benziyordu. Bir ara başını çevirir gibi yaptı, sonra vazgeçti. Çil Reşit'e öylesine benziyordu ki, görsen şaşırırsın."

Bekir, Ali İzzet'e kızdı:

"Amma ettin ha! Çil Reşit'e takmışsın kafanı. Bundan böyle her ağacın arkasında onu göreceksin gibime geliyor. Diğer barakalara girmek yasak olmasaydı, onu sırayla hepsinde arardık. Tabii ki bulamazdık ve sen de kurtulurdun, ben de! Çil Reşit ne gezer burada?"

Eliyle Ali İzzet'in omuzunu sıktı Bekir. İkisinin de bıyıkları ve kaşları kırağı tutmuştu.

Bekir, "Aklını başına topla! Çil Reşit'in burada olması mümkün mü? Bize dağa çıktığını sen söylemiştin," dedi.

"Çıkmıştı çıkmasına ama Ruslar yakalayıp getirmiş olamazlar mı?"

"Oof! Sen de amma uzattın! Diyelim ki, Çil Reşit burada; ne yapacaksın?"

Ali İzzet'in ses tonu değişip kabalaştı. Düşünmeden verdi cevabını:

"Öldürürüm!.."

Molla Şükrü selam verip yanlarına gelmeseydi, daha da konuşacaklardı. Başında yana kaymış bir şekilde duran deri başlığı düzeltip, valenkilerini[9] saran karı silkeleyen Molla Şükrü ikisine birden çıkıştı:

"Ne oyalanıyorsunuz? Melun hastalık gene yakaladı beni! Akşamdan beri sancılandığım halde, karnımın şişliğine tahammül ederek durmadan çalışıyorum; sizin gibi iki yiğit adam ise boş duruyor! Daha keseceğimiz bir sürü ağaç var. Siciminoğlu'nun temizlik nöbetinde olduğunu unuttunuz herhalde. Feramuz Dayı tek başına. Onun ağaçlarını da kesmemiz lazım. Adam zaten öksürükten boğulacak nerdeyse! Haydi, durmayın!"

"Çil Reşit'i gördüğünü söylüyor," dedi Bekir, Ali İzzet'i göstererek.

Molla Şükrü öfkelendi:

"Ne Çil Reşit'i? Hâlâ mı kan davası? Allah'ın yasakladığı bir şeyi Rusya'da bile sürdürüyorsun!"

---

9 Valenki: Esirlere giydirilen ve boyu dizleri bulan keçeden bir çeşit çizme.

Valenkilerini sürüyerek, karları yara yara yürüyüp gitti. Bekir'le Ali İzzet de onu izlediler. Ağaç kesenlerin yanına geldiklerinde, Süleyman, Yozgatlı Yemen Onbaşı, Sivaslı Settaroğlu Ali Efendi, Feramuz Dayı, Köprüköylü Abdullah ve genç kardeşi Abdüsselam kıyasıya çalışıyorlardı. Onlar da hızlı bir şekilde çalışmaya başladılar. Akşam olduğunda her mangadan istenen on mikâp ağacı kesmediklerinde kampa dönemeyeceklerini biliyorlardı çünkü. Ellerindeki hızarlarla kalın çam ve kayın ağaçlarını dipten kesiyorlardı. Baltalarla dallarını budayarak her ağacı uzun bir odun haline getirdikten sonra üçe, dörde ayırıyor, bir kenara yığıyorlardı. Budadıkları dalları parçalara ayırıp yakılacak duruma getiriyorlardı.

Nöbetçi asker kalın, tüylü ve topuklarına inen bir kaputu sırtına, tüylü bir kalpağı başına, deri eldivenleri ellerine geçirmiş; süngüsü takılı silahını hep karnının doğrultusunda tutarak manganın başını bekliyordu. Arada bir çalışmayıp duranlara kızgınlık belirten işaretlerle müdahalede bulunuyordu.

Mangaları götürüp getiren bütün askerler, öğleyin ceplerinden çıkardıkları tayınları o kadar aç insanın karşısında boğazlarında kala kala yerken, karınları zil çalan esirlerin ağzı sulanıyor, ağızlarının suyu akıyordu. Akşama doğru dizlerinin bağı çözülüyordu tamamen. Kampa vardıklarında uyku ve ekmek dışında çok az şey düşünebiliyorlardı. Zaten iki esire günde bir ekmek veriliyordu. Yarım ekmeği alan her esir, bu yarıyı ikiye bölerek bir parçasını sabah, bir parçasını da akşam yiyordu. Doymak, imkânsızdı. Kampta bulundukları halde, henüz sıcak bir çay, sıcak bir çorba ağızlarına koymamışlardı. Soğuk, aşırı çalışmak ve ruhlarını ve bedenlerini yavaş yavaş kemiriyordu. Herkes birbirinden yardım umuyordu. Ama hiç kimsenin bir başkasına yardım edecek hali yoktu.

Her iki kişiye birer el hızarı, birer balta verilmişti. Yaşlı ve çalışamayacak durumdaki esirlerin ağaçlarını mangaların güçlü delikanlıları kesiyorlardı. Altıncı mangada yaşlı olarak sadece Feramuz Dayı vardı. Onunla Siciminoğlu Halil Pehlivan birlikte çalışıyorlardı. Balta

işlerini Siciminoğlu yaptığından pek yorulmuyordu Feramuz Dayı. Buna rağmen üşüyor, zaman zaman sancılanıyordu.

Akşam olur olmaz Dere İstasyonu'ndan gelen kızaklar, kesilen ağaçları ve kırılan dalları yükleyip götürüyorlardı. Yükleme işini de esirler yapıyorlardı. Kızaklar geciktiği zaman olan gene onlara oluyordu ve üşüyorlardı.

Neyse ki, bugün kızaklar biraz erken geldiler. İstenilen miktarda ağaç kesildiğinden, herhangi bir mesele çıkmadı. Altıncı manganın ağacı kızağı getiren asker tarafından ölçüldükten sonra alınıp götürüldü. İki sivil Rus da kestikleri ağaçları bir tarafa yığıp, bir müddet esirlerin yanında durarak onlarla işaretleştikten sonra oradan ayrıldılar. Bu durum hoşlarına gitti esirlerin.

Altıncı manga kampa döndü. Yolda yürürken Bekir'e yaklaşan Molla Şükrü, "Ali İzzet haklı," diye fısıldadı kulağına. "Gördüğünü söylediği adamı ben daha önceden gördüm. Baltasını sımsıkı yakalamış, sinsice Ali İzzet'e yaklaşıyordu. Beni fark edince ağaçların arasına girip kayboldu. Bunun için çok dikkatli olmalıyız."

Hayret makamında başını salladı Bekir. Yürüyüp gittiler...

Ertesi gün banyo günüydü. Beşinci ve altıncı mangalar yıkanacak, elbiselerini yıkayacak ve sobanın etrafında kurutacaklardı. Üç günde bir, bir barakadaki esirlerin tümünün yıkanmalarına izin veriliyordu. Bir seferde ancak iki kişi yıkanabiliyordu hamamın esirlere ayrılan köşesinde. İki mangayı oluşturan yirmi kişi ikişer ikişer, akşama değin, kahverengi ve hiç de iyi kokmayan sabunları istemeyerek de olsa kullanıyorlardı. Hem de ılık suyla ancak yıkanabiliyor, elbiselerini yıkayıp kurutabiliyorlardı. Bir defa yıkanana, ikinci defa sıra iki aydan da fazla bir süre sonra geliyordu. Böylece esirler iki ayda bir gün dinlenme imkânı buluyorlardı. Bu imkânı da yıkanmak, bit ayıklamak, elbise yıkamak ve kurutmakla harcıyor, yorularak akşamı ediyorlardı. Yine de bu bir gün onlara büyük bir rahatlık veriyordu. Birbirleriyle gülüşüp şakalaştıkları bile oluyordu bu bir gün içinde.

İki ay boyunca hep bu bir günün hayalini kuruyorlardı. Yıkandıkları, bit ayıkladıkları, pire uçurdukları, şakalaştıkları günün hayalini.

Bütün esirlerin kafaları kazınmıştı kampa geldiklerinde. Saçları uzadıkça, kamp berberinde yeniden kazınıyordu. Olanların sakalları da kesilmişti. Molla Şükrü kestirmemek için direnmişse de başaramamıştı. Bir de dipçik yemişti üstelik.

Her birisi için koyun postu kaplı birer kaput, numaralı deri başlıklar, birer çift valenki, sol dizlerinde başlıklardaki numaranın aynısı bulunan kalın birer pantolon, birer deri eldiven, kalın çoraplar verilmişti. Çünkü onlar taygadan ağaç keserken donarak ölmemeliydiler. Zarar edilmemeliydi işgücünden.

Esirlerin tamamı, kamp yönetimince deri başlıklarına ve sol dizlerine yazılı beyaz numaralarla tanınıyor, kimliklerini bu numaralardan alıyorlardı. Molla Şükrü'nün numarası B51, Bekir'inki B56, Süleyman'ınki B57, Ali İzzet'inki ise B59'du.

Zaman, makarasını çeviriyor, gecelerin ve gündüzlerin iplerini ha bire salıveriyordu arza. Fakat bu kamp yerinde her gündüz aylara bedeldi; her gece kısa bir an gibi bitip gidiyordu. Güneş doğarken başlayan çile, güneş batana değin sürüyordu. Tabii ki, istenilen miktarda ağaç kesilirse eğer.

Kamp bir yeryüzü cehennemiydi.

Gürül gürül yanan ve borularına değin kızaran sobaya en yakın alt ranzaya boylu boyunca uzanmış, mavi gözleri, çiçek bozuğu yüzüyle hemen dikkat çeken adamın hüznü ve öfkeyi aynı anda sunan delici bakışları barakanın tavanında geziniyordu. Baktığı her noktada Ali İzzet vardı. Gözleri, camların üstünde ve tavanla duvarların birleştiği yerde örümcek ağı gibi yayılan buzlara yapışarak donup kalırken, "İtoğlu!" diyordu içinden. "Karşıma nereden de çıktın? Bir yolunu bulup seni mutlaka geberteceğim! Nöbetçi askeri birkaç defa daha abdeste çıkma bahanesiyle bir aldatabilsem, işini bitiririm! Sık ormanda beni kim görecek?.." Ali İzzet'in babasını ve abisini kurşunladığı an, gözlerinin önüne defalarca geliyordu. Ne güzel, dağa çıkmıştı işte. O uğursuz günün kuşluğunda, dağdan köye yiyecek almak için inerken melun Ruslara yakalanmasaydı, ne güzel olurdu? Şimdi Ali İzzet belasından nasıl kurtulacaktı? "Peşimi bırakmayacaktır! Çünkü babasını, abisini öldürdüm! Ulan Moskof oğlu Moskoflar! Zebaniler! Beni bu Allah'ın cezası yere niçin getirdiniz?"

Diğer ranzalarda uyuyan, fısıldaşan esirlere şöyle bir göz gezdirdikten sonra, yeniden tavana gömdü bakışlarını, "Başıma bela olmadan, onun da hesabını görmeliyim!.." Yumdu gözlerini. Öylesine yorgundu ki, derin bir uykuya daldı.

Rüyasında hep Ali İzzet'i vuruyordu.

***

Üçüncü barakada yatıp kalkan beşinci ve altıncı mangalara ait yirmi kişi her akşam, Molla Şükrü'nün kısa bir süre için İslâm tarihi ve İslâmî eserler hakkında anlattıklarını dinliyor, ardından talaş dolu yataklara uzanarak aşınmış battaniyeleri üzerlerine çekiyor, başlarını ot yastıklara koyarak uyuyorlardı.

Bekir her perşembe akşamı içe işleyen, o yanık sesiyle Yasin okuyordu anası Gülsüm. Babası Ali Bey ve kaybettiği tüm yakınları için. Esirlerin bazıları etrafına toplanıp onu dinliyorlardı.

Ruslar ibadet yapmalarına karışmıyorlardı, ama abdest almaları için bir damla bile su vermiyorlardı. İri bir kazan içinde verdikleri su ise ancak, içmeye yetiyordu. Bu nedenle teyemmüm ederek namaz kılıyorlardı.

Sabahleyin erkenden her barakanın önünde dikilen manga nöbetçisi askerler, kamp kumandanının emriyle havaya birer kurşun sıkıyor, aynı anda patlayan kırk silah, namazdan sonra çok tatlı bir uykuya dalan esirleri yataklarında dimdik oturtuyordu. İlk zamanlar oldukça ağırlarına giden, lanet okudukları, küfrettikleri bu uyandırma tarzına sonradan alışmışlardı. Artık patlayan her silah demirden bir kuşun ötüşü gibi geliyordu onlara. Demirden bir baykuşun!.. Biraz irkiliyorlardı, o kadar.

Molla Şükrü sıkı, sıkıya tembihlemişti: "Yanınıza gelen sivil Ruslardan Rusça kelimeler öğrenin, onlarla konuşmaya çalışın," diye. Her birisi fırsat buldukça deniyorlardı bunu. Bekir daha şimdiden birkaç kelime öğrenmişti: Hleb ekmek, sol tuz, maslo yağ demekti.

Beşinci ve altıncı mangaların banyo yaptıkları günün akşamı... Baraka loş... Her zaman olduğu gibi, barakanın iki ayrı köşesinde, duvarlardaki yerlerinde fersiz fersiz yanan fenerler içeriyi zoraki aydınlatıyordu.

Girişte soldan birinci yatağa boylu boyunca uzanmış bulunan Siciminoğlu Halil Pehlivan yavaşça kalkıyor ve aynı sıranın en dip

yatağındaki Molla Şükrü'nün yanına gidiyor; selam verip oturuyor, Molla Şükrü'nün kalktığını görünce,

"Kalkmasaydın Hocam," diyor.

"Olmaz. Yanıma kadar geldin; Kalkmam gerekir."

Siciminoğlu mahcup bir edayla konuşuyor:

"Hocam; bizim manganın sözcüsü sensin! Bir şey desem, yapar mısın?"

Gözlerinin içine bakıyor Molla Şükrü'nün. Suların fışkırdığını görür gibi oluyor gözlerinde. Yanaklarına bakıyor. Damlalar ve belirgin bir ıslaklık... Cevap vermesine fırsat bırakmadan soruyor:

"Hocam, sen ağlamışsın!"

Molla Şükrü hüzünle sallıyor başını. Dolukuyor. Sesi ağlamaklı oluyor.

"Ben, oğlum Zekeriya'yı, refikam Hatice'yi hatırladım da! İnsanoğlu, dayanamıyor işte. Birden gözlerim sulanmış; farkında değilim."

Siciminoğlu kalktı yerinden.

"Ben gideyim."

"Otur pehlivan, otur! Sivaslı yiğit kardeşim benim. Konuş ki, açılayım. Çünkü ağlamak hiçbir meselemizi halletmez."

Siciminoğlu lafı fazla uzatmak istemedi ve aceleyle deyiverdi düşündüklerini:

"Hocam, sen sözcümüzsün! Tercümana beni anlatsan; Osmanlı'nın ünlü pehlivanlarındandır, desen. Daha önce Çariçe'nin huzurunda onların en güçlü pehlivanını yendiğimi bu kamptaki herkes bilir. Ancak bu tercüman yeni. Bilmeyebilir. Sonra beraber kumandana gitseniz, getirebilecekleri en güçlü pehlivanla güreşmek istediğimi, yenersem salıverilmemi istediğimi söyleseniz, olmaz mı?"

Molla Şükrü şöyle bir düşündü.

"Bilmem ki, kabul eder mi? Müsait bir zamanda tercümana söylerim. Sana haber veririm. Şimdi git pehlivan! Yatsıyı kıldıysan, uyu! Çünkü Feramuz Dayı'nın yükü de senin sırtında. İyice dinlenmen lazım."

Siciminoğlu kalkıp yerine döndü.

İki ranza ötede altlı üstlü uzanmış ve kendisine bakan Bekir ve Ali İzzet'i işaretle yanına çağırdı Molla Şükrü. Gelip oturdular. Bakışları merak doluydu ikisinin de.

"Buyur Hocam," dedi Bekir.

Molla Şükrü, Ali İzzet'in gözlerinin içine bakıp ne düşündüğünü anlamaya çalışarak:

"Söyleyeceklerim Ali İzzet içindir; ama sen de dinle! dedi. Çil Reşit burada olsa bile onun için düşündüklerinden vazgeçeceksin!"

Ali İzzet hemen itiraz etti:

"Nasıl vazgeçeyim Hocam? O benim babamı, ağabeyimi öldürdü! O bir katil!"

Molla Şükrü gülümsedi.

"Ee, sen de bir katil olmak istiyorsun. Ondan ne farkın kalır o zaman?"

Süleyman da gelip yanlarına oturdu bu sırada. Dikkatle dinlemeye koyuldu. Ali İzzet, Molla Şükrü'nün, "Ne farkın kalır?" diye sorması üzerine, kekeler gibi oldu. Bakışlarını yere indirdi. Kızardı.

"Ama onun cezasını kim verecek?"

Molla Şükrü, barakanın buzlarla kaplı penceresine baktı. "Ceza!" diye düşündü. Cezalandırmak! İnsanoğlu ceza vermekten çok hoşlanıyor. Her zaman için, ne tür bir haksızlık olursa olsun, kendisini ferdî olarak ceza vermeye yetkili görüyor...

"Dinle, hiç kimse tek başına verdiği bir kararla bir başkasını cezalandırmaya yetkili değildir."

Ali İzzet yeniden kekeledi:

"Fakat, ya, ya suçlular ya onların suçları?!.."

"Bir insanın suçlu olup olmadığına mahkeme karar verir. Gerçekten suçlu olup olmadığını ise yalnız Allah bilir. Bir insan eğer başka bir insanın suçluluğunu tek başına kararlaştırır ve onu cezalandırmaya kalkışırsa, kendisi suç işlemiş, suçlu durumuna düşmüş olur."

"Fakat..."

"Fakat ne?"

"Çil Reşit, en sevdiğim iki insanın canına kıydı! Gözümün önünde dolanacak ve ben onu seyredeceğim! Nasıl dayanayım Hocam!"

Süleyman söze karıştı:

"Ama Hocam, ortada ceza verecek mahkeme yok. Bu durum Ali İzzet'i haklı kılmaz mı?"

Süleyman'ın Ali İzzet'in hislerini daha da coşturacak bu sözleri Molla Şükrü'yü kızdırdı:

"Kılmaz. Çünkü asıl cezayı Allah verir. Ve bu cezanın yeri dünya değildir."

"Oof, dünyada cezalandırılmadıktan sonra!"

Bekir dayanamadı:

"Senin, baruta kibrit çakmaktan başka işin yok zaten!"

Molla Şükrü, Bekir'e susmasını işaret ettikten sonra Süleyman'a dikti gözlerini, onun Bekir'le çatışmasını engelledi:

"Dünya hayatı geçicidir. Her şey dünyada olup bitseydi, hayatın anlamı kalmazdı! Ölmeye mahkûm olarak doğduğumuz dünyada, doğmak için de ölüyoruz. Arada yaşadıklarımızın gerçek muhasebesi öldükten sonra yapılacaktır. Bunu hâlâ anlayamadın mı?"

Süleyman Molla Şükrü'yle başa çıkamayacağını anlayınca, yan çizdi:

"Gel de sen bunu Ali İzzet'e anlat!"

Ali İzzet dalmıştı. Babası ve abisiyle yaşadığı güzel günler hızla dönen bir film şeridi gibi geçiyordu gözlerinin önünden. Güçlü bir ışık yansımasını andırıyordu her şey. Berrak bir denizin dalgalarına binmiş, mutluluğun engin ufuklarına doğru uçuyordu sanki. Ve birden kara, kapkara bir el uzanıyor, onu bu büyüleyici manzaradan ayırıyordu. Kara, kapkara bir tabancadan fırlayan kurşunlar karanlığa boğuyordu her yeri.

Bekir'in dürtmesiyle tiksindi ve kendine geldi. Bir şey söyleyecek mi, söylemeyecek mi diye Molla Şükrü'ye baktı.

"Dinle Ali İzzet," dedi Molla Şükrü, "Kan davası gütmeyi Peygamberimiz yasaklamıştır. Evs ve Hazreç kabileleri arasında daha şiddetlisi vardı. Peygamberimizin yasaklamasıyla bu kötü manzara tamamen ortadan kalktı."

"Biliyorum da..."

"Bahane bulmak yok. Ya Peygamberin istediği gibi davranır ve Çil Reşit'i unutursun, ya da içinden gelen şeytani sese uyarak onu öldürürsün. Kararı kendin ver: Ya Peygamber ya da şeytan!"

Ali İzzet kızardı. Başını önüne eğdi. Söyleyecek bir şeyi kalmamıştı. Bulacağı bir bahane de yoktu şimdi. Molla Şükrü'nün son sözü kafasında yankılar yaptı. "Ya Peygamber ya da şeytan!.."

"İtirazın var mı?" diye sordu Molla Şükrü.

Ali İzzet "yok" anlamında başını salladı. Süleyman kıkır kıkır gülünce, Molla Şükrü onun gözlerinin derinliklerine şiddetle baktı. Süleyman ciddileşmek zorunda kaldı.

"Hayret, kim düşünebilirdi? Pasin'de başlayan kan davasının Rusya'da devam edeceği kimin aklına gelirdi?"

"Devam etmeyecek! Ali İzzet hakikati anlayacak bir Müslüman'dır. Kan davası gütmenin çirkin bir şey olduğunu yüreğinde hissettiğini umuyorum," dedi Molla Şükrü.

Molla Şükrü konuşurken, Ali İzzet yeniden daldı. Babasıyla abisiyle yaşadığı güzel günlere uzandı. Birlikte yemek yedikleri, gülüştükle-

ri, bayramlaştıkları, uyudukları ve uyandıkları anları yeniden yaşıyor gibiydi... Ve can düşmanı o adam: Çil Reşit! Göz açıp kapayana değin tabancasını çekiyor ve bir çeşme başına döküyordu kanlarını. Onları birbirinden ayırıyordu. Daldığı hayalin bu noktasında içinden gür bir ses yükseldi: "Öldürmelisin!" Heyecanlandı ve: "Öldürmeliyim!" dedi sesli bir şekilde. Molla Şükrü Ali İzzet'in bu kelimesiyle sözünü kesmesine kızdı. Kaşlarını çattı. Bakışları keskinleşti.

"Sen, beni dinlemiyorsun bile. Aklın fikrin öldürmekte. Git, öldür öyleyse!"

Ali İzzet hemen toparlandı.

"Hocam," dedi, kekeledi. Devam etti:

"Hocam, özür dilerim, saygısızlık ettim. Madem ki kan davasını Peygamberimiz yasaklamış, öyleyse ben de vazgeçmeye gayret edeceğim. Onun istemediği, bir şeyi yapmak büyük günah olur."

"Bu yasağı önceden bilmiyor muydun?" diye sordu Süleyman.

"Biliyordum ama üzerinde hiç düşünmemiştim."

"Şimdi düşün," diye söze karıştı Bekir. "Diyelim ki, Çil Reşit'i öldürdün; ne kazanacaksın?.. Hiçbir şey! Üstelik katil olacaksın. Allah'ın yasakladığı bir fiili işlemekle gönüllü olarak cehennemi seçeceksin."

Ali İzzet başını salladı. Sesi dokunaklıydı. Bakışları ayaklarının ucundaydı. Teslim olmuş asker gibiydi.

"Haklısınız, bir hiç uğruna cana kıymak aptallıktır. Çil Reşit'in yaptığı aptallığı ben niye tekrarlıyayım? Hem siz benim iyiliğimi istiyorsunuz, kötülüğümü değil."

Sessizce kalktı. Başını doğrultmadan yatağına döndü. Uzandı ve tavana bakmaya başladı. Bekir ve Süleyman da yerlerine dönünce, Molla Şükrü içinden besmele çekti. Ayet-el Kürsi'yi okumaya koyuldu...

Fenerler fersiz fersiz yanmaya devam ediyordu...

Her yönüyle "Sibirya!" dedirten bir manzara. Yontucu bir soğuk!.. Bıyıklar buz tutuyor, kaşlar buz tutuyor. Umutla dolu olmasa yürekleri de buz tutacak neredeyse. Uçuşan beyazlıklar. Gökyüzü kirli bir bez gibi. Ani bir sıçramayla esirlerin üzerine kapanacak sanki.

Mangalarındaki hasta ve yaşlı bir esire yardım edip, onun yerine hızarın kolunu tutarak ve karşısındaki adamla birlikte kalın bir kayın ağacını keserek yerine dönen C212 numaralı Çil Reşit'in arkasından titrek ve huzurlu bir şekilde sesleniyor yaşlı adam:

"Allah razı olsun evlâdım!"

Yardım etmenin mutluluğuyla yerine dönüyor Çil Reşit. Biraz önce kestiği ağacın dallarını buduyor elindeki baltayla. Buduyor budamasına, ama kar taneleri de ağzına ağzına doluyor. Yanında yöresinde ağaç kesen diğer esirlere şöyle bir göz gezdirdikten sonra tepenin öbür yüzünü düşünmeye başlıyor. Tepenin öbür yüzü, ya da diğer anlamıyla Ali İzzet! Aşırı bir heyecanla çalkalanıyor yüreği. Her çalkantı bir kurşun sesine dönüşüyor Çil Reşit'in kulağında. Her kurşun bir Ali İzzet deviriyor bir çeşme başına. "Ruslar bana bir şey yapmazlar!" diyor içinden, baltayı hınçla indirirken. Aklı fikri hep tepenin öbür yüzünde. "O beni öldürür!" diyor. "O beni öldürmeden, ben onu öldürmeliyim! Ağaçların arasından bana bir çakal gibi bakıyordu. Benim burada olduğumu bildiğine göre, peşimi bırakmayacak. Babasını kurşunladım! Ağabeyini kurşunladım! Peşimi bırakır mı hiç? Aah! Şimdi bir çakaralmaz bile olsaydı elimde, onu alnından vururdum! Tam alnından! Böyledir düşman! Gelip seni en olmadık yerde bile bulur."

Baltayı omuzuna atıp biraz ötedeki nöbetçi askerin yanına gitti sessizce. Büyük abdeste çıkacağını işaret etti. Asker izin verince, ağaçların arasına daldı. Önüne çıkan dalları yararak yürüdü tepenin öbür yüzüne. Altıncı manganın ağaç kestiği yerin yanına gelince etrafına bakındı, çevresindeki küçük tepeleri gözden geçirdi, usulca çöktü ve Ali İzzet'in yerini tespit etmek için dikkatle bakmaya başladı. Ali İzzet en uzak köşede, Bekir'le birlikte kullandıkları el hızarıyla durmadan çalışıyordu. "Tüh!" dedi içinden. "Yakın olsaydı, bir balta indirir, kaçardım!" Öfkelendi. Burnundan soluyarak budadığı ağacın başına döndü. Daha bir hınçla indirmeye başladı baltayı. İndirdikçe içinden "Hıh!" diye bir ses yükseliyordu.

Vurdu.

Vurdu.

Vurdu!

Gözleri alevlenmişti.

Kırk silahın birden patlayıp, esirlerin yataklarında dimdik doğruldukları sabahlardan bir başkası. İnsanın nefesini donduran bir hava. Bulanık, boz bulanık gökyüzü. Tercüman Rus askeri Sergey Guskov, biraz önce içtiği kaşanın[10] tadı damaklarında, dudaklarını yalayarak barakaları geziyordu. Herhangi bir şikâyetin olup olmadığını öğrenmek için her sabah yinelediği bu gezintiden başka bir iş yaptığı yoktu aslında. Orta yaşlı kamp kumandanı Mihail Kuzmiç'in savaş hatıralarını dinliyordu bir de. Öyle ya, bu da bir iş sayılır elbette. Etine dolgun, kalın çatma kaşlarıyla hemen dikkat çeken Mihail Kuzmiç esmerdi, oldukça güzel bir yüzü vardı ve savaş hatıralarını anlatmayı çok severdi. Aslında Kafkasya'da katıldığı birkaç çarpışmanın dışında bir savaş geçmişi yoktu. Ama o kendisini en zorlu savaşlara girmiş kabul etmekteydi ve bunu ballandıra ballandıra yanındaki erlere anlatırken dört köşe olmaktan büyük mutluluk duyuyordu. Bu arada fırsatını buldukça, bir zamanlar kilosunda iyi bir güreşçi olduğunu söylemekten de geri durmuyordu. Siciminoğlu Halil Pehlivan'dan bahis açıyordu zaman zaman da. Çariçe'nin ona ilgisini anlatıyordu. Onun Çariçe ile gitmeyi nasıl reddettiğini ve buralarda esir kaldığını filan. Kamp komutanı generalin de Siciminoğlu'na torpilli davrandığını ima ediyordu zaman zaman. Çünkü ona göre General Çar yanlısı bir adamdı ve bundan asla vazgeçmezdi. Kendisinin de az bir güreşçi olmadığını, o güne değin kendi ayarında kimsenin sırtını yere getiremediğini gururla ifade ederdi. Aşırı disiplinliydi aynı zamanda. Kampta aksayan bir durum meydana geldiğinde,

10 Kaşa: Yulaf ya da başka bir tahıldan suda kaynatılarak yapılan çorba.

sorumlu askerin burnundan getirecek kadar sinirliydi. İşte Sergey Guskov, barakaları gezdikten sonra, böylesi bir yaratılışı olan Yüzbaşı Mihail Kuzmiç'in akşama değin ara ara süreceğini bildiği konuşmalarını sabırla dinlemeye şimdiden kendini hazırlama telaşında idi. Ağzında kaşadan kalanları diliyle temizledikten sonra; tırnaklarının ucuyla dişlerini karıştırmaya başladı. Bu çok can sıkıcı davranış onun için vaka-yı âdiyeden bir şeydi. Bir yandan da girdiği her barakada esirlerin yüzlerine şöyle bir bakıyor ve hemen çıkarak sıradaki diğer barakaya giriyordu.

Sergey Guskov'un üçüncü barakadan içeri daldığını gören Molla Şükrü eliyle görüşme işareti yaptı [11] ve hemen Sergey Guskovu'n yanına gitti.

"Ne var?" diye sordu Guskov, emredici bir tavırla.

Molla Şükrü, az ötede dikilen ve zaten önceden Sergey Guskov'un Rus güreşçiyi yendiğini öğrendiği için tanıdığı Siciminoğlu Ali Pehlivan'la ilgili düşündüklerini anlattı ona. Sonunda, kamptakilerin ve çevre sakinlerinin artık iyi bildiği bu ünlü pehlivanın, yenilgisiz diye anlatılan ve yakınlarda ikamet ettiği söylenen, Ermenilerin ünlü bir pehlivanıyla güreşmek istediğini, kazanırsa salıverilmeyi şart koştuğunu söyledi. Onu dikkatle dinledi ve "Yüzbaşı Mihail Kuzmiç'e bildirmeli," dedi Sergey Guskov.

Diğer barakaları aceleyle dolaştı ve esirlerin mangalar halinde taygaya götürülmek üzere yola çıkarılmalarının ardından, hemen kamp kumandanlığına koştu. Molla Şükrü'den duyduklarını biraz da abartarak aktardı Yüzbaşı Mihail Kuzmiç'e. Kaşları birer yay gibi gerilen, gözleri ışıl ışıl parlayan yüzbaşı,

"Çok iyi," dedi Guskov'a, Ben de bir zamanlar güreşçiydim. Karşısına Samorukovyan'ı çıkaralım da bize meydan okumanın ne demek olduğunu anlasın! Bu durumu hemen kamp komutanımıza bildirmeliyim! Generalin ilgi göstereceğinden şüphem yok"

---

11 Ancak manga sözcüleri tercümanla konuşabilirler.

Sergey Guskov yaltaklandı:

"İyi bir eğlence olacak komutanım."

Yüzbaşı kahkahalarla güldü. Guskov'un gözlerinin içine neşeyle baktı ve oldukça gururlu bir tavır takındı:

"Türklere burada bir Rus'u yenmenin ne anlama geldiğini gösterelim."

Bir an için düşündü, kendi kendine birtakım hesaplar yaptı ve devam etti:

"Şimdi başlarsak kısa sürede yaparız güreşi. Çevredeki kamplarda beş binden fazla esir çalıştırılıyor. Hepsini toplarız. Halk da izlemeli bu güreşi. Bir Rus'un bir Türk'e asla yenilmeyeceğini görmeli."

"Evet komutanım! Şey ama Vasili Samorukovyan Rus değil biliyorsunuz. Ermeni."

Yüzbaşı Kuzmiç iyice coştu:

"Ermeniler Rus'tur. Kaç yüzyıldır Osmanlı zulmü altında inim inim inlediler. Başkası düşünülemez. Vasili Samorukovyan Türk'ün kemiklerini çatır çatır kırmalı!"

"Evet komutanım!"

"Vasili Samorukovyan! Bugüne değin nice kemikleri un ufak etti. Henüz sırtını yere getiren olmadı. Dev bir adam zaten. Boyu iki metrenin bilmem kaç santim üstünde. Kilosu 150'den fazla. Ama çelik gibi bir gövde. Zaten Siciminoğlu dahil hiç kimsenin o insan canavarını yenmesi mümkün değil. Son zamanlarda Moskova'da olduğunu duymuştum. Araştıralım, dönmüşse güreşi ayarlarız.

"Ama herkes onun Ermeni olduğunu bilir komutanım. Rus diye nasıl ilan edeceksiniz?"

Mihail Kuzmiç öfkelendi:

"Olsun! Ermeniler Rus'tur dedim ya? Osmanlıya nasıl sırtlarını döndüler görmedin mi. Sırtlarından hançerlediler onları. Bu çok akıl-

lıca idi. Çarımıza hizmet etmiyorlar mı? Ee, öyleyse Samorukovyan bir Rus gibi Türk'le niye güreşmesin ki?"

"Evet komutanım! Haklısınız."

"General Mışlayevski'den madalya bile alırım belki de."

"Alırsınız komutanım! Ama bu Siciminoğlu da az değilmiş komutanım. Altıncı manganın sözcüsüne göre ağaçların kabuğunu portakal kabuğu gibi soyuyormuş."

Mihail Kuzmiç yeniden ve daha fazla heyecanlandı. Hemen koltuğuna çöktü ve sesini yükselterek, "Daha iyi ya işte. Böyle bir adamı Vasili Samorukovyan'nın ezdiğini düşünsene. Kemiklerini kırdığını ve hatta minderde öldürdüğünü. Harika olur, harika. Bana yazıcıyı bul hemen."

Sergey Gustov aldığı emirle odadan ayrılırken, Yüzbaşı cebinden çıkardığı sigarayı yaktı. Ve güreş tuttuğu günlere dalıp gitti. Hâlâ birer yay gibi gergindi kaşları. Gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Dışardaki kasvetli havaya bulanık gökyüzüne rağmen, onun yüreğinde şu anda aydınlık bir manzara vardı ve bir hayâl, bir heyecan fırtınası esiyordu içinde.

Kapı çalındı ve yazıcı içeri girdi. Yüzbaşının dalgın olduğunu görünce beklemeye başladı. Yüzbaşının artık ne zaman kendisine geleceği belli değildi...

Rüzgâr hafif hafif uğulduyordu.

Yutkunuyordu Bekir. Bakmak istemiyordu, ama bir türlü engel olamıyordu kendisine. Gözleri gayriihtiyari bir şekilde, ötede dikilip duran ve elindeki tayını büyük bir iştahla yiyen yeni nöbetçi Arkadi Osipov'a takılıyordu. Kader işte. Trenden babasını aşağı atan asker şimdi manga nöbetçileri olmuştu. Şaşkındı Bekir. Ona karşı ne yapacağını bilemiyordu. Kopardığı her lokmayı nasıl zevkle parçaladığını ve yuttuğunu izliyor, elinde olmadan yutkunuyordu. Adama karşı bir kızgınlığı filan yoktu. O kendisine verilen görevi yapmıştı çünkü. Mazi görüntülerine öylesine dalmıştı ki, biraz önce budadığı dalları üst üste yığmayı unutmuştu. Bir dizinin üzerine çökmüş duruyordu. Askerin kendisine yaklaştığını bile fark etmedi. O derece acıkmıştı ki, midesi birbirine yapışmış gibiydi. Fer kalmamıştı dizlerinde. Tayın gözlerinin önünden silindi. Asker, ağaçlar, karlar, karanlık gökyüzü... silindi gözlerinin önünden. Korkunç bir ses çınladı kulaklarında:

"Ben Rus Çarı Nikola; Osmanlı ülkesi benimdir! Bütün Müslümanlar esirimdir!"

Pinaduz köyünü, Paço Tepesi'ni ve Ali Bey'i görmeye başladı. Bu sefer de gür ve tatlı bir ses doldurdu kulaklarını:

"Elbette zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır!"

Ali Bey'in sesiydi. Defalarca yankılandı zihninde. Koşarak eve gitti. Gülsüm Ana kapıda karşıladı onu.

"Açım," dedi Gülsüm Ana'ya.

"Ayran çorbası var," dedi Gülsüm Ana. "Koyayım da ye!"

"Çabuk, çok acıktım ana!"

"Taş olayım! Seni şimdi doyururum oğul!"

Sımsıcak çorba kondu önüne. Nasıl da buğuluydu. Aş otu doluydu yüzü. Nasıl da güzel kokuyordu. Kaşığı aceleyle kaldıran Bekir, tam çorbaya daldıracaktı ki...

Dizine inen tekmeyle hayal dünyasından kurtuldu. Sendeledi. Onu iplik iplik saran bir ürperti yayıldı vücuduna. Diken diken oldu hücreleri. Eliyle durmamasını işaret eden manga nöbetçisi Arkadi Osipov,

"Rabotay, Rabotay,[12]" dedi. Göz geze geldiler. Sanki "Bir daha durursan, daha şiddetli vururum!" der gibiydi ama o anda şaşırdı. Tanımıştı Bekir'i. Gözlerinin içine baktı. Sakinleşti. Acı bir tebessüm yayıldı yüzüne. Bundan hiçbir şey anlamayan Bekir gülümsedi. Rusça öğrenmeye başlamıştı. Bazı ifadeleri biliyordu artık.

"Nasılsınız?" diye sordu.

Nöbetçi asker şaşırdı.

"İyiyim. Siz nasılsınız?"

"Sağ olun, iyiyim."

Arkadi Osipov şaşkın şaşkın baktı ve dönüp nöbet yerine gitti.

Çalışırken terlediğinden ve bu kısa duraklamada terleri soğuyup çamaşırları vücuduna yapıştığından dolayı farklı bir ürpertiyle sarsıldı Bekir. Bu durumu izleyen Ali İzzet, başında bulunduğu ağacı budamayı bırakarak yanına koştu Bekir'in. Elinden tuttu.

"Kalk! Bir yerin mi ağrıyor?"

"Hayır, çok acıktım!"

---

12 Çalış çalış!

"Sabret! Akşam olmak üzere."

"Sabırdan başka sermayemiz mi var?"

"Durup tekme yemektense, çalışıp akşamleyin çeyrek ekmek yemek daha iyidir."

Kalktı Bekir. Ali İzzet'e nöbetçiden bahsetmedi. Yana kayan B56 numaralı başlığını düzeltti. O ulvi mana geçti içinden: "Elbette her zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır." Rahatladı. Ali Bey'in ruhuna Fatiha okudu ve dalları üst üste yığmaya koyuldu. Yerine dönmüştü Ali İzzet.

Gökyüzünün gri bulutları ruhlarını ezen bir ağırlık gibi çöküyordu esirlerin omuzlarına. Aslında akşama epeyce bir zaman vardı. Fakat hava karanlık olduğundan, içlerinde, "Bugün de akşama ulaştık!" gibi bir düşüncenin oluşması normaldi.

Ağaçlar öylesine sık, kalın ve uzundu ki, günlerdir çalıştıkları halde, hâlâ bir tepenin yan yüzünü temizleyememişlerdi. Mangadaki esirlerin bazıları ellerindeki hızarlarla ikişer ikişer ağaç keserlerken, bazıları da kestikleri ağaçların dallarını buduyor, üst üste yığıyor, gövdeleri bir, dalları bir yana ayırıyordu. Arılar gibi uğulduyordu hızarlar.

Soğuk, kör bir testere misali kesiyordu kızarmış yanakları, burunları, alınları. Yırtık deri eldivenlerden dışarı fırlamış parmaklar, valenkilerin içinde kıvranan ayaklar sızıyla doluyordu. Dizler kendiliğinden bükülüyordu. Ama çalışmak zorundaydılar. On mikâp ağacın kızaklar gelmeden önce hazır olması lâzımdı. Donacak derecede üşürlerdi yoksa.

Bugün perşembeydi. "Ah!" diyordu içinden Bekir. "Köyde olsaydım da, bu akşam anama Yasin okusaydım!" Kaputuna daha bir sarılarak ellerine doladığı bezlerin aralarından parmaklarına sıcak hava üfleyerek, baltayı kaldırıp kaldırıp indiriyordu iri bir dalın üzerine.

Arkadi Osipov'a bakıyordu Ali İzzet. Osipov, ağaçların arasına daldı. Kayboldu. Demek ki, büyük abdeste çıkmıştı. Manga nöbetçileri mangayı başka türlü asla terk etmezlerdi. Küçük abdestlerini bile, sırtlarını esirlere dönerek ayakta yaparlardı çünkü. Karşı koyamadığı bir arzu, Ali İzzet'i ağaçların arasına itti. Çil Reşit hayalini doldurdu o anda. "Ona hiçbir şey yapmayacağım! Fakat onu görmek istiyorum. Görmek istiyorum!.." diye bir ses yükseliyordu içinde. Kaputuna sımsıkı sarılarak ağaçların arasına girdiğini diğerlerinden hiçbirisi görmedi. Yavaşça ve dikkatle ilerliyordu. Kısa fasılalarla durup etrafını dinliyor ve yeniden atıyordu adımlarını. Tepenin öbür yüzüne vardığında, hızar seslerini işitti. "Burası olmalı!" diye düşündü. Biraz daha yaklaştı. İşte, görüyordu onları. Çil Reşit hemen yakındaydı ve yüzü Ali İzzet'e dönüktü. Karşısındaki adamla birlikte iki ucundan yakaladıkları hızarla kalın bir çam ağacını kesiyorlardı. Çil Reşit'in yüzünden öfke dökülüyordu, ya da Ali İzzet böyle görüyordu onu. "Şimdi elimde bir silah olacaktı, o canavar da orda duracaktı ha? Alnından çivilerdim; ama ben ne yapayım? Üstelik Peygamberimiz yasaklamış kan davası gütmeyi. Yasak olmasaydı, günaha girmeyeceğimi bilseydim, silaha bile gerek yoktu. Gider, ellerimle boğardım! Boğazına yapışır, nefesini içine gömerdim! Ama yasak! Allah beni daha korkunç bir şekilde cezalandırır o zaman. Onu zaten cezalandıracak! İki insanın kanını akıttı! Öyleyse ben niye kendimi ateşe atayım?.. Yoksa öldürsem mi?.. Hayır lanet olası şeytan! Defol başımdan! Sana uymayacağım! Onun yaptığı canavarlığı yapmayacağım!.. Hayır!.. Hayır!.." İçinde cereyan eden bu hesaplaşmanın sonunda, karşı koyamadığı bir güç Ali İzzet'i geri dönmeye zorladı ve o da bu güce teslim olarak hızla kendi çalışma sahasına doğru yürüyüp gitti. Yara yara ilerliyordu kar yığınlarını ve ağaçların sık dallarını!

Sesler!.. Bağrışmalar! Durdu Ali İzzet. Dinledi. Ses yakından geliyor ve bir kavgayı, bir boğuşmayı andırıyordu. Biraz daha dikkat kesildi. İnsan ve hayvan sesleriydi bunlar. Batıdan geliyordu. O tarafa yürüdü. Yürüdükçe sesler arttı. Önünde dikilen iki kayın

ağacının ötesine geçince, küçük bir boşlukta iki kurdun bir Rus askerine saldırdığını ve alt alta, üst üste bir boğuşmanın olduğunu gördü. Kurtlar nefes nefese, askerin uzun kaputuna diş geçirmeye çalışırlarken, asker bir yandan bağırıyor, bir yandan da kurtulmaya çabalıyordu. Müthiş bir mücadele vardı aralarında. "Silahı nerede?" diye düşünen Ali İzzet, etrafa bakınca onu bir ağaca dayanmış buldu. Hiç tereddüt etmeden ileri fırladı. Silahı alır almaz, üşümemesi için yırtık deri eldivenlerin üzerinden eline sardığı bezi çekip çıkardı ve sol dizinin üstüne çökerek kurtlardan birinin başına nişan aldı. "Bismillah!" dedi içinden ve tetiğe bastı. Ağzından feci bir uluma çıkan kurt önce yana devrildi, sonra ayaklarını bir iki oynattı ve öylece kaldı. Diğeri neye uğradığını şaşırdı ve tehlikeyi sezdiğinden yıldırım hızıyla ağaçların arasına dalıp kayboldu.

Sendeleyerek ayağa kalktı asker. Ali İzzet dikkatle bakınca, askerin kendi mangalarının nöbetçisi Arkadi Osipov olduğunu anladı. Yanına gitti. Ellerinden tuttu ve bir şeyin yok ya der gibi işaretler yaptı.

Gözleri irileşmişti Arkadi Osipov'un. Hâlâ korku içindeydi. Tir tir titriyordu. Rengi bembeyazdı. Kurtlardan kurtulduğu için yüreğini dolduran sevinç de bu duruma eklenince tuhaf bir hal almıştı.

Yaralı olup olmadığını soran, el ve yüz işaretleri yapan Ali İzzet'e sol bacağını gösterdi sakinleşen Arkadi Osipov. Kaputu ve pantolonu birkaç yerden yırtılmıştı. Kanlıydı. Elini uzattı; kıpkırmızı kan içindeydi.

"Tı spactil moyu jizn"[13] dedi.

Ali İzzet bundan hiçbir şey anlamadı. Gülümseyerek başını salladı sadece. Belli ki büyük abdestini yaparken silahını ağacın dalına asmıştı ve kurtlar o arada saldırmışlardı. Arkadi Osipov'un sevindiğinin farkındaydı. Silahını alıp omuzuna astı Osipov ve topallayarak Ali İzzet'in koluna girdi. Çalışma alanına doğru yürüdüler, Ali İzzet

13 Hayatımı kurtardın.

kurtlar için, "Adamı en zayıf anında yakalamışlar!" diye düşünüyordu. Gülesi geliyordu içinden. "Saldırı zamanını nasıl da uygun seçmişler!.." diyordu ve kıkır kıkır oluyordu iç alemi.

Alana ulaştıklarında bütün esirler çalışmayı bıraktı ve onları izlemeye koyuldular. Onlar yokken alana gelen üç sivil Rus da pür dikkat kesilmişlerdi.

Asker topallayarak yürüyordu... Niçin? Ne olmuştu? Merak içindeydi izleyenler.

Rüzgâr hafif hafif uğulduyordu.

Akşamleyin kamp revirinde yaralarını sardıran Arkadi Osipov, Yüzbaşı Mihail Kuzmiç'e, Ali İzzet'in kendisinin hayatını nasıl kurtardığını anlattı. Yüzbaşı bu duruma sevinmişti ama bunu belli etmedi.

"Bir daha böyle bir dikkatsizlikte bulunma! Hayatını kurtaran esire istediğin şekilde teşekkür edebilirsin."

Oradan ayrılan Arkadi Osipov doğruca mutfağa giderek, içine karalahana parçaları katılmış bir tabak kaşa, bir kaşık ve bir parça da ekmek aldı ve üçüncü barakaya götürdü. Yanında Sergey Guskov vardı. Molla Şükrü'yü yanına çağıran Sergey Guskov,

"Bu çorbayı Arkadi'nin hayatını kurtaran adama ver!" dedi. Tabağı ve kaşığı yarın geldiğimde alırım.

Çıkıp gittiler...

Molla Şükrü ve Ali İzzet'in etrafında toplanan diğer esirler kaşadan birer kaşık alıp tadına baktılar. Bazıları için çok lezzetli olan kaşa, bazıları içinse iğrençti. Uyuyana değin hep bunu konuştular.

Arkadi Osipov'un yaralanmasından bir hafta sonra, öğle vakti güneşli ama buz gibi bir havaydı.

Yaraları iyileşmeye yüz tutan Arkadi Osipov yine altıncı manganın başındaydı.

Kızak ve ayak izleriyle dolu dar bir yolun kıvrım kıvrım gelip ulaştığı tepenin iki yüzünde harıl harıl çalışıyordu esirler. Bütün dünyaları kamptan ve ormandan ibaret kalmış bu insanların çalışmaktan başka çareleri de yoktu zaten. Üşümemek, tekme ve dipçik yememek hücreye tıkılmamak için tek yol: Çalışmak! Çalışırken yapılan kısa

bir duraklama, bu duygusuz ve acımasız soğuğun insanın iliklerine varana değin işlemesine yetiyor da artıyordu bile. Nefes alıp verdikçe yüzlerinin önünde oluşan koyu duman tabakası hemen kayboluyor ve ardından yeni bir duman yığını boşanıyordu ağızlarından.

Arkadi Osipov altıncı mangadan oldukça memnundu. Siciminoğlu Halil Pehlivan'dan biraz çekiniyordu sadece. Onun heybetli yüzüne ve etkileyici gözlerine bakınca, kendisini küçülmüş hissediyor ve daha bir muhkem yapışıyordu silahına. Bir yandan da takdir ediyordu onu Feramuz Dayı'ya yardımcı olduğundan dolayı. Feramuz Dayı'ya acıyordu çünkü Arkadi Osipov. "Böyle ihtiyarları ne diye bu kampa getirmişler ki?!.." diye düşünüyor ve rahatsızlık duyuyordu.

Arada sırada, hayatını kurtardığı için kendisine içten bir sevgi duyduğu Ali İzzet'e bir tabak kaşa ya da yemek götürmeyi de ihmal etmiyordu...

İçine bazen tuzlanmış havuç, bazen de karalahana veya ısırgan otu doğranan çorbayı veya onun yerine getirilen yemeği yemeye alışmıştı artık Ali İzzet ve arkadaşları. Her birine ortalama bir kaşık çorba veya yemek düşmekteydi nasıl olsa. Osipov'un getirdiği çorba değil de yemekse; içinde genellikle kaynaya kaynaya erimiş ve biraz başında, biraz da kuyruğunda et kalmış balıklar bulunuyordu. Bazen de patates parçaları. Ama ne olursa olsun, hoşlarına gidiyordu.

Orta boylu, esmer, kara yüzlü Arkadi Osipov sağa sola yürüyüp esirlere nezaret ederken, Ali İzzet ve Bekir birbirlerine fıkralar anlatıp gülüşüyorlardı. "Bu dondurucu soğukta böylesine çalışırlarken nasıl gülebiliyorlar?" diye şaşırıyordu Osipov. Süleyman'la Molla Şükrü, Siciminoğlu'yla Feramuz Dayı, Settaroğlu Ali Efendi'yle Yemen Onbaşı, Abdullah'la kardeşi Abdüsselam da birlikte çalışıyorlardı.

Üçüncü barakada yatıp kalkan beşinci manganın elemanları başka bir çalışma alanına götürüldüklerinden, altıncı manga elemanlarının akşam hariç onlardan pek haberleri olmuyordu. Her akşam Molla Şükrü'nün İslâm tarihi ve İslâm akaidi hakkındaki kısa konuşmalarını beşinci manga elemanları da dinliyorlardı.

Arkadi Osipov birdenbire, uzaktaki bir ağacın arkasına gizlenmiş, eli baltalı bir adam fark etti. Ali İzzet ve Bekir'e çok yakındı adam ve Osipov dikkatle bakınca, başlığında C212 numarası bulunan esir kıyafeti içindeki bu adamın Bekir ve Ali İzzet'i sinsice kolladığını gördü. "Bunun bir sebebi olmalı!" diye düşündü. "Bakalım ne yapacak?" diye geçirdi içinden.

Bekir ve Ali İzzet el hızarlarını adama yakın bir yere bırakmış, kestikleri ağacı baltalarla buduyorlardı.

C212 numaralı adam, arkasına gizlendiği ağacın yaklaşık bir metre kadar yakınındaki hızara sürünerek uzandı, yavaşça çekti ağacın dibine hızarı. Sımsıkı kavradı baltasını ve beklemeye başladı...

Olacakları az çok kestirmişti Osipov. "Birisi hızarı almak için eğilince, elindeki baltayla işini bitirecek!.. Bu adam kim?.. Kimden ne istiyor? Düşman olduğu birisi var galiba. Vay kalleş!.." O böyle düşünürken, Bekir ve Ali İzzet ağacı budamayı bitirmişlerdi. Bekir hızarı getirmesini isteyince, hızara doğru ilerledi Ali İzzet. Yerinin değiştiğini görünce durdu. Başını salladı ve ağacın yanına giderek almak için eğildi.

Pür dikkatti Osipov. Heyecanlanmış ve silahının emniyetini açmıştı. Gözü hep C212 numaralı adamdaydı. Ali İzzet hızarı almak için eğilir eğilmez, gayriihtiyari bir şekilde, yanda saklanan adamın başındaki C212 numaralı başlığa nişan aldı. Göz açıp kapayana değin oldu her şey ve C212 baltayı kaldırdı. Tam onu görmeyen Ali İzzet'in başına indirecekti ki tetiğe bastı Osipov. C212 korkunç bir çığlık atarak ağaçların arasına yuvarlandı.

Bu beklenmedik durumundan çok korkan Ali İzzet kendini hemen yere attı. Çığlığın geldiği tarafa dönen bütün esirler şaşkınlıktan öylece kalakalmışlardı. Ağaçların arasına yuvarlanmış adamın kana bulanmış yüzüne doğrularak bakan Ali İzzet'in üşümüş dudaklarından buz gibi iki kelime döküldü:

"Çil Reşit!.."

Akşam kampa döndüklerinde diğer mangalardan birine ait esiri vurduğunu kamp komutanı Yüzbaşı Mihail Kuzmiç'e bildiren Arkadi Osipov, "Kaçıyordu. Durması için birkaç kez bağırdım; fakat durmadı. Vurmak zorunda kaldım!"

"Senin mangandan mıydı?" diye sordu Kuzmiç.

"Hayır komutanım. Yirminci mangadanmış. Numarası C212!"

"Nasıl oldu!"

"Altıncı mangaya nezaret ederken, onu benim manganın çalışma alanına yakın bir yerde kaçarken gördüm!"

"Durması için bağırdın, durmadı ve kurşunladın öyle mi?"

"Evet komutanım!"

"İyi! Fakat bağırmana gerek yok. Bundan sonra kaçan olursa, hemen vuracaksın, anlaşıldı mı?"

"Evet komutanım!"

Arkadi Osipov selam verip çıktı. Sergey Guskov'u da yanına alarak ve üçüncü barakaya giderek Ali İzzet'i buldu. Söylediklerini tercüme etmesini istedi. Guskov'dan. Guskov tercüme etti:

"Hayatımı kurtarmıştın. Ben de senin hayatını kurtardım, ödeştik," diyor.

Ali İzzet başını salladı. Gözleri ışıl ışıl parlarken, "Sağ olsun. Ödeştik!" dedi.

Guskov Osipov'a aktardı bunları. Osipov Guskov'a bir şeyler daha söyledi ve yine tercüme etti Guskov:

"Sana baltayla vurmak isteyen o adam kimdi?" diye soruyor.

"Düşmanımdı! Babamı ve ağabeyimi öldürmüştü!"

Guskov bunları da Osipov'a iletti. Osipov kötü ve katil bir adamı öldürdüğünü anlayarak daha bir rahatladı. İçi huzurla doldu. "Ben Ali İzzet'e yine çorba, yemek getiririm," dedi ve güldü. Birkaç şey daha konuşup üçüncü barakadan ayrıldılar...

Yüreği hüzünle doluydu Ali İzzet'in. Çil Reşit'in öldürülmesi hiç de hoşuna gitmemişti. Etrafını çevirenlere askerlerle konuştuklarını kısaca anlattı ve yatağına gitti. Uzandı; babası, ağabeyi geldi gözlerinin önüne. Çil Reşit'in attığı çığlık defalarca yankılandı içinde. Gözlerinde damlalar peydahlandı. Yanına gelerek yatağına ilişen Bekir'in sesiyle ancak kurtulabildi dalgınlığından:

"Ali İzzet! Uyuyor musun?"

"Hayır!"

"Ne düşünüyorsun?"

"Keşke Çil Reşit de aramızdaki kan davasından vazgeçmiş olsaydı! Olsaydı da bu yerde bir Rus'un kurşunuyla can vermese idi. Ağırıma gitti. Çok hem de!"

"Keşke!.. Fakat onun da bir Molla Şükrü'sü var mıydı acaba?"

Bu soru üzerine ikisi birden Molla Şükrü'nün yatağına baktılar. Boştu. Bakışlarını biraz sağa çevirince, yere serdiği battaniyenin üzeninde namaz kıldığını gördüler.

Bir süre konuştuktan sonra ayrıldılar. Yatağına dönen Bekir, aşırı yorgunluğundan dolayı hemen uyudu.

Ali İzzet de uyumuştu...

O günden sonra damakları zaman zaman çorba veya yemek tatmaya devam etti. Sonra Kuzmiç'in Osipov'a yasak koyması üzerine kesildi bu ve uzun zaman bir kaşık çorbaya hasret kaldılar...

Ali İzzet hadisesinden dolayı esirlere merhametle davranmaya başlayan Arkadi Osipov bir gün Bekir'e tercüman vasıtasıyla baba-

sından söz etti. Öldüğünde cesedini neden trende tutmak istediğini sordu. Bekir ona cesedi trende tutmayacağını söyleyince, "O zaman neden elini uzattın ve ben bileğine vurmak zorunda kaldım?" dedi. Bekir bu sefer babasının cesedini trenden dua ile bırakacağını, çünkü kendilerinin cenazeleri dua ile defnettiklerini anlattı. Meraklanıp, "Hangi duayı edecektin?" diye soran Osipov ve Guskov'a gözyaşlarıyla babası için, "Allah'ım, babamı koru. Buralarda cesedini kurdu kuşa yem etme. Üzerini taşla toprakla ört ve onu muhafaza et!" duasını edeceğini ama buna fırsat kalmadığını anlattı. İkisi de duygulandılar. Sonra bir anda Arkadi Osipov'un gözyaşlarına boğulmasıyla şaşırdı ikisi de. Guskov ne olduğunu sorunca, kendisinin de babasını yeni kaybettiğini ve şimdi Bekir'i daha iyi anlamaya başladığını söyledi. "Bileğine vurduğum için kendisine bir şey yapmak istiyorum. Benden ne istediğini söylesin," dedi. Guskov bunu Bekir'e anlatınca, kısa bir süre düşündü Bekir. Başını kaldırdı gözlerinin içine baktı ikisinin de. "Söyleyin, bana Rusça öğretsin," dedi Guskov'a. Guskov bunu Osipov'a anlatınca ikisi de şaşkın şaşkın bakakaldılar. Tamam anlamında başını salladı Osipov. "Ona söyle, kendisine Rusça öğreteceğim," dedi. Guskov'a bundan kimseye söz etmemesini de sıkı sıkıya tembihledi ve oradan ayrıldılar.

Sonraki günlerde ve kamp hayatı bitene kadar Osipov bulduğu her fırsatta Bekir'e Rusça öğretmeye başladı. İşaret diliyle şekiller çizerek ve kelimeleri tekrar ederek anlatıyordu. Bekir'in hafızasına hayran olmaktan ve şaşırmaktan da kendisini alamıyordu. Çünkü hiçbir şeyi ikinci kez tekrar ettirmiyordu Bekir.

İki yarım daire şeklinde dizilen insanların yürekleri heyecanla sarsılırken, dairelerin uçları arasında robot gibi dikilmiş duran silahlı Rus askerleri esirlerle Rusların birbirlerine karışmamalarını sağlıyorlardı.

Dairenin Ruslara ait kısmının arka taraflarında hazır bekliyordu at arabaları... Kişneyen, birbirlerini koklayarak huysuzlaşan atların sesleri yankılanıyordu zaman zaman.

Karşıda enfes bir tablo gibi duruyordu manzara. Tek, iki veya az sayıda da olsa üç katlı binalar göze çarpıyor bu güzel tablonun içinde. Bahçelerinde söğüt, kavak, kayın, çam... ağaçları. Dallarında kargalar, sığırcıklar, serçeler... Ötüşleri onlara kadar ulaşıyor...

Hazar kıyısındaki bu büyük kampın önünde uzayan geniş ve yemyeşil çayırların orta yerinde toplanan kalabalık, dışarıdan gelenlerle gittikçe artıyordu...

Bir şeyler olacaktı!..

Belliydi!

Toprağın damarı çatlayacak gibiydi.

Ve coşkulu bir kalabalık inletip duruyordu araziyi...

Vasili Samorukovyan!..

O yıllarda bu isim, namı Ermenistan'dan başlayarak bütün Rusya'ya yayılan ve "Dev Adam" lakabıyla da anılan, boyu 2.20 m., ağırlığı 160 kg üzerinde olan birisine aitti. Gerçekten de dev yapılı olan bu adam birden, batıdaki yarım dairenin içinden ayrıldı ve

ortadaki boşluğa doğru yürüdü. Ağır ağır atmaktaydı adımlarını. Bütün gözler üzerindeydi. Bağıranlar vardı:

"Samorukovyan!.."

"Samorukovyan!.."

Doğudaki yarım dairenin içinden bir ses yükseldi:

"Siciminoğlu!.."

Tek başına çıktığı için kolay tanınan bu ses Süleyman'a aitti. Sayıları bini aşan ve güreş alanına yakın üç kamptan getirilen diğer esirlerin tümü sessizce ve Vasili Samorukovyan'a şaşkınlıkla bakarak bekliyorlardı.

Meydanın ortasında büyük bir minder ve minderin etrafında gezen Dev Adam!..

Heyecan med ve cezir halinde insanların yüreklerindeydi.

Kuşluk... Hava açık. Gökyüzü masmavi. Esir çalışma kamplarının bulunduğu ormanlı tepeler efsunlu bir görünüşe sahipti. Uzaktan görünen dereler uzuyor, uzuyor ve tepelerin arasında kaybolup gidiyorlardı.

Sığırcık kuşları, serçeler... Çayırlık alanın boş kısmında yayılan atlar, inekler, boğalar ve onları güden birkaç Rus genci...

Ötüşler, kişnemeler, böğürmeler ve gençlerin bağrışmaları birbirine karışıyordu. Sonunda gençleri de cezbediyordu kalabalık. Hayvanları başıboş bırakarak kalabalığa karışıyorlardı.

Ruslar tuhaf bakışlarla süzüyorlardı, kendileri için birer sırdan ibaret olan esirleri.

Vasili Samorukovyan büyük bölümü simsiyah kıllarla kaplı vücudunu sağa sola yaylandırarak, esirlerin oluşturduğu yarım dairenin önünden boydan boya geçiyordu. İstihzai bir şekilde gülümsüyor, kısmen kelleşmiş başını, uzun ve ağzına dolan kalın bıyıklarını okşuyordu. Değirmen taşını andırıyordu göbeği. Gözleri çukurda ve iri mi iri. Burnunun kanatlan geniş; yanakları sarkık. Başının ön kısmı kel.

Omuzları heybetli; boynunun kalınlığındaydı pazıları. Kısa, geniş bir pantolon giyinmişti. Bacaklarının kalınlığı ve heybeti ürkütücüydü, Ayaklarını bastığı yerde otlar sağa sola yatıyordu. Ardında ta uzaktan fark edilebilen izler bırakarak yürüyüp duruyordu.

Siciminoğlu Halil Pehlivan hâlâ meydanda yoktu...

Ruslar sabırsızlanmaya başlamışlardı...

Güneş yükseliyordu... Esirler endişeli ve suskundu.

Mayıs ayına gelene değin acıları kat kat arttı esirlerin. Sıcaklar iyice belirginleştikten sonra ağrıları biraz azaldığı için daha rahattılar, çünkü artık soğukla olan savaşları eylül ayına değin bitmişti. Bu yerlerde soğuklar eylül ayında yeniden başlar ve yavaş yavaş doruğa ulaşırdı. Bir mart sabahı uyandıklarında Feramuz Dayı'yı yatağında ölmüş bulmuşlardı. Ellerini göğsünde birleştirmiş, gözlerini yummuş ve ruhunu yaratıcısına teslim etmişti. Yere yuvarlanmıştı B60 numaralı deri başlığı. Kenarında kan izleri vardı.

Mihail Kuzmiç'in izin vermesi üzerine, kamp yakınlarında bir yere elbisesiyle defnetmişlerdi Feramuz Dayı'yı. Cenaze namazına altıncı manganın elemanlarından başka kimse katılamamıştı. Molla Şükrü kıldırmıştı namazı.

Yüzbaşı Mihail Kuzmiç, kamp doktoru Yevgeni Petroviç Kapenaumov, tercüman Sergey Guskov, manga nöbetçisi Arkadi Osipov ve kamp berberi Feodor Yakovleviç, esirlerin Feramuz Dayı'yı defnedişlerini birkaç metre ötelerinde durarak merakla izlemişlerdi...

Hepsini üzmüştü Feramuz Dayı'nın ölümü. Fakat kısa süre sonra unutuldu bu. Çünkü herkes kendi acısıyla pençeleşiyordu. Hiçbirisinin başkasını düşünmeye zamanı olmuyordu. Yarım ekmekle, korkunç soğukla ve diş dişe bir çalışmayla geçmişti günler. Bitleri azdıkça azmış, iç çamaşırları paramparça olmuştu. İki ayda bir yaptıkları sözde banyo, çamaşırlarındaki, başlarındaki bitleri temizlemelerine bile yetmiyordu. Allah'tan, saçlarının fazla uzamasına izin verilmiyordu da aşırı kaşınmaktan kurtuluyorlardı. Banyo yaptıkları gün, berber Feodor Yakovleviç barakaya gelerek hepsinin başını sırayla

kazıyordu. Bitleri gördükçe binbir renge giriyordu adamın yüzü. Ama mecburdu Feodor Yakovleviç. Cinayete teşebbüsten hüküm giymiş bir suçluydu çünkü. Bu nedenle askerler ona "zek"[14] diye hitap ediyorlardı. Yıllarca önce çalıştığı berber dükkânında bir müşterisinin boğazını, aralarındaki tartışma kavgaya dönüşünce usturayla kesmek istemiş, fakat bunu tam anlamıyla başaramamıştı. Adam günlerce hastanede yattıktan sonra ölümden kurtulmuş, kendisi de mahkeme tarafından on üç yıl hapse çarptırılmıştı. Eski bir tanıdığı olan Mihail Kuzmiç, kampa berber lazım olunca, gerekli işlemleri yaparak onu hapishaneden çıkarmış ve buraya getirmişti. Her ne kadar, üç günde bir yirmi esirin kirli, bitli ve hiç de iyi kokmayan başlarını kazıyor, iğreniyor, tüyleri diken diken oluyor, renkten renge giriyor, morali aşırı derecede bozuluyorduysa da bu durum hapishanede olmaktan iyiydi. Hiç değilse, hürdü! Açlık çekmiyordu. Rahatça uyuyabiliyordu.

Nisan ayının ortalarında merkezden gelen iç çamaşırları dağıtılınca biraz rahatlamışlardı esirler. Kopuk kopuk, sararmış ve bitli eski iç çamaşırlarından kurtulmuşlardı. Tabii ki, bitler açısından kısa bir rahatlamaydı bu. Birkaç gün sonra yeni iç çamaşırlarını da istila etmişti bitler.

Her akşam ağlayanlar, isyan içinde delirme noktasına gelenler olmuştu. Sayıklamalarla dolup taşıyordu her gece barakalar. Kimisi karısıyla, kimisi çocuklarıyla, torunlarıyla; kimisi de ana babasıyla konuşuyordu. Rüyasında ağlıyordu kimisi de.

Feramuz Dayı'ya değin yirmi esir ölmüştü. Yirmi birinci oydu ve yalnız onun defnedilmesine izin vermişlerdi. Kim bilir götürüp nereye atıyorlardı diğerlerini.

Feramuz Dayı'nın defnedilmesi hoşuna gitmiş olmalıydı ki ondan sonra ölen üç kişinin de defnedilmesine razı oldu Mihail Kuzmiç. İmam hep Molla Şükrü'ydü.

---

14 Zek: Rusça hükümlü demektir.

Feramuz Dayı'nın defnedildiği günün akşamı cenaze namazını anlatmıştı esirlere Molla Şükrü.

"Bilmek mecburiyetindesiniz," demişti. Öğrenip öğrenmediğini sormuştu Bekir'e.

"Öğrendim Hocam," demişti Bekir.

Soğukların aşırı olduğu günlerde, yaklaşık iki yıldır onu rahatsız eden bağırsak hastalığı iyice artmıştı Molla Şükrü'nün. Bazen karnı da şişiyordu. Ateşler içinde kalıyordu bedeni. Acılar içinde kıvranıyor ama bunu hiç kimseye söylemiyordu. En büyük sıkıntısı da büyük abdeste çıkmaktı. Yırtılacağını sanıyordu bağırsaklarının. Aradan biraz zaman geçince, tekrar eski halini alıyordu. Ölümle ilgili konuşmalar yapıldığında, iki üç kez, "Eğer ben ölürsem ve cenaze namazımı kıldırabilirseniz, imamlığı Bekir yapsın ve benden sonra sözcünüz o olsun," demişti mangadakilere.

"Allah gecinden versin Hocam!" diye sesler yükselmişti.

Yakalandığı hastalık için bazen kendi kendisine, "Ölümüm acaba bu hastalık yüzünden mi olacak? Rabbim ölümümüzü şehitlik hükmünde kıl," diye söyleniyordu Molla Şükrü.

Kış boyunca epeyce Rusça öğrendiler sivil Ruslardan. Bekir ise inanılmaz mesafe kat ediyordu. Her fırsatta Arkadi Osipov ile bir araya geliyor ve ondan öğrendiklerini her gün tekrarlıyordu. Arkadi Osipov yanında getirdiği bir kitaptan ona alfabeyi de öğretmeye başlamıştı. Bekir yavaş yavaş yanlarında ya da uzaklarında Rusların konuştuklarını anlamaya başlamıştı. Bu ona garip bir mutluluk veriyordu.

Geçen her dakika, her saat, her gün ve ay sadece acı kusmuştu esirler için. Ve onlar bu olanları kaderin bir cilvesi olarak görüyor, çoğunlukla sabrediyorlardı.

Sabır tek sermayeleriydi çünkü...

Kalabalığın ön tarafına atılmış koltuklarından birinde oturan Mihail Kuzmiç'in yüreği heyecanla atmaktaydı. Sağ yanında merkez komutanı General Prokofiy Mışlayevski, sol yanında yakındaki ilçenin belediye başkanı Erast Kirilov vardı. Onların yanlarında ise, çeşitli rütbelerde subaylar, yargıç, avukat, polis komiseri ve yörenin ileri gelen zengin ve asilleri sıralanmışlardı. Bir Ermeni pehlivanıyla -ki bu pehlivan, onların nazarında yenilmezlik tahtının sahibi Vasili Samorukovyan'dı- adını Çariçe kampa geldikten sonra sık sık duydukları bir Türk pehlivan arasında yapılacak güreşi keyifle ve merakla bekliyorlardı. Samorukovyan'ın Türk'ün kemiklerini kıracağından emindi hepsi çünkü.

General Prokofiy Mışlayevski Yüzbaşı Kuzmiç'e sordu:

"Türk nedense meydana çıkmıyor. Çariçe'nin huzurunda bizim pehlivanımızı yenmişti daha önce. Nerde kaldı bu adam?"

"Çıkacaktır komutanım. Türkler gururlu insanlardır. Üstelik bu güreşi kendisi istedi. Bu yüzden 'Nasıl da korktu!' dedirtmez kendisine."

"Ne dersin? Samorukovyan'a ne kadar dayanabilir?"

"Türk'ün yerinde olmak istemezdim! Bütün kemikleri ufalanacak çünkü. Samorukovyan şimdiye değin nice güreşçilerin kemiklerini kırmış birisidir! Üstelik o bir Ermeni ve Türklere de büyük hıncı var."

Belediye Başkanı Erast Kirilov söze karıştı:

"Türk'ün nasıl bir güreşçi olduğunu biliyor musunuz ki böyle konuşuyorsunuz?"

General Mışlayevski Yüzbaşı'nın gözlerinin içine baktı, "Haydi cevap ver," der gibiydi.

"Nasıl olursa olsun iki yıldır esir hayatı yaşıyor, Dev Adam'a dayanamaz," dedi Mihail Kuzmiç.

Erast Kirilov yeniden sordu:

"Güreşi Türk kazanırsa, onu gerçekten de serbest bırakacak mısınız?"

Bu sefer de Yüzbaşı General'in yüzüne baktı. "Haydi cevap ver!" der gibiydi. General nefesi kesilircesine öksürdü.

"Eğer, Samorukovyan gibi bir insan azmanını yenerse, onu kendi ellerimle ülkesine yollarım!"

"İyi de Erast Kirilov, bir şeyler yapın da güreş başlasın! Bekleye bekleye gözümüzde kıl bitti."

Yüzbaşı Mihail Kuzmiç hemen harekete geçti ve arkasında dikilip duran Sergey Guskov'a, "Git şu Türk'e söyle; hemen mindere çıksın! Yoksa güreş iptal edilecek ve kendisi yenik sayılacak!" dedi.

Guskov esirlere doğru yürüdü. Yüzbaşının, Siciminoğlu'nun hemen mindere çıkmasını istediğini söyleyip geri döndü.

General Prokofiy Mişlayevski sağ yanında zengin ve asil bir Rus'a Samorukovyan'la ilgili bir olayı anlatıp kahkahalarla gülüyordu.

Hava iyice ısınmış; heyecan artmıştı...

***

Mindere çıkma hazırlıklarını tamamlayan Siciminoğlu Halil Pehlivan, diğer esirler gibi beline kemer yerine taktığı ipi sıkıca bağlayarak ön tarafa geldi. Meydanda gezinen Samorukovyan'ı görünce şaşırdı. Faltaşı gibi açıldı gözleri. Yanında duran ve onu güreşe hazırlayan Molla Şükrü'ye:

"Hocam, bu da ne böyle. Bu azman kâfiri beni öldürmesi için getirmişler!"

Vasili Samorukovyan'ı görünce Molla Şükrü de şaşırmış ve üzülmüştü aslında. Ama bunu belli etmek istemedi:

"Cesaretin kırılmasın pehlivan. Her zorluğun bir kolaylığı vardır. Allah seninledir. Bütün hünerlerini göster!"

Karnında ara ara peydahlanan şişlik bugün yine vardı ve hafif de sancılanıyordu. Elini karnına bastırdı. "Rabbim sen bana şifa, Siciminoğlu'na zafer nasip eyle!" dedi içinden.

Siciminoğlu'nun diğer tarafında duran Bekir hemen ileri atıldı.

"Rabbimiz, 'Elbette her zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır,' diye buyuruyor. Ona sığın! Ona güven! Güreşi sen kazanacaksın."

"İnşallah. Allah yardım etmezse, işim bitik demektir. Ama ben O'ndan ümidimi asla kesmem."

Arkadan Süleyman'ın sesi yükseldi:

"Siciminoğlu!.. Siciminoğlu!.. Arslan pehlivan!.."

Hemen ona doğru dönen Molla Şükrü susmasını işaret etti. Yönünü tekrar Siciminoğlu'na çevirdi ve "Haydi, git artık!" dedi.

Siciminoğlu yüzünü esirlere dönerek konuştu:

"Hakkınızı helal edin!"

Sesler birbirine karıştı:

"Helal olsun!.. Helal olsun bre pehlivan!"

"Yürü bre pehlivan, meydan senindir!"

"Ez o insan devini!"

"Görelim seni! Kemiklerini kırmadan dönme!"

"Allah yardımcın olsun!"

Siciminoğlu Halil Pehlivan'ın gözleri yaşardı. Sesler kesilince konuştu:

"Meydana çıktıktan sonra rakibimi tartacağım. Yüzümü size dönünce gülümsersem, anlayın ki içi bomboş ve ben onu yenebili-

rim. Yok eğer yüzümü döner, kollarımı birbirine bağlar ve boynumu bükersem, bilin ki hiç umut yok! Dua edin. Hakkınızı helal edin!.."

"Helal olsun," diye sesler yükseldi yeniden.

Molla Şükrü eliyle sırtını sıvazladı Siciminoğlu'nun:

"Ümidini yitirme Pehlivan! Ümidin olmazsa, karşındaki kim olursa olsun, kazanamazsın. Fatiha'yı oku ve er meydanına yürü! Kaybetsen bile, üzülme! Çünkü iki güreşenden birisi kaybeder. Ama şunu unutma ki, ölümden sonrasını sadece Müslümanlar kazanacaklardır."

Bu sözler Bekir'in ruhunda defalarca yankılanırken, iyice moral kazandırdı Siciminoğlu Halil Pehlivan'a. İçinden Fatiha Suresi'ni okuyarak meydana çıktı.

Kalabalıktan gelen bütün sesler kesildi.

Ceket, pantolon ve potin giyinmiş, başlarında numaralı deri başlıkları bulunan esirlerin çoğu daha şimdiden Siciminoğlu'na acımaya, onun için üzülmeye, dua etmeye ve içlerinden, "Keşke meydana çıkmasaydı!" demeye başlamışlardı.

İki Siciminoğlu yan yana gelse, bir Samorukovyan ancak eder gibi görünüyorlardı.

Yüzbaşı Mihail Kuzmiç devamlı gülümsüyordu. İçi içine sığmıyordu çünkü. Oradaki insanlar böyle bir manzaraya bir daha şahit olamayacaklardı belki de. Hakem de meydana çıkınca, güreşin başlamaması için sebep kalmadı.

Yüzbaşının emretmesi üzerine esirlerin önüne gelen Sergey Guskov, "Güreşi Türk kazanırsa, serbest bırakılacak ve ülkesine gönderilecek," diye bağırdı. Sonra Rusların oluşturduğu kalabalığa doğru yürüyüp gitti. Aynı sözleri Rusça olarak onlara da söyledi...

Hakem minderin ortasına yürüyerek her iki güreşçiyi de yanına çağırdı. Samorukovyan Siciminoğlu'na üstten bakıyor, pis pis gülümsüyordu. Tokalaşıp birbirlerini tarttılar. Dağ gibiydi adam. Siciminoğlu yerinden oynatamadı onu. O ise, bir çocuğu tartıyormuş gibi, ayaklarını minderden kesti Siciminoğlu'nun. Yüzünü esirlere

döndü Siciminoğlu. Kollarını birbirine bağladı ve boynunu büktü. Onun bu hali yüreklerine kıymık kıymık işledi esirlerin. Kimisi ellerini kaldırıp dua etmeye koyuldu; kimisinin gözleri yaşlarla doldu. Kimisi de yüzünü yana çevirdi ve olacakları görmek istemedi.

Molla Şükrü durgundu. Durgundu Bekir...

Hakem düdüğünü çaldı ve güreş başladı. Hemen sarıldılar birbirlerine. Bir devle bir cücenin güreşiydi sanki. Bir akbabayla bir ağaçkakanın mücadelesi! Ağaçkakanın gagası misali, Siciminoğlu'nun da tek üstün tarafı, ağaç kabuklarını portakal kabuğu gibi soyan güçlü parmaklarıydı. Kısa bir an için birbirine sarılı kaldılar. Siciminoğlu'nun başı Samorukovyan'ın göğüs hizasındaydı. Beline sarılmıştı adamın. Etrafta çıt yoktu. Seyirciler birdenbire, Siciminoğlu'nun ayaklarının yerden kesildiğini gördüler. Uzun ve iri elleriyle Siciminoğlu'nu boynundan çelik bir halat gibi saran Samorukovyan, onu havalandırmış ve bütün gücüyle boynunu kırmak ve onu öldürmek için sıkmaya başlamıştı. Adamın niyeti açıkça belli oluyordu. Güreş için değil öldürmek için çıkmıştı mindere. Yüz hatları gerilmişti. İçinde bulundukları iki siyahımsı çukurdan dışarı fırlamıştı iri gözleri. Burnunun kanatları balon gibi şişmişti. "Çariçe'nin gözdesi. Çariçe öbür tarafa gitti. Seni koruyacak kimse yok! Anandan doğduğuna, Türk olduğuna pişman edeceğim! Seni öldüreceğim," diyordu bir yandan da kendi dilince.

Siciminoğlu, boynu kırılmasın diye direniyordu. Bunlar birer insan eli değil, korkunç bir mengeneydi sanki. "Rabbim sen bana yardım et!" diye geçirdi içinden. Fakat dayanılacak gibi değildi. Nefesi kesilmeye başlamıştı. Yavaş yavaş kolları gevşedi ve Samorukovyan'ın belini bırakmak mecburiyetinde kaldı. Kolları da mengeneye girdi. Tamamen kapandaydı artık. Boynunu öyle bir sıkıyordu ki insan azmanı, nefesi kesilmeye başladı yavaş yavaş. Öylesine zorlandı ki bir süre burnundan kan fışkırdı. Boynu yerinden ayrılacak gibiydi. Kemikleri gıcırdıyordu. İçinden bir şeylerin koptuğunu hissetti. Kalbi gittikçe küçülüyordu sanki. Bütün iç organları birbirine yapışacak,

canı burnundan çıkacaktı sanki. Yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Samorukovyan'ın göğsüne akmıştı kanı. Ayakları boş yere çırpınıp duruyordu. Kurtulması imkânsızdı. Kelime-i şehadet getirmeye başladı. Çünkü son anlarıydı muhtemelen. Mengene gittikçe daralıyordu. Azrail'in yaklaştığını hissediyordu. Böyle bir insan azmanını karşısına çıkaracaklarını nerden bilebilirdi! Son bir umutla ve çırpınarak belden yukarısında çalıştırabildiği tek uzvu olan rını Samorukovyan'ın kasıklarına daldırdı. Deriyi dıştan içe doğru bastırarak, bir şeyler tutabilmek için uğraşmaya başladı. Tam o anda burnundan kan fışkırdı yeniden.

Güreşi seyredenlerin heyecanı doruğa yükseldi. Rusların tarafından hakeme,

"Perekonçi igru! Hivatit! Umröt çeloveka,"16 diye bağıranlar bile oldu.

Esirlerin çoğu dişlerini gıcırdatıyor, ağlamamak için kendilerini zor tutuyorlardı. Adam güreşmiyordu. Öldürüyordu. Ha bire sıkıyordu boynunu Siciminoğlu'nun ve artık boğazından hırıltılar çıkmaya başlamıştı.

Bekir dikkatle bakınca, Molla Şükrü'nün sessizce ağladığını gördü. Aslında kendisi de ağlıyordu ama farkında değildi. "Siciminoğlu Halil Pehlivan için çok hazin bir son!" diye düşünüyorlardı ikisi de. Ve hiçbir şey yapamamanın ezikliğini hissediyorlardı yüreklerinde.

Canının burnuna geldiğini ve çıkmak üzere olduğunu anlayan Siciminoğlu son bir çabayla ve can havliyle, demir gibi parmaklarını Samorukovyan'ın kasıklarından sokarak karnına gömdü. Bütün gücünü vererek bağırsaklarını ufaladı ve kopardı. Burnundan fışkıran kan ta ayaklarına değin süzülmüştü.

General, Yüzbaşı, Belediye Başkanı ve onların etrafındakilerin heyecan ve meraktan nefesleri kesilecek gibiydi. General bu durumdan pek memnun görünmüyordu. Sinirliydi ve burnundan soluyordu. Güreş izleyeceklerini sanmıştı ama karşısında bir cinayet işleniyor-

du. Güreşi durdurmak için yüzbaşıya emir verecekti ki minderde ummadığı bir şeylerin olduğunu gördü ve vazgeçti.

"İşte bir Ermeni, bir Türk'ü kollarına almış, eziyor!.." deyip kahkaha atıyordu kalabalıktaki birkaç Ermeni.

Yüzlerindeki tepki korkunçtu esirlerin.

Meydanı çevreleyenlerin tümü, Türk pehlivanın artık can çekiştiğini ve bu müthiş boğma hamlesi karşısında hayatını kaybedeceğini düşünüyorlardı. Ve tam da her şeyin bittiğinin sanıldığı bir anda korkunç bir şekilde bağıran, Siciminoğlu'nu boş bir torba gibi minderin üzerine bırakan Samorukovyan, karnını tutarak sendelemeye başladı. Böğürüyordu sanki.

Hakem şaşkınlığından ne yapacağını bilemiyor, durmadan düdük çalıyordu. Siciminoğlu zorlukla doğruldu düştüğü yerden. Ayağa kalkıp esirlere doğru yürüdü. Sarhoş gibiydi. Sağa sola yalpalıyordu. Düşecek gibi oluyor yeniden doğruluyordu,

Vasili Samorukovyan birkaç kez daha sendeledikten sonra dizlerinin üstüne mindere çöktü, sonra sır üstü mindere düştü ve kıvranmaya başladı. Elleri ve karnını tuttuğu yer al kanlar içindeydi. Kan süzülüyordu kasıklarından pantolonuna aşağı.

Hiç kimse ne olup bittiğini doğru dürüst bilmiyordu. Samorukovyan'ın mindere yığılıp kıvranmaya başlamasıyla meydan birbirine karıştı.

Esirlerin yanına zor bela ulaşan Siciminoğlu çok perişan bir durumdaydı, Molla Şükrü hemen koluna girdi onun.

Yüzbaşı Mihail Kuzmiç öfkeyle dolup taşarak mindere koşmuştu. Ardından başkaları da oraya gidince, Samorukovyan'ın etrafı insanlarla çevrildi. Bağrışmalar ayyuka yükseliyordu.

"Ne oldu?" diye sordu Molla Şükrü Siciminoğlu'na. "Ne yaptın da adam öyle acı acı bağırıp düştü?"

Nefes nefese cevap verdi Siciminoğlu:

"Boğazımı sıkmış öldürüyordu beni! Başka çarem kalmadı. Parmaklarımı karnına sokup bağırsaklarını kopardım!"

Gözleri büyüdü Molla Şükrü'nün.

"Nee? Parmaklarını karnına mı soktun?"

Başını salladı Siciminoğlu. "Çam kabuğu yırtar gibi yırttım bağırsaklarını! Kâfir, beni öldürmek için mindere çıkmış!"

Olduğu yere çöktü. Kolunun tersiyle burnundan hâlâ sızmakta olan kanı sildi. Esirlerin, etrafını çevirip kendisiyle konuşmalarına fırsat kalmadan, iki Rus askeri süngüleri takılı bir şekilde tuttukları silahlarla yanlarına gelerek Siciminoğlu Halil Pehlivan'ı önlerine katıp götürdüler.

Yüzbaşı Mihail Kuzmiç Samorukovyan'ın karnının deşildiğini öğrenince, küplere bindi. Küplere binmesinin asıl sebebi bütün planlarının suya düşmesiydi, yoksa Samorukovyan'ın karnının deşilmesi değil. Bağırıp duruyordu askerlere.

Samorukovyan'ı, arka taraftan getirilen bir arabaya bindirerek aceleyle hastaneye sevk ettiler.

Siciminoğlu da bir başka arabayla götürüldü hastaneye.

Güreşin bu şekilde sona ermesi General Muşlayevski'yi çılgına çevirmişti.

"Rezalet! Bu bir güreş değil, bir savaştı Yüzbaşı! Bunun hesabını vermeni istiyorum! Ermeni bizi utandırdı. Adamı boğmaya çalıştı! Rezalet! Öğlenden sonra odamda ol!"

"Emredersiniz komutanım," dedi Yüzbaşı.

"General arabasına atlayıp ayrıldı oradan. Belediye Başkanı Erast Kiriloy'u da yanına almıştı."

"Gördünüz mü kemikleri ufalanacak dediğiniz Türk'ü? Adamın hançer gibi parmakları varmış," dedi General'e. General hiç sesini çıkarmadı. Atların hizasına bakıyordu. Gözleri donmuştu sanki.

Yarım saat içinde boşaldı meydan. Halk ve ileri gelenler olayı değişik şekillerde yorumlayarak evlerine dönerlerken, esirler kamplara doğru yola çıkarıldılar.

Durum kötüydü. Samorukovyan'ın akıbetini bir türlü hazmedemeyen bazı Rus askerleri dipçiklerini ve tekmelerini kullanarak öfkeli öfkeli bağırıyorlardı.

Esirler suskundu. Sevinecekler mi, üzülecekler mi, kestiremiyorlardı.

Bu olaydan birkaç gün sonra Molla Şükrü, Sergey Guskov'dan Samorukovyan'ın öldüğünü öğrendi. Siciminoğlu'nu sordu. "Çariçe'den torpilliydi; Generalden de. Ona kimse dokunamaz," dedi Guskov. Ardından manalı manalı gülümsedi. Dudak büktü ve ayrıldı Molla Şükrü'nün yanından.

Sivaslı Settaroğlu Ali, Siciminoğlu'nun akıbetine çok üzülüyordu. "Sivas'ın yüz akıydı!" diyordu içinden.

O günden sonra Siciminoğlu Halil Pehlivan'ı bir daha da gören olmadı... Sonra bir gün Guskov'dan, eski bir Çariçe hayranı olan General'in isteği üzerine, kendisini öldürmeye çalışan rakibini nefsi müdafaa yaparak yendiği için "yenerse serbest kalacak" sözü gereği serbest bırakılarak memleketine gönderildiğini öğrendiler. Yaşadıkları sevinç görülmeye değerdi. Bu hadise konuşuldukça Süleyman ara ara "Pehlivan olmak varmış bu dünyada. Vay be! Adam Rus'u yendi, Ermeni'yi öldürdü, geçip gitti! Helal olsun Siciminoğlu. Geri dönersem bir gün, Sivas'a gidip onu bulacak ve elini öpeceğim," deyip duruyordu.

***

Çalışma kampında yeni kış çok çetin başladı...

Tek sermayeleri olan sabırları da tükenmeye yüz tutmuştu esirlerin.

Mevsim duygusuz; kamp acımasızdı...

Samorukovyan olayından sonra General'in Mihail Kuzmiç'i odasına çağırmasının ardından kampa yeni bir kumandan gelmişti: Makar Glotkin!.. Mihail Kuzmiç'ten hem daha cüsseli hem de daha sert tabiatlıydı Yüzbaşı Glotkin. Bu duruma en çok üzülen birisi; vardıysa, o da berber Feodor Yakovleviç'ti. Sergey Guskov ve Yevgeni Petroviç Kapernaumov için kampı kimin yöneteceği o denli önemli değildi. Makar Glotkin'i de hemen kafaya almışlardı zaten. Birlikte sigara içiyor, yemek yiyor, oyun oynuyorlardı... Glotkin'in gelişiyle esirler için hiçbir şey değişmemişti kampta.

Taygaya, soğuğa, açlığa karşı yine bütün güçleriyle savaşıyorlardı. Yine günde yarım ekmek, yine iki aydan daha fazla bir süre içinde ve ılık suyla banyo, yine kazınan başlar, çoğalan ve kan emen pireler, bitler, parçalanan çamaşırlar, eldivenler, çoraplar... Yine yırtılan eldivenlerin yerine sarılan kanlı bez parçaları. Bazıları da bez parçalarını ayaklarına sarıyorlardı, çoraplarının yırtıklarını kapasın diye. Arada bir isyan edenler oluyor, bağırıp çağırıyor ve ardından da hücreyi boyluyorlardı. İki esir hücrede unutuldukları için donarak ölmüşlerdi. Bunu kampta herkes duymuştu ama yine de isyan edenler oluyordu.

Şimdi akşamları daha da geç dönüyorlardı kampa. Çünkü on mikâp ağacı kesip hazırlamak geçen kıştakinden çok daha zordu şimdi. İstasyondan gelen kızaklar da sık sık gecikiyorlardı.

Taygaya ağaç kesmeye gelen sivil Rusların sayısında azalma vardı fakat gelmeye devam edenler de oluyordu. İçlerinde en cana yakını Aleksey İvanoviç diye birisiydi. Artık anlaşabiliyorlardı esirlerle. Çünkü çat pat da olsa Rusça öğrenmişti bazıları. Bu yönden kampın en iyisi Bekir ve Molla Şükrü'ydü. Özellikle Bekir neredeyse akıcı Rusça konuşmaya başlamıştı. Arkadi Osipov'dan her fırsatta bir şeyler öğreniyor, onları defalarca tekrar ediyor ve artık unutmuyordu. İkisi de dar sınırlar içinde rahat rahat konuşabiliyorlardı Guskov ve diğerleriyle. Sivil Ruslar bazen para, bazen de yiyecek veriyorlardı esirlere.

Altıncı manganın ağaç kestiği yer başka bir tepeydi şimdi. Geçen kış çalıştıkları tepe ise çırılçıplaktı. Orayı yeni çalışma sahalarından görebiliyorlardı.

Ali İzzet tepeye her bakışta Çil Reşit'i; Arkadi Osipov ise iki azgın kurdu hatırlıyordu.

Bu kış soğukların daha başlangıcında, büyük abdeste çıkma bahanesiyle ağaçların arasına dalıp biraz dinleneyim derken donanlar olmuştu.

Manzara daha da moral bozucuydu şimdi.

Yine her gün bir esir kampta kalmakta, barakaları temizleyip sobalara odun atmaktaydı. Tuvaletleri temizleyip kovaların suyunu doldurmaktaydı. Nöbetçilerin bakışları altında, idare binasının önündeki çeşmeden su almak tuhaf bir duyguyla sarıyordu içlerini.

Kampta bir esir için en önemli lüks, yüzüne, ellerine, ya da yanaklarına sarabileceği bez parçaları bulmaktı. Bunun için birçoğu, kaputlarının astarlarını sökmüşlerdi. Artık sökecek astarı olmayıp da bezsiz kalanlar ise gecenin karanlığında ve uykuların, sayıklamaların en tatlı anında kalkıp başkalarının kaputlarındaki astarları almaya çalışırlardı. Geceleyin sık sık sökülen astar sesleri duymak mümkündü barakalarda. Bazen yakalananlar oluyor ve sert tartışmalar, kavgalar çıkıyordu. Çünkü hiçbir esir, ağaç keserken, yırtık deri eldivenlerinin içinden dışarı fırlayan parmaklarının uyuşarak donmasını, ayaklarının valenkiler içinde büzülüp kalmasını, yüzünün derisinin çatlayacak derecesinde gerilmesini, gözlerinden kıvılcımlar fışkırmasını, kısacası: soğuğun çift taraflı kesen ağır kılıcının boynuna inmesini istemiyordu. Sobalar içerde borularına değin kızarsalar bile, dışarda tayga kanunları hâkimdi çünkü. Camların üstünde ve duvarların tavanla birleştiği yerlerde kabartma resimler gibi duran buzlar bu kanunların öncülüğünü yapıyordu.

Öyle bir an geliyordu ki, esirlerin dayanacak güçleri kalmıyordu bu korkunç duruma.

Bir akşam SettaroğluAli, Yemen Onbaşı, Süleyman, Bekir, Köprüköylü Abdullah ve kardeşi Abdüsselam, Ali İzzet ve beşinci mangadan birkaç kişi Molla Şükrü'nün yatağının etrafında toplandılar.

"Hocam," dedi Settaroğlu, "Artık dayanacak gücümüz kalmadı! Tercümanla birlikte gidip kumandanla konuşsan! Olur ya: Belki merhamete gelir. Zulüm doruğa ulaştı!.."

Molla Şükrü cevap vermedi. Bakışları yerde, kısa bir an düşündü. Başını kaldırdı sonra ve ağır ağır konuştu. Mecali kesilmiş gibiydi.

"Yarından tezi yok; tuz bulun! Sivil Ruslardan isterseniz, getirirler. Onların verdikleri paraları bir araya getirin ve para karşılığı alın!" dedi hüzünlü bir sesle."

"Tuzu ne yapacağız?" diye sordu Süleyman.

"O zaman görürsün!" dedi Molla Şükrü. Yine hüzünlü ve mecalsizdi sesi. Bakışlarını yere indirdi. Diğerleri kalkıp dağıldılar. Molla Şükrü'nün tuzu ne yapacağını düşünüyorlardı. Demek ki bir bildiği vardı Molla'nın.

Barakalarda çıt yoktu. Artık arada bir de olsa eskisi gibi gülemiyordu hiçbirisi.

Öyle ya, mevsim duygusuz; kamp acımasızdı!..

***

Kasım ayının ikinci perşembe akşamı Bekir, teyemmüm abdestiyle yatsı namazını kıldıktan sonra yatağına bağdaş kurarak oturdu ve içinden besmele çekerek Yasin Suresi'ni okumaya başladı. Barakanın duvarında bir noktaya saplanıp kalmıştı bakışları. Bu bir noktadan doğan bir görüntü büyüyor, büyüyor ve karşısına dikiliyordu. Gülsüm Ana'nın görüntüsüydü bu. Şefkatli bakışlarla süzüyordu Bekir'i ve gelip biricik oğlunun yanına oturuyordu. Bembeyaz yazmasının ucuyla, Kur'an okudukça gözlerinde biriken yaşları siliyordu Bekir'in. Bekir okuyor, hep okuyordu. Yasin Suresi bittikten sonra, başını anasının dizleri üzerine koyuyor ve uyuya kalıyordu. "Ah anam!"

diyordu içinden uykuya dalarken. "Ah anam! Gülsüm anam, canım anam, hanım anam, benim anam!"

Bu akşam gene karnı şişen ve sancılanan Molla Şükrü uzaktan baktı Bekir'e. Yastığına başını koyup üstü açık bir şekilde uyuduğunu görünce yanına geldi ve üstüne çekti battaniyeyi! "Keşke hepsi senin gibi olsa! Ali Bey'in damgası var sende. Gülsüm Ana'nın mührü," dedi içinden ve geri döndü.

Bekir şimdi çok sevdiği atı Yıldırım'ın üstünde. Sol elinde gem, sağ elinde kamçı. Göklere doğru koşturuyor atını. Mavi derinliklerde Ali Bey'i görüyor ve atının yönünü ona doğru çeviriyor. Dörtnala koşuyor Yıldırım. Bekir dimdik ve sevinçli. Ali Bey'in, "Aşağıya! Aşağıya!" diye işaret ettiğini görünce hızla geriye dönüyor, yeryüzüne uçuyor Yıldırım'la. Yeryüzü karmakarışık. Toz duman. Kapkaranlık. Ama o korkmadan koşturuyor Yıldırım'ı. Babası Ali Bey aşağıya dedikten sonra, durması söz konusu olamazdı. Habire koşturuyordu atını. Uyanana dek devam etti bu.

Titrek titrek yanan sobanın alevlerinden yayılan ışıklar, barakanın duvarlarına yansıyordu. Gölgeler oynaşıyordu duvarlarda. Dışarıdan kurt ulumaları geliyordu.

Zifiri bir karanlık vardı dışarda...

***

Normal anında bile gülüyormuş gibi duran, değirmi çehreli, siyah gözlü, şakak kemikleri belirgin, orta boylu Settaroğlu Ali sivil bir Rus'tan para karşılığı isteyip getirttiği yaklaşık iki kilogram tuzu Molla Şükrü'ye götürdü. Elindeki baltayı bir kenara bırakan Molla Şükrü, Settaroğlu'nun elindeki dolu bez torbaya baktı ve tebessüm etti.

"İçinde ne var?" diye sordu.

"Tuz," dedi Settaroğlu.

"İyi, epeyce işimize yarar. Barakaya getirmeyi unutma!"

"Nasıl getireceğim?"

"Kaputunun altına saklarsın!"

Settaroğlu başını sallayarak yerine döndü. Herkes çalışmaya devam etmekte, hızarlarla, baltalarla; soğukla pençeleşerek akşamın bir an önce olmasını beklemekteydi.

Ve akşam!.. İlçeden gelen kızaklar, esirlerin yükledikleri ağaçları alıp gittikten sonra kampa dönüldü. Yorgun ve aç, sessiz ve iniltili dönüldü kampa.

Baraka sıcak mı sıcaktı. Bugünkü nöbetçi esir görevini iyi yapmıştı anlaşılan.

Yataklarına uzandılar. Şimdi gözlerinin önünde sadece, biraz sonra askerlerin kendilerine verecekleri çeyrek tayın ve bir bardak su vardı.

Yatsı namazından sonra Molla Şükrü, tuzu yanına alarak barakadaki herkesi etrafına topladı.

"Kardeşlerim artık dayanacak gücümüzün kalmadığını biliyorum. Çeyrek ekmek yiyerek sabahtan akşama değin çalışmak mecburiyetinde olduğumuzu da biliyorum. Lakin dayanmak lazım. Gerekirse hile bile yapacağız. Ama pes etmeyeceğiz!"

Elindeki tuz dolu torbayı havaya kaldırdı:

"Barakada on sekiz kişiyiz. Gece yarısından sonra altışar, altışar birer yemek kaşığı tuz yutacağız. Sabaha değin bekleyeceğiz ve tercüman barakayı gezmeye geldiğinde, kendisine hasta olduğumuzu ve doktora görünmek istediğimizi bildireceğim. Eğer doktora gidersek, sancılandığınızı söylersiniz. Gerisine karışmayın!"

Hiçbirisi bundan bir şey anlamamıştı. Anlaşılacak gibi de değildi zaten. Barakadakileri üç gruba ayırdı Molla Şükrü.

O gece, kendisinin, Bekir, Süleyman ve Ali İzzet'in içinde bulundukları grubu uyandırdı.

"Önce biz deneyelim!" dedi.

Barakanın alacakaranlığında avuçlarına aldıkları tuzu zar zor yutabiliyorlardı. Alınları kırışıyor, gözleri büyüyor, yüzleri renkten renge giriyordu.

"Yutmasak, olmaz mı?" diye sordu Süleyman,

"Olur. Gün boyu çalışmaya razıysan yutma!.."

Süleyman şapur şupur yuttu avucundaki tuzu. Yüz hatları gerildi. Acı bir gülümseme belirdi çehresinde.

Hepsi tuz yutmayı tamamladıktan sonra, Molla Şükrü'ye çevirdiler bakışlarını. Yeşil gözleri buğuluydu Molla Şükrü'nün. Hüzünlüydü.

"Yataklarınıza girin ve uyuyun!" dedi.

Dediğini yapıp yataklarına girdiler. Fakat bir türlü uyuyamıyorlardı. Çünkü uykularını kaçırmıştı tuz. "Niçin tuz yuttuk? Ne olacak?" diye düşünüp duruyorlardı. Binbir türlü ihtimal geliyordu akıllarına. Ama hepsi sonunda, "Molla Şükrü'nün elbette bir bildiği vardır," diye teselli buluyorlardı.

Sabaha doğru anladılar niçin tuz yuttuklarını. Karınları yavaş yavaş şişiyordu ve sancılanmaya başlamışlardı. Esirlerin uyanması için patlayan kırk silah onlara daha ürkütücü geldi bu sabah. İyice kıvranır bir hal aldılar sonunda. Davul gibi şişti karınları, bakışları tedirgin ve korku doluydu.

"Ölüyor muyum?.."

"Ya karnım yırtılırsa?.."

"Molla Şükrü eliyle öldürecek bizi!..".

Çektikleri acı Molla Şükrü'ye olan güvenlerini zedeliyordu neredeyse. Bazen sitemle bakıyorlardı yüzüne. Durumu anlayan Molla Şükrü, endişelerini yatıştırdı:

"Korkmayın! Hiçbir şey olmaz! Rahatlamak istiyorsanız, acı çekmeye razı olacaksınız."

Molla Şükrü'nün acısı hepsinden fazlaydı. Çünkü onun hastalığı da vardı üstelik.

Manga nöbetçisi Arkadi Osipov kapıda dikilir dikilmez, Molla Şükrü kendisini işaret yoluyla yanına çağırdı. Süngüsü takılı silahını sağ elinden sol eline alan Arkadi Osipov Molla Şükrü'ye yanaşıp yanında durdu.

"Ne var Molla?" diye sordu.

Molla Şükrü yarım yamalak cevap verdi:

"Mangadan altı kişi hastayız!"

Arkadi Osipov hızla barakadan ayrıldı ve biraz sonra Sergey Guskov'la birlikte geri döndü. Sergey Guskov uykulu ela gözlerini ovarak Molla Şükrü ve diğerlerine şöyle bir göz gezdirdi.

"Kim hasta?" diye sordu.

"Biz," dedi Molla Şükrü, yanındakileri göstererek.

Sergey Guskov, Arkadi Osipov'a döndü:

"Sen kalanları alıp git. Hasta değillerse, bunları taygaya ben getiririm ve bugün yirmi mikâp kesmeden geri dönemezler."

Yeniden esirlere döndü Sergey Guskov: "Peşimden gelin," dedi.

Kapıya yürüdü. Renkleri kaçık, karınları şişmiş ve bu yüzden biraz eğilerek kıvrana kıvrana yürüyen altı esir onu takip ettiler.

Arkadi Osipov, Köprüköylü Abdullah ve Abdüsselam kardeşlerle oradan ayrıldı. Altıncı manganın çalışma alanına doğru yürürken, bir yandan ikide bir arkasına dönüp bakıyor, bir yandan da terhisine kaç gün kaldığını hesap ediyordu.

***

Dışarda rüzgâr öfkeli öfkeli uğulduyordu...

İdare binasına girdiler Sergey Guskov, Molla Şükrü ve diğerleri.

Kamp reviri olarak kullanılan küçük bir oda. İlk girişte bir soba, bir masa, bir sandalye ve duvarda ilaç konulmuş bir dolap göze çarpıyor. Kirli bir yerdi revir. Kapının solunda pis bir çöp kutusu durmaktaydı. Duvarlar kirli beyazdı. Simsiyah is lekeleriyle doluydu tavan.

Tıknaz bir adam olan ve gerekli muayeneleri yaptıktan sonra elindeki ısıölçeri önündeki masaya bırakan orta yaşlı kamp doktoru Yevgeni Petroviç Kapernaumov hayretle başını salladı. Sergey Guskov'a bakarak dudak büktü.

"Hayatımda ilk defa böyle bir hastalıkla karşı karşıyayım, dedi. Karınları şişmiş ve sert, belleri eğilmiş, renkleri kaçık, sancıdan kıvranıyorlar, ama hiç ateşleri yok. Bu mümkün değil!"

"Ne olabilir ki?" diye sordu Sergey Guskov.

"Bilmiyorum. Benim bilmediğim bir hastalık bu. Hemen hastaneye götürülmeleri lazım."

Süleyman sancıdan kıvrandığı halde, gülmemek için kendisini zor tutuyordu. Bunu fark eden Molla Şükrü koluyla ona dürttü.

"Sevklerini yazıyorum," diye devam etti Kapernaumov. Geçip sandalyesine oturdu. Masanın üzerindeki kâğıda bir şeyler yazdı ve Sergey Guskov'a uzattı.

"Yüzbaşı'ya imzalat. Yanına iki asker alarak esirleri Dere İstasyonu'na götür! Oradan trenle ilçeye gidersiniz."

Sergey Guskov kâğıdı Makar Glotkin'e imzalattıktan sonra, iki askerle birlikte altı esiri arkasına takarak istasyonun yolunu tuttu.

Kar diz boyu. Bata çıka ilerliyorlardı. Neyse ki, istasyon fazla uzak değildi. Yoksa perişan olurlar, tükenirlerdi. Böylesine donduran bir soğukta, sancılanarak ve hafif de olsa eğik bir şekilde, şişmiş karınla yürümek ruhlarına biteviye işkence ediyordu. Sessizce ilerliyorlardı. "Bakalım sonu nereye varacak?" diye bir merak sarmıştı içlerini. Kimisinin gözünün önünden sımsıcak bir oda, rahat bir yatak, buğulu bir tas çorba ve deliksiz bir uyku geçerken; kimisi de Pasin Ovası'nda yürüdüğü karlı yolları, beyaz tepeleri, dağları, kararan köyleri; kadınları, çocukları, ana ve babaları, akrabaları, komşuları görüyordu yolun dar kıvrımları arasında.

Yürüyorlardı...

Ve rüzgâr bugün öfkeli öfkeli uğulduyordu...

***

İlçe, Samara'ya nazaran biraz küçüktü ama hastanesi Samara'daki hastaneden kat kat üstündü. Temizdi, bakımlıydı; personel daha merhametli davranıyordu esirlere. Yemekleri iyiydi, sıcaktı.

Oraya ilk gittiklerinde, doktorların onları görür görmez aralarında Siciminoğlu Halil Pehlivan'ı konuşmaya başladıklarını anlayınca hüzün ve heyecan dolu duygularla sarsıldılar. Bir insan azmanının karnını deşmekle düşmanların gönlüne bile taht kurmuştu Siciminoğlu. Hemen hemen herkes sözünde durarak onu memleketi Sivas'a gönderen General'den övgüyle söz ediyordu.

Muayene edince, hastane doktorları da esirlerin durumuna akıl erdiremediler. İyileşmeleri için hastanede en az bir hafta yatmaları gerektiğini söylediler Guskov'a. Fakat onlar için yaptıkları herhangi bir şey yoktu.

Sergey Guskov yanındaki iki askeri esirlerin oda kapısına nöbetçi bırakarak kampa döndü.

Muayeneden sonra deliksiz bir uyku çekti altısı da. Oda sımsıcaktı ve yataklar kuş tüyündendi sanki. Öyle tatlı tatlı uyuyorlardı ki. Kalktıktan sonra karınlarındaki şişliğin biraz azaldığını gördüler. Sancıları da nispeten hafiflemişti. Bunun yanında müthiş bir halsizlik vardı üzerlerinde. Sanki günlerce dövülmüşlerdi.

Sıcak ve lezzetli yemekler, sabah akşam verilen sımsıcak çay bayram sevincine ulaştırmış gibiydi onları. Bir yıldan fazla bir süredir damakları ilk defa çay tadıyordu. Arkadi Osipov'un her akşam getirdiği kaşa ve yemeklerin kesilmesinden sonra ise ilk defa yemek yiyorlardı. Keyiflerine diyecek yoktu doğrusu. Kısa süre sonra bitecek efsunlu bir rüyaydı bu onlar için. Ama yine de büyük bir mutluluk içindeydiler. Süleyman ikide bir, "Kamptakiler halimizi görseler, kim bilir nasıl kıskanırlar," diyordu.

Molla Şükrü de bazen, "Umarım ki, hilemizi anlamasınlar!" diyordu diğerlerine.

Çelimsiz, esmer bir adam olan Yozgatlı Yemen Onbaşı, Molla Şükrü'ye, "Tuzun böyle bir marifeti olduğunu nerden öğrendin Hocam?" diye sordu.

"Anamdan. 'Bize, aç karnınıza tuz yutmayın, sancılanırsınız, karnınız şişer,' derdi. Çocuktuk. Doğru mu değil mi diye bir gün aç karnıma bir avuç tuz yutmuştum. Karnım tulum gibi olmuştu. Sancıdan duvarları tırmalamıştım. Yutulan tuz miktarı az olunca dokunmaz ama bir avuç veya daha fazlasını aç karnına yuttu mu insan, bizden beter olur."

Öylesine rahat etmişlerdi ki, o haftanın, nasıl geçtiğini anlamadılar. Birkaç gün sonra şişkinliklerinden ve sancılarından eser kalmadı. Eski güçlerini az da olsa topladılar ve turp gibi oldular. Hastane doktorları onların hastanede kendi kendilerine iyileştiklerini görünce iyice şaşırmışlardı.

Kampa dönüp durumu diğerlerine haber verdiklerinde, hepsi birden heyecanlanıp, tuz yutmak için sabırsızlanmaya başladılar.

"Aradan birkaç gün geçsin ki, anlaşılmasın," dedi Molla Şükrü.

Aradan birkaç gün geçti. Gece yarısından sonra, ikinci gruptakiler de aç karnına birer avuç tuz yuttular ve sabahleyin şişmiş karınları ve sancıları ile Doktor Yevgeni Petroviç Kapernaumov'a muayene oldular. Kapernaumov tuhaf tuhaf başını salladı.

"İncelemek lazım, bu yeni bir salgın hastalık. Yalnız anlamadığım şu ki, niye bunların hastalığı diğerlerinden birkaç gün sonra başladı? Bir türlü anlayamıyorum."

Onları da hastaneye sevk etti Kapernaumov.

Yine sımsıcak bir oda, rahat yataklar, enfes yemekler ve deliksiz bir uyku...

Onların da birkaç gün içinde kendi kendilerine iyileştiklerini gören hastane doktorları son derece şaşırdılar. Hele bir de güle oynaya hastaneden ayrıldıklarını fark edince, az da olsa şüphelenmeye başladılar.

"Bunun bir açıklaması olmalı," deyip duruyorlardı birbirlerine.

Kendilerine aynı şikâyetlerle sevk edilen üçüncü grupta da aşağı yukarı denk bir durumu gözlemleyince, bunun içinde bir bit yeniği olduğunu sezdiler. Aynı zamanda esirler taburcu edildikten sonra hiçbir şey olmamış gibi ayrılıyorlardı hastaneden. Bu halleri de doktorları haklı olarak şüphelendirdi. Durumu, bir mektupta açıkça belirterek kamp yönetimine bildirdiler. Esirlerin izlenmesini ve ne yiyip ne içtiklerine dikkat edilmesini istediler.

Yüzbaşı Makar Glotkin, Devlet Hastanesi'ne sevk edilen esirlerin hepsinin aynı barakadan olduklarını öğrenince, doktorların haklı bir istekte bulunduklarını düşündü. Arkadi Osipov'u yanına çağırdı ve üçüncü barakadaki esirleri kontrol etmesini, kapıyı üzerlerine kilitledikten sonra, anahtar deliğinden bakmasını ve herhangi bir şey fark edince onları suçüstü yakalamasını emretti.

Bu emirlerin verildiği günün akşamı Molla Şükrü'nün grubu tuz yutacaktı ve böylece hastalık sürecinin ikinci turu başlayacaktı.

Arkadi Osipov emri yerine getirmek için üçüncü barakanın kapısına gitti. İri, paslı bir kilitle kapıyı kilitledi ve kilitlerken de esirlerin duyması için gürültü çıkardı. Sonra da sinsice beklemeye başladı. Arada bir eğilip anahtar deliğinden içeri bakıyordu.

Kısa bir süre sonra içerde bir kaynaşmanın olduğunu hisseden Arkadi Osipov, Yüzbaşı Makar Glotkin'e yaranarak manga nöbetçiliğinden kurtulup yemekhaneye geçebilmek ümidiyle anahtar deliğine yapıştırdı sağ gözünü. Gördükleri karşısında şaşırıp kaldı.

Molla Şükrü eline aldığı bez torbanın içinden avuç avuç tuz veriyordu etrafındakilere. Tuzu alan bir kenara çekiliyor ve zar zor yutuyordu avucundakini. Sonra sıradaki açıyordu avucunu. Manzara hoşuna gitti Osipov'un. Gülümsedi. Esirlerin hastalıklarının sırrını çözmenin sevinciyle irkildi. "Ne acayip insanlar!" dedi içinden. "Sanki insanüstü güçleri var. Bir buçuk yılı aşkındır kamptalar; günde yarım ekmeğin dışında bir şey yedikleri yok; ölesiye çalıştırılıyorlar ve bütün

bunlara rağmen hâlâ ayaktalar. Üstelik tuz yutuyorlar!.." Paslı kilidi yavaşça açtı. Silahını doğrultarak içeri girdi ve bağırdı:

"Kıpırdamayın! Elinizdekini bana verin! Barakadakiler neye uğradıklarını anlamadılar. Tuz, kimisinin avucunda, kimisinin de boğazında kaldı. Molla Şükrü hayretten donmuş gibiydi.

"Nasıl olur?" diye fısıldadı yanında dikilen Bekir'e.

"Öğrenmişler," dedi fısıltıyla Bekir.

Süleyman gülümsemeyle karışık bir şekilde konuştu:

"Şimdi yandık işte!"

"Birisi söylemiş olmalı," dedi Settaroğlu Ali.

Arkadi Osipov onlara yaklaşıyordu.

"Tuzu saklayın," dedi Yozgatlı Yemen Onbaşı.

"Olmaz," dedi Molla Şükrü. Her şeyi gördü!

Osipov Molla Şükrü'nün elinden tuz torbasını alır almaz barakadan ayrıldı ve doğruca Yüzbaşı Makar Glotkin'in yanına gitti. Olanı biteni bir bir anlattı. Gülümsemeden kendini alamadı Glotkin.

"Tuhaf insanlar," dedi. Guskov ve Doktor Kapernaumov'u çağırttı ve durumu onlara da anlattı. Kahkahalarla güldü doktor,

"Onlar," dedi, bir dizi kahkahadan sonra devam etti:

"Nasıl da kandırdılar bizi! Pes doğrusu! Tuzla aldattılar hepimizi. Çok zeki insanlar, çok! Ben de yeni bir salgın hastalık sanmıştım."

Onun gülmeyi kesmeyeceğini anlayan Yüzbaşı, susması için işaret etti. Doktor sustu ve ciddileşti.

"Yarından itibaren üçüncü barakadaki her esire günde yarım ekmek yerine çeyrek ekmek verilecek," dedi Makar Glotkin. "Bundan böyle 'Karnım şişti; sancılanıyorum, belimi doğrultamıyorum!' gibi şikâyetlerle sana gelen hiçbir üçüncü baraka esirini muayene etmeyeceksin doktor!"

Bir an durakladı Glotkin. Sonra devam etti:

"Hangi barakadan olursa olsun, fark etmez! Bu şikâyetlerle gelenleri Guskov'a bildireceksin ve o da hemen hücreye atacak. Mutlaka hücreye!"

Sergey Guskov'a döndü Makar Glotkin.

"Dinle Guskov! Üçüncü barakadan hangi esir, gün boyunca kendisine verilecek çeyrek ekmeğe itiraz ederse, onu da hemen hücreye atacaksın, anlaşıldı mı?"

"Size danışmadan mı komutanım?"

"Evet, bana danışmadan!"

"Anlaşıldı komutanım!"

O günden itibaren, Makar Glotkin'in emri üzerine çeyrek ekmek verilmeye başlandı üçüncü barakanın esirlerine. Bu uygulama moralleri çok bozdu. Birkaç günlük hastane keyfinin karşılığını tayınlarının yarısını kaybetmekle ödemişlerdi. Bundan Molla Şükrü'yü sorumlu tuttular. Sitem edenler, öfkeyle dert yananlar oldu ona.

"Hocam," dedi Süleyman, "Gördün mü yaptığını? Yarım ekmeğimiz vardı; başımıza bir tuz icat ettin ve onun yarısını da elimizden sen aldın!"

"Sen bir sussana! Kötülüğümüz için mi yaptı?" dedi Bekir.

Ali İzzet, ikisi arasında bir abes durum ortaya çıkmasın diye gür bir sesle söze karıştı:

"Maziyi bırakın! Asıl bundan sonra ne yapacağımızı düşünmeliyiz!"

Molla Şükrü sessizdi; yerdeydi bakışları. Çok, ama çok derinden düşünüyordu. İnce hesaplar yapıyor, bir şeyler planlıyordu sanki. Ali İzzet'in sözleri üzerine kaldırdı başını. Acı kokan bir sesle açtı dudaklarını:

"Ruslardan yağ alabilir misiniz?"

"Yağ mı?" diye sordu Ali İzzet.

"Evet, yağ. Sivil Ruslardan bir miktar yağ elde edebilirseniz, buna da bir çare buluruz elbet."

"Verirler mi ki?" diye sordu Süleyman.

Molla Şükrü Süleyman'a gecikmeli cevap verdi:

"Verirlerse, alırsınız. Vermezlerse, ne yapalım! Hakkımıza razı oluruz. Unutmayın da yağı fazla almaya çalışın."

"Hocam, yağı ne ile alacağız? Ya domuz yağı verirlerse," diye sordu Bekir.

"Sen Osipov'den Rusçayı neredeyse büyük kısmıyla öğrendin. Tercümandan bir şekilde domuz yağının ismini öğren! Yemediğimizi söyledin mi, domuz yağı getirmez siviller. Barakada kimde kapik veya ruble varsa, toplayıp yağa verin. Başlangıç yapabildik mi, gerisi gelir. Çünkü ondan sonra yağı, bize verilen tayının yarısını, yani dört buçuk ekmeğin ikisini ve bir çeyreğini sivil Ruslara satarak temin edeceğiz."

Süleyman'ın gözleri büyüdü; kekeleyerek sordu:

"Yarım ekmekten çeyreğe düştük; onun da yarısını Ruslara mı satacağız? Hem ya almazlarsa?.."

"Alırlar. Bekle, görürsün!"

Kısa bir sessizlikten sonra her biri kalkıp kendi yatağına gitti. Düşünceler içinde yatıp uyudular.

Dışarda karanlık bir gece vardı. Duyanları ürpertecek derecede vahşiydi kurt ulumaları.

Zaman ilerliyordu acıları çoğalta çoğalta. Gece, ağını örüyordu yalnızlığın.

Acılar korkunçtu!..

***

Zengin bir Rus köylüsü olan Aleksey İvanoviç, bir gün önce esirlerden aldığı birkaç rublenin karşılığı olarak getirdiği iki buçuk kilo inek yağını Bekir'e teslim etti. Sergey Guskov'dan domuzun Rusçasını

öğrenip, Aleksey İvanoviç'e domuz yağı yemediklerini söylemişti ve bu nedenle inek yağı getirmişti İvanoviç. Yağı Molla Şükrü'ye teslim etti Bekir. Aslında verdiği yağın değeri aldığı paradan çok daha fazlaydı İvanoviç'in. Ama ezilen bu insanlara yardım etmek hem çok hoşuna gidiyor hem de içinde uyanan iyilik yapma arzusunu tatmin ediyordu. Kendisinden başka kimseden yağ istememelerini, yoksa köylülerin kendilerini ele verebileceklerini söyledi Molla Şükrü'ye. Molla Şükrü "Tamam!" dedi. Yağı kaputunun altına gizleyerek getirdi kampa. "Bu yağ bize on gün yeter; On gün boyunca barakaya verilen tayının yarısını satarız. Biriken parayla yeniden yağ alırız," diye düşündü.

Aşağı yukarı düşündüğü gibi de oldu. Her sabah, bulmayı başardıkları eski bir kapta bir miktar yağ eritiyor, o gün için verilen tayının yarısını, eritilen bu yağın içine doğrayarak parmak uçlarıyla yiyorlardı. Akşama değin midelerini tutuyordu bu ve acıkmıyorlardı. Kalan ekmeği çalışma alanına götürüp Ruslara satıyorlardı. Birkaç gün sonra biriken parayla Aleksey İvanoviç'ten yeniden yağ alıyorlardı.

Sivil Ruslardan biri köyden getirdiği peyniri iletmek için kamp kumandanlığına uğradığı bir sırada, esirlerin kendisine tayın sattığını Yüzbaşı Makar Glotkin'e söyleyince, hayretler içinde kaldı Yüzbaşı ve aceleyle sordu:

"Hangi nöbetçinin mangasındandılar?"

"Arkadi Osipov'un," dedi mujik.[15] "Hem de tayınlarının yarısını sattıklarını söylediler bana."

İyice şaşırdı Glotkin. Gayriihtiyari bir "Yaa!" çıktı dudaklarından.

"Ne oldu yüzbaşım?" diye sordu mujik.

"Üçüncü baraka!" dedi Glotkin. Fakat bu mümkün değil. Daha geçen gün tayınlarını yarıya indirmiştim onların.

Bu sefer de mujik şaşırdı:

"Yaa!.. Tayınlarını yarıya mı indirmiştiniz?"

---

15 Mujik: Herifcik manasına gelir. Genellikle Rus köylüsü demektir.

Yüzbaşı cevap verdi, ama kendi kendine konuşuyordu sanki:

"Bunlar acayip insanlar! Her biri bir yarım cin sanki. İki kişiye verdiğimiz bir ekmeği ceza olsun diye dört kişiye vermeye başladık. Onun da yarısını satıyorlar demek! Anlamak çok zor. Bunların her biri bir stoik!..[16] Kesinlikle stoik bunlar."

Daha da şaşıran mujik merakla sordu:

"Çeyrek ekmek yiyerek mi akşama değin çalışıyorlar?"

"Evet! Ne yemek ne de çay! Su ve çeyrek ekmek! Yine de büyük çoğunluğu ayakta. Üstelik de ibadetlerini hiç aksatmıyorlar. Sabırlarına hayran oluyorum doğrusu."

Mujik başını olumsuz olumsuz salladı.

"İmkânsız," dedi Yüzbaşı'nın gözlerinin içine bakarak. "Hiçbir insan bunu yapamaz!.."

"Bunlar yapıyorlar! Bir de candan ibadet edişlerini görsen!"

Mujiğin elinden peyniri alan Glotkin: "Biraz daha ileride tayınlarını artıracağım. Gerekirse, yemek bile vereceğim. Çünkü hepsi de bunu hak edecek kadar güçlü ve zeki insanlar. Onlara saygı duymaya başladım. Bir iki ay içinde herhalde General Mışlayevski'den izin koparırım. Ondan sonra biraz daha iyi davranacağım onlara."

"İyi olur yüzbaşım, onlar da insan!"

İzin isteyip kamptan ayrıldı mujik. Taygaya doğru hızla yürürken kendi kendine söylenip duruyordu:

"İmkânsız!.. İmkânsız!.. Hiçbir insan çeyrek ekmekle sabahtan akşama değin taygada ağaç kesemez! Asla!.. Yüzbaşı yalan söylüyor!.."

***

16 Stoik: Hayatın acı ve sıkıntılarına karşı sabrı tavsiye eden Stoisizm felsefesini benimseyen kişi.

Bir hafta geçti aradan. Bir sabah acılar içinde uyanan Molla Şükrü, korkunç bir şekilde sancılandığını anladı ve karnının tuz yuttuğundakinden daha fazla şiştiğini gördü. Ateşler içindeydi bedeni. Kalkmak istedi, fakat kalkamadı. Bir türlü doğrulamıyordu yatakta.

Akşamdan sancısı falan yoktu ama büyük abdeste çıkamamıştı. Demek ki, gene tıkanmıştı bağırsakları. Ve sabahleyin başlayan bu korkunç sancı, canını önce soğuk buz parçaları gibi vücudunun her tarafına yayıyor, sonra kızgın bir taş gibi göbeğinin altına topluyordu. Uzatıp çekiyordu bacaklarını. Derinden derinden inliyordu, "Rabbim!" diyordu içinden. "Sen bizi affet Rabbim!.."

O yatağında kıvranırken tayın dağıtıldı; su verildi esirlere.

O hep yatağındaydı...

Bu durumu ilk önce Bekir fark etti. Hemen Molla Şükrü'nün başucuna koştu. Ellerini ellerine aldı; soğuktu. Kireç gibiydi rengi. O yeşil ve umut dolu gözleri sonbahara uğramışçasına solgundu.

"Hocam, nereniz ağrıyor?" diye sordu.

Gözlerini oynattı Molla Şükrü. Konuşmaya mecali yoktu. Sanki yırtılacaktı karnı. Dudakları güçlükle aralandı.

"İyiyim. Biraz sancım var, o kadar! Arada sırada oluyordu hani!"

"Biraz mı? Siz değişmişsiniz Hocam! Hemen doktora görünmeniz lazım." Molla Şükrü cevap olarak gözlerini yumdu. Diğerleri de durumu anlayınca etrafına toplandılar Molla Şükrü'nün. İleri geri bir sürü şey konuştular.

Bekir aceleyle, kapıda esirleri almak için bekleyen ve kaputunun düğmelerini ilikleyen Arkadi Osipov'u buldu.

"Sözcümüz ağır hasta. Hemen doktora götürmeliyiz."

"Neyi var?" diye sordu Osipov.

"Karnı şişmiş, sancılanıyor!"

Kıkır kıkır güldü Osipov.

"Gene tuz mu yuttu?"

Bekir bu soru üzerine öfkelendi. Fakat bunu belli etmemek, sakin konuşmak mecburiyetindeydi.

"Tuz yutmadı. Önceleri de sancılanırdı. Fakat bugün çok perişan".

Beraber içeri girdiler. Molla Şükrü'nün halini gören Osipov durumun ciddiyetini kavradı ve "Götürelim," dedi.

Bekir, Ali İzzet'le birlikte Molla Şükrü'yü yatağından kaldırdı. Ayakta çok zor duruyordu Molla Şükrü. Beli hafif eğikti. Barakadakilerin hüzünlü ve soğuk bakışları altında onu barakadan çıkarıp revire götürdüler Bekir, Ali İzzet ve Arkadi Osipov.

Odada Yüzbaşı Makar Glotkin, Doktor Yevgeni Petroviç Kopernaumov ve Sergey Guskov oturuyorlardı. Soba gürül gürül yanıyordu. Yüzbaşı bir yandan sigarasını içerken, diğer yandan da hatıralarını anlatıyordu yanındakilere. İçeri girenleri görünce sözünü kesmek mecburiyetinde kaldı ve öfkelendi.

"Ne var ne oluyor?" diye sordu Osipov'a.

Selam verip Yüzbaşı'nın karşısında dimdik duran Osipov,

"Hasta getirdim komutanım!" dedi çekinerek.

Yüzbaşı yeniden sordu:

"Üçüncü barakadan mı?"

"Evet komutanım!"

"Karnı mı şişmiş?"

"Evet komutanım!"

"Sancılanıyor mu?"

"Evet komutanım!"

Sergey Guskov'a döndü Glotkin. Başıyla işaret etti.

"Tuz yutmuş. Kalk, yanına iki asker al ve hemen götürüp hücreye at. İki gün kalırsa, karnındaki bütün tuzlar erir."

Glotkin kahkahalarla gülerken, Guskov yerinden fırladı. Arkadi Osipov'a kapıyı gösterdi Makar Glotkin.

"Git! Manganı al ve taygaya yürü!.."

"Komutanım bu adam ciddi hasta bu sefer," dedi Osipov.

Makar Glotkin güldü.

"Karnı şişmiş. Sancılanıyormuş. Giit!"

Osipov selam verdi, Bekir ve Ali İzzet'le birlikte ayrıldı odadan. Odadan çıkarken de endişe, korku ve acıyla baktı Molla Şükrü'nün yüzüne Bekir ve Ali İzzet. "Hücre" sözünü duyunca yüreklerine paslı birer hançer saplanmıştı sanki. İkisi de içlerinden bir şeylerin koptuğunu hissediyorlardı. "Keşke onu doktora getirmeseydik!" diye düşünerek Osipov'un arkasından şaşkın şaşkın yürüyüp uzaklaştılar.

Makar Glotkin hatıralarını tazelemeye devam etti.

Sergey Guskov, Molla Şükrü'yle birlikte iki de asker yanına alarak, kamp idare binasının arka tarafındaki binada tuvalete bitişik ve hücre olarak kullanılan kümesin yolunu tuttu.

Tir tir titriyordu Molla Şükrü. Dişleri küt küt vuruyordu birbirine. Ağızlarından çıkan duman bir lahza için bile olsa, dördünün de gözlerinin önünü sarıyor, sonra kayboluyordu.

Hava yarı bulanıktı. Kızıl kara karışımı bir rengi vardı ufukların.

Sendeliyordu Molla Şükrü. Baktığı her şey büyüyor ve omuzlarına çöküyordu. Guskov'un yüzüne baktı. Bakışları karşılaştı.

"Hastasın," dedi Guskov,

Molla Şükrü başını sallamakla yetindi. Guskov fısıltıyla devam etti:

"Yüzbaşı kontrol edebilir! Bugün akşama değin hücrede kal! Akşam gelir çıkarırım. Yanında bir kişi daha olacak. Canın sıkılmaz; konuşur dertleşirsiniz."

Molla Şükrü yine başını sallamakla yetindi. Bir şeyler söylemek istediği halde söyleyemedi çünkü. "Durumum çok kötü! Hücreye götürme beni!" diyecekti ama diyemedi,

Hücre olarak kullanılan kümesin kapısı, son derece muhkemdi. Siyah, iri bir kilitle kilitlenmişti. Kapının önüne varır varmaz, cebinden iri bir anahtar çıkaran Sergey Guskov kapıyı, açtı. Molla Şükrü'yü içeri soktuktan sonra yeniden kilitledi kapıyı. Askerle birlikte geri döndü. "Bu cezayı hiçbirisi hak etmiyor!" diye düşünüyordu.

Molla Şükrü dar ve buz gibi, aynı zamanda da karanlık bir kutuyu andıran hücreye girince belini iyice eğmek zorunda kalmıştı. Bir köşeye büzülmüş duran karaltıyı sezince, bunun tercümanın bahsettiği kişi olduğunu anladı. Yanına otururken

"Selamünaleyküm," dedi.

"Aleykümselam," diye karşılık verdi adam.

Yanına oturan ve sessizce büzülen adama titrek ve hırıltılı bir sesle bir şeyler anlatmaya başladı.

"Telgraf çavuşu olarak bir hudut karakolunda görev yapıyordum. Bir gece nöbetçimiz uyudu ve Ruslara esir düştük. Bizi götürüp Karadeniz'de bir gemiye bindirdiler. Gemi Osmanlılardan ele geçirilmiş bir gemiymiş ve hâlâ Osmanlı bayrağı çekiliymiş. Denizde ilerlemeye başladık. Gemimizi fark eden Rus gemileri, Osmanlı gemilerindendir diye yanlışlıkla top ateşine tuttular gemiyi. Hapsedildiğimiz odanın kapısını kırarak dışarı çıktık ve geminin alevler içinde kaldığını gördük. Arkadaşlarla birlikte denize atladık. Biraz sonra gemi battı. Yüzme bilmeyenler boğuldu. Ben ve yüzme bilen altı arkadaş bir süre denizin soğuk sularıyla kıyasıya boğuştuk. Bir süre sonra Osmanlı bayrağı çekili başka bir gemi geldi ve denize ışık yansıtarak suyla boğuşan insanları toplamaya başladı. Kurtuluyoruz diye deliler gibi sevindik ve gemiye doğru yüzdük. Güverteye çıkarıldığımızda, etrafımızı Rus askerleri sardı ve bizi esir aldılar. Aldatılmıştık. Daha sonra hepimizi günlerce süren deniz ve tren yolculuklarının ardından bu kamplara getirdiler. Gerisi malum!.."

Bir süre sustu adam. Epey bir süre öylece kalakaldılar. Zaman ilerleyince Molla Şükrü'den ses gelmediğini anlayan esir karanlığı yırtan bir sesle,

"Konuşsana arkadaş. Geldiğin benim için iyi oldu. Bu inde tek başıma öleceğimi sanıyordum. Söylesene, sen nasıl geldin kampa?" dedi.

Molla Şükrü çok zor nefes alabiliyordu artık. Ha çatladı, ha çatlayacaktı karnı. Durmadan bir şeyler okuyordu içinden. Fakat artık okuyacak gücünün de kalmadığını hissedince, son bir çabayla ve ancak fısıltıyla konuşabildi:

"Allah rızası için bir Yasin oku!"

Adam durumun ciddiyetini sezdi ve hemen Molla Şükrü'ye döndü yüzünü. Titreyen ellerini tuttu. Korktu. Kekeledi:

"Sen, sen çok hastasın!"

Molla Şükrü'yü bırakıp, çaresizlik içinde kapıya yaklaşıp tekmeleyerek bağırmaya başladı. Fakat boşuna olduğunu biliyordu. Çaresizlik içinde sustu. Molla Şükrü en son gücünü harcayarak fısıldadı tekrar:

"Yasin oku!"

Hemen besmele çekip Yasin Suresi'ni okumaya başladı adam. Bir taraftan da ellerini sımsıkı kavramış sıkıyordu Molla Şükrü'nün. Molla Şükrü hastalığının da etkisiyle vücudunun buz tuttuğunu ve donmak üzere olduğunu hissediyordu. Vücudunun ha bire kasıldığını gördükçe irkiliyordu. Soğuk terler boşanıyordu alnından. Okuyor, hep okuyordu. Hücrenin duvarlarında yankılanıyordu sesi.

Önünde yeni bir kapının açıldığını seyrediyor şimdi Molla Şükrü. Bir kapı ki, aydınlığa, mutluluğa ve sonsuzluğa açılıyor... Bir kapı ki, dünyanın bütün sıkıntılarından kurtarıyor insanı. Hürriyetin de hür olduğu bir beldenin sırlarıyla karşı karşıya getiriyor onu. Şu anda Molla Şükrü bu eşsiz kapının eşiğinde dikilmiş, ötede gülümseyerek duran Ali Bey'e, Feramuz Dayı'ya, Hayrettin'e bakıyor... "Gel!" diyorlar... "Sen de gel!.." Ve Molla Şükrü gülümsüyor onlara. Yaratıcısından

aldığı izinle, son bir defa kelime-i şehadetle birleyerek Rabbini ve tasdik ederek habibinin peygamberliğini, kapıdan ilk adımını atıyor:

"Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü."

Giriveriyor kendişini çağıranların arasına... Yüzünde buz gibi bir tebessüm. Yüzü bütün acıların gözlendiği bir ayna. Öylece o mazlum tebessümle hareketsiz kalıyor.

Esir Yasin Suresi'ni okuyup bitirdikten sonra Molla Şükrü'yü yokluyor ve ruhunu teslim ettiğini anlayınca, gözleri dolu dolu oluyor... Birdenbire ağlamaya başlıyor çocuklar gibi. Hüngür hüngür ağlıyor dakikalarca. Ruslara küfürler savuruyor; kalkıp kapıyı yumrukluyor, tekmeliyor. Sonunda yoruluyor ve bir köşede büzülüp kalıyor. Gözlerindeki ıslaklık kuruyor. Bakışları hep Molla Şükrü'nün oturmuş vaziyette duvara yaslı, büzülmüş cesedinde. Elleri ise yüreğinde Ruslar için sakladığı kini okşuyor. Tir tir titrerken, dişleri birbirini dövüyor! "Ölüm ne kadar da kolaymış," diyor içinden. "Ne kadar da kolaymış ölüm!"

Hava yarı bulanıktı dışarda. Kızıl kara karışımı bir rengi vardı ufukların...

Hücre duygusuz; kamp acımasızdı!..

***

Akşamleyin Molla Şükrü'yü hücreden çıkarmaya gelen Sergey Guskov, ikisinin de cesediyle karşılaştı. Biri bir köşede, diğeri bir köşede büzülüp kalmışlardı.

Molla Şükrü'nün ölümünden sonra dakikalarca ağlayan, kapıyı yumruklayan, tekmeleyen diğer esir önce terlemiş, sonra sakinleşerek büzüldüğü köşesinde çok tatlı bir uykuya dalmış ve bir daha da uyanamamıştı. Donup kalmıştı öylece!

Sergey Guskov üzgün üzgün geri dönüp durumu Yüzbaşı Makar Glotkin'e bildirdi. Glotkin de üzüldü buna.

"Ben gerçekten tuz yuttuğunu sanmıştım," dedi Guskov'a. Bir müddet düşündü, bakışlarını gayet süslü odanın duvarlarında gezdirdi.

"Akşam, mangalarına teslim et; diledikleri gibi gömsünler," dedi.

Selam vererek ayrıldı Guskov. Aynı üzgün haliyle bir müddet karları çiğneyerek gezindi dışarda. Bu cesur ve diğer esirleri derinden etkileyen adamın ölümü onu derinden etkilemişti. Koğuşa dönüp yatağına girdi dalgın bir halde uyuyamadı bir türlü. Molla Şükrü'nün tebessüm eden yüzü iki de bir aklına geliyordu.

Ertesi gün Molla Şükrü'nün ölüm haberi bir felâket rüzgârı gibi esti üçüncü barakada. Cesedini barakaya getirdikten sonra etrafında toplandılar. Gözyaşlarını tutamadılar. Hüngür hüngür ağlıyorlardı. İçlerini soğuk ve zalim bir acı doldurmuştu. Dayanılır gibi değildi. Başları her derde girdiğinde canlarına derman olan adamı.

En çok ağlayan da Süleyman'dı. Hıçkırıklarla sarsılıyordu.

"Onunla hep zıtlaşmıştım. Ona hep engel olmuştum. Onsuz ne yapacağız şimdi? Ne yapacağız onsuz?"

Bekir'in gözyaşları sessizce akıyordu yanaklarına aşağı. Boynuna ve göğsüne sızıyordu ince izler bırakarak. "Rabbim; cennetinden o güzel köşeleri onun için hazırla!" diyordu içinden. "Elbette sen her şeyi noksansız bilensin. O bunu çoktan hak etti inancındayım Rabbim! Yalnız senin için yaşadı ve yalnız senin için öldü! Şahidiz," diyordu.

Ali İzzet de sessiz sessiz ağlıyordu. Hıçkırmamak için kendisini zor tutuyordu. Nurlu yüzüne, kapalı, ama vakur gözlerine bakıyordu Molla Şükrü'nün. Sessizce kıpırdıyordu dudakları:

"Sen olmasaydın, belki de ben şimdi bir katildim! Allah senden razı olsun!.."

Diğerleri de içlerinden hep dua ediyorlardı onun için.

Kendine ilk gelen Bekir oldu.

"Ağlamakla hiçbir şey halledemeyiz," dedi. O da zaten böyle davranmamızı istemezdi. Cenazesini uygun bir yer bulup hemen defnetmemiz lazım.

"Feramuz Dayı'nın yanına defnedelim," dedi Settaroğlu Ali Efendi.

Bu fikre hepsi katıldılar. Makar Glotkin'in izin vermesi üzerine suyla abdesti aldıktan sonra, Molla Şükrü'yü omuzlarında taşıdılar Feramuz Dayı'nın kabrinin yanına. Yine Guskov'dan isteyip aldıkları kazma küreklerle yeni bir kabir kazdılar. Barakadaki herkes oradaydı.

Sıra cenaze namazının kılınmasına geldiğinde Settaroğlu Ali Efendi:

"Namazı kim kıldıracak," diye sordu.

Süleyman hemen ileri atıldı.

"Rahmetlinin vasiyeti vardı. Namazı Bekir kıldıracak ve bundan böyle sözcümüz o olacak."

Çoğu hatırladı bu vasiyeti.

"Doğru," dedi Yemen Onbaşı, Bekir'in gözlerinin içine bakarak. "Cenaze namazını sen kıldıracaksın ve bundan sonra da sözcümüz sensin."

Diğerleri de bunu tasdik edince, başını önüne eğen Bekir, on dokuz yaşın heyecanıyla hepsi de kendisinden büyük cemaatin önüne geçti ve cenaze namazını kıldırdı. Haklarını helal ettiklerini beyan ederek müminliğine şahitliklerini dile getirdiler. Ardından defnettiler Molla Şükrü'yü. Yasin okudu Bekir. Hep birlikte dua ettiler...

Arkadi Osipov, beşinci manganın nöbetçisi ve Sergey Guskov uzaktan onları seyrediyorlardı. Guskov'un gözlerinde iki damla yaş peydahlanmıştı. Dudakları titriyordu. Oldukça etkilendiği belliydi.

Defin işini tamamlayınca kampa doğru yürüdüler... Dondurucu soğuk iliklerine işliyordu ama bu hiçbirisinin umurunda değildi. Onlar şu anda, Molla Şükrülü günlerin hatıralarında geziniyorlardı.

Bekir'in kulaklarında, Molla Şükrü'nün Siciminoğlu Halil Pehlivan'a, güreşmek için meydana çıkmadan önce söylediği son sözleri yankılanıyordu:

"Ümidini yitirme! Ümidin olmazsa, karşındaki kim olursa olsun, kazanamazsın. Fatiha'yı oku ve er meydanına yürü! Kaybetsen bile, üzülme! Çünkü iki güreşenden biri kaybeder. Ama şunu da unutma ki, ölümden sonrasını sadece Müslümanlar kazanacaklardır..."

Ali İzzet'i kolundan yakaladı. Kendisine doğru çekti yürürlerken. Bundan pek bir şey anlamayan ve sendeleyen Ali İzzet bön bön bakarken, "Biz," dedi Bekir, "Rusya'yla güreşiyoruz, biliyor musun?.. Akıbetimiz ne olursa olsun, güreşi biz kazanacağız."

"İnşallah," dedi Ali İzzet. Yürüyüp gittiler.

Bekir Fatiha Suresi'ni okuyordu içinden...

Karanlık bütün hıncıyla yükleniyordu arza...

Ve arz, kim bilir nelere gebeydi daha...

Kurtlar uluyor; rüzgâr uğulduyordu...

Onlar titriyorlardı ve rüzgâr uğulduyordu.

Canları yanıyordu ve rüzgâr uğulduyordu.

Yürekleri sızlıyordu ve rüzgâr uğulduyordu.

Hepsi artık kampta farklı bir hayatları olacağından emin idiler.

Çünkü hayatlarına tesir eden, onu değiştiren adam gitmişti!

Bedeni topraktaydı ama ruhu Sahib-ül Kevney'ne gitmişti.

Kendileri için esaret yeni başlıyor gibi hissediyorlardı.

İçleri karmakarışıktı.

Hava dumanlıydı.

Issızdı dünya.

Kılyuç[17] nahiyesi güneşe dayadığı sırtını keyifle ısıtıp, çiy düşmüş nemli yerlerinin kurumasını beklerken; serçeler, sığırcıklar cıvıl cıvıl ötüşerek, evlerin bahçelerini süsleyen ağaçların dallarında bir o yana bir bu yana zıplayıp duruyorlardı. İvan Makaroviç Gavrilov'un kiremit damlı, taş duvarlı güzel malikânesinin bahçe kapısının hemen yanına uzanmış duran ihtiyar çomar, donuk ama meraklı gözlerle, nahiyenin ortasından geçip istasyon tarafındaki küçük deri fabrikasına doğru uzanan kıvrımlı yolda konuşarak, kahkahalar atarak ilerleyen kalabalık bir mujik grubunu izliyordu ve bu sahne aşağı yukarı her sabah yinelenen bir sahneydi. Neşeli görünen bu insanlar deri fabrikasının işçileriydi ve her gün bu vakitler şu anda yürüdükleri yolu takip ederek fabrikaya giderlerdi.

Nahiye Tümen kazasına bağlıydı ve batısındaki tren istasyonu ile doğusundaki Tümen kazası arasında bir yerde bulunmaktaydı. Her iki tarafa mesafesi on kilometre kadardı. İstasyonla nahiye arasında birkaç hatırı sayılır tepe göze çarpmaktaydı. İstasyondan bakan birisi, ancak nahiye kilisesinin çan kulesini ve deri fabrikasının bacasını görebilirdi. İstasyon ise, nahiyeden hiç görünmüyordu zaten.

Kırlardan, nahiyenin sınırları içinde bulunan ve sinek üreticisi büyük küçük bataklıkların, tepelerin arasından, nadasa bırakılmış veya yemyeşil ekinlerle kaplı tarlalardan, çimenli, çiçekli çayırların ortasından kıvrılarak gelen tozlu bir yol nahiyenin içine doğru boz bir yılan gibi sokulurken, bu yolun etrafını zaman zaman, duvarları

17 Nahiyenin adı Kılyuç'tur ve bu kelimenin Türkçesi anahtardır.

kerpiçten veya ağaç gövdesinden yapılmış izbeler, ahırlar, samanlıklar, nadiren de olsa gösterişli evler çeviriyordu. Avluları etrafındaki çitlerin arkasından hüzünlü, minyon pencereleri görünüyor yapıların. Bazı pencerelerin önüne rengârenk çiçeklerle süslü saksılar konulmuş. Briçkalar[18] ve troykalar[19] bilhassa gösterişli evlerin bahçelerinde kendilerine ayrılan yerlerde duruyordu.

Evler genellikle kerpiç duvarlıydı. Düz bir alana kurulu seksen haneli nahiyede, ikisi saç, üçü kiremit damlı, taş duvarlı beş bina diğerleri arasında hemen fark ediliyordu. Bunlardan yan yana olan üç bina nahiye müdürlüğüne, nüfus memurluğuna ve okula aitti. Diğer; iki binadan istasyon tarafında bulunanı nahiye müdürü ve zengin biri olan İvan Makaroviç Gavrilov'un; Tümen tarafında olanı ise nahiyenin diğer zengini, güzel kızı Tatyana Semioniç Uzelkovna ile meşhur Semion Andreyiç Uzelkov'un malikânesiydi.

Yemyeşil çayırlar, çavdar, yulaf, buğday, arpa... ekili tarlalar alabildiğine uzanıyor nahiyenin dört bir yanında. Buralardan geçerken tarla kuşlarının sesini duymamak mümkün değildi. İneklerin, öküzlerin böğürmelerini; koyun kuzu melemelerini, onları çayırlarda güden çocukların neşeli bağrışmalarını, şarkılarını, kahkahalarını, öfkeli seslerini dinlemek istemese de bu sesler sivri birer matkap gibi kulaklarına işliyordu insanın. Rüzgârlar eserdi kuzey ve güneyden, hafif ve sert. Dalga dalga okşardı ekinlerin sırtını, çocukların yanaklarını, evlerin önüne serili çamaşırların nemli bakışlarını.

Güneş battıktan sonra hava epeyce soğurdu bu yerlerde. Yıldızların pırıl pırıl parlayan gözlerine bakarak ulurdu kurtlar ve köpekler. Ural-Maden bölgesi tarafından toprağın kanını emerek uyuyan simsiyah bir canavar gibi görünüyordu tayga; hâlbuki gündüzün yemyeşil bir örtü gibiydi.

---

18 Bricka: Üstü kapalı, tek atla çekilen yaylı araba.

19 Troyka: Yan yana konulmuş, üç at tarafından çekilen Rus stili kızak veya araba.

Aydınlık ve karanlık, iki sıkı fıkı, candan arkadaş gibi birbirlerini izleyip dururdu bu yerlerde. Hayat inişleriyle çıkışlarıyla sürüp giderdi sonsuzluğa doğru. Sonsuzluk bazen çok uzak, bazen de çok yakındı insanlara. Sonsuzluğu en fazla düşünense Bekir'di şimdi.

Şimdi Bekir, Kılyuç nahiyesinde herkesin ürkek bakışlarla süzdüğü, çekindiği bir Türk esiriydi.

Dışarda güneşli bir hava...

Koyu renklidir ufuklar...

Horozlar ötüşmekte, ağaç dallarında zıplayıp duran serçeler cıvıldaşmakta.

Nahiye müdürü olduğundan dolayı İvan Gavrilov'un hizmetine verilen malikâne iki katlı, kiremit damlı, duvarları beyaz sıvalı, bir troyka ve bir briçkanın beklediği bahçesinde kavak, akasya ve kayın ağaçları yükselen, her katında beş penceresi bulunan ve panjurları yarı açık bir yerdi. Pencerelerin önündeki saksıları bezeyen ıtırlar, güller, sardunyalar, sarmaşıklar, uzaktan bile fark ediliyordu. Bahçeye ayrı bir renk katıyordu ihtiyar çomar. Boş bir tahta kova göze çarpıyordu malikânenin giriş kapısının yanında.

Evin alt katı İvan Gavrilov'un kardeşi Aleksandr Gavrilov ve hizmetçilere aitti. Üst katta Bay Gavrilov ve Bayan Gavrilovna oturuyorlardı. Her katta bir giriş avlusu, bir salon ve iki oda bulunuyordu.

Malikânenin üst katındaki büyük salon maroken koltuklar ve sandalyelerle döşeliydi. Ortada büyük bir yemek masası duruyordu. Doğu ve batıda karşılıklı iki divan vardı. Divanların üstündeki tül perdeli pencerelerden güneşin canlı ışıkları doluyordu salona. Kuzeydeki duvarda Hz. İsa'nın dirilişini canlandıran kutsal bir tasvir asılıydı. Tasvirin sol yanında bir piskoposun yağlı boya portresi gülümsüyordu, Güneydeki duvarda bulunan alacalı bir Acem halısı üzerinde bir kılıç, bir nagayka [20] yan yana asılıydı.

---

20 Nagayka: Vaktiyle Rusya'da köleleri dövmek için derebeylerinin kullandık-

Salonun tabanı halılarla döşeli... Bir köşede bir piyano.

İvan Gavrilov, üzerindeki kırmızı ropuyla gözüne çok tuhaf görünen karısı Anfisa Gavrilovna'nın surat asışlarına dayanamayarak oturmakta olduğu, maroken koltuktan yavaşça kalktı.

"Kafana gene esiri mi taktın?" diye sordu.

Elinde bir çorap ören Gavrilovna cevap vermedi. Oturduğu divandan manalı manalı bakmakla yetindi Gavrilov'un yüzüne. Odanın ortasında sağa sola yürümeye başladı Gavrilov. Bir yandan da sakalının ucunu emiyordu. Aslında o da Bolşeviklerin parayla sattıkları Bekir isimli bu Türk esirini hizmetçi olarak satın almakla iyi edip etmediğini düşünmeden duramıyordu. Ama almıştı bir kere.

Türk de olsa, kaldırıp sokağa atamazdı adamı. Hem böyle bir davranış bir nahiye müdürüne asla yakışmazdı.

İri yarı bir adamdı elli yaşını yeni geçen Gavrilov. Uzun, siyah sakalı seyrekti. Dalgın ve düşünceli olduğu zamanlarda sakalının ucunu ağzına alarak emerdi. Başı büyük bölümüyle keldi. Çakır gözlü, top çehreliydi. Nahiye müdürü olduğu için genellikle redingot giyerdi. Redingotu siyahtı ve ayağında damalı bir pantolon vardı. Gidip karısının yanına oturdu. Elini omuzuna attı. Esmer yüzünde beliren gülümseme, çakır gözlerinde canlı ışıklar meydana getirdi.

"Anfisam, bir yandan müdürlük, diğer yandan çiftlik zor oluyor. Fazla hizmetçi de tutup çalıştıramıyorum. Öyle büyük ve değerli bir çiftliğim de yok ki kâhyam olsun; gündelikle mujik çalıştırayım. Bu nedenle, Türk esirlerin satıldığını duyunca, gidip hemen listeye bakarak birisini aldım. Çalıştırırız! Ekinlerimizi biçer, atlarımızı otlatır. Sığırlarımıza, koyunlarımıza, domuzlarımıza, tavuklarımıza bakar. Biz de onun karnını doyururuz. Bunda kızacak ne var?"

Şişman, orta boylu, güzel çehreli, mavi gözlü, ince kaşlı, sarışın bir kadın olan Anfisa Gavrilovna nihayet konuştu:

---

ları ve ucunda madeni yuvarlak bulunan bir kırbaç.

"Türkler kaba insanlarmış! Semion Andreyiç'in kızı Tatyana yeminle söyledi bana. 'Namus düşmanıdırlar!' dedi. 'Fırsatını bulunca hemen saldırırlar!' dedi. 'Kendine dikkat et!' dedi. Ömürleri at sırtında geçermiş! Nezaketten anlamazlarmış! Her türlü kaba davranış onlarda varmış. Beni korkuttu! Kızcağız haklı. Türklerin vahşi olduklarını herkes bilir."

"Ama," diyecek oldu Gavrilov, karısı anında kesti sözünü:

"Vanya,"[21] dedi. "Ne canımızı güvenebiliriz ona ne de malımızı! Hizmetçilerin ikisi de hem Sofya Palegeya hem de Anna Guryevna korkularından tir tir titriyorlar. 'Bey, bu vahşiyi nerden getirdi?' diyorlar."

"Anfisa dinle beni! Tatyana Uzelkovna ve babasını bilirsin: Türk düşmanlığı onlarda hastalık olmuştur. Aslında Tatyana'nın hiçbir suçu yok. Ona bu hastalığı babası aşıladı. Yıllarca önce, savaşta Türklerin öldürdüğü kardeşi Moki Uzelkov'un ve bu acıyla gözleri kör olan babasının intikamını almanın hayaliyle bunca zamandır yaşıyor. Eşinin ölümü de onu fazlasıyla olumsuz etkiledi. Ölen kardeşlerinden Anisim Andreyiç'in iri yarı ve aptal oğlu Mihail Semyonoviç'i[22] bile yoldan çıkardı. O aptal ve saf haliyle 'Ben bir Türk avcısıyım!' deyip duruyor. Sen onlar gibi düşünmemelisin! Türkler sandığınız kadar kötü ve vahşi değiller. Onlar da insan! Üstelik Türkler, şükran ve minnet duymasını bilen ve kolay ihanet etmeyen bir millettir. Sabırlı ol! Eğer düşündüğün gibi birisi çıkarsa, onu hemen başımızdan atarım. Çingeneler seve seve alırlar."

Gavrilovna başını önüne eğdi ve asık suratla çorabını örmeye devam etti.

İvan Gavrilov kısa bir an için karısının yüzüne tebessümle baktı.

---

21 Vanya: İvan adının kısaltılmışı.

22 Rusya'da o zamanlar hayvanlara insan isimleri konmaktaydı. Ayıya verilen isim ise Mihail Semyonoviç'ti.

"Anfisam, üzerindekini çıkar ve başka bir elbise giyin! Hoşuma gitmiyor."

Salondan ayrıldı. "Gidip esiri kontrol edeyim; bakayım ne yapıyor!" diye geçiriyordu içinden.

Avluda çalışmakta olan hizmetçiler Sofya Palegeya ve Anna Guryevna karşılıklı şarkı mırıldanıyorlardı. Gavrilov'u görünce, sustular. İkisinin üzerinde de birer muslin entari vardı.

"Bunlar mı esirden korkuyor?" dedi içinden Gavrilov. Avludan ayrılarak Bekir'in barakasına doğru yürüdü.

Dışardaki güneşli hava dikkat çekiyordu. Horozlar ötüşüyor, ağaç dallarında zıplayıp duran serçeler cıvıldaşıyorlardı...

Malikânenin yirmi metre kadar güneyinde bulunan oldukça büyük bir ahıra bitişik, duvarları kerpiçten küçük bir barakada, yere serdiği ot ve saman karışımı yatağına uzanmış, üzerine eski, yüzsüz, kirli ve ince bir yorgan örtmüş, ottan yaptığı yastığın üzerine eski bir çul sermiş ve başını bu çula koymuş bulunan Bekir, barakanın tozlu ve örümcekli ahşap tavanına bakıyordu. "Bugün perşembe; akşam unutmayıp anama Yasin okuyayım!" diye geçiriyordu içinden. Çok durgun bir hali vardı.

Molla Şükrü'yü, Ali Bey'i, Gülsüm Ana'yı ve tüm kaybettiklerini düşünüyordu. Ali İzzet'i, Süleyman'ı ve diğerlerini düşünüyordu. "Kim bilir onlar hangi köyde, hangi Rus'un esiridirler?" diye soruyordu kendi kendine. Sırtında eski bir ceket, ayağında yamalı bir pantolon, siyah çoraplar vardı. Kamptan ayrılmadan kısa bir süre önce kazınan başında yeni yeni uzuyordu saçları.

İvan Gavrilov barakadan içeri girince, hemen doğruldu ve ayağa kalktı. Yorganı katlayıp bir kenara koydu.

"Otur!" dedi Gavrilov soğuk bir sesle.

Kendisine hep kibarca davranan ve gülümseyen adamın bu halinden pek bir şey anlamadı Bekir.

"Şöyle bir uğradım," dedi Gavrilov. "Bugün iyice dinlen ki, yarın atları otlatmaya götüreceksin. Geceleri dışarda kalacaksın."

Bekir tamam diyerek başını sallarken çıkıp gitti Gavrilov. Yeniden dikenli yatağına uzandı Bekir. Gavrilov'un dedikleri umurunda değildi. Düşüncelere daldı yeniden:

"Ne olacak bilmiyorum?.. Nedir bu başıma gelenler Rabbim! isyanımı bağışla. Hayra dönüştür olanları. Hepsi yüzüme yiyecek gibi bakıyorlar. Fısıldaşıyorlar. Daha geleli bir hafta oldu; hâlâ hiçbirisi yanıma yaklaşmadı. Kim bilir Müslümanları nasıl tanıyorlar? Birer öcü, birer hortlak olarak mı görüyorlar? Çok şükür ki, dillerini, konuşulanları anlayacak derecede öğrendim. Bunu duydukları için yanımda konuşamıyorlar. Ama arkamdan neler konuşuyorlardır, sen bilirsin! Allah'ım! Onların hepsine karşılık ben yalnız sana güveniyor, yalnız senin yardımını istiyorum. Rabbim; sen onların yanında beni mahcup etme! Sen gittikleri yerlerde Settaroğlu'nu, Ali İzzet'i, Süleyman'ı, Yemen Onbaşı'yı ve diğerlerini koru! Onları da mahcup etme! Sen kâfirlere karşı gücümüzü artır! Bir Müslüman nasıl olurmuş, onlara göstermemizi nasip eyle! Sen bizleri koru Allah'ım! Sen bizleri bağışla!.."

Bir hafta olmuştu kamptan ayrılalı. Molla Şükrü'nün ölümünden yaklaşık bir ay sonra kampta birdenbire büyük değişiklikler olmuştu esirler için. Yüzbaşı Makar Glotkin, merkez komutanı General Mışlayevski'den aldığı izinle, esirlere uygulanan korkunç kuralları hafifletmiş, onların büyük ölçüde rahatlamalarını sağlamıştı. Esirler deli gibi sevinmişlerdi buna. Aralarında, "Molla Şükrü'nün nasibi yokmuş! O öldü; işler yoluna girdi!" diye yakınanlar olmuştu. En fazla yakınan da Süleyman'dı.

Mayıs ayının sonlarına değin yaklaşık iki ay boyunca oldukça rahat geçmişti günleri. Gene ağaç kesmişler, taygayla ve soğukla savaşmışlardı ama eldiven, çorap ve valenki alabildiklerinden dolayı fazlaca üşümemişlerdi. Sabah akşam bol ekmek, sıcak çorba ve yemek verilmeye başlanmıştı kendilerine. Suyla abdest alıp namaz kılmışlardı bunca zaman sonra. Koyun postu kaplı kaput ve postal dağıtılmıştı ihtiyacı olanlara. Her esirin, çizmesinin boğaz kısmında saklayıp taşıdığı ve yemek yerken kullandığı birer kaşığı olmuştu.

Yeni aşçılar ve erzak getirilmişti. Çorbanın içine ısırgan otu, tuzlanmış havuç, karalahana, patates doğranıyor, tahıl katılıyordu.

Yemeğin içinden de aşağı yukarı aynı şeyler çıkıyordu. Fakat her tabak yemek kuzu etinden daha lezzetli geliyordu esirlere. Banyo yapma süreleri kısaltılmış, on beş güne indirilmişti. Bitler savaşı kaybetmişlerdi. Çünkü yedek çamaşır dağıtılmıştı. On beş günde bir banyo ve çamaşır değişimi bitlerin işgalini kırmıştı. Artık berber Feodor Yakovleviç'in yüzü renkten renge girmiyor, tüyleri diken diken olmuyordu.

Atılan kimse kalmadığı için hücre boş kalmıştı...

Temmuz ayının başlarına doğru merkez komutanlığından gelen bir emirle artık ağaç kesmelerine ihtiyaç kalmayan esirlerin alabilecek Rus köylülerine para karşılığında hizmetçi olarak verilecekleri bildirilmiş ve emirden bir hafta sonra bütün esirler kamptan yüzlerce binlerce kilometre uzaklara götürülerek zengin Rus köylülerine satılmışlardı.

Hıçkırıklar arasında ayrılmışlardı birbirlerinden. Kamp hayatı da sona ermişti böylece.

Ve şimdi yepyeni bir yolculuk başlamıştı. Artık yalnız başınaydı her birisi ve mücadeleye tek tek devam edeceklerdi...

Kimin nerede olduğunu bilmiyordu Bekir. Derin düşüncelere daldığı şu anda bile, uzun bir süre beraber yaşadığı kamp arkadaşlarıyla geçirdiği günlerde geziniyordu. Kâh üzülüyordu; kâh sevinçle parlıyordu gözleri. Bilhassa Molla Şükrü'nün her akşam İslâm Tarihi ve İslâm Akaidi hakkında anlattıkları bölüm bölüm yankılar yapıyordu zihninde. "Allah senden razı olsun! Hepimize bunları anlatmakla ne büyük iyilik yaptın!" diyordu içinden. Ruhuna Fatiha okuyordu Molla Şükrü'nün. "O, kampta bizim için bir lütuftu!" diye düşünüyordu.

Bir haftadır az da olsa, tanımıştı nahiyeyi. Çıkıp gezmesine izin vermişti Gavrilov. İstediği gibi ibadet etmesine izin vermişti. Su ihtiyacını karşılaması için küçük bir bakır testi bile koydurmuştu barakasına. "Köyün çevresindeki bataklıklara dikkat et! Bir düştün mü, bir daha kurtulamazsın. İnsanı canavar gibi yutarlar. Bataklıklar-

da bugüne değin çok insan boğulmuştur. Koyu kahverengi renkleri, vardır. Uzaktan fark edilebilirler," demişti. Fakat Bekir köyün dışına hiç çıkmamıştı

Köyün içinde zaman zaman gezerken Ruslar dikkatle süzmüşlerdi onu. Gülümseyenler, fısıldaşanlar olmuştu. Öfkeli öfkeli karşısına dikilip alev saçan dehşetli gözlerle, kızıl birer ok yılanı gibi uzayan bakışlarla yüreğine inmek isteyenler olmuştu. Lakin Pinaduz köyünden ayrıldı ayrılalı, yüreği kapanmıştı Bekir'in. Korkunun, dehşetin, yalnızlığın ürkütücülüğüne kapanmıştı yüreği. O yalnız Allah'tan ve O'na karşı gelmekten korkuyordu. Çil Reşit gibi ölüp gitmek de vardı Rus illerinde, Molla Şükrü gibi ölmek de!..

Bir keresinde, oldukça yaşlı, ama temiz ve düzgün giyimli, gözleri kör ve yüzü yanıklarla dolu kızıl sakallı bir ihtiyar, elinde tuttuğu bir çocuğun ardından yürüyerek yanından geçmişti. On yaşlarındaki çocuk ihtiyara:

"Turık," demişti.

İhtiyar durarak geri dönmüş, görmeyen gözleriyle Bekir'i yakmak istercesine bir davranış göstermişti. Sağa sola oynamıştı gözlerinin içindeki kızıl etler. Bekir'in anlamadığı şeyler mırıldanarak yoluna devam etmişti. Bekir hiçbir mana verememişti buna.

Karşısına dikilip yüzüne öfkeyle bakanlardan birisi daha dikkatini çekmişti. Genç bir kızdı bu ve ondan başka hiçbirisi açıkça hakaret etmemişti kendisine. Boyu ortanın biraz üstünde, uzun siyah saçlı, çakmak çakmak yanan bahar yeşili gözleriyle, güzelliğiyle taban tabana zıt bir biçimde öfkeli öfkeli bakan, sütbeyaz çehreli, sol yanağında küçük bir ben, her iki yanağında da gülünce beliren gamzeleri bulunan -Bekir'e bakarken çok tuhaf bir şekilde gülümseyince bu gamzeleri hemen fark etmişti Bekir- burnu ve kulaklarının kattığı uyumla güzel çehresi çok daha güzelleşen bu kız, Bekir'in karşısında uzun bir süre durmuş ve güzelliğine hiç yakışmayan bir kelime ince, narin dudaklarının arasından bembeyaz dişlerine sürtünerek dökülüvermişti:

"Vahşi!.."

Kaşları ince, siyah birer yay gibi gerilen, uzun mavi bir rop giyinmiş, göğsüne ve başına broş takmış, siyah iskarpinli bu kızın hareketinin sebebini bir türlü anlayamayan Bekir hüzünlenmiş, "Sana hiç de yakışmıyor!" diye düşünürken yönünü başka tarafa çevirmiş ve yürüyüp gitmişti. Kız, o kaybolana değin bakmıştı arkasından.

"Namus düşmanı!" diye fısıldamıştı.

Topuklarına değin inen mavi ropunu dalgalandırarak oradan uzaklaşırken, "Bir Türk'ün böylesine güzel ve yakışıklı olabileceği aklıma gelmezdi! O bakımsız haliyle bile her Rus kadınını büyüleyebilir. Keşke Türk olmasaydı!" diye geçirmişti içinden.

Barakanın ahşap tavanına bakarken daldığı düşüncelerden bir anda silkinip kurtulan Bekir dimdik doğruldu ve boş gözlerle barakayı incelemeye koyuldu.

Daracık bir yerdi baraka. Kerpiç duvarları sıvasızdı. İnsanın, kışın böyle bir yerde yatıp kalkması felaket olurdu. Yatsaydı bile, bir daha kalkamazdı. Duvarların ahşap tavanla birleştiği yerlerde dana gözü gibi delikler vardı. Çürümüş karalahana ve havuç kokan barakanın içinde boş bir tahta kova ve toprak dolu bir telis torbadan başka eşya yoktu. Gavrilov'un koydurttuğu bakır ibrik şu anda barakanın kapısı önündeydi ve en lüks eşyasıydı Bekir'in.

"Buna da şükür!" diye geçirdi içinden. "Kampta kendime ait bir odam yoktu..." Nahiyeye ilk geldiği gün, Gavrilov'un kendisine verdiği mujik çarıklarını giyerek barakanın, kapısını yavaşça açıp dışarı çıktı ve malikânenin bahçesine doğru ilerledi. İhtiyar çomarın kesik kesik ulumasıyla ürperdi birden.

Gavrilov'un çok sevdiği ve yerinden kalkamayacak derecede yaşlanmış bu hayvan, bahçeye yaklaşan en küçük tıkırtıda bile sesini çıkarmasa, olmazdı. İlk geldiği birkaç gün içinde Bekir için huysuzluk etmişse de sonraları alışmıştı ona.

İvan Gavrilov'un çomara hürmet ettiğini, beklemediği anlarda ulumasını bir işaret sayıp istavroz çıkardığını malikânedeki herkes bilirdi. Bu yüzden ne yaparsa yapsın hiçbirisi ona dokunmazdı. Bahçenin orasına burasına saçılan boz tüylerini bile Gavrilov'a danışmadan temizlemezdi hizmetçiler. Çomar'dan en çok hoşlanmayan da Aleksandr Gavrilov'du. Hayvanı görünce hemen yüzünü çevirir ve burnundan solurdu.

Bahçe kapısından girince, briçka ile troyka arasında gerilmiş ipe çamaşır asmakta olan hizmetçilerle karşılaştı. İkisinin üzerinde de birer muslin entari, ayaklarında Anfisa Gavrilovna'nın eski iskarpinleri vardı. Bekir'i fark edince, birbirlerine bakıp gülüştüler ve işlerine devam ettiler. Sofya Palegeya bir ara dönüp manalı manalı baktı Bekir'in arkasından.

Evin giriş kapısında İvan Gavrilov ve Anfisa Gavrilovna'yla yüz yüze gelen Bekir, Gavrilov'un gözlerinin içine bakarak,

"İzin verirseniz, köyde gezmek istiyorum," dedi.

Gavrilov barakaya uğradığındaki gibi soğuk tavırlı değildi şimdi. Tatlı bir edayla gülümsedi. Ellerini redingotunun ceplerine sokarak konuştu:

"Gezebilirsin!.. Yalnız dikkatli ol! Tümen tarafında güzel bir malikâne vardır; üç tane yan yana olanların dışında. Onlar zaten Tümen tarafında değiller. Söylediğim malikânenin etrafında fazla gezinme! Semion Andreyiç Türklerden pek hoşlanmaz. Bir de aptal bir yeğeni vardır; yanına yaklaştırma! Ne yapacağı belli olmaz."

Gavrilov bunları söylerken, karısı öfkeli öfkeli bakıyordu yüzüne. Zaten ne zaman karşılaşsa hep böyle soğuk bir yüzle bakıyordu kadın ve Bekir bunun sebebini bilmiyordu.

"Tamam," anlamında başını sallayıp oradan ayrıldı Bekir.

Yine aynı tuhaf bakışlar, gülümsemeler, fısıldaşmalar... Bekir hep abdestli ve durmadan Ayet-el Kürsi'yi okuyordu gezerken. Kulaklarında çın çın yankılanıyordu Molla Şükrü'nün sesi:

"Abdestsiz gezmemeye gayret edin! Ayet-el Kürsi'yi okuyun! Rabbim sizi koruyacaktır!.."

Kalabalık bir grubun yanından geçerken, daha önce karşısına dikilip kendisine "Vahşi!" diyen güzel kızın, birkaç Rus delikanlısıyla konuşup kahkahalar attığını gördü. Hızla uzaklaştı oradan. Arkasından, "Turık, Turık!" diye seslenip gülüştüler. Alaylı cümleler sarf ettiler. Rusça bildiğini bilmiyorlardı demek ki.

Ellerini pantolonunun ceplerine sokarak yürüyüp gitti Bekir.

Hava daha sıcaktı şimdi. Güneş daha bir pırıl pırıldı. Ufukların koyuluğu azalmış, gökyüzünün maviliği koyulaşmıştı...

Bir adam yavaşça ilerliyor Gavrilov'un malikânesine doğru. Karanlıkta dev bir gölgeyi andırıyor. Sırtında büyük bir bağ ot. Gayet temkinli atıyor adımlarını. Yüreği korkuyla vuruyordu!..

Malikânenin yakınına gelince durdu. Derinden nefesleniyor. Yüreğinin vuruşlarını bile duyacak hani. Gözleri alev alev. Heyecan akıyor yüzünden.

Çevreyi kolluyor sessizce... Dört yanını gözden geçiriyor. Gavrilov'un büyük ahırına doğru yürüyor. Ahırın kapısına ulaştığında yeniden duruyor ve içeriyi dinliyor. Barakaya yöneliyor sessizce. Barakanın önünde otu yere indiriyor. Ses çıkarmamaya özen göstererek dağıtıyor otu... Cebinden bir çakmak çıkarıyor sonra...

Gece ve koyu bir karanlık...

Çekirge sesleri...

Köpek ulumaları...

Ve bir adam!.. Ve bir çakmağın karanlıkta parlayan sarı mavi alevleri...

O perşembe akşamı anası Gülsüm için Yasin okumayı unutan Bekir, yatsı namazını otların üzerinde kıldıktan sonra, uyuyor...

Gecenin ilerlemiş bir saatinde sanki birisi dürterek uyandırıyor onu. Yasin okumadığını hatırlayınca aceleyle kalkıyor. Abdest alıyor Gavrilov'un verdiği bakır testideki soğuk suyla. İki rekât gece namazı kılıyor. Yasin okuyor sonra. Okurken öylesine dalıyor ki Gülsüm Ana'nın kapıdan girdiğini, gelip yanına oturduğunu, başını dizine aldığını, çorapları yırtılmış ayaklarına boğazlarında kırmızı

güller işlenmiş, yepyeni bir çift yün çorap giydirdiğini, başına tüy yastık koyduğunu, altına kalın bir yün döşek serdikten sonra, sırtına yumuşak bir yorganı yavaşça örttüğünü görür gibi oluyor. İki billur damla peydahlanıyor gözlerinde. Ali Bey giriyor kapıdan. O da gelip yanına oturuyor. "Elbette her zorluk için şüphesiz bir kolaylık vardır," diyor fısıltıyla.

Yasin Suresi'ni okuyup bitirdikten sonra barakanın kapısını arkadan kilitliyor ve yatağına uzanıyor. Kirli yorganı çekiyor, üzerine. Gözlerini yumuyor uyumak için...

Kısa bir süre sonra çatırtılar gelmeye başlıyor kulağına. Burnunu bir duman kokusu yalıyor. Sanki bir şeyler yanıyor gibi... Ne olduğunu ne olabileceğini düşünmesine fırsat kalmadan, barakanın kapısının aydınlığını görüyor. Bu aydınlanma sayesinde, barakadan içeri duman dolduğunu fark ediyor. Hemen fırlıyor yerinden, kapıyı açıyor ve dışarıya atıyor kendisini. Gördüğü manzara karşısında şaşırıp kalıyor.

Barakanın çevresine yığılmış bulunan ve tavanın hizasına değin, yükselen kuru ot yığını hızla tutuşmuş ve yanmaya başlamıştı. Gecenin zifiri karanlığını aydınlatan alevler, yıldızlı göğe doğru yavaş yavaş yükselmekteydi. Uzaktan gelen köpek sesleri alevlerin sesine karışmaktaydı biteviye.

Barakasının niçin yakılmak istendiğinin sırrını bir türlü çözemeyen Bekir, şaşkın şaşkın etrafına bakınırken, iri yarı bir karaltının ilerideki bir evin köşesinden kendisine baktığını ve birden kaybolduğunu gördü. Şaşkınlığı daha da arttı. Yüzünü barakaya çevirdi. Alev iyice katmerleşmişti. Şaşkınlığından kurtularak Gavrilov'un malikânesine koştu. Ateşli ateşli indirdi kapının tokmağını. Bekledi bir süre. Yeniden ve uzun uzun vurdu tokmağı. Ses gelmediğini görünce beklemeden döndü ve malikânenin giriş kapısının yanındaki tahta kovayı alarak barakaya koştu. Gözleri sağda solda bir toprak yığını aradı. Yığın on metre kadar ileride, ahırın duvarı dibindeydi. Hemen koştu yığının yanına. Sertleşmiş toprakla zorla da olsa doldurdu kovayı. Kişneme sesleri geliyordu ahırdan. O bunları duymadı

bile. Koşup alevlerin üzerine boşalttı toprağı. Sonra bunu tekrarlamaya koyuldu hızla.

Birkaç dakika sonra, Bekir'in tokmağı uzun uzun vurması üzerine uyanan hizmetçiler, barakanın yanmakta olduğunu gördüler ve bir çırpıda uyandırdılar Gavrilovları. Hepsi ellerindeki kovalarla, küreklerle barakanın yanına koştular. Hepsi şaşkındı.

Bekir de dâhil bir müddet çırpınıp durdular. Bu çırpınma yangının ancak ahıra sıçramasına engel olmuştu. Barakanın yanabilecek her şeyi yanmıştı çünkü. Barakadan artakalan duvarlar ve bakır testisiydi sadece.

Bekir kan ter içinde kalmıştı. Gavrilovlar ve hizmetçiler nefes nefese idi. Anfisa Gavrilovna durmadan, "Uğursuzluk başladı; bir gün hepimiz yanacağız. Bu bir işarettir. Allah ve Kutsal Bakire bizi uyarıyor!.." diye söylenip duruyordu. Robdöşambrıyla dışarı çıkmış bulunan İvan Gavrilov tersledi onu. Bekir'e olayın nasıl meydana geldiğini sordu. Hadiseyi anlatan Bekir gördüğü karaltıdan bahsederek barakayı birisinin tutuşturduğunu söyledi.

Yangının tamamen söndüğüne kanaat getirdikten sonra hep birlikte malikâneye gittiler. Salondaki koltuklara oturdular. Bekir kapı kenarındaki küçük sandalyeye ilişti. İvan Gavrilov dalgın ve endişeliydi. Sakalının ucunu emerek gezinip duruyordu. Gümüş saplı piposunu çıkarıp tütün dolduruyor ve içine çekiyordu durmadan. Dumanı salonunun tavanına üfleyerek dönüp duruyordu salonun ortasında.

"Ne dersiniz?" diye sordu salondakilere.

"Bunu kim yapmış olabilir?"

Bekir hariç, hepsi birer birer açıkladılar düşüncelerini. Anfisa Gavrilovna'nın dışındakiler bu işte Semion Andreyiç Uzelkov'un parmağı olduğunu söylediler. Sadece Anfisa Gavrilovna bunun bir uğursuzluk olduğunu ileri sürüp duruyor ve Bekir'in uğursuzluk getirdiğini ima ediyordu.

"Bu bana yapılmış bir hakarettir. Bütün malikanem yanabilirdi!"

"Bolşevikler yapmıştır," dedi Anfisa Gavrilovna. "Tümen'den gelmişlerdir!.."

"Çok saçma! Bolşeviklerin nahiyemizde bir esirle ne işleri var? Onlar Çarlıktan kalanları temizlemekle meşguller."

Aleksandr Gavrilov ağabeyini destekledi:

"Bolşevikler siyasi kargaşa çıkarıyorlar. Bir esirin barakası onları ilgilendirmez. Hem onlar yaksalar yaksalar, Kremlin Sarayı'nı yakarlar."

Anfisa Gavrilovna itiraz etti:

"Tümen'de dernekleri var! Hepsi de kanlı adamlarmış! Belki de Kılyuç'da bir esirin olduğunu duydular ve gelip barakasını yaktılar."

İvan Gavrilov öfkelendi:

"Saçmalama Anfisa, yanlış düşünüyorsun!.. Onlar Türklerin değil, Çarlığın düşmanlığını yapıyorlar. Bir Türk esiri onlar için bir mana ifade etmez. Hem Rusya savaştan çekildi ve Türklerle de barış anlaşması imzaladık biliyorsun."

"Öyleyse kim yaptı," diye sordu Anfisa Gavrilovna.

"Semion Andreyiç'ten başkası olamaz," diye cevap verdi Aleksandr Gavrilov.

Bir saate yakın konuştular. Bekir hep dinliyordu. İvan Gavrilov sonunda, ertesi gün Semion Andreviç'le konuşmaya ve bu işi kimin yaptığını sormaya karar verdi.

"Yarın birkaç gençle beraber atları otlatmaya götüreceksin. İki günde bir dönüp, yetecek kadar ekmek alacaksın."

"Gecelerini atların önünde geçireceksin. Her türlü hazırlığını yapacak hizmetçiler. Bir aydan fazla dışarda kalacaksın. Bu arada barakanı yaptırırım!"

Başını salladı Bekir.

Bir süre daha konuştuktan sonra salondan ayrıldılar. Bekir'e alt katta bir oda gösterdi Sofya Palegeya. Elindeki mumun titrek alevlerinin aydınlığında gözlerinin içine bakarak gülümsedi. Bekir gözlerini kaçırdı. Girip yatmasını işaret etti Palegeya.

"Uyumayacağım," dedi Bekir. Sabah olur birazdan.

Malikâneden ayrılıp harap olmuş barakaya doğru ilerledi. Burnunu sızlatan is kokusu canını iyice sıktı. Birisi kendisini yakmak istemişti belli ki. "Rabbim," dedi içinden. "Sen beni koru!"

Anna Guryevna ve Sofya Palegeya, arkasından tuhaf tuhaf baktılar ve dudak büktüler. Aralarından su sızmayan, otuz yaşlarında, uzun boylu, uzun saçlı, esmer ve sıska birisi olan ve bir türlü paylaşamadıkları Aleksandr Gavrilov'un odasına doğru yürüdüler.

"Türk hem güzel hem de güçlü. Kırk tane Aleksandr Gavrilov olsa, onun yerini tutamaz, fakat çok çekingen. Veya bize öyle davranıyor. Gözleri tıpkı bir kartalın gözleri gibi!.." diye düşünen Sofya Palegeya elindeki mumu başının üzerine kaldırarak dönüp dönüp kapıya baktı ve hızla yürüyerek gerisinde kaldığı Guryevna'ya yetişti. Guryevna'nın ise Aleksandr Givrilov'dan başka düşündüğü yoktu.

Yeşil boyalı demir kapıyı çalmadan odadan içeri girdiler. Yüreğinin kapılarını bugünlük kapayan Aleksandr Gavrilov, en son Tatyana Uzelkovna'yı düşünerek yatağına uzanmıştı. "Evlenme teklif edeceğim; kabul etmezse, Katerina Çikimasova'ya giderim!" diye düşünmüş ve horlamaya başlamıştı bile.

Sessizce ayrıldılar odadan. Yüzleri asıktı ikisinin de.

Mumun alevleri uzayıp kısalıyordu.

Dışarda kesik kesik uluyordu ihtiyar çomar...

Başına taktığı kıymetli bir broşla hemen dikkat çeken güzel Tatyana Uzelkovna, divanı işlemeli yastıklarla süslü odaya girdiğinde, kanepelerde oturan İvan Gavrilov ile Semion Andreyiç Uzelkov bütün köyün duyduğu yangın hadisesi üzerinde ateşli ateşli konuşuyorlardı. Gavrilov en bilinen haliyle arada bir sakalının ucun emerken, babası ise o meşhur tikiyle meşguldü. Yuvarlak beyaz yüzünü dolduran kırçıl pala bıyıklarını çekiştirip duruyordu. Reverans yaparak kadife kaplı sandalyelerden birine oturdu ve yeni giydiği tarçın renginde, siyah dantelli ropunu etek tarafından biraz yukarı çekti Uzelkovna. Keçi derisi terliklerini sandalyenin altına itti. Yine çakmak çakmaktı bahar yeşili gözleri. Babasını ve İvan Gavrilov'u izlemeye koyuldu.

Pencerelerde tül perdeler, saksılarda ıtır ve sardunya vardı. Bir köşede, Tatyana Uzelkovna'nın zaman zaman çaldığı bir piyano duruyordu.

"Atasözlerini çok sevdiğimi bilirsin," dedi Semion Andreyiç Uzelkovna, İvan Gavrilov'a.

Kalkık ufak bıyıklarını sağ elinin işaret ve başparmağıyla okşadıktan sonra, badem gibi yarık gözlerini İvan Gavrilov'un yüzüne dikti. Kırçıl favorileri, hafif eğik iri burnu, kırmızı dolgun yanakları, iri elmacık kemikleri, kır saçları hemen göze çarpıyordu. Benekli bir redingot, dar paçalı bir pantolon, kumaş yelek giyinmişti. Gayet olgun bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

"Bir Çin atasözü vardır: 'Gülümsemesini bilmeyen insan, dükkân açmamalıdır.' Sözünü ettiğimiz hususta benim düşüncem şu ki; nasıl davranacağını bilmeyen insan, yaşamamalıdır! Ben bu yaşımda, bir

esiri öldürmek için yattığı barakayı yakmanın büyük bir aptallık, bir saçmalık, bir delilik olduğunu hâlâ bilmiyorsam, kalkıp da savunmasız bir insanın, hiçbir şeyden habersiz bir şekilde uyuduğu bir izbeyi yakacak davranışı gösteriyor ve böylesine alçalıyorsam, yaşamamam gerekir! Çünkü böyle bir davranış, asil Rus ahlakına asla uymaz!"

Gavrilov seyrek sakalının ucunu ağzına almış, durmadan emiyordu. Uzelkovna pek belli etmiyordu ama için için gülüyordu buna.

Uzelkovna konuşmasına devam etti:

"Sayın Müdür; size bütün kutsal değerlerimiz adına yemin ederim ki, bu iğrenç hadiseyle hiçbir ilgim yok ve bunu yapanları da Kutsal Kitap adına lanetliyorum! Çünkü bu, şahsınıza yapılmış büyük bir hakarettir!.."

Ağzına götürürken ikiye katladığı sakalını bırakan Gavrilov, sakin bir edayla söze başladı:

"Büyük bir hakaret!.. Çünkü İvan Gavrilov'un barakasını yakmayla malikânesini yakmanın hiçbir farkı yoktur. İkisi de onun bir parçasıdır!.."

"Haklısın!" diyerek başını salladı Uzelkov.

"Kusura bakmayın ama sayın Semion Andreyiç; herkes sizin Türkler için neler düşündüğünüzü bilir. Bu nedenle sizden şüphelenmeme hak vermelisiniz!.."

Bir an için Tatyana Uzelkovna'nın gölgelenen yüzüne bakan Uzelkov, bakışlarını hemen Gavrilov'a çevirdi:

"Size hak veriyorum. Benim Türk düşmanlığım su götürmez bir gerçektir. Hiç kimse benden, Türklerin dostu olmamı, ya da onlar için sizin hissettiklerinizi hissetmemi bekleyemez. Çünkü Türkler içimde kapanmayacak yaralar açtılar. Babam kör gözleriyle ruhuma yapışmış canlı bir işkenceci olarak evimde duruyor. Kardeşlerimin hatıraları hâlâ gözlerimin önünde canlanıyor. Fakat bütün bunlar beni, zavallı bir esire suikast yapacak derecede alçaltamaz! Hayır hayır! Ben bu kadar adileşemem! Ben Semion Andreyiç Uzelkov'um.

Sevilen ve sayılan birisiyim. Tatyana gibi güzel ve akıllı bir kız yetiştirmişim. Andrey Uzelkov'un25 oğluyum. Hayır, bu kadar alçalmam mümkün değildir."

Semion Andreyiç kırçıl pala bıyıklarını çekiştirirken yeniden sakalının ucunu emmeye başlayan Gavrilov sordu:

"Kim yapmış olabilir? Düşüncen nedir?"

Uzelkov kekeler gibi oldu. Tatyana Uzelkovna'ya kaydı bakışları. "Bilmem. Köyümüzden olduğunu sanmıyorum."

"Yeğenin olabilir mi?"

"Yeğenim mi?.. Yok canım! Cüsselidir ama aptalın tekidir o! Bu kadar şeyi düşünemez."

O ana değin konuşulanları sessizce dinleyen Tatyana Uzelkovna söze karışırken, "O düşünemez, ama ben düşünebilirim!" diyordu içinden. Semion Andreyiç Uzelkov.

"Başka bir köyden olmasın?" diye sordu Tatyana.

"Değildir," dedi Uzelkov. "Adam nahiyemize geleli bir hafta oldu. Bu kadar kısa süre içinde onu komşu köylerden kimse bilemez."

"Öyleyse kim? Hem bizim köyden olamaz hem de başka köylerden değildir diyorsunuz!"

"Bilemem!"

Gavrilov yine sakalının ucunu emiyordu. Dalgınlaşmıştı.

Odanın kapısının gıcırtıyla açılması üzerine, üçünün bakışları da kapıya çevrildi, önce Semion Andreyiç'in babası Andrey Uzelkov girdi içeri. Kör gözlerinin kızıl etleri ha bire oynuyordu. Odadakiler ayağa kalkıp yer gösterdiler.

"Şöyle buyur, Andrey Dimitriç!" dedi Gavrilov.

Tatyana Uzelkovna'nın kendisinin elinden tutmasıyla onun sandalyesine oturdu kör adam. Nefes nefeseydi. Göğsü büyüyüp küçülüyordu. Kendisini gezdiren küçük çocuk da içeri girdi, ardından

hemen çıktı. Hizmetçiler kahvaltı için çay, reçel ve francala ekmek getirdiler odaya.

Yangın meselesi kapanmış ve başka şeyler konuşulmaya başlanmıştı. Çay içildi, francala ekmekle reçel yenildi bu arada. Kahkahalar atıldı. Tatyana Uzelkovna'nın gülümsediğinde beliren şahane gamzeleri hemen herkesin dikkatini çekiyordu. Hele bir de kahkaha attığında açılan pembe, narin dudaklarının arasından yan yana dizilmiş inci taneleri gibi fırlayan dişleri pencereden giren ışıklarla temas edip parlayınca, daha bir güzelleşiyordu yüzü.

Aleksandr Gavrilov'un Tatyana Uzelkovna'ya olan tutkusunu bilen İvan Gavrilov, bu nadide çiçeği gelini olarak düşünerek tatlı tatlı irkiliyordu...

Tatyana Uzelkovna sandalyenin altına ittiği keçi derisi terlikleri giydi yeniden. Gülümseyişi ferahlık veriyordu herkese.

Kahvaltıdan sonra müsaade isteyip ayrıldı oradan İvan Gavrilov. Onu yolcu ettikten sonra arkasından bakan Semion Andreyiç Uzelkov, yanında dikilen kızına:

"Sanki malikânesini yakmışlar, mızırdanıp duruyor," diye fısıldadı.

"Sakalını emmeyi hâlâ terk etmemiş," dedi.

İkisi birden, ihtiyar âmâ Andrey Uzelkov'un feryadını duyunca, aceleyle ve endişeyle yukarı çıktılar. Odaya girdiklerinde, düştüğü yerden kalkmaya çalışıyordu adam. Semion Andreyiç hemen eğilip kaldırdı onu.

"Ne oldu baba?" diye sordu.

Kızıl keçi sakallı Andrey Uzelkov'un zayıf, mavi damarlarla dolu yüzünde acı titreşimler oldu. Gözlerinin kızıl etleri oynadı yine. Öylesine zor nefes alıp veriyordu ki, soruyu zorlukla cevapladı:

"Çayı dizime döktüm! Canım acıdı, kalktım, otururken düştüm!"

Baba kızın yüzlerine gölge çökmüştü. Kör olduğu yetmiyormuş gibi, adamın bir de nefes darlığına tutulması ikisinin de ağrına gidiyordu.

"Tatyana merhem getir! Yanan yerine sürelim," dedi Semion Andreyiç.

Tatyana Uzelkovna odadan çıkarken, Semion Andreyiç babasını sandalyelerden birine oturttu. Biraz sakinleşmesini bekledi. Sonra yavaşça:

"Baba, karşıma çıkan her Türk'ü fırsatını bulunca öldürmemi bunca zamandır söylersin bana. Bütün çektiklerin onların yüzünden. Hâlâ aynı fikirde misin? Karşıma çıkan her Türk'ü fırsat buldukça öldürmemi istiyor musun?"

Andrey Uzelkov "Evet!" anlamında başını salladı.

"Ben de öyle düşünmüştüm," dedi Semion Andreyiç.

"Türkler birkaç şarapnel parçasıyla dünyayı bana zindan ettiler," diye karşılık verdi babası. "Türklere asla merhamet etmeyeceksin! Onlar merhametten anlamazlar! Merhamete layık insanlar değildirler. Ömürleri at üstünde, savaşarak, adam öldürerek ve kan içerek geçer. Gördüğün her Türk'ü, fırsatını bulduğun an, öldüreceksin!"

"Bir esir de mi olsa?"

"Fark etmez!"

"Savunmasız bir insanı öldürmek doğru mudur?"

Andrey Uzelkov güldü. Tatyana Uzelkovna içeri girmiş onları dinliyordu. Cevap verdi Andrey Uzelkov:

"Kendisini savunabilse, en iyi ihtimalle, sen de benim gibi gözlerinden olursun!"

Onu tasdik edercesine başını salladı sağ eli bıyıklarında Semion Andreyiç.

Merhemi kızaran dizine sürdüler adamın. Sessizlik çöktü odaya. Üçünün yüzü de durgundu. İçeri giren hizmetçiden birer bardak çay

daha doldurmasını istedi Semion Andreyiç. Çaylar bardaklara doldurulunca, birisini büyük babasının eline tutuşturdu Tatyana Uzelkovna. Diğer iki bardağı da kendisi ve babası için tabladan aldı. Sessizce yudumlamaya koyuldular çaylarını.

Dışarda çekici bir hava vardı ve hayat bütün güzelliğiyle devam ediyordu. Bahçeler cıvıl cıvıldı. Horozlar ötüşüyor, çocuklar neşeyle oynuyorlardı.

Güneş pırıl pırıldı; gök masmavi...

Bir mujik önüne kattığı domuz yavrularını Tümen'e doğru götürüyordu...

Tren sesleri geliyordu Dere İstasyonu'ndan. Bir tren uzun uzun kampana çalıyordu...

Bir tepenin böğründe...

İki eliyle sımsıkı tuttuğu değneğin kalın ve yassı tarafını alnına dayamış, yanında bir şerit ve bir ekmek torbası, oturduğu yerde uyumaya çalışıyordu Bekir. Saçlarını yavaşça kıpırdatan bir rüzgâr serin serin süzülüyordu boynuna aşağı. Yavaşça kapanırken göz kapakları, vücudunda irkilmeler oluyordu. Üşüyordu çünkü.

Bir adam!.. Atların ve çobanların epeyce uzağında, iri taşlardan birinin arkasına gizlenmiş, kısa fasılalarla başını uzatarak atlara ve çobanlara bakıyordu...

Ve bilhassa Bekir'e!..

Heyecanlıydı! Titriyordu!..

At otlatmaya başlamasının üzerinden bir hafta geçmişti Bekir'in. İki günde bir Kılyuç nahiyesine gidip, omuzunda taşıdığı bez torbaya yetecek kadar ekmek ve peynir doldurduktan sonra atların peşinden yeniden kırlara dönüyordu. Yedisi Rus sekiz çobandılar. Otlattıkları at sayısı üç yüze yakındı. Gavrilov'undu bunlardan kırk iki tanesi. Atları Tura Nehri'nde suluyor, yemyeşil tepelerde, ovalarda otlatıyorlardı. Çiçek kokusuyla doluydu her yer. Genellikle masmavi gök altında geçiyordu geceler ve gündüzler.

Güneşli zamanlarda neşeyle yayılan, kişneyen, koklaşan, oraya buraya koşuşan atlar, hava bulutlu, yağmurlu, şimşekli, yıldırımlı olduğunda bir araya toplanıyor, sessizce otlamaya devam ediyor; şimşek çaktığında, yıldırım düştüğünde kulak kabartıyor, huysuzlanıyor fakat başlarını yerden kaldırmıyorlardı.

Zaman zaman iç çamaşırlarına değin ıslanan Bekir ve Rus gençleri atları geçici olarak Kulyıç'a götürüyor; kaputlarını ve çamaşırlarını değiştirdikten sonra kırlara dönüyorlardı yeniden. Gündüzün, kollarında taşımak zorunda kaldıkları kaputlar, geceleyin peydahlanan soğuktan koruyordu onları. Yorgan vazifesi görüyordu. Sırtlarında birer ceket, gömlek, pantolon ve ayaklarında mujik çarıkları vardı.

Nöbetleşe bile uyuyamıyor, çekingen davranıyorlardı Ruslar... Devamlı Bekir'i kontrol ediyorlardı.

Hep abdestli geziyordu Bekir. Ayet-el Kürsi'yi okuyordu bazen. Kendisini bir zırh gibi sardığını hissediyordu ayetlerin. Sonsuz bir güvenle doluyordu ruhu. Bazen Ali Bey karşısına dikiliyor, gülümsüyordu ona. "Elbette her zorluk için şüphesiz bir kolaylık vardır," diyordu yüreğini okşayarak. Ufukları gösteriyor, sonra kayboluyordu...

Kırlarda bile olsa, perşembe akşamları Yasin okumayı unutmuyordu anası Gülsüm için...

Tedbiri elden bırakmıyordu. Tam anlamıyla uykuya geçmiyordu bu yüzden. Bir iki kelimenin dışında başka hiçbir şey konuşmadıkları Ruslardan çekiniyordu çünkü. Yediye bir! Baş etmesi mümkün değildi. Öldürüp gömseler ve kaçtığını söyleseler, kimsenin haberi olmazdı. Rahat olduğu bir husus vardı, o da konuştuklarını anlamasıydı. Molla Şükrü'nün ileri görüşlülüğünü şimdi daha iyi kavrıyordu.

Onlar da uyumuyorlardı yeterince. Oturdukları yerde uykuya dalıyor ve tam devrilecekleri anda ürpertiyle kendilerine geliyor, ardından yine kapıyorlardı gözlerini.

Uyurken değneği alnına dayıyordu Bekir. Gerektiğinde, atları kement atarak tutmak için kullandığı şeridi ve ekmek torbasını yanından ayırmıyordu. Tam uykuya geçtiği anda değnek alnını acıtıyor ve uyandırıyordu onu. Bazen sert bir şekilde kayıyor, alnının derisini hafifçe çiziyordu...

Ve bu gece... Pırıl pırıldı gökyüzü. Yıldızlar kırpıştırıp durmaktaydı gözlerini. Samanyolu'nda renklerin cümbüşü vardı. Ufuklar birer

kara çizgi, tepeler kukuletalı birer dev gibi görünmekteydi. Serin bir rüzgâr saçlarını oynatıyordu Bekir'in. Yavaş yavaş kapanıyordu Bekir'in gözleri.

Uykunun efsunlu kıvrımları arasına henüz girmişken, değnek alnını acıttı ve uyandı Bekir. Simsiyah sık saçlarını eliyle okşadı. Kaputuna iyice sarındı ve değneğin kalın tarafını yeniden geniş ve gün yakmış alnına dayadı. Müthiş bir uyuma arzusuyla kapattı zeytin gözlerini. İnce, pembe dudaklarının çevrelediği ağzından fısıltı halinde bir "Allah!" kelimesi çıktı. Ağzını kapattı ve zarif burnundan solumaya başladı.

Bıyıkları ve sakalı geceleyin bile rahatça fark edilebilmekteydi artık. Kamp hayatı boyunca zayıflayan yanakları dolgunlaşmaya başlamış; omuzları daha bir genişlemiş, heybet kazanmıştı. Boyu iki metreye, ağırlığı doksan kiloya yaklaşmıştı. Yirmi yaşında, tığ gibi delikanlıydı şimdi. Güzel yüzüne bakan ve tebessümünü fark eden kişinin etkilenmemesi mümkün değildi. Sakalını tıraş ediyordu artık. Ayda bir de olsa kullanmak için Gavrilov'dan bir ustura almıştı. Ekmek torbasında taşıyordu usturayı. Bir beze sarıp iple bağlamıştı. "Gerekirse silah olarak de kullanabilirim," diye düşünmekten de kendini alamıyordu.

Bir tepenin böğründe... İri taşların her biri birer hayalet gibi görünüyordu...

Çoğunlukla oturarak uyudukları halde, bugün başlarının altına torbalarını alarak bir yanları üzerine yatmış bulunan Ruslar uykuya dalıyor, endişeyle uyanıyor ve cesaretsiz bakışlarla dikizliyorlardı Bekir'i. Heyecan dalgaları geçiyordu yüreklerinden. Tekrar uyumaya çalışıyorlardı sonra. Bugün bir garipti her birisi.

Rüzgâr tel tel kıpırdatıyordu saçlarını.

Uyku vazgeçilmez bir peri gibiydi karşılarında.

Bekir onlar için, onlar da Bekir için birer endişe kaynağıydı zaten. Ama bugün daha bir endişeli görünüyorlardı... Bu yüzden, bir

mıknatıs gibi onları kendisine çeken güzel uyku perisine bir türlü gülümseyemiyorlardı.

Ulumalar geliyordu uzaklardan. Yakından kendilerine ulaşan çekirge seslerine ve rüzgârın uğultusuna öylesine alışmışlardı ki, artık onları duymuyorlardı bile. Gecenin koynuna girmiş gölgeler gibiydi hepsi...

Ve atlar... Kırmızımtırak, gri, beyaz, siyah, alaca renkli, irili ufaklı atlar. Bir araya toplanmışlar ve toprağın bağrına serilmişlerdi. Uyurken de arada sırada duydukları seslere kulak kabartıyorlardı.

Ve bir adam!.. Taşların arkasına saklanarak yavaşça yaklaşıyordu Bekir'e. Elinde bir ip! Sımsıkı tutuyordu iki eliyle...

Bekir değneğine dayanmış, uyumaya çalışıyordu...

Adam Bekir'e dokunacak kadar yaklaşmıştı!..

Ruslar fark ettiler onu. Heyecanla ve sessizce doğrulttular başlarını. Korkuyla bakmaya başladılar. Başına iri bir şapka geçirmiş adamı tanıyamıyorlardı.

Atlardan huysuzlananlar oldu...

Bekir tam uykuya geçmek üzereydi.

Adam kaplan gibi uzandı ve ipi boğazına geçirdi Bekir'in. Titreyerek sıkmaya başladı bütün gücüyle. Korkulu ve heyecanlıydı.

Bu ani hareket karşısında korku ve şaşkınlıkla gözlerini açıtı Bekir. Ayağa kalkmak istedi, ama kalkamadı.

Ve birkaç dakika süren korkunç bir boğuşma! Ruslar heyecanlarından ve korkularından kaskatı kesilmişlerdi. Biri hariç hepsi neye uğradığını şaşırmıştı ama bir şey de yapmıyorlardı. Atlardan ayağa kalkıp hareket edenler, kişneyenler oluyordu...

Adam, Bekir'i boğmak için bütün gücüyle çırpınmaktaydı. Kısa bir süre nefesi kesilen ve çok zor bir durumda kalan Bekir, boğazındaki ipe ellerini geçirerek boğulmaktan kurtuldu ve dirseğiyle adamın karnına bütün gücüyle vurdu. Gecenin böğrüne saplanan bir "Ih"

sesi çıkardı adam ve bıraktı ipi. Tam anlamıyla uykuda iken yakalayamadığını anladığı için karşısındakini boğamayacağını hisseden adam hızla, korkuyla ve patır kütür sesler çıkararak uzaklaştı oradan. Tepenin arkasına geçerek kaybolup gitti. Göğsünü yırtarcasına vuruyordu yüreği.

Şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez halde idi Bekir. Kaçarken arkasından baktığı bu adam, gözüne bir canavarın karaltısı gibi görünmüştü ve bu karaltı, barakası yanarken gördüğü iri yarı karaltının ta kendisiydi. Bunu hemen fark etmişti.

Neyin olup bittiğinden habersiz, birisi hariç Ruslar da şaşkındı...

Ayağa kalkan Bekir, ipin boynunda yaptığı tahribattan dolayı bedenine yayılan acıyı durdurmak istercesine boynunu ovdu. Heyecan ve endişe karışımı bir duygu içini sarsmaktaydı ve kalbinin atışları rahatça hissedilebilmekte idi.

Pırıl pırıl gökyüzüne şahane elmas parçaları gibi saçılmış bulunan yıldızlar sevinçle kırpıştırıp duruyorlardı gözlerini.

Bekir ayakta!.. Boynuna ip takarak kendisini boğmak isteyen adamın gittiği yöne doğru bakıyordu şaşkın şaşkın.

Rus gençlerinden birisi kalkıp Bekir'in yanına geldi. Çekingen bir sesle sordu:

"O adam kimdi?"

"Bilmiyorum!" dedi Bekir.

"Sana niçin saldırdı?"

Ondan cesaret alan diğerleri de gelip toplandılar Bekir'in etrafına. Karşılıklı konuşmaya başladılar. Sordular, söylediler. Çekingenliklerini attılar üzerlerinden. Bekir de rahatlamıştı. Gençlerden birisi bazen garip bir şekilde tebessüm ediyordu ama Bekir bunun farkında değildi.

Barakanın yanması, iple boğulmak istenmesi, İvan Gavrilov'un, "Semion Andreyiç Türklerden pek hoşlanmaz!" sözlerini getirmişti Bekir'in aklına. "Acaba o mu yapıyor?" diye geçirdi içinden.

Uzaklardan gelen ulumalar, çekirge sesleri ve rüzgârın uğultusu birbirine karışıyordu.

Bir renk cümbüşü vardı Samanyolu'nda...

Taşlı bir tepenin böğrüydü burası. Ufuklar kara birer çizgi gibiydi. Kukuletalı birer dev gibi görünüyordu dağlar ve tepeler...

İp hadisesinden bir müddet sonra, aynı karaltının uzaktan silahla ateş etmesi sonucu yeni bir suikastla karşı karşıya kaldı Bekir. Kurşunlar vızır vızır geçmişti yanından yöresinden ama hiçbiri isabet etmemişti. Her gün İnşirah Suresi'ni ve Ayet-el Kürsi'yi okumasının ve mümkün mertebe abdestsiz gezmemeye çalışmasının kalkanı sayesinde kurtulduğuna inanıyordu. Köye gidip yiyecek filan getirdiği bir gün bunları bir bir anlattı Gavrilov'a. Nahiye müdürü endişelenmişti ve kim olabileceğine dair tahminde bulunmaya çalışmıştı. Ama varabildiği bir netice yoktu. Bekir'e dikkatli olmasını tembihlemekle yetinmişti o kadar.

Günler geçtikçe birbirlerine iyice alıştılar, samimileştiler Rus gençleri ve Bekir. Artık rahatça uyuyabiliyorlardı. Sırayla iki kişi nöbet tutuyor, diğerleri kaputlarına sarınarak, ekmek torbalarını başları altına alarak uyuyorlardı. Birbirlerine güveniyorlardı artık. Garip tebessümleri ve bakışları olan gencin kısmen otistik olduğunu ve konuşma zorluğu çektiğini öğrenmişti Bekir ve bir hayli üzülmüştü. Ailesinin isteği üzerine arkadaşları onu yanlarında taşıyorlardı. Sosyalleşmesi için iyi de geliyormuş söylediklerine göre.

Bir gün Bekir, "Ben bir esirim; sayınız fazla olduğu için sizden çekiniyor ve uyuyamıyordum. Ya siz niye uyumuyordunuz?" diye sordu onlara.

İçlerinden birisi cevap verdi:

"Korkumuzdan uyuyamıyorduk! Uyusaydık, hepimizin başını kesip gitseydin, sana kim engel olabilirdi?"

Bekir yeniden sordu:

"Bir insan, bir arada bulunan yedi insanın başını nasıl kesebilir?"

"Bunu aramızda konuştuk," diye cevap verdi bir başkası. "Birimize gücü yetse bile, yedimize birden yetmez," dedik.

"Fakat sen bir Türk'sün! Türklerin ne yapacağı belli olmaz. Bunu bildiğimiz için uyuyamadık!"

Rusların en çok merak ettikleri ve sonuna değin izledikleri bir durum vardı: Bekir'in namaz kılması!.. Bazen ona bu konuda sorular soruyorlar, aldıkları cevapları kendilerince yorumluyorlar, yaptıkları ibadetleri namazla karşılaştırıyorlardı. Bir keresinde, içlerinden birisi Bekir'in namaz kılışını taklit etmek istemiş, birkaçı buna kahkahalarla gülmüşlerdi. Bekir'in bakışlarını yere indirip mahzun bir tavır sergilemesi üzerine susmuşlar, yaptıkları hatayı anlamışlardı. Gülmeyenlerden biri diğerlerine kızmıştı.

"O bizi kiliseye giderken, ilahi söylerken, ya da istavroz çıkarırken görüp kahkahalarla gülse, neler hissederiz?" demişti öfkeyle.

Özür dilemişlerdi...

Bir at vardı atların içinde. Diğerlerinden farklıydı. Kişnerken daha bir gururlu, yürürken daha bir gösterişliydi. Gri renkliydi. Gözleri parlıyordu yıldızlar gibi. Alnının ortasında daire şeklinde bir beyazlık vardı. Koştuğu zaman uçuyordu sanki. Durduğunda asaletin en safını temsil ediyordu. Ona her baktığında Yıldırım'ı hatırlıyordu Bekir. Uzun uzun dalıyordu hatıraların dumanlı dünyasına. Atına bindiği gibi ufuklara uçuyordu bazen iç aleminde sevinçle. Sonra yeniden hakikatle yüz yüze geliyor ve hüzünleniyordu.

Bir at vardı atların içinde. Yıldırım'ın ikiziydi sanki.

Ve bir gün Tura Nehri'nin kıyısında atları sularken, inanılması zor bir şey oldu. Bir başka at sürüsünün başında Süleyman'a rastladı Bekir. O da kendisi gibi at otlatıyor ve onları Tura Nehri'nde suluyordu. Onun da kaputu, ekmek torbası, şeridi vardı. Mujik çarıkları vardı onun da. Kamptan ayrıldıktan sonra onu da zengin bir Rus köylüsü satın almıştı. Fakat Bekir Kılyuç nahiyesine yakın bir köyde, Spaski köyünde olduğunu bilmiyordu.

Önce şaşkın şaşkın bakakaldılar. Gözlerine inanamadılar. Birbirlerini gökte ararken yerde bulmuş gibi sevindiler. Uzun uzun sarıldılar, ağladılar, kahkahalar attılar. Dertleştiler, yalnızlık giderdiler. Bekir ona başından geçenleri anlatırken, o sadece ağasının güzel kızlarından bahsetti.

"Bazen rüyamda Hayrettin'i trenden düşerken görüyorum. Bu benim canımı yakıyor. Vebalim varsa Allah affetsin."

"Âmin. Senden etkilendi ise vebalinin olacağı kesin."

Bu karşılaşmadan sonra dört beş günde bir Tura nehrinin kıyısında buluşmaya başladılar. İkisi için de iyi bir moral kaynağı olmuştu yeniden bir araya gelmeleri.

Atların ardından koşturup duruyorlardı Bekir ve diğerleri. Bataklıkların yanından geçiyorlardı arada sırada. Bekir, atların bataklıklara girmeyip, onların etrafını dolandıklarını gördükçe şaşırıyordu. "Sanki koyu kahverengi renkleriyle anında fark edilen bataklıkların tehlikeli olduğunu ve oralara girmemeleri gerektiğini kulaklarına bir fısıldayan var!" diye geçiriyordu içinden. "Hey Rabbim; sen ne büyüksün!" diyordu zaman zaman.

Terliyor, susayarak hararet içinde kalıyor, yoruluyorlardı atların peşinden koşuştururken. Tura Nehri'nin kıyılarında son buluyordu susuzlukları ve yorgunlukları. Atlar su içtikten sonra nehir kenarında yayılırken, onlar da böylece dinlenme imkânı buluyorlardı.

Ve günler geçip gidiyordu birbiri peşine...

Petrov Günü[23] gelip çattı nihayet. Çayırlardan otlar biçildi. Rengi değişmeye başladı ekinlerin... Sarardı yeryüzü. Sarardı altın başakları tarlaların.

Çayırlardan otlar kaldırılınca, atların ardından koşmalarına gerek kalmadı Bekir ve diğerlerinin.

Her yer onların çayırıydı artık.

Özgürce dolaşıyor ve otluyorlardı. Akşam sürü halinde köye dönmeye başlamışlardı.

Bekir ve diğerleri için geceleri atlarla beraber kalma meselesi sona ermişti.

Bekir kırlardan köye döndüğünde, barakasını daha iyi bir şekilde yapılmış buldu. Küçücük bir pencere eklenmişti şimdi. Geceleri yakması için pencerenin önüne mum bırakılmıştı. İnce, yüzsüz, ama temiz bir yorgan; bir yastık ve iki çul minder konulmuştu. Yerinde

23 Petrov Günü: 29 Haziran ot biçmenin başlangıcı.

duruyordu bakır testi. Kırlarda yanından ayırmadığı, ekmek torbasını ve şeridi, sarılı tıraş usturasını barakanın bir köşesine koydu.

Bekir'in at otlatırken iple boğulmak istendiği köyde yaşayan herkesçe duyulmuştu. Gavrilov, Bekir'den tekrar dinledi hadiseyi. Başını sallayarak,

"Barakayı yakan da boynuna ip atan da aynı şahıstır," dedi.

Bekir'le birlikte at otlatan Rus gençleri bazen onu görmeye geliyor, barakada bir müddet oturarak gidiyorlardı. Bekir barakanın çevresinden pek ayrılmıyordu. Akşamları, kırlarda otlayarak köyün yanı başına yığılan atların içinden İvan Gavrilov'un atlarını ayırarak ahıra getiriyor, sabahleyin salıveriyordu.

Ayaklarında mujik çarıkları yerine başmak[24] vardı şimdi. İvan Gavrilov,

"Bunlar daha iyidir; al giy!" diyerek vermişti.

Köye döndüğünde, birkaç yıldır Sofya Palegeya ve Anna Guryevna ile gönül eğlendiren Aleksandr Gavrilov'un bir buçuk ay önce nişanlandığını, yüklü bir drahoma alacağını ve düğünün soğukların kendisini iyice hissettirmeye başladığı Eylül'ün sonlarına gelinen bu günlerde yapılmak üzere olduğunu öğrendi.

Gelinin adı Katerina Çikimasova'ydı. Yakın bir köydendi. Aleksandr Gavrilov'la bir yortu esnasında tanışmışlar ve birbirlerinden hoşlanmışlardı. Fakat Aleksandr Makaroviç'in Çikimasova'yla evlenmek gibi bir niyeti yoktu aslında. O sadece Tatyana Uzelkovna'ya evlenecek derecede tutkundu. Bu arzusunu bir gün Tatyana'ya açmış ve gururuna dokunacak bir biçimde reddedilerek hayal kırıklığına uğramıştı. İvan Gavrilov da üzülmüştü buna. O da Tatyana Uzelkovna gibi güzelliği dillere destan birisinin kardeşi Aleksandr'a eş olmasını istiyordu. Çünkü Tatyana Uzelkovna'da, karısı Anfisa Gavrilovna'nın gençliğini buluyordu. O zamanlar, şimdiki gibi tombul bir kadın

24 Başmak: Daha çok fakir halk ve esnafın kullandığı adi cins kundura.

değildi Anfisa Gavrilovna. O da güzelliği ve zarafetiyle ünlüydü. Drahoması da fena değildi hani.

Aleksandr Gavrilov, Tatyana Uzelkovna tarafından reddedilince çok bozulmuştu. Bunu bir gurur vesilesi yaparak ve buna tepki olarak hemen Katerina Çikimasova'nın köyüne gitmiş ve kendisine evlenme teklif etmişti. O da hiç düşünceden, hatta sevinerek, "Evet!" demişti bu teklife.

Gayet iyi tanıdığı İvan Gavrilov'un kardeşiyle kızının evlenmek istediklerini duyar duymaz sevincinden istavroz çıkaran ve iki aşığı, evine gururla astığı kutsal tasvir önünde takdis eden Nikola Çikimasov, köyünün zenginlerindendi ve bu yüzden yüklü bir drahoma verecekti kızına.

Bu haber kahkahalarla güldürmüştü Tatyana Uzelkovna'yı. "Dilerim sıska Aleksandr'la mutlu olur!" diye düşünmüştü Çikimasova için.

Bekir'e sabah akşam çaysız peynir ekmek ya da sadece çörek veriliyordu. Haftada bir iki gün yulaf çorbası veya değişik ve hoşuna gitmeyen yemekler getiriyordu barakaya hizmetçiler. Ellerindeki tepsiyle içeri giriyor, Bekir'in gözlerinin içine bakarak gülümsüyor, tepsiyi bırakarak çıkıyorlardı. Tepsiyi almaya hep Sofya Palegeya geliyordu. O içeri girer girmez, dışarı çıkıyordu Bekir. Bekir'in bu tavrından pek hoşlanmayan Sofya Palegeya öfkeli ve hayal kırıklığına uğramış bir yüzle malikâneye geri dönüyordu. Gördüğünde, "Niçin benden kaçıyorsun?" dercesine kızgınlıkla bakıyordu Bekir'e.

İvan Gavrilov'a domuz eti ve yağı yemediğini, bu nedenle kendisine yemek göndermemesini söylemişti Bekir. O da hizmetçilere, "Esire domuz etinden ve yağından yapılmış yemeklerden sakın götürmeyin!" diye emir vermiş ve bunu Bekir'e bildirmişti. Ancak ondan sonra, getirilen yemekleri yemeye başlamıştı Bekir.

Bir gün barakanın yakınında, ahırın duvarı dibinde iki gümüş ruble ve beş bakır kapik buldu Bekir. Paraları alarak İvan Gavrilov'a götürdü. Pencereden dışarı bakarken, sağ elinde Lormontov'un

Çağımızın Bir Kahramanı isimli romanını tutmakta olan Gavrilov, kitabı dirseğini dayadığı masanın üzerine koyarak ruble ve kapikleri avucuna alıp tuhaf tuhaf baktı.

"Nereden buldun?" diye sordu.

"Barakanın yanında!" dedi Bekir.

Gavrilov, karşısında bir sandalyede oturan ve elindeki büyük sarı şamdanı bir kadife parçasıyla parlatmaya çabalayan karısı Anfisa Gavrilovna'ya, göz bebeklerini yana kaydırarak manalı bir bakış fırlattı ve paraları Bekir'e uzatarak,

"Senin olsun," dedi.

Bekir itiraz etti:

"Bizim dinimiz, sahibi çıkmasa bile, karşılığını sahibinin hayrına ihtiyacı olanlara vermedikçe bulunmuş malı kullanmamızı doğru bulmaz. Bunun için, alamam efendim!.."

Gavrilov güldü. Sakalının ucunu ağzına alıp bıraktı. Gözlerinde canlı bir parlaklık belirdi. Kolunu ileri doğru iterek,

"Al. Ben düşürmüşüm bunları. Çünkü biraz önce barakadan bu tarafa ben geldim. Pencereden dışarı bakıyordum; senin eğilip duvarın dibinden bir şeyler aldığını gördüm."

Bekir durumu anlamıştı. Yanlış bir durum oluşmasın diye yeniden itiraz etmedi ve paraları usulca alıp cebine koyup oradan ayrıldı...

Çağımızın Bir Kahramanı adlı romanı okumaya devam etti Gavrilov. Bir yandan da bazen dudak büküyor ve gülümsüyordu. Anfisa Gavriloyna ise, sıcak nefesini şamdana üfleyerek kadifeyi hiç durmadan sürüyordu...

Günler birbiri ardına sıralandı durdu.

Bir gün barakaya girdiğinde, Sofya Palegeya'nın muslin entarisini çıkarmış, yarı çıplak ve gülümseyen haliyle karşılaşan Bekir, onun yanar döner bakışlarına rağmen başını yere eğdi ve beyninden vurulmuşa döndü. Tir tir titredi korkusundan. Gözlerini yumarak ve

geriye doğru adım atarak ayrıldı oradan. Bahçeye yürüdü aceleyle. Gavrilov'u, briçkanın üzerine oturmuş birkaç metre ötedeki kayın ağacının dibinde uyuyan çomarı uyandırmak için elindeki küçücük taşları atarken buldu. Çomarın uyanacağı yoktu bir türlü...

Bekir'in telaşlı haline hiç de şaşırmayan Gavrilov sakin bir şekilde,

"Ne oldu Bekir?" diye sordu.

Bekir kekeledi. Kızardı. Zorla konuşabildi:

"Barakada çıplak bir kadın var efendim!"

Gavrilov kahkahalarla güldü. Daha da belirginleşen yüz hatları ve sakalı birbirine karıştı sanki. Sakalını ağzına götürmedi belki bu sefer ama eliyle sıvazladı uzun uzun.

"O, bizim hizmetçilerden birisi olmalı. Barakayı temizlemeye göndermiştim; yoksa korktun mu?"

Bekir öfke hissettiren bir sesle cevap verdi:

"Dinimiz bize, evlenebileceğimiz bir kadınla, evlenmeden önce baş başa kalmayı yasaklıyor efendim!"

Gavrilov yeniden güldü. Sonra ciddileşti:

"Sen de bir erkeksin! İhtiyaçların olabilir."

Bekir başını önüne eğip titrek bir sesle konuştu ve uzaklaştı oradan:

"Bundan böyle barakamı ben temizlerim efendim! Hizmetçileri göndermeyiniz!.."

Arkasından seslendi Gavrilov:

"Aldırma bunlara delikanlı; olur böyle şeyler."

Çomar uyanmış, aptal aptal bakıyordu Gavrilov'un yüzüne. Gavrilov gülümsüyordu. "Bizim insanımızdan çok farklı birisi," diye düşünüyordu.

Aradan birkaç dakika geçti.

Gıcırtıyla açıldı malikânenin kapısı. Anfisa Gavrilovna çıktı bahçeye. Briçkanın üzerinde oturan kocasını görünce, yanına yürüdü.

Arabanın kollarına basarak Gavrilov'un bitişiğine oturdu. Gülümsedi...

Bekir'in barakasından muslin entarisini giyinmiş bir halde ayrılan Sofya Palegeya, gelip karı kocanın önünde dikildi.

"Efendim, onun bir ağaçtan farkı yok!"

Güldü Gavrilov.

"Var. Bir ağaca sarılabilirsin, ama ona asla! Çünkü o dinine çok bağlı bir insan! Kötülük nedir bilmiyor adam. Paraya pula baktığı yok."

Palegeya başını önüne eğerek uzaklaştı. "Bir daha da Türk'ün yüzüne bakmayacağım! Öyle birisi kadından ne anlar?.." diye düşünüyordu.

Kadife bir entari giyinmiş ve koluna altın bilezikler takmış bulunan Anfisa Gavrilovna bundan hiçbir şey anlamamıştı. Merak dolu bakışlarla bir kocasına, bir Palegeya'ya bakmıştı. Sonunda dayanamayıp sordu:

"Kimin bir ağaçtan farkı yokmuş?"

"O bir ağaca benzemiyor dedim ya!"

"Kim?

Neşesi yerinde olan Gavrilov kesik kesik güldü ve cevap verdi:

"Hani, senin o 'Vahşidir! Namus düşmanıdır, nezaketten anlamaz, fırsatını bulduğu an, bize saldırır!' dediğin adam! Hakkı olmayan hiçbir şeye ne para ne kadın ne de başka bir şeye el uzatmıyor. Dininin yasaklarına tamı tamına uyuyor. İbadetini yapıyor. Çok farklı bir insan. Sanıyorum, bu farklılığı da dininden alıyor. Köyümüzdeki hangi insan, barakanın yakınında bıraktığım rubleleri ve kapikleri bulsa, cebine indirir. Hangi Rus Sofya'yı küçük bir barakada yarı çıplak karşısında görse, salyaları akardı. Ama o hiçbirisine tenezzül

etmedi. Yakmak istediler olmadı. Boynuna ip taktılar, kurşun sıktılar olmadı. Korktuğu filan yok."

"Korkmuştur!" dedi Gavrilovna.

Kocası itiraz etti:

"Korkmadığı yüzünden ve konuştuklarından belliydi."

"Ne dedi?"

"Onların dini, bulunmuş malı sahibini bulmadıkça veya karşılığını fakirlere vermedikçe kullanmayı doğru bulmuyormuş. Onlara göre bir erkek, kendisiyle evlenebileceği bir kadınla bile olsa evlenmeden önce yalnız başına kalamazmış. Bana bunları söyledi ve gitti."

Anfisa Gavrilovna, mavi gözlerini İvan Makaroviç'in gözlerine çiviledi. Tuhafına gitmişti duydukları.

"İlginç," dedi kısa bir duraklamadan sonra.

"Çok ilginç," dedi kocası.

Çomar ayağa kalkmış hem onlara bakıyor hem de silkiniyordu.

Bir serçe uçtu yanlarından Gavrilovların. Rüzgâr serin serin esti. Dalları, yemyeşil yaprakları oynadı ağaçların.

Anfisa Gavrilovna başını kocasının omuzuna yasladı. Gülümsediler birbirlerine...

Katerina Çikimasova'nın Katerina Gavrilovna olması için son hazırlıklar da tamamlandı ve düğün çarşamba günü başladı...

Gelin perşembe günü Kılyuç'a getirildi ve zangocun çan çalmasından sonra, köyün orta yerindeki taştan yapılmış, beyaz sütunlu, sarı boyalı ve mavi damlı, kapısı üzerinde "Meryem Ana"nın canlandırıldığı sulu boya bir resim bulunan, iç duvarları tahta ikonlarla kaplı, büyük bir çan kulesi bulunan kiliseye götürüldü. Kilise korosu ilahiler söyledi. Sevinçten gözleri sulandı Aleksandr Gavrilov'un. Kilise korosundayken başkalarının düğününde söylediği ilahileri hatırladı. Ve işte, kendi düğününde ilahiler söyleniyordu şimdi. Kilisedeki herkes onun mutlu olması umuduyla dua ediyordu. "Sonunda ben de evleniyorum işte!" diye düşünüyordu. Büyük sevincine rağmen, yüreğinin bir yerlerinde gizli bir hüzün vardı. Bunu açıkça hissediyordu. Tatyana Uzelkovna'ydı bu hüzün. Ona olan tutkusunun yüreğinin bir yerlerine sıkışıp kalmasıydı. Gizli bir iğne gibi batıyordu ruhuna

Papazın önünde dikildiler Katerina Çikimasova'yla.

Büyük bir kutsal tasvir, gündüz olmasına rağmen iki yanında yakılmış iri şamdanlarla daha da aydınlık ve süslü görünüyordu.

Tüm sesler kesildi. Sadece papaz, gelin ve damat konuşuyorlardı. Camgöbeği rengindeki ipek cübbesini işlemeli bir kuşakla bağlamış bulunan şişman, orta boylu, dazlak kafalı papazın, "Sizleri karı koca ilan ediyorum!" demesinden sonra birbirlerine sarılıp öpen gelin ve damat daha sonra kilisedeki büyük haçı öptüler.

Onları gururla izleyen ve heyecanlandığı için siyah frakının bakır düğmelerini farkında olmadan çözen İvan Gavrilov dudaklarının ucuyla bir dua mırıldanıyordu. Sevincinden, parmaklarını alnına ve omuzlarına götürerek istavroz çıkardı. Frakının düğmelerini iliklediği. Sakalını kısa bir süre ağzına alıp emdi ve bıraktı. İşlemeli Rus gömleğinin yakasına kravat yerine bağladığı sarı mendilin yerinde olup olmadığını kontrol etti. Yerindeydi. "İşte kardeşim de bir kadın ve bir ev sahibi oluyor sonunda!" diye geçiriyordu içinden.

Törene katılanlar oldukça kalabalıktı. Aralarında Tatyana Uzelkovna da vardı. Geline baktıkça dudak büküyor, omuz silkiyor, "Aleksandr'a evet deseydim, onun yerinde şimdi ben olacaktım! İyi ki dememişim. Benim gibi bir kız, Aleksandr gibi bir çelimsizle nasıl evlenebilirdi?" diye düşünüyordu.

Törene Bekir de davet edilmiş fakat İvan Gavrilov'dan izin alarak katılmamıştı.

İvan Gavrilov, "Senin de kiliseye gelmeni istiyorum," demişti Bekir'e.

"Gelemem," demişti Bekir.

Onun cevabına öfkelenen İvan Gavrilov,

"Geleceksin! Benim emirlerime karşı çıkamazsın!" demişti.

Daha da tok bir sesle cevap vermişti Bekir:

"Efendim, beni inancımdan taviz vermeye, dinimin yasaklarını yapmaya zorlarsanız, başınızdan atmak zorunda kalırsınız! Çünkü ölürüm de yasak olduğuna inandığım bir şeyi yapmam!"

"Kiliseye, törene gitmek yasak mı dininizde?"

"Biz camiye gideriz, kiliseye değil! Sevmediğim bir şeyi yaptırırsanız mecbur kalırım. Çünkü esirinizim. Ama içimde size olan saygı azalır. Oysa size büyük saygı duyuyorum. Kilisede rahatsız olacağım kesin. Biliyorsunuz beni nahiyede öldürmek isteyenler bile var. Orada olmam başkalarına da rahatsız edebilir. Beni mazur görün lütfen."

Bekir'in bu şekilde konuşması Gavrilov'u yumuşatmıştı.

"Tamam, son söylediklerinde haklısın. Benden sana izin. Kiliseye gelmeyebilirsin!"

Tören bittikten sonra gelin ve güvey Gavrilov'un malikânesine götürüldüler.

Köyün sokakları neşeyle doluydu.

Rengârenk kurdelelerle süslenmişti atların yeleleri ve troykaların, çift atlı arabaların, briçkaların okları ve eğri ağaçları. Nahiyenin içinde kıvrım kıvrım uzanan yolda tozu dumana katıyorlardı, arabalar.

Herkesin neşesi yerindeydi. Kılyuç nahiyesi insanları, bir düğün ya da bir yortu oldu mu, bunu bir fırsat bilir ve alabildiğine neşelenirlerdi. Sarhoş olur ve gönüllerince eğlenirlerdi.

Fısıltılar dolaşmaya başlamıştı daha şimdiden.

Akşam İvan Gavrilov'un malikânesinde büyük bir düğün yemeği verilecekti...

Hizmetçiler tarafından iyice temizlenen ve daha gösterişli bir hale getirilen, ortaya yerleştirilmiş üç büyük masanın her birinin üzerinde kül tablası vazifesi gören üç kafatası kemiği bulunan, masaların etrafına sandalyeler konulmuş muhteşem salon. Bir köşede bir piyanonun sessizce beklediği büyük salona giren her Rus, önce, bir köşede ayakta duran Bekir'in yüzüne bön bön bakıyor, ardından da salonu kaplamış lavanta kokusunu içine çekerek boş sandalyelerden birine oturuyordu.

İvan Gavrilov, Bekir'in yanına yaklaştı ve fısıltıyla:

"Bekir, misafirleri, karşılarında eğilerek selamlaman lazım! Öyle dimdik durma! Eğil ve selamla!"

Fısıltıyla ama öfkeli bir tonla cevap verdi Bekir:

"Eğilemem!"

"Niçin?"

"Çünkü bir Müslüman ancak Allah'ın karşısında eğilebilir! Ben hep O'nun karşısında eğiliyor, O'na secde ediyorum! İnsanların karısında eğilemem!"

Başını salladı Gavrilov.

"Peki," diyebildi. Yavaşça uzaklaştı Bekir'in yanından.

Bugün ipek bir rop giyinmiş ve göğsüne her zamanki broşlarını takmış, kulaklarında firuze taşlı küpeler, sol elinin soldan ikinci parmağında taşına sfenks kazılı altın bir yüzük bulunan Tatyana Uzelkovna ve babası Semion Andreyiç Uzelkov salona girerken Bekir'e bakmadılar bile. Bu durum Bekir'in dikkatini celbetti. Aynı

zamanda, köyde gezerken karşısına dikilip "Vahşi!" diyerek yüzüne öfkeyle bakan bu kızı hemen hatırlamıştı.

Deri fabrikasının sahibi ve karısı, kilisenin papazı ve zangocu, fabrikanın ustabaşıları ve eşleri, nahiye nüfus memuru, ilkokul müdürü, iki öğretmen ve nahiyenin diğer ünlüleri eşleriyle birlikte birer birer girdiler salona. Gülümseyip kendilerine yer buldular. Havadan sudan konuşmaya başladılar. Nüfus memuru habire Bolşeviklerin yaktığı ve yenilenmesi gereken nahiye nüfus kayıtlarından söz ediyordu. Ama bu kimsenin ilgilenmediği bir konuydu. Gelin ve güvey de salona getirilip kendilerine ayrılan yere oturtuldular. İvan Gavrilov bir yandan misafirleri karşılarken, diğer yandan hizmetçilere emirler veriyor, hiçbir şeyi eksik bırakmamalarını istiyordu. Puro tellendiriyordu bu arada.

Yemekler getiriliyor, içki şişeleri açılıyordu...

Boynundaki sarı mendili çıkararak yerine son moda kırmızı benekli bir kravat takmış bulunan İvan Gavrilov, davetlilerin tamamının gelmesinden sonra ayağa kalkıp kısa bir konuşma yaparak mutluluğunu dile getirdi. Tutamadı gözyaşlarını. Neşesi her halinden belli olan Aleksandr Gavrilov'a bakarak:

"Aleksandr benim hem kardeşim hem de çocuğumdur. Bu yüzden çok sevinçliyim ve daha fazla konuşamayacağım!.."

Hıçkırdı. Çocuk sahibi olamadığı için talihine ve ona çocuk veremediği için Anfisa Gavrilovna'ya kahretti içinden. İpek kurdeleli yüksek bir başlık takmış bulunan Anfisa Gavrilovna İvan Gavrilov'un hemen yakınında oturuyordu.

Önce birer kadeh şampanya içildi ve sonra yemek için masaların etrafına oturuldu. Andreyiç Uzelkov kısa sürede sarhoş olduğundan, gözlerinin etrafı daha şimdiden kızarmaya başlamıştı.

Çorbalar konuldu masalara: Borşç, şçi ve akroşka...[25] Kimin canı hangisini çektiyse, ondan istedi.

Sofya Palegeya ve Anna Guryevna durmadan hizmet ediyorlardı. Koyu renk birer entari giyinmiş ve beyaz birer önlük takmışlardı. İkisinin yüzünden de mutsuzluk akıyordu. Misafirler bunu fark edecek durumda değillerdi. Onlar şu anda, gündüz arabaların oklarına atların yeleklerine takılan renk renk kurdelelerden bahsediyorlardı.

Çorbalardan sonra havyar, hardal kaplı jambon, füme sucuk, uzun balıklar, özel bir cins Çerkez sığırının etinden yapılan haşlama, armut turşusu, içleri doldurulmuş piliçler, pufböreği, ahududu, reçel, krema ve daha başka şeyler de sunuldu davetlilere. İçki kadehleri dolup dolup boşalıyordu. Votka, şampanya, şarap, bira... Herkes canının istediğini içiyordu.

Çok neşeli geçiyordu yemek. Koskoca nahiye müdürüne ait bir düğündü bu. Konuşup gülüşüyordu misafirler. Bekir öylece seyrediyordu olanı biteni. Arada bir Tatyana Uzelkovna'nın kendisine tuhaf ve adeta öfkeyle baktığını görüyordu. "Benimle ne alıp veremediği var acaba?" diyordu içinden. Midesi bulanmaya başlamıştı burnuna gelen kokulardan dolayı.

Semion Andreyiç Uzelkov hariç, yemeğe katılanların bildiği ve beklediği bir şey vardı.

Yemek yerken içeceği bir kadeh votka, siyahımtırak kseres şarabı, don şampanyası veya birkaç kadeh kvas[26] sbiten [27] ya da porter [28] ile kafası dumanlanacak olan Semion Andreyiç ayağa kalkacak. Kısa

25 Borşç pancarla, şçi lahanayla yapılan, içlerinde halka halka kesilmiş sucuk veya jambon bulunan iki ünlü Rus çorbasıdır. Akroşka ise, bol kaymaklı bir sebze çorbasıdır.

26 Kavs: Çavdar unuyla bira mayası ya da çavdar unuyla ekmek mayası karışımından yapılan bir çeşit içki. Rusya'da çok içilir.

27 Sbiten: Balla yapılan ve Rusların çok sevdiği bir içki.

28 Porter: Sert ve siyah bir çeşit İngiliz birası.

bir süre kırçıl pala bıyıklarını çekiştirdikten sonra Elindeki içki dolu kadehi salondakilerin şerefine kafasına dikecek.

"Saygıdeğer beyefendiler; müsaade ederseniz, sizlere savaş yıllarına ait hatıralarımdan söz etmek istiyorum," diyecek ve başlayacak anlatmaya Türkleri nasıl öldürdüğünü, karşısında nasıl titrediklerini ve korkuyla teslim olduklarını göğsünü kabartarak yeni bir olaymış gibi ilan edecek.

"Sonra onlara acıdım ve hepsini serbest bıraktım," diyecek. Salondakilerin tümü Semion Andreyiç'in Türklerle yapılan hiçbir savaşa katılmadığını bildikleri halde, sırf darılmasın diye onu, Bekir hariç bir kahramanı alkışlıyor gibi alkışlayacaklar. Onun bu halini Türklere olan düşmanlığına bağlayarak hoş görecekler. "Türkler söz konusu oldu mu, Semion Andreyiç bu kadar yalan söyleyebilir!" diye düşünecekler...

Bu durum aşağı yukarı aynen gerçekleşiyor. Yemek yerken içtiği ikinci bir bardak don şampanyası Semion Andreyiç'in aslanlar gibi kükremesine yetiyor. Artık o, girdiği her savaşın kahramanı bir askerdir şimdi. Masasındaki kafatasını göstererek,

"Hepsinin kafa derilerini yüzdüm," diyor.

Sonunda merhamet heykeli kesiliyor ve serbest bırakıyor esirleri. Babasının gözlerinden bahsediyor ve ağlayarak sandalyesine oturuyor. "Kör olmasaydı, ona bakmak bu kadar zor olmayacaktı!" diye geçiriyor içinden. Etrafındakiler onu teskin ediyorlar. Bir ara Bekir'le karşılaşıyor bakışları ve Semion Andreyiç hemen çeviriyor gözlerini. Yemeğini yemeye devam ediyor.

Tatyana Uzelkovna bir yandan yiyip içerken, bir yandan da yanındaki nüfus memuruyla konuşup gülüşüyordu. Bazen Bekir'e, bazen de Aleksandr Gavrilov ve Katerina Gavrilovna'ya bakıyordu...

Gerek Aleksandr Gavrilov gerekse Katerina Gavrilovna durmadan yiyip içiyor, fısıldaşıyorlardı. Zaman zaman onlara kayıyordu salondakilerin gözleri. Siyah fraklı, beyaz gömlekli, rugan iskarpinli, saçları

briyantinli Aleksandr Gavrilov'un gözleri ise zaman zaman Tatyana Uzelkovna'ya kayıyor, "Katerina'nın yerinde keşke sen olsaydın!" diye geçiriyordu içinden. Sessizce derin bir ah çekiyor ve "Benim gibi birisini nasıl reddettin?" diye sitem ediyordu.

Bekir iğrenerek seyrediyordu manzarayı. Burnuna gelen kokular yüzünden midesi daha da bulanmıştı. Yanına yaklaştı İvan Gavrilov'un. Kulağına eğildi. Keskin bir şarap ve puro kokusu iyice karıştırdı midesini. Başı döndü.

"Efendim, barakama dönebilir miyim?"

"Sen de bir iki kadeh içsene." Kahkahalar attı; gözlerinin etrafı kızarmış, kafası dumanlanmıştı.

"İçemem. Dinimiz bize içki içmeyi yasaklamıştır efendim!"

Onun böylesine kararlılığına karşılık tebessüm etti.

"Dinimiz, dinimiz! Başka bir şey bilmez misin sen!"

Eliyle git işareti yaptı.

"Gidebilirsin," dedi ciddileşerek iyice.

Bekir aceleyle ayrıldı salondan. Çünkü bu akşam perşembe akşamıydı ve anası Gülsüm için Yasin okuyacaktı...

Kafası daha da dumanlanan Gavrilov, "Bu esir biraz fazla bağlı dinine," diye haykırdı salondakilere.

"Korkusundandır," dedi Semion Andreyiç.

"Hayır," diye sert bir biçimde karşılık verdi Gavrilov. "Türkler içki içmezler, domuz eti yemezler. Ve bu adamın bir şeyden korktuğu filan da yok."

"Ben de biliyorum bunları. Fakat bu, başına bir iş gelir diye korkusundan yemiyor."

"Onu benim kadar tanıyabilseydin, böyle söylemezdin!"

Ölesiye gülüyor Semion Andreyiç Uzelkov.

"Bakın bakın, bizim koca nahiye müdürümüz bir Türk esirini savunuyor!"

Kahkahalar birbirine karışıyor.

Bir uğultu, ardından müzik ve dans.

Çatal, kaşık, bıçak, yudum ve çiğneme sesleri...

Deri fabrikasının orta yaşlı, iri kıyım sahibi Pavel Blyostkin sessizliği bozarak, büyük bir iştahla yemeğini yemekte olan Papaz Filip Kozulin'e takılmak istiyor:

"Saygıdeğer Peder hazretleri! Nedense hiç sesiniz çıkmıyor?"

Papaz cevap vermiyor. Kaşlarını oynatarak bakıyor Pavel BIyostkin'e. Elindeki piliç budunu yemeye devam ediyor. Pavel Blyostkin'in karısı Ludmila söze karışıyor:

"Nedense peder içki de içmiyor?"

Semion Andreyiç kahkahalarla gülüyor bu söz üzerine. Bıyıklarını çekiştiriyor yine.

"Pederin işine karışmayın! O bizim gibi günah aramakla değil içindeki yedi şeytanı[29] kovmakla meşgul."

Semion Andreyiç'in sol yanında oturan okul müdürü Yevpil elindeki kseres dolu kadehi başına dikerken,

"Le diable n'existe point[30]", diyor ve ardından iki defa gür sesle geğiriyor.

Fabrikatör Pavel Blyostkin gülerek düşüncesini açıklıyor:

"Müdürümüz Rusça konuşmayı unuttu galiba. Fransızca konuşmaya başladı. Biraz sonra Napolyon Bonaparte kesilirse, şaşırmayın!"

Kahkahalarla gülüşüyorlar buna. Çatal kaşık sesleri dolduruyor kulakları.

---

29 Kibir, şehvet, cimrilik çekememezlik, açgözlülük, tembellik ve hırsızlık. Bunlar Hristiyanlıkta en büyük yedi günah olarak kabul edilir.

30 Şeytan yoktur!

Palegeya ve Guryevna durmadan girip çıkıyorlar salona.

Yemeklerin kokusu içkilerin kokusuna karışıyor.

O ana değin konuşulanları gülümseyerek dinleyen İvan Gavrilov ayağa kalkıyor. Elindeki sbiten dolu kadehi yukarı doğru kaldırarak yemeğe bambaşka bir anlam katmak amacıyla, bir şiirin hatırında kalan birkaç mısrasını okumaya başlıyor. Sesi oldukça gür ve etkileyici. Gözlerinde canlı bir kıpırdanma var. Kelimeler tane tane dökülüyor dudaklarından:

"İçelim gel başbaşa

İçelim yürekli dostu yoksul gençliğimin

İçelim acılarımızı, ama nerde maşrapa.[31]"

Son mısrayı okuduktan sonra kadehini göstererek, "İşte maşrapa ve bu maşrapanın içinde acılarımız," diyor.

Başına dikiyor kadehini. Diğerleri de ona uyarak ayağa kalkıp, başlarına dikiyorlar kadehlerini. Sadece Filip Kozulin bunun dışında kalıyor. O hep bir şeyler atıştırmakla meşgul. Sonradan dayanamayıp bir iki kadeh şampanya da o içiyor.

Fabrikatör Pavel Blyostkin Papaz Filip Kozulin'e yeniden takılmak istedi. Kadehini votkayla doldurdu ve Kozulin'e uzattı.

"Buyur aziz Peder. Bir de benden iç!"

Kozulin göz ucuyla baktı Blyostkin'e. Zorla yutarken ağzındaki lokmayı. Kadehi geri itti. İvan Gavrilov papazın konuşmayacağını anladığı için hemen devreye girdi:

"Sayın Blyostkin, Peder'e fazla ilişmeyin! Yarın bir gün sizi, Tura Nehri'nin sularını fabrikanızın artıklarıyla kirletmekten ötürü Kilise cezasına [32] çarptırırlarsa, Peder'e muhtaç olursunuz!"

---

31 Aleksandr Puşkin'in bir şiirinden.

32 Kilise Cezası: Eskiden Rusya'da bazı suçlular cezalandırılmak üzere kiliseye teslim edilirlerdi. Kilise bunlara uzun müddet oruç tutma, dizüstü saatlerce dua etme, ayinden sonra cemaate işlediği suçları itiraf edip af dileme

"Çok doğru," diye haykırdı Kozulin.

Blyostkin güldü. Başını salladı itiraz anlamında. Tok bir sesle cevap verdi:

"Tura Nehri'nin sularını kirlettiğim doğru değildir. Hem benim küçücük fabrikalarımın artıklarının Tura Nehri'ni kirleteceğini kabul etmiyorum! Bu sadece bir hayalden ibaret!"

"Gavrilov haklı," dedi Semion Andreyiç. "Bu konuda biraz daha dikkatli davranmanız gereklidir Bay Blyostkin."

Başkaları da ona hak verince, Blyostkin susmak mecburiyetinde kaldı. Konuyu başka tarafa çekmek isteyerek ortaya konuştu:

"Dün Tümen'den haber geldi. Eskiden üyesi olduğum Artel'e[33] yeniden dönmemi istiyorlar."

"Dönecek misiniz," diye sordu Tatyana Uzelkovna.

Salondaki tüm gözler ona çevrilmişti. Güzelliğiyle, aralarında parlayan bir yıldız gibiydi Tatyana Uzelkovna.

"Bilmem ki," diye cevap verdi Pavel Blyostkin.

Onlar konuşmalarına devam ederlerken, bambaşka bir dünyada yaşamaktaydı Aleksandr Gavrilov. Katerine Gavrilovna'nın bütün dürtmelerine, manalı manalı bakmalarına rağmen, gözleri kızarmış ve göz kapakları şişmiş bulunan bu adam kısa aralıklarla Tatyana Uzelkovna'yı süzerek, yüreğinin ücra bir yerinde gizlenen eski tutkusunun ateşiyle sarsılmaktaydı. "Ah Tatyana!" diyordu içinden. "Beni reddetmeseydin, ne olurdu!.. Hâlbuki seni ne çok sevmiştim! Seni hâlâ çok seviyorum! Tatyana, şu anda kabul etsen, Katerina'dan ayrılır ve hemen seninle evlenirim! Seni bu kadar çok seviyorum işte!.. Çok seviyorum!.." Davetlilerin konuşup gülüşmelerinin farkına varınca, ürpererek kendine geldi ve düşündüklerinden ötürü utandı.

---

gibi cezalar verirdi.

33 Artel: Çarlık Rusya'sında küçük esnafın kurduğu bir çeşit üretim kooperatifine verilen ad.

Katerina'ya dönerek sevgiyle baktı. "Hayır, benim bir tek sevdiğim varsa, o da sensin artık! Tatyana beni reddetti ve yüreğimden ebediyen çıktı. Şimdi orada yalnızca sen varsın. Katerinam! Seni çok seviyorum!" dedi içinden. Katerina onun bu şekilde bakmasından memnun oldu. Konuşmaya başladılar yeniden. Gözlerinin içi gülüyordu biteviye ikisinin de. Buna rağmen, gözlerinin Tatyana Uzelkovna'ya kaymasına da bir türlü engel olamıyordu Aleksandr Gavrilov.

Zaman ilerledi.

Yemek bittiğinde bütün gözler dumanlıydı. Kalkıp çıkanlar, kustuktan sonra geri dönenler, puro içenler, tütün saranlar.

Bir süre sonra, hazırlıklarını tamamlamak üzere gelini çıkardılar salondan. Alt kata indirdiler ve Aleksandr Gavrilov'un yeşil boyalı demir bir kapısı olan odasından içeri soktular. Anna da oradaydı ve odaya giren gelini seyrederken hüzünlüydü. Gelinin beyaz tül elbisesine, boynundaki altın zincirine ve başındaki değerli broşa bakarak "Onların hepsi benim üzerimde olmalıydı!" diye geçiriyordu içinden. Derinden "Ah!" çekiyor ve sitem ediyordu kaderine.

Katerina Gavrilovna odasından içeri girdiğinde vücuduna titremeler geldi. Korku ve sevinçle karışık duygular içindeydi. Altın yaldızlı mavi bir kâğıtla kaplı duvarlara, asılı portrelere, aynaya, yeşil kadife kaplı ceviz mobilyalara, arkası rebap biçimindeki sandalyelere ve masaya; yastıkları işlemeli, yorganı ipekli, pahalı bir cibinlikle örtülü yatağa, kara meşeden oymalı elbise dolabına, masanın üzerindeki iki bronz heykele, dikdörtgen biçimindeki kakma sandığa, irkilerek bakıyordu. Tatlı bir irkilmeydi bu. Gidip sandalyelerden birine oturdu. Az sonra Anfisa Gavrilovna ve hizmetçiler girdiler odaya.

Gelinin ayrılmasından sonra yemek salonunda kısa süren bir sessizlik olmuş ve masaların salondan çıkarılmasının ardından sessizlik hemen bozulmuştu. Çok iyi piyano çaldığı bilinen Tatyana Uzelkovna'dan piyano çalması istenmiş ve o da hemen çökmüştü piyanonun başına. Aleksandr Gavrilov'un kendisine melankolik baktığını biliyordu Tatyana ve başlamıştı Mozart'ın do Minor So-

nat'ını çalmaya. Hepsi zevkle dinliyorlardı onu. Daha önce piyano eşliğinde hep bir ağızdan şarkılar söylemişlerdi zaten. Durmadan puro tellendiren, sakalıyla oynayan İvan Gavrilov'un sevincinden yaşarıp duruyordu gözleri. Kadril ve mazurka oynamıştı piyano eşliğinde. Kadınlar da erkekler de sırılsıklam terlemişlerdi.

Piyanonun tuşlarıyla dilediği gibi oynayabilen güzel Tatyana Uzelkovna daha bir coşturmuştu davetlileri. Gavrilov'un gözü bazen ona takılmış, Anfisa Gavrilovna'nın gençliğini hatırlamış ve "Tatyana, keşke gelinim sen olsaydın!" diye geçirmişti içinden.

Nihayet gece oldukça ilerledi ve düğün sona erdi. Aleksandr Gavrilov orada bulunanlarla vedalaşarak, ağabeyinin önünde eğilip onu selamlayarak ayrıldı salondan. Zil zurna sarhoştu ve yalpa vurarak yürüyordu. Zorla aşağı indirildi birkaç Rus genci tarafından.

Davetliler dağılarak evlerinin yolunu tuttular.

Koyu bir karanlık vardı dışarda.

İhtiyar çomar öylesine derin bir uykuya dalmıştı ki o kadar gürültüye rağmen bir türlü uyanmıyordu.

Ulumalar geliyordu uzaklardan...

Sarhoşluğu her halinden belli olan Semion Andreyiç ve ona nispeten biraz daha kendinde olan Tatyana Uzelkovna, Gavrilov'un malikânesinden birkaç ev ötede bir köşede durmuş, fısıltıyla konuşuyorlar. Yanlarına iri yarı bir adam yaklaşıyor. Semion Andreyiç'e bir bıçak uzatıyor. Cebinden çıkardığı tabancayı onlara gösteriyor ve tekrar yerine koyuyor. Onların konuşmalarına katılıyor.

"Bunu yapamam!" diyor Tatyana. Bu bir adiliktir!

Babası diretiyor:

"Başka çaremiz kalmadı! Bu şekilde de başaramazsak, peşini bırakacağız. Başaracağımızı sanıyorum. Çünkü Türkler kadın gördüler mi, dayanamazlar. Hele sana hiç kimse dayanamaz. Unutma üzerine atılır atılmaz, bağıracaksın! Biz hemen içeri girer ve işini bitiririz!.."

"Tabii ki bana kimse dayanamaz! Hele o namus düşmanı hiç dayanamayacak! Kaplan gibi üzerime atılacak!" diye geçiriyor içinden Tatyana Uzelkovna. Sonra da böylesine çirkin düşündüğü için utanıyor ve kızıyor kendisine.

"Benim orada oluşumu sonradan nasıl açıklayacağız peki?" diye soruyor endişeyle.

"Orası kolay," diyor Semion Andreyiç. "Malikâneden ayrılırken, ağzını tıkadığını ve barakasına götürdüğünü söylersin."

"Korkunç bir yalan!" diye geçiriyor içinden Tatyana Uzelkovna.

İri yarı adam Semion Andreyiç'e hak veriyor:

"Haklısın amca! Bu çok güzel bir fırsat."

"Sen sus!" diyor Semion Andreyiç. "Hep senin pasifliğin yüzünden! Cüssene güvendim ama aptallığın daha ağır bastı!"

"Adam yedi canlı amca!"

Semion Andreyiç duymamazlıktan gelerek kızına dönüyor.

"Kızım, yalnız olmayacaksın! Tasalanma! Biz hemen yakınında olacağız. Korkmana gerek yok."

Daha başka şeyler de söyleyerek, sonunda Tatyana Uzelkovna'yı ikna ediyor Semion Andreyiç. Üçü birden Bekir'in barakasına doğru bakıyorlar. Barakanın küçücük penceresinden ışık hüzmeleri yayılıyor.

"Tam zamanı!" diyor Uzelkov.

Barakaya doğru ilerliyorlar. "Bunu yapmaya hakkımız yok! Bu bir alçaklık! Bu çok çirkin bir tuzak!.." diye düşünüyor Tatyana Uzelkovna. Fakat babasına da bir türlü karşı çıkamıyor. Türk'ü haklamanın başka bir yolu olmadığını da düşünüyor bu arada. İkilemde kalmanın kararsızlığı içinde ayaklarını istemeyerek de olsa sürüklüyor peşinden. İçinde bir korku ve heyecan kaynaşması var. Barakanın yanına geldiklerinde, Semion Andreyiç ve iri yarı adam kapının iki yanına saklanıyorlar. Tatyana Uzelkovna barakadan içeri girmek için hazırlıyor kendini...

Etraf kapkaranlık...

Durmaksızın ötüyor çekirgeler... Köpekler uluyor...

Ve barakanın kapısını yavaşça açıyor Tatyana Uzelkovna...

Bekir, Gavrilov'un malikânesinden ayrıldıktan sonra karışık duygular içinde barakasına gitmişti. Yatsı namazını kıldıktan sonra yatağına uzanmış ve mazinin kollarına atmıştı kendisini. Pinaduz köyünde geçen mutlu yıllarını, katıldığı düğünleri hatırlamıştı. Okunan mevlitleri, Kur'an'ı, ilahileri, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı oynadıkları oyunları getirmişti gözünün önüne. Aşure günlerini, bayramları, imece usulü çalıştıktan sonra yapılan eğlenceleri hatırlamıştı. Babası, anası, amcaları, yengeleri, Asiye Teyzesi bir bir dikilmişti karşısına. Hele Asiye Teyzesi! O güleç yüzüyle,

"Ali Bey'e söyleyeyim de Gülsüm'ün yüzünü sığır pisliğiyle boyamama izin versin," der gibiydi.

En son Yıldırım'a binmiş ve gökyüzüne doğru uçmuştu onunla.

Ve uyuyakalmıştı.

Birisi koluna dürterek uyandırdı sanki. "Ne yatıyorsun? Bugün anan için Yasin okumayacak mısın?" dedi sessizliğin dudaklarıyla. Gözlerini açtı. Kalkıp yatağında dimdik oturdu. Gavrilov'un malikânesi hâlâ gürültü yayıyordu etrafa. Mumu yaktı. Kilidini açtı kapının. Su dolu bakır testiyi alarak abdest için dışarı çıktı...

Abdestini alıp döndü ve kapıyı kilitlemeden yatağına oturdu. "Ne olur ne olmaz; kalkıp kilitleyeyim!" diye düşündüyse de "Yatarken kilitlerim; şimdi nasıl olsa uyanığım," düşüncesi daha ağır bastığı için kalkmadı yerinden.

Sesler geldi kulağına. Konuşanlar vardı. Pencereden bakınca, düğüne gelen davetlilerin malikâneden bir bir ayrıldıklarını gördü.

Tekrar yatağına döndü. Tam besmele çekip Yasin okumaya başlayacaktı ki, Gülsüm Ana'ya gitti aklı. "Acaba şimdi nerede?" diye düşündü. "Ne yapıyor? Aç mı, susuz mu? Kimin yanında kalıyor? Yaşıyor mu?" Yüzlerce soru geldi aklına. Yüzlerce kötü düşünce hücum etti beynine. Barakanın yakılışını, boğulmak istenişini. Yanından yöresinden geçen kurşunları hatırladı. Diken diken oldu tüyleri. Gözleri dumanlandı; kırıştı yüzü. Bakışları dondu; içini saran hüzün fırtınası ruhunu sarstı. Gözlerinde yaşlar peydahlandı. Gülsüm Ana, Ali Bey, Molla Şükrü ve diğerleri. Kaybettiği bütün yüzler birer birer geçti gözlerinin önünden. Tam hıçkırmak üzereydi ki, barakanın kapısının yavaşça açılmasından çıkan sürtünme sesiyle kendine geldi. Kapıya dikti gözlerini. Şaşırıp kaldı; korku kara bir duman gibi sardı içini. Titrediğini, soğuk soğuk terlediğini hissetti.

Bir kız girmişti içeri. Orda öylece durmuş, kendisine bakıyordu. Simsiyah saçlarının çevrelediği sütbeyaz çehresinde belirgin bir donukluk vardı. Parlak iki buz parçası gibiydi bahar yeşili gözleri. Sanki ince, narin dudakları aralanacak ve bir "vahşi!" kelimesi kurşun gibi fırlayacaktı Bekir'e doğru. Soğuk, ama efsunlu bakıyordu.

Omuzlarının üstünde gölgeler oynaşıyordu kızın. Tam "Benden ne istiyor? sorusu ruhunu sarsıyordu ki Bekir'in, onun gözlerini, heybetli görünüşünü, siyah düzgün bıyıklarını ve etkileyici çehresini delici bakışlarla süzen kız iki elini birden düğmeleri çözülmüş ipek ropuna götürdü.

Titrek titrek yanan mumun alevlerinden yayılan ışıklar barakanın duvarlarında, Bekir'in yüzünde oynaşıyordu.

Bekir son derece şaşkındı, Hücrelerine varana değin titremeye başlamıştı.

Kızın bahar yeşili gözleri hâlâ parlak iki buz parçası gibiydi.

Karşısında bir anda ropunu omuzlarından aşağıya doğru indirdiğini gördüğü Tatyana'ya bakmadan gözlerini sıkı sıkıya kapatan Bekir gayriihtiyari olarak gür bir sesle besmele çekti. Yanık ve içe

işleyen sesiyle Yasin Suresi'ni okumaya başladı. Kendinden geçmiş gibiydi. Titremesi ve heyecanı kaybolmuştu. Gözleri kapalıydı bulundukları yerin ötesinde, çok ötesinde bir şeyler görüyor gibiydi. Ruhu bambaşka bir dünyaya açılmıştı âdeta.

Tatyana Uzelkovna çok şaşırmıştı. Güzelliğine dayanamayıp vahşi bir şekilde kendisine saldıracağını ve onu elde etmek isteyeceğini sandığı bu tuhaf insanın birdenbire gözlerini kapatarak anlayamadığı şeyler söylemesi ve çok tuhaf bir şekilde konuşmaya başlamasına hiçbir anlam verememişti. Gözlerindeki buz parçaları erimiş, göz bebekleri şaşkınlık ve korku içinde fıldır fıldır dönmeye yüz tutmuştu. Asla ummadığı ve hayal bile edemeyeceği davranışı nedeniyle bu insan o an için çok daha güzel görünmüştü gözüne. Bir kısmını aşağı indirdiği elbisesini hızla geri çekip düğmelerini hızlı bir şekilde iliklerken, karşısındaki insanın dudaklarından dökülen kelimeler yüreğine işlemiş, tuhaf bir heyecanla doldurmuştu içini.

Bekir durmadan okuyordu. Birdenbire gözlerini açtı. Karşısında elbiseli kızı gördü ama okumaya devam etti. Bakışları hep kızın üzerindeydi. Ve kız o Kur'an okudukça değişmeye başlamıştı. Yüzünün şekli, duruşu, bakışı, bütün bedeni gittikçe bambaşka bir hal alıyordu. Bir yazma peydahlanmıştı başında. İnsanı rahatlatan bir aydınlık belirmişti yüzünde. Birden sevinçle doldu Bekir'in içi. Gözlerinden taşan yaşlar yanaklarına aşağı süzüldü. Daha bir şevkle okumaya koyuldu ayetleri. Çünkü karşısında duran Gülsüm Ana'ydı şimdi. Şefkatle bakıyordu biricik oğluna. Gülsüm Ana'ydı bu!.. Anasıydı!.. Yasin dinlerken ayakta durur ve bazen öylesine güzel bakardı kendisine.

Tatyana daha fazla dayanamadı. Dudakları kıpırdadı. Yanakları ve gözleri büzüldü. Karşısındaki insanın hıçkırmadan, bir şeyler söyleyerek gözyaşlarını akıtması muhayyilesine sığmıyordu bir türlü. Onun yerinde hangi Rus olsa, deli gibi saldırırdı kendisine. Kaç kişi peşine düşmüştü sırf elini tutabilmek için. Ama o, kendisi gibi dillere destan güzel bir kızı kenara itmiş, gözyaşı döküyordu. Bir şeyler söylüyor, fakat ağlamıyordu. Böyle bir şey nasıl olabilirdi?..

Anlayamıyordu bir türlü. Aklının alması mümkün değildi. Allak bullak olmuştu dünyası. Bu yüzden daha fazla dayanamadı ve gerisin geri çıktı barakadan. Hıçkıra hıçkıra uzaklaşıp gitti. Utancından kahroluyordu. İki sarhoş gölge izledi onu. İkisi de telaşlı ve kızgın idiler. Omuzlarından alıyorlardı nefeslerini...

Mum hep yanıyordu titrek alevlerle.

Bekir hep okuyordu Allah'ın ayetlerini. Gülsüm Ana tam karşısında, tebessümle bakıyordu oğluna. Yanına yaklaştı. Dizinin dibine oturdu. Yazmasının ucuyla yüzündeki ıslaklığı sildi Bekir'in. Saçlarını okşadı. Ellerini ellerinin içine aldı.

Hep okuyordu Bekir. Huzurla doluydu gönlü. Sure bittikten sonra başını anasının dizine koydu ve öylece uyuyup kaldı...

Dışarda çıkan hafif rüzgâr barakanın kapısını tıkırdatıyordu.

Mum eriyip bitti sonunda.

Güneş doğmadan önce, sabah namazını kılmak için uyandı Bekir. Başını yastığa koymuş, fakat üstü açık uyumuştu. Gece olanları hatırlayınca, "Acaba rüya mıydı?" diye düşündü. "Hayır, rüya değildi!" dedi içinden sonra. Bakır testiyi alıp dışarı çıktı. "Sen beni koru Rabbim!" dedi sessizce. Malikânenin bahçesine doğru yürüdü.

Çomar bir ağacın dibine uzanmış hâlâ uyuyordu.

Aradan birkaç gün geçti.

Kim olduğunu bilmediği, niçin öyle davrandığını kestiremediği bir kızın barakasına girmesinden hiç kimseye söz etmedi Bekir. Fakat değiştiğini hissettiği bir şey vardı: Malikânedekilerin kendisine karşı tavrı gittikçe daha iyileşiyordu. Daha kaliteli yemekler veriyorlardı artık. "Birisi benim peşimde, ama kim?" diye düşünüyor, bir sonuca varamıyordu. Bir gün aklına, köyde gezmek için izin istediğinde İvan Gavrilov'un kendisine, Semion Andreyiç Türklerden pek hoşlanmaz; dikkatli ol anlamında söyledikleri geldi. Gidip Gavrilov'u buldu ve düğüne gelenlerden hangisinin Semion Andreyiç olduğunu sordu. Barakasına giren kızın yanında gördüğü adam olduğunu öğrenince, başına gelenlerin sebebini az da olsa anladı. İvan Gavrilov'un,

"Niçin sordun?" demesi üzerine, "Dikkatli olmamı istemiştiniz. Bu nedenle sordum ki daha yakından tanıyayım," diye karşılık verdi. Gavrilov buna pek de inanmamıştı. Gülümsemişti hafifçe.

Zaman ilerliyor, ekinler her gün biraz daha kızarıyordu. Ekin biçme zamanı gelmişti.

Bataklıklardan gelen sivrisinekler iyice rahatsız etmeye başlamıştı Bekir'i. Her sabah uyandığında yüzünde, ellerinde ve ayaklarında sineklerin ısırmalarından peydahlanan küçük şişlikler görüyordu. Kaşıdıkça sızlıyordu şişen yerler. Geceleri uyuyana değin vızıltı sesleri eksik olmuyordu kulaklarından.

Tatyana Uzelkovna barakada karşılaştığı manzaranın etkisinden günlerce kurtulamadı.

O gece babasına barakada olanı biteni anlattıktan sonra, "Bizim sandığımız gibi birisi değil o!" demiş ve kendisine ilgisiz kalan böyle bir insana yaptığı hareketin utancını daha fazla duymuştu içinde. Bir daha Türkler hakkında konuşmamaya ve kötü şeyler düşünmemeye karar vermiş ve bunu babasına da hissettirmişti. Bekir'in son hali hiç gitmiyordu gözlerinin önünden. Büyülenmişti adeta Tatyana Uzelkovna.

Yaptığı fazla bir iş yoktu şimdi Bekir'in. Her sabah ahırları temizliyor, arabalar koşulduğunda İvan Gavriloy'a yardım ediyor, bazen de Anfisa Gavrilovna'nın isteği üzerine nahiye müdürlüğüne Gavrilov için yemek götürüyordu. Akşamleyin atları içeri alıyor, sığırları, koyunları, tavukları tamamlıyordu. Domuzlara karışmıyordu ve bunun için de ona kimse bir şey söylemiyordu. Çünkü İvan Gavrilov onun domuzları sevmediğini bildiği için, onlara yaklaşmamasına izin vermişti.

Kırlardan döndükten sonra bez torbadan çıkarıp yastığının altına sakladığı usturayla sakalını uzadıkça tıraş ediyor, arada sırada Tura Nehri'ne gidip yıkanıyordu. Hemen her gün Ayet-el Kürsi ve İnşirah Suresi'ni okumaya devam ediyor ve içinden daima "Elbette her zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır," diyordu.

Günler haftalar birbirini kovalamıştı. Kılyuç nahiyesinde her şey normal görünüyordu. Güneş gökyüzünün güneybatı yakasında saniye saniye ilerliyordu. Hava oldukça sıcaktı.

Tavuklar, horozlar, yaşlı köpekler arabaların gölge düşen kısımlarına tünemişlerdi. Çocuklar Tura Nehri'nde yıkanmaya gittiklerinden ortalığa sessizlik hâkimdi.

Bekir barakasında, yatağına uzanmış dinleniyordu. "Biraz daha durup kalkayım ve ikindi namazını kılmak için abdest alayım," diye düşünüyordu.

Barakada bakır testiden, bez torbadan, şeritten, mumdan ve yataktan başka bir şey yoktu. Pencerenin önündeki mum yarıya kadar erimişti. Etrafında kibrit çöpleri vardı...

Sıcağın etkisinden olacak ki, kuşlarda bile bir sessizlik hüküm sürüyordu bugün.

"Biraz daha durup kalkayım..." diye düşünürken tatlı bir uykuya daldı Bekir.

Bir adam dikildi karşısına: Pürüzsüz bir yüze sahip, yeşil gözlü, ince uçlu hafif kambur burunlu, siyah saçlı, sağ yanağımda bir ben bulunan bu adam Molla Şükrü'nün ta kendisiydi. Ve Molla Şükrü gülümseyerek bakıyordu ona. Bekir yürekten sevdiği bu insana bir adım yaklaştı. İkinci adımı atmaya hazırlandı, fakat atamadı.

Çünkü rüyasının en tatlı yerinde uyandırıldı. Dışarıdan gelen koşuşma ve bağrışma sesleriydi Bekir'i uyandıran. Dışarda bir korku ve telaş havasının estiğini hemen anladı ve ne olup bittiğini öğrenmek

için aceleyle barakadan çıktı. İki kişi aralarında bağırarak konuşmakta ve deri fabrikasına doğru koşarak ilerlemekteydiler. Malikânenin önündeki kalabalığı fark edince oraya koştu. Konuşulanları dinledi.

Anfisa ve Katerina Gavrilovna, Sofya Palegeya, Anna Guryevna, yaşlı bir adam, sağdan soldan gelen köy kadınları bir araya toplanmış, telaşla konuşuyorlardı.

"Boğulmuştur," dedi Katerina Gavrilovna.

"Haberi kim vermiş?" diye sordu yaşlı adam.

Sofya Palegeya cevap verdi:

"Nüfus memuru! Semion Andreyiç'le nüfus memuru at koşturuyorlarmış. Bataklığın yanından geçerken Semion Andreyiç'in atı tökezleyip düşmüş. Düşerken de Semion Andreyiç'i bataklığın içine fırlatmış. Semion Andreyiç çıkayım diye çabalarken, iyice bataklığa gömülmüş. Nüfus memuru az önce haber getirmeseydi, belki de hiç kurtulma şansı olmayacaktı!.."

Yeniden sordu yaşlı adam:

"İvan Makaroviç de yardıma gitti mi?"

"Evet," dedi Palegeya. "Aleksandr Makaroviç de!"

Anfisa Gavrilovna Sofya Palegeya'ya sordu:

"Sen olanları nereden öğrendin?"

"Birisi saygıdeğer kocanıza endişeyle anlatıyordu; kulak misafiri oldum efendim."

"Semion Andreyiç'in hangi taraftaki bataklığa düştüğünü de duydun mu?"

"Fabrika tarafındaki bataklığa! Köye yaklaşık iki verst[34] uzaklıktaymış."

Katerina Gavrilovna söze karıştı:

"Tatyana'ya yazık! Kim bilir ne haldedir zavallı?"

---

34 Verst: Rusya'da kullanılan 1067 metre civarında bir uzunluk ölçüsü.

"Evet, bilsem yardımcı olabileceğimi, ben de giderim."

Onlar aralarında konuşmaya, sızlanmaya devam ederlerken Bekir hızla barakaya döndü. Bir köşede duran uzun kemendi alıp ahırda ihtiyaç için bekletilen atlardan birisini çıkardı ve binerek deri fabrikasına doğru hızla koşturdu.

Atları otlatırken gayet iyi tanımıştı bataklıkları. Epey zamandır kement atmada da usta olduğu için yardımı olabileceğini düşünerek mahmuzluyordu atı. Fabrikanın arkasında yükselen yemyeşil tepenin öbür tarafındaki küçük vadinin düz bir ovaya açıldığı yerde bulunan ve Semion Andreyiç'in düştüğü bataklığı hemen hatırlamıştı. Kalbinin atışları hızlandı ve durmadan koşturdu. "Allah'ım, beni öldürmek isteyeni benim elimle kurtar," diye dua etti. Deri fabrikasının önünden geçerken birkaç mujiğin, arkasından "Turık! Turık!" diye seslendiklerini duydu. İlgilenmedi ve yoluna devam etti.

Güneş gökyüzünün güneybatı yakasında saniye saniye ilerlemektedir. Hava sımsıcaktır. Birkaç ufak bulut vardır yukarda.

Bataklık vıcık vıcıktı ve her saniye biraz daha içine çekiyordu Semion Andreyiç'i. Koyu kahverengi çamur yığını sessiz bir canavar gibi ağır ağır yutuyordu avucundakini.

Bataklığın etrafındakiler şaşkınlık ve üzüntü içerisinde onu izliyorlardı. Kadın, erkek, yaşlı, genç, hepsi çaresizdiler.

Tatyana Uzelkovna durmadan feryat ediyor, kendini bataklığa doğru sürüklemek istiyor, çırpınıyordu. Kollarından tutan iki kişi zor zapt ediyorlardı onu.

"Babamı kurtarın! Babam boğuluyor!" diye aralıksız bağırıyordu.

O şahane güzelliğine gölge çökmüştü. Yeşil gözlerinden yaşlar akıyordu. Titriyordu korkuyla. Simsiyah saçları darmadağındı. Babasının her an biraz daha gömüldüğünü gördükçe hıçkırıyordu. Bağı çözülüyordu dizlerinin. Pürüzsüz sütbeyaz çehresi aşırı yıpranmış ve kirlenmiş gibi görünüyordu. Ve sanki bir sonbahar yaprağıydı Tatyana Uzelkovna. Hafif bir rüzgârla uçup gidecekti.

Orada bulunanların tümü Semion Andreyiç'in ölümünü seyrediyorlardı.

Semion Andreyiç can havliyle çırpınıyordu kurtulmak için. Fakat her çırpınışında biraz daha saplanıyordu bataklığa.

"Beni kurtarın!" diye bağırıyor; çaresizlik içinde kıvranıyordu.

Ölümle burun burunaydı ve bu acı gerçek korkunç bir hale sokmuştu onu. Fiziki görünüşü bile çehresi açısından değişmişti sanki. Kırçıl favorileri ve kır saçları çamura bulanmıştı. Pala bıyıklarının uçları çamurluydu. Dolgun kırmızı yanakları şimdi kireç gibiydi. Gözleri yuvalarından fırlamıştı ve sanki göz kapakları yoktu. İçinde bir dua fırtınası kopuyordu. "Ey Kutsal Üçlü; beni kurtarın!" diye durmadan yalvarıyordu. Santim santim gömülüyordu bataklığa çünkü. Yardımlarını beklediği, "Kurtarın!" diye bağırdığı insanların bataklığın etrafında telaşla kaçışıp durduklarını gördükçe, ümitsizlik çukuruna yuvarlanıyordu. Sonra kurtulabilme ümidiyle çırpınıyor ve bütün gücüyle çıkmaya uğraşıyordu çamur yığınından. Gittikçe irileşiyordu badem yarığı gözleri. Yüzünün damarları çatlayacaktı handiyse. Ve durmadan bağırıyordu:

"Kurtarın beniii!.."

Yüzüne, kafasına bulaşan çamurları sinekler sarmıştı.

Kollarından biri de çamura gömülünce, sadece başı ve sol kolu dışarda kaldı. Artık hiç kimsenin kendisini kurtaramayacağı düşüncesi beynine kurşun gibi işledi. Bağışlanması için dua etmeye başladı içinden: "Allah'ım! Sen beni affet! Ey İsa, sen beni bağışla! Ey Meryem Ana! Yanına al beni!.. Ey Kutsal Üçlü; Semion Andreyiç'i kurtarın!.." Kızı geldi gözlerinin önüne. Kendisi ölünce onun ne olacağı sorusu ruhunu galeyana getirdi ve boğulmamak için yeniden çırpınmaya, bağırmaya başladı:

"Kurtarın beni! Kurtarın beniii!.."

Fakat boşuna! Oradakilerin hiçbirisi ulaşamıyordu Semion Andreyç'e. Uç uca bağladıkları üç dört ipten oluşan bir ipi Semion

Andreyiç'e kavuşturdularsa da sonunda, ip koptu çekerken. Yeniden bağlayıp savurdularsa da kavuşturamadılar. Köye dönüp Uzelkov'u kurtaracak yeni bir şey getirene değin iş işten geçerdi zaten. Şaşkınlık ruhlarını bir bulut gibi sarmıştı hepsinin.

Dışarda kalan sol elini çamura bastırarak yukarı çıkmak isterken, o kolu da saplandı çamura Semion Andreyiç'in. Bir daha da çıkaramadı. Şimdi yalnız başı kalmıştı dışarda ve yerinden tamamen çıkacaktı bademi yarığı gözleri. Artık dua da edemiyordu. Korkudan donup kalmıştı bakışları.

Kalabalık, çaresizliği bütün acısıyla yaşıyordu. Semion Andreyiç'in iple kurtulma şansı da kalmamıştı. Şimdi elleri de çamur içindeydi çünkü. İstavroz çıkaranlar, dua edenler, İncil'den bölüm okuyanlar vardı.

Tatyana Uzelkovna bayılmıştı ve orada bulunan Aleksandr Gavrilov onu kollarına alarak olay yerinden uzaklaştırmıştı. Beraberinde gelen kadınlara "Tatyana'yı uyandırın!" diyerek yeşil otların üzerine upuzun bırakmış ve geri dönmüştü. Gözlerinde yaşlar vardı. "Ah Tatyana!" diyordu içinden. "Dünya güzeli Tatyana!.."

Semion Andreyiç çenesine değin gömülmüştü bataklığa. Doruğa ulaşmıştı korku ve telaş!

Bir at hızla gelip yanlarında durdu. Bir adam attan indi ve nefes nefese, hiç beklemedikleri bir anda kalabalığı yararak bataklığın kenarına yürüdü. Bu adam Bekir'di. Oradakilerin şaşkın bakışları arasında, gayet soğukkanlılıkla sağına soluna göz gezdirip, bulduğu yassı ve hafif uzun bir taş parçasına elindeki kemendin bir ucunu bağladı ve göz açıp kapayana değin Semion Andreyiç'e doğru fırlattı. Besmele çekti fırlatırken.

Bütün sesler kesilmişti. Ona çevrilmişti bütün yüzler.

Taş bir metre kadar yakınına düştü Semion Andreyiç'in. Çamura saplandı. Kemendi hızla geri çeken Bekir taşı çözüp attı ve tekrar sağına soluna bakındı. Bir mujiğin elindeki bir ucu diğerinden biraz

kalın değneği görünce, fırlayıp hemen aldı. Kemendin bir ucunu çıkmayacak şekilde ilmek yaptı ve değneğin budaklı kalın tarafına geçirdi. "Bismillahirrahmanirrahim," diyerek göz açıp yumana değin fırlattı yeniden. Oldukça öteye sürüklenmişti şu anda Semion Andreyiç. Alt dudağına değin gömülmüştü ve korkusundan ölmek üzereydi.

Değnek bir yılan gibi kayıp gitti bataklığın koyu kahverengi çamurları üzerinden. Durduğunda şaşkınlık son safhaya vardı. "Hayır!" dedi içinden çoğu. "Bu mümkün değil!" Çünkü değnek gitmiş gitmiş ve ince ucu, santimi santimine ölçülmüş, ayarlanmışçasına Semion Andreyiç'in şimdi alt dudağı da çamura gömülmek üzere olan ağzının önünde durmuştu. Ve bir mujik değneğinin ince ucu tutunacak dal gibi gelmişti, ölümün soğuk nefesini içinde artık iyice hissetmiş bulunan Semion Andreyiç'e. Son bir gayretle başını geriye doğru iterek ağzını çamurdan kurtardı ve öne uzatarak değneği ucundan dişleriyle sımsıkı yakaladı. Ölesiye sıktı değneğin ince ucunu. Şimdi Semion Andreyiç'in bütün gücü dişlerinde toplanmıştı. Ölüm ya da dişler. Badem yarığı gözleri artık tamamen dışarı fırlamıştı.

Semion Andreyiç'in yakaladığını anlar anlamaz, bir yandan kemendi çeken Bekir, diğer yandan bağırdı:

"Yardım edin!"

Kementte tutabileceği yer bulabilen herkes koşuştu. Çekilmeye başlandı kement. Yerinden kımıldamaya niyeti yoktu sanki Semion Andreyiç'in.

Bekir yeniden bağırdı:

"Hepiniz birden çekin!"

Hepsi birden çekmeye başladılar: Pavel Biyostkin, İvan ve Aleksandr Gavrilov, nüfus memuru, fabrikadan koşup gelen mujikler, ustabaşılar, kementten tutabilen kadınlar ve diğerleri. Bütün güçlerini yüklediler kemende. Ve kement yavaş yavaş onlara doğru gelmeye başladı. Oradaki her Rus âdeta bir kâbus gördüğünü düşünüyordu. Korkunç bir kâbus!.. Fakat işte, kâbus sona eriyor gibiydi.

"Çıkıyor, çıkıyor!" diye bağırdı birisi.

"Evet evet, geliyor!" dedi bir başkası.

Bütün gözler Semion Andreyiç'teydi. Bataklığın içinden koyu kahverengi bir çamur topu gibi geliyordu Semion Andreyiç. Şaşkınlık ve sevinç doruğa ulaşmıştı. Kimse tam olarak ne olup bittiğini anlayamadan bataklıktan çıkarıldı Semion Andreyiç. Ağzı kanla doluydu ve boynuna aşağı sızan kan çamurlara karışıyordu. Pek çok dişi sökülmüş ve ağzını doldurmuştu

Baygınlıktan kurtularak kendine gelen Tatyana Uzelkovna aceleyle ve korkudan tir tir titreyerek bataklığın kenarına koştu. Kalabalığın ortasında, babasının yere uzatılmış ve çamura bulanmış vücuduyla karşılaştı. Öldüğünü sanarak çığlığı bastı. İvan Gavrilov omuzlarından tutarak sarstı onu.

"Kendine gel Tatyana!" dedi sert bir şekilde. Sadece bayıldı! Birazdan uyanır.

Tatyana sustu, şaşırdı, bön bön baktı İvan Gavrilov'un yüzüne. Kekeleyerek konuştu:

"Bayıldı mı?.. Kurtuldu mu?.. Nasıl kurtuldu?.. Nasıl yani! Kutsal ruh adına söyleyin, kim kurtardı?.."

Hiçbir cevap beklemeden babasının çamurla sıvalı bedenine sarıldı. Yüzü gözü, elbisesi çamura bulandı. Diğerleri onu şaşkınlık ve sevinç içinde seyrediyorlardı. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bir yandan da konuşuyordu:

"Babam, canım babam!.. Kurtuldun ya! Kurtuldun ya!.."

Hava daha da sıcaktı şimdi. Bazılarının alnında damla damla terler birikmişti.

Ve bir adam, kalabalıktan gittikçe uzaklaşarak köye doğru koşturup gitti atını. Elinde bir kement vardı. Fakat oradakilerin hiçbirisi görmüyordu onu...

Babasının ağzının kenarlarına, çenesine ve boynuna bulaşmış kanları görünce, yeniden çığlığı bastı Tatyana Uzelkovna. İvan Gavrilov kolundan tutarak kaldırdı onu...

"Adamı rahat bırak!" dedi.

Tatyana kekeledi:

"Kan, kan!.."

"Sakin ol! Dişleri sökülmüş sadece!"

Çevresine bakındı. Kemendin ucuna bağlı değneği aradı. Değnek az ötede kanlı ve diş izleri dolu haliyle duruyordu, fakat kement yoktu. Gidip hemen aldı değneği. Tatyana'nın yanına dönerek ince ve kanlı ucuna ona doğru uzattı.

"Bak. Baban bu değneğin ucundan dişleriyle tutarak bataklıktan çıktı. Ön dişleri hep sökülmüş! Ağzı ve çenesi bu yüzden kanlı. İşte, değneğin ucu da kanlı. Ama bu, bataklıkta boğulmaktan iyidir!"

Tatyana Uzelkovna değneğin ucuna bakarken, orada bir sıra derin diş izi gördü. Babasının dişleri çivi gibi saplanmıştı değneğe.

"Niçin böyle şaşkın şaşkın duruyoruz?" dedi Pavel Blyostkin. "Semion Andreyiç'i hemen alıp götürelim buradan. Adam hâlâ baygın; görmüyor musunuz?"

Bu sözler üzerine, orada bulunanlar, Semion Andreyiç'in beklenmedik bir anda kurtarılmasından ötürü içine düştükleri şaşkınlıktan kurtuldular. İri yarı bir adam yavaşça sırtladı ve sımsıkı tuttu Semion Andreyiç'i. Andreyiç hâlâ baygındı ve ağzından kan sızıyordu.

Kalabalık, acele adımlarla Kılyuç'a doğru yürümeye başladı...

Tatyana Uzelkovna elindeki değneğe, değnekteki diş izlerine bakarak yürüyor, sevincinden ne yapacağını bilemiyordu. Yanında yürümekte olan Aleksandr Gavrilov'a sordu:

"Babamı kim kurtardı?"

"Ben!" dedi Aleksandr Gavrilov.

"Sen mi?.."

Aleksandr Gavrilov cevap vermedi. Aniden ağzından kaçırmıştı "Ben" kelimesini. İçi utançla doldu. Yalan söylediği için kızdı kendisine. Sessizce yürüdü Tatyana Uzelkovna'nın yanında. İçinden durmadan, "Seni seviyorum Tatyana!" diyordu.

Köyün yakınına varıldığında ancak kendine gelebildi Semion Andreyiç. Zorlukla konuşarak kendisini taşıyan adama sordu:

"Beni kim kurtardı?"

"Esir kurtardı amca!" dedi iri yarı adam.

"Esir mi?.."

Semion Andreyiç'in hayretle ve Bekir'in hayali defalarca gözlerinin önüne gelerek sorduğu bu soruyu duymayan iri yarı adam sevinçle yürüyüp gitti. Kalabalık hemen arkasından geliyordu. Ve o, bir çocukmuşçasına rahatça taşıyordu sırtında inleyen amcasını.

Gökyüzünde birkaç ufak bulut vardı.

Bir adam, nahiyenin yılan gibi kıvrılan yollarında, elinde bir kement tutarak koşturduğu atıyla gözlerden kaybolup gitmişti.

Semion Andreyiç'in bataklıktan kurtulması köyde bir şenlik havası estirdi. Yaşlılar, kadınlar, kızlar... Akın akın geçmiş olsuna gidiyorlardı. Nasıl kurtarıldığını öğrenince afallıyorlardı. Semion Andreyiç'in babası olup bitenleri duyunca şaşırmış, ağlamış ve bir Türk'ün bunu yapmasına anlam verememişti. "Bir oğlumu benden alan Türkler, bir oğlumu bana bağışladılar. Ama biri savaşta ölmüştü ve normaldi. Savaşta ölür ya da öldürür insan. Diğeri daha zordu," diye düşünmeye başlamıştı.

"Bu esir çok tuhaf bir insan," diyordu içlerinden bazıları.

Artık zincirli bir kahraman gibi görmeye başlamışlardı onu. Herkes birbirine anlatıyordu Semion Andreyiç'i nasıl kurtardığını. Onlara göre bu bir mucizeydi. Bazıları Bekir'e insanüstü güçleri olan birisi gözüyle bakmaya başlamışlardı artık. Buna sebep olarak da suikastlardan kurtuluşunu ve Uzelkov'u kurtarışını gösteriyorlardı. Onlara göre Kutsal Üçlü'den biri mutlaka yardım ediyor olmalıydı Bekir'e...

İvan Gavrilov ve diğerlerinin tavırları da değişmişti. Gavrilov eskisinden daha yumuşak davranıyordu şimdi. Halini, hatırını soruyor, "Bir isteğin var mı?" diye diretiyordu. Olayın etkisinde öylesine kalmıştı ki, Bekir'in bundan sonra barakada yatmayacağını, kendisine her gün yemek verileceğini ve ne isterse yerine getirileceğini söyledi hizmetçilere. Dediği gibi de oldu. Malikânenin alt katında bir bölme verdiler ona. Oda gibiydi ama birazcık şekilsiz bir yerdi. Her gün yemek yiyordu artık ve yemekleri bu bölmeye getiriliyordu. Anfisa Gavrilovna yüzüne öfkeyle değil, gülümseyerek bakıyordu. Sofya Palegeya kötü niyetini iyice belli etmişti. Yaklaşmak istiyordu

ona. Fakat o bir dakika bile olsa, Sofya'yla aynı yerde kalmıyor ve arzularının gerçekleşmesine izin vermiyordu. O ise bırakmıyordu peşini. Bir gün Sofya Palegeya'ya,

"Benden uzak durunuz ve ben odadayken içeri girmeyiniz," demek mecburiyetinde kaldı.

Kadın bu söz üzerine fazlasıyla bozulduğunu kaşlarını çatarak belli etmişti. Ama uzak durmaya başlamıştı Bekir'den.

Çomar bile daha bir alışmıştı Bekir'e şimdi. Onu gördüğünde kuyruğunu sallıyor, sevindiğini ifade eden sesler çıkarıyordu.

Ve Tatyana Uzelkovna!.. Babasını kurtaranın, hem de umulmadık bir anda ve akıllara durgunluk verecek bir biçimde kurtaranın Aleksandr Gavrilov değil de Bekir olduğunu öğrenince afallamış, donuklaşmış ne yapacağını ne söyleyeceğini bilememişti. Yüreği heyecanla çarpmıştı saatler boyu. Kendisinin, esirin barakasında ropunun düğmelerini çözdüğü an ile babasının bataklıktan kurtulduğunu ilk gördüğü an peş peşe gözlerinin önüne geliyordu. Utancından yüzü kızarıyor, bahar yeşili gözleri nemleniyordu. Üstelik Bekir'in, babasını bile bile ölümün pençesinden çekip aldığını öğrenmişti. İvan Gavrilov söylemişti bunu. "'Düğünde bana senin yanındaki adamı sordu; ben de meşhur Semion Andreyiç'tir,' dedim. Semion Andreyiç'in bataklıkta boğulmakta olduğunu bizim hizmetçilerden duymuş. Kemendi alıp hemen koşmuş," demişti. Bekir'in kurtarmaya gittiği adamın, barakasında soyunmak isteyen kızın babası olduğunu bildiğini bu sözlerden anlamıştı Tatyana Uzelkovna. Bu yüzden heyecanlanmıştı, ne yapacağını bilememişti. Sarhoş gibi dönüp durmuştu ortalıkta. Bekir'in, karşısında soyunmuş dururken kendisine anlamadığı bir şeyler söylediği, gözlerinden yaşların sızdığını gördüğü o an, yani ağlamadığı halde zeytin gözlerinin dolup dolup boşaldığı o an gelip dikiliyordu karşısına. Titriyordu. "Biz onu iftirayla rezil etmek ve öldürmek isterken, o bizim hayatımızı kurtardı!" diyordu kendi kendine. Bir halası, iki kuzeni ve büyük babası dışında kimsesi olmadığından -annesi ve ninesi son bir yıl

içinde ölmüşlerdi- babası her şeyiydi Tatyana Uzelkovna'nın. "Hayatımızı..." demesinin nedeni buydu. Bekir'in heybetli görünüşünü ve etkileyici çehresini farkında olmadan düşlemeye başlamıştı. Köye ilk geldiği zamanlar karşısına dikilip "Vahşi!" diyerek hakaret ettiği günü lanetliyordu şimdi. Babasının kurtuluşuna duyduğu sevincin dışında bambaşka bir sevinçle kıpırdıyordu yüreği artık ve bunun farkına varmaya başlamıştı.

İki gün sonra ancak kendine gelebildi Semion Andreyiç. Sessizdi. Habire düşünüyor, dalıp dalıp gidiyordu. Kırçıl pala bıyıklarını çekiştirmeyi de bırakmıştı belli ki. Bir iç hesaplaşma geçirdiği yüzünden ve bakışlarından belliydi. Bir türlü inanamıyordu kurtulduğuna. Bataklıkta geçirdiği dakikaları hatırladıkça soğuk soğuk terliyor, ürperiyordu. Ölümle burun buruna iken ve artık kurtuluşunun imkânsız olduğunu düşünürken ve tam da çamur deryasına tamamen gömülmek üzere iken kurtulmuştu işte. Bu bir gerçekti. Üstelik oradakilerin tümü onun nasıl öleceğini şaşkınlıkla seyrederken, düşmanı olduğu, başına çoraplar ördüğü bir Türk gelip bataklığın kollarından yağdan kıl çeker gibi çekivermişti onu. Dişleri pahasına bile olsa, çekivermişti. Duyguları karmakarışıktı ve buna bir türlü inanamıyor, akıl sır erdiremiyordu. "Nerede yanlış yaptık; Türkler hakkında yanlış mı düşünüyorum! Keşke beni bir Rus kurtarsaydı!" diye söylenip duruyordu içinden zaman zaman.

Üçüncü günün sabahı, yatmakta olduğu kanepenin yanındaki sandalyede asasına dayanmış bir halde oturan, nefes alışverişleri iyice zorlaşmış ve sıklaşmış bulunan babası Andrey Dimitriç Uzelkov'a sordu:

"Türk esir için gene aynı şeyleri düşünüyor musun baba?"

Yüzü yanıklarla dolu, kızıl sakallı ihtiyar Andrey Dimitriç'in gözlerindeki kızıl etler sağa sola oynadı. Sık sık ve zoraki nefes alarak, zor duyulan ve hüzünlü bir sesle cevap verdi:

"Hayır! Aldandık oğlum! Demek ki, her Türk'ü aynı şekilde değerlendirmek yanlışmış."

Semion Andreyiç yeniden sordu:

"Onu evimize davet etsem, kızar mısın?"

"Kızmam! Ama sakın bana 'Onunla birlikte yemek yer misin?' diye sorma!"

"Sormam. Ya bakmak için onu İvan'dan istesem? Biliyorsun ki biz Ruslar hayatımızı kurtaranın muhafızı oluruz."

Andrey Dimitriç sesini biraz yükseltti. Kızıl etleri yeniden oynadı gözlerinin.

"Oğlum, ne yaparsan yap, kızmam! Çünkü o senin hayatını kurtardı. Dediğin gibi artık onun muhafızı olmak zorundayız. Bize hayat bağışlayanın hayatımızdaki anlamı böyledir artık. Ölümün pençesinden alıp seni bize hediye etti. Kutsal Üçlü ondan yana. Yoksa anlattıklarına göre değneğin ucu gelip de, ağzının önünde durmazdı. Bu bir mucize. Ellerin dışardayken bir sürü insan seni kurtaramadığı halde, o seni tam gömüleceğin anda kurtarmış. Böyle bir şeyi herkes yapamaz. Ona yeniden herhangi bir zarar vermeye kalkışırsak, sonumuzu hazırlamış oluruz!"

Onları heyecanla dinleyen Tatyana Uzelkovna kekeleyerek söze karıştı:

"Haklısın büyükbaba! Bütün çabalamalarımıza rağmen, onun kılına bile dokunamadık. O ise en çaresiz anımızda bize hayat verdi."

"Evet. O bir mucize gerçekleştirdi. Çünkü bizden farklı özellikleri var. Bunu anlayamadık!"

Tatyana Uzelkovna Semion Andreyiç'e sordu:

"Onu davet edecek misin?"

"Evet! Hizmetçilerden birini gönder; İvan Gavrilov'a esiri alıp öğlen yemeğinde bize gelmesini söylesin!"

"Olur baba!"

Heyecanla yerinden fırlayan Tatyana Uzelkovna bahar yeşili gözlerinden parlak ışıklar yayarak odadan ayrılırken, "Bu kıza da

ne oldu böyle? Sanki esirin barakasına girip göğsünün düğmelerini çözen o değildi!" dedi içinden Semion Andreyiç.

Andrey Dimitriç'in gözlerindeki kızıl etler sağa sola oynuyordu. Nefes darlığı iyice yapışmıştı yakasına. Ölümü burnunun ucunda hissediyor, fakat bunu oğluna ve torununa hissettirmemeye çalışıyordu...

İki kanepe, bir piyano ve kadife kaplı birkaç sandalyenin göze çarptığı, iki pencereli, kare biçimindeki odaya girdiklerinde, ortaya bir yemek masası yerleştirilmiş ve üzerine ekmek, çatal bıçak, su dolu bardaklar konulmuş olduğunu gördüler. Onları malikânenin kapısında karşılayan Semion Andreyiç hemen arkalarından içeri girdi.

"Hoş geldiniz," dedi.

İvan Gavrilov da Bekir de karşılık verdiler buna. Girişte solda kalan kanepeye oturdular.

"Geçmiş olsun," dedi Bekir. "Büyük bir tehlike atlattınız!"

"Teşekkür ederim. Siz olmasaydınız, şimdi çoktan gömülmüştüm!"

"Ömrünüz tükenmemiş. Ben sadece üzerime düşeni yaptım."

İvan Gavrilov Semion Andreyiç'e sordu:

"Dişlerinizin yerleri iyileşti mi?"

"Dişlerimin ne önemi var? Hayatım kurtuldu ya!"

"Gerçekten de büyük bir kurtuluştu."

Semion Andreyiç yemek masasını gösterdi.

"İsterseniz, yemek yerken konuşalım."

"Olur," dedi İvan Gavrilov.

Birer sandalye çekerek masanın etrafına oturdular. Uzelkov yemek getirmeleri için hizmetçilere seslendi.

Hizmetçiler piliç böbreğinden nefis bir çorba sundular ilkin. Bekir, "Bismillahirrahmanirrahim," diyerek kaşığını çorbaya daldırırken,

Gavrilov ve Uzelkov önce Bekir'in, sonra birbirlerinin yüzlerine baktılar ve onlar da kaşıklarını daldırdılar çorbaya.

Tatyana Uzelkovna girdi odaya.

"Hoş geldiniz," dedi ikisine birden.

"Hoş bulduk," dediler.

Bekir'in gözlerinin derinliklerine bakarak ve kekeleyerek, "Ben... Babamın hayatını kurtardığınız için teşekkür ederim!" dedi.

Bekir sadece bakmakla ve başını sallamakla yetinirken, koyu bir pembelik belirdi Tatyana'nın sütbeyaz çehresinde. Utancını ele veriyordu tavır ve davranışları. "Karşıma dikilip 'Vahşi!' diyen, barakama girip düğmelerini çözen bu kız şimdi teşekkür ediyor bana. Bakışlarıyla ve pembeleşen rengiyle özür diliyor gibi. Sen ne büyüksün Rabbim!" diye düşündü Bekir.

Fazla bekleyemedi odada Tatyana. Ayaklarının ucuna bakarak ayrıldı oradan. Küt küt atıyordu yüreği.

Yemek yediği anda aniden durdu Bekir. Lokması ağzında kaldı. Hatırladığı şey, onu korkutan bir elektriklenmeye sebep oldu içinde. "Ya domuz yağı katmışlarsa?" Bu düşünce sarstı onu. Kaşığı usulca bıraktı masanın üzerine. Semion Andreyiç'e çevirdi gözlerini. Bakışları karşılaştı. Uzelkov, içinden geçenleri okumuştu sanki.

"Rahatça yiyebilirsin. Domuz eti yemediğinizi bildiğim için, domuz yağı kullandırtmadım. Hem sonra içki de getirtmedim!"

"Teşekkür ederim," dedi Bekir. Kaşığını alarak çorbasını içmeye devam etti.

"Önce bir hususu açıklamam gerekiyor, dedi Semion Andreyiç. "Ancak ondan sonra, ölüme en çok yaklaştığım bir anda, ötelerden çıkıp gelen bir kahraman gibi beni kurtarışın hakkında ne düşündüğümü açıklayabilirim."

Bir yandan yemeğini yerken, diğer yandan konuşmasına devam etti:

"İvan da bilir ki, ben Türklerden pek hoşlanmam. Hatta onlar hakkında çok kötü şeyler düşünmüşümdür çoğu zaman. Şu anda bu düşüncelerim fazla değişmemiş olsalar dahi, sen onları kökünden sarsıverdin. Önce senden, sonra da sayın Gavrilov'dan özür diliyorum! Yapmaya çalıştığım kötü şeylerden dolayı beni bağışlamanızı istiyorum! Barakayı yaktım! Kırlarda peşine adam taktım, boynuna ilmek attırdım, kurşun sıktırdım. Sonra geceleyin... Neyse! Sen ise karşılık olarak hayatımı kurtardın! Her ne kadar, peşine düşenin ben olduğumu bilseydin beni yine kurtarır mıydın?"

"Peşime düşenin siz olduğunuzu tahmin ediyordum çünkü Türkleri sevmediğinizi duymuştum."

İvan Gavrilov'a baktı Semion Andreyiç. Şaşkın göründü. Art arda birkaç yudum çorba içti aceleyle. Gözlerini Gavrilov'dan ayırmadan konuştu:

"İvan senden çok çok özür diliyorum. Baraka için yaptığın harcamaların tümünü ödeyeceğim. Hatırlarsanız bu konuda sizinle konuşmuştuk. Sizi yanılttığım için beni bağışlayın!"

Semion Andreyiç'in itirafı karşısında Bekir düşüncelere dalarken, Gavrilov tepki göstermemişti nedense. Sanki Semion Andreyiç'le daha önceden anlaşmışlardı.

"Bağışladım," dedi bakmadan.

Hizmetçiler hindi kızartması, patates kızartması turşu koydular masaya. Boşalan su bardaklarını doldurdular.

"Bekir, İvan da bilir ki, atasözlerini çok severim ve inanırım. Bir Çin atasözü vardır: 'Bir hayat kurtarırsan, artık o senin demektir.' O kadar insanın gözü önünde, sen de benim hayatımı kurtardın. Bazıları seni bir kahraman olarak görüyor. Ben de onlardanım. Çünkü biz dedelerimizden bile böyle bir kurtarma olayını işitmemiştik. Bir insanın, bataklığın ortasına sürüklenmiş ve alt dudağına değin çamura gömülmüş olsa bile kurtulabileceğini senden öğrendik. Şimdi açıkça söylüyorum: Hayatım da dâhil, söyle, ne istersen vereyim

sana! Benim olan neyi istersen vermeye hazırım! Ve yaşadığım sürece muhafızınım."

"Hiçbir karşılık istemem. Çünkü herhangi bir karşılık elde etmek için size yardım etmedim. Sırf inandığım din, yardım etmem gerektiğini bana telkin ettiği için, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla yaptım."

"Dininizin bu konuda bir hükmü mü var?"

Bekir huzur dolu bir kalple yüzüne baktı adamın. Gözlerindeki ışıltı görmeye değerdi.

"Evet. Mukaddes kitabımız Kur'an'da, Maide Suresi'nde Rabbimiz fitne ya da kısastan kaynaklanmadığı sürece bir insanı haksız yere öldürmeyi bütün insanlığın ölümü, yardıma ihtiyacı olan bir insana hayat vermeyi ise bütün insanlığa hayat vermek olarak kabul eder. Biz savaş ve mahkeme kararı hariç öldürmek için değil, yaşatmak için yaşarız. İşte size elimi uzatmamın sebebi budur."

Semion Andreyiç manalı manalı düşünmüş ve bir hayli şaşırmıştı. Bilmediği şeylerden söz ediyordu Bekir. Savaşta ölen kardeşi aynı durumda olsa onu da kurtaracaktı Bekir demek ki. Bu insan üstü bir durumdu ve Türkler hakkında bildiği her şeyi sarsmıştı.

"Aslında senin için..." dedi konuyu değiştirerek. "İvan'a bir teklifim var. Acaba kabul eder mi, bilmiyorum."

"Teklifiniz ne?" diye sordu İvan Gavrilov.

"Diyorum ki, Bekir'i bundan böyle bana versen de, ona ben baksam! Benim yanımda kalsa artık. Komutanlığa verdiğin parayı da kapiği kapiğine öderim."

İvan Gavrilov şiddetle itiraz etti:

"Olmaz!.. Bekir'i asla kimseye vermem! Veremem. O bu hadiseden sonra benim oğlum gibi oldu artık. Biliyorsun çocuğum yok benim. Bana oğulluk yapacak artık. Ben de muhafızıyım artık onun. Onun değerini parayla ölçeceğimiz devir bitti."

Baktı ki konu başka yönlere gidecek, o andan itibaren meseleyi başka tarafa çekti Bekir. Köy ve köylüler hakkında sorular sordu. Bazen Gavrilov, bazen de Uzelkov cevap verdiler. Bir yandan da yemeklerini yediler.

Yemekten sonra bir müddet oturup sohbet ettiler. Çaylarını yudumladılar. Sunulan kahveleri içtiler. Aralarında huş ağacından bir kül tablası bulunan İvan Gavrilov ve Semion Uzelkov puro tellendirirlerken, Bekir onları seyrediyordu. Tatyana ise bir koltuğa gömülmüş sessizce dinliyor ve çoğunlukla Bekir'in gözlerinde liman arıyordu. Tam göz göze geldikleri anda kaçırıyordu bakışlarını Bekir. Tatyana kızarıyor, bakışlarını indiriyor, hüzünleniyordu. Artık konuşacak bir şey kalmadığını hissettiklerinde müsaade isteyip malikâneden ayrıldılar Bekir ve Gavrilov. Onları bahçe kapısına değin yolcu eden Uzelkov, hayatını kurtardığı için defalarca teşekkür etti Bekir'e. Evine her zaman gelebileceğini, gereken her şeyi isteyebileceğini söyledi.

"Hatta, Sayın Gavrilov izin verirse, haftada bir iki gece gelip bizde yatabilirsin."

Başını salladı Gavrilov. "Ne zaman isterse," dedi.

"Teşekkür ederim," dedi Bekir.

Gavrilov'un malikânesine doğru yürüyüp gittiler.

Geniş bir bahçesi, bahçesinde de bir su kuyusu ve ağaçlar bulunan malikânenin bir köşesine gizlenen Tatyana Uzelkovna, gözden kaybedene değin izledi onları. Kalbinin vuruşları kulaklarına ulaşıyordu. Gözleri nemliydi. Özenle tarayıp omuzlarına döktüğü uzun siyah saçları uzaktan onu, kara bir yazma örtmüş gibi gösteriyordu. Bekir'i en son gördüğü noktaya bakarken iki gözünden iki damla yaş sessizce süzüldü yanaklarına aşağı ve o bunun farkına bile varmadı. Boyu posu, endamı, vakarı, ciddiyeti ve bir o kadar da sevimliliği, güzel yüzü, dingin yürüyüşü içine işliyordu çünkü. Gözünde şimdi kimsenin erişemeyeceği bir noktaya yükselen bir insanın karşısında hâlâ göğsünün düğmelerini çözmüş olmanın utancıyla kıvranıyordu.

Müthiş bir hüzün çökmüştü ruhuna. Düzensiz adımlarla malikânenin kapısına doğru ilerledi. Tam içeri girecekken dönüp bir daha baktı Bekir'i en son gördüğü noktaya. "Ona karşı bu derece niçin değiştim?" diye düşünürken, kapıyı arkasından yavaşça kapadı.

Bir sığırcık birkaç metre ötedeki su kuyusunun taşı üzerine konmuş ateşli ateşli ötüyordu...

Ertesi gün...

Kuşluk vakti ve rüzgâr hafif hafif esiyor...

Bekir dalgın bir halde deri fabrikasına doğru uzayan yolda, ellerini ceplerine sokmuş, gözleri yerde, ağır adımlarla ilerliyor. Çeşitli düşünceler zihninde cirit atıyor, Şöyle bir gezeyim düşüncesiyle malikâneden ayrılmıştı ve nereye gittiğini şu anda o da bilememekteydi.

Deri fabrikasının önünden geçerken, orada öylece dikilmiş duran iki mujik şapkalarını çıkararak onu selamlıyorlar.

Tepeyi aşıp, bataklığın yanından yürürken daha da dalgındı şimdi. Gözleri hep yerdeydi.

Aniden kulağına gelen fısıltılar ürpertiyor onu. Başını çevirdiğinde, bataklığın yanında birbirleriyle konuşan, birbirlerine el şakası yapan kızlar görüyor. Gözlerini tekrar yere indirip yürüyor. Bir süre sonra kendisine yaklaşan ayak sesleri duyuyor. Aldırmıyor. Aynı tempoyla yürümeye devam ediyor.

Ayak seslerinin kendisine iyice yaklaştığını sezince, duruyor. Yavaşça geri dönüyor. Heyecanla çarpıyor yüreği. Tuhaf bir titreme dalgası geçiyor bedeninden.

Kız iyice yaklaşmıştı yanına ve durmuştu. Üzerinde beyaz bir rop, başında ve göğsünde iki değerli broş, kulaklarında firuze taşlı küpeler, parmağında sfenks kazılı altın bir yüzük, ayaklarında siyah iskarpinler vardı. Uzun siyah saçları rüzgârla dalgalanan sütbeyaz

çehreli bu güzel kızın bahar yeşili gözleri Bekir'in zeytin gözlerine çivileniyor.

"Sizden özür diliyorum! Beni affediniz!" diyor.

"Herkes inandığını yapar," diyor Bekir.

Kızın gözlerinin nemlendiğini fark ediyor. Çok şey söylemek istediğini, fakat bir türlü söyleyemediğini seziyor. Ağlamaklı çehresinde gezinen bulutları, yanaklarının kıpkırmızı olduğunu görüyor. Onunla böyle karşı karşıya durmakla hata ettiğini anlar anlamaz geri dönüyor ve kızın kamaşan bakışları altında uzaklaşıyor oradan. Arkasından, "Bize yine gelin lütfen!" dediğini duyuyor kızın.

Hızını daha da artırıyor. "Rabbim; sen beni yanlış davranmaktan koru!" diyor içinden.

Bekir tepeyi aşana değin arkasından bakıyor kız. Arkadaşlarının yanına dönüyor sonra. Kahkahalar atarak, "Ah Tatyana!" deyip üstüne gülmeye başlıyorlar. Hüzünlü bir halde, bir taşın üzerine oturuyor Tatyana Uzelkovna. "Onu benim tanıdığım gibi tanısaydınız, gülemezdiniz!" diye geçiriyor içinden. Bekir'i düşünerek gülümsüyor. "Galiba onu seviyorum!" diyor kendi kendine. "Onu seviyorum!.."

Ertesi yılın güzüne kadar her şey normal seyrinde devam etti. Ancak Bekir'in ismi destanlaştı gün geçtikçe. Dilden dile, köyden köye yayıldı. Genç kızlar onu gördüklerinde hayranlıkla bakakalıyorlardı. Ve her defasında insan üstü bir arayışa giriyorlardı. Genç delikanlılar bu durumdan pek memnun görünmüyorlardı. Kıskançlık bazen onları yanlış düşüncelere sevk etse de herhangi bir olumsuzluğa cesaret edebilecek durumda değillerdi. Nahiye müdürü ve Semion Andreyiç'in koruması altında artık bir esir gibi değil, ailenin bir ferdi gibi yaşamaya başlamıştı Bekir. Rusçasını da iyice kuvvetlendirmiş ve neredeyse ana dili gibi konuşmaya başlamıştı.

Genellikle çavdar ve yulaf ekili tarlaların iyice sararıp biçilmeye başlanacağı günlerde nefes darlığından kurtulamayarak ölen Andrey Dimitriç Uzelkov'un gömülmesinden bir süre sonra, kızının evlenmesi gerektiğine iyice inanan Semion Andreyiç Uzelkov, bir sabah malikânenin bahçesinde sandalyelerde otururlarken, bu düşüncesini Tatyana Uzelkovna'ya açtı. Ummadığı bir tepkiyle karşılaştı ve şaşırdı.

"Evlenmek istemiyorum!" dedi Tatyana Uzelkovna.

"Niçin? Buna engel olan bir durum mu var?"

Utandı, kızardı Tatyana Uzelkovna.

"Evet. Bu öyle bir durum ki, gelen bütün evlenme tekliflerini reddetmek zorundayım."

İyice şaşıran Semion Andreyiç sordu:

"Ne olduğunu söyle!"

"Söyleyemem!"

"Niçin?"

"Kızarsın!"

"Kutsal Bakire adına yemin ediyorum ki, kızmayacağım!"

Aslında Semion Andreyiç de tahmin ediyordu kızının durumunu. Çünkü son günlerde Gavrilov'un malikânesine, "Katerina'yı göreceğim!" bahanesiyle sık sık gittiğinin farkındaydı. Yapılan bütün evlenme tekliflerini reddetmesinin temelinde bu gidiş gelişlerin yattığını da sezmişti. Bir yandan gerçeği kendi ağzından öğrenmek için kızını konuştururken, diğer yandan da, "Hayır! Hayatımı bile kurtarmış olsa, kızım bir Türk'le asla evlenemez! Ne zaman ki ailemize katılır, ömür boyu bizimle kalmayı kabul ederse, belki o zaman böyle bir isteğe razı olabilirim! Hristiyan olsa zaten hiç düşünmeden veririm Tatyana'yı ona. Ama bunun mümkün olmadığı, olmayacağı belli," diye geçiriyordu içinden.

Semion Andreyiç'in kırçıl pala bıyıklarını okşadıktan sonra kızmayacağına dair yemin etmesi üzerine, başını önüne eğdi Tatyana Uzelkovna ve aklına gelenleri bir çırpıda söyledi:

"Elimde değil! Hayatını kurtaran adamı bir türlü unutamıyorum. Onda, benimle evlenmek isteyenlerin hiçbirisinde olmayan özellikler var. Ne Dostoyevski'nin, Tolstoy'un, Turgenyev'in, ne de Gogol'un, Lermontov'un ve Çehov'un melek ruhlu kahramanları bu insanın derecesine erişebilir, baba!.. Çok yüce bir ruha sahip. Güzelliğimle dillere destan olduğum ve öylesine alçalarak karşısında kendimi açtığım halde, o vücuduma bakmaya bile tenezzül etmedi. Başka bir dünyada yaşıyor, başka bir yere bakıyor gibiydi. Kesinlikle eminim ki, bizim insanımızın gözünde büyüttüğü ve aşırı değer verdiği şeylerin onun için fazla bir önemi yok. O, bu haliyle, bir Türk olmasının ötesinde, kolay elde edilemeyecek bir insan olarak içime girdi, orada hiç sönmeyecek bir ateş yaktı!.. Beni bağışla babacığım! Evlenmeme engel olan durum bu işte. Hoşuna gitmese bile onu seviyorum ve ondan başkasıyla evlenemem! Evlensem bile mutlu olamam! Bunları sana karşı çekinmeden konuştuğum için beni bağışla! Onu ne denli

unutmak istesem bile, bunu bir türlü başaramıyorum! O ateş hep yanıyor içimde!.. Ah baba! Niye böyle oldum ben? Niye?.."

Sözlerinin sonuna doğru sesi ağlamaklı bir hal aldı ve konuşmasını bitirince, ellerini yüzüne kapayıp hıçkırmaya başladı. Bütün mutluluğu kızı olan Semion Andreyiç dayanamadı buna ve kollarıyla sarıldı hüngür hüngür ağlayan kızına.

"Sus! Tatyana'm! Küçük kuşum! Kızım! Benim hayatımı kurtarırken, senin hayatını da benden çalmış bu adam!"

Tatyana Uzelkovna gözyaşları arasında itiraz etti:

"Gene onu suçlama baba! Onun bunda hiçbir günahı yok. Ona karşı bende meydana gelen bu değişimden haberdar değil. Kendisini sevdiğimi bilmiyor. Ve bütün yakınlaşma çabalarıma rağmen dönüp bakmıyor bile. Sen böyle bir damadı hiçbir yerde hiçbir zaman bulamazsın!"

Hizmetçi kadınlardan ikisinin, sabah çayı içmeleri için çaydanlıklar, bir sehpa, gümüş çay tabakları ve iki bardak getirdiklerini görünce, sustular. Tatyana Uzelkovna cebinden kenarları işlemeli mendilini çıkarıp gözlerini sildi.

Hizmetçiler bardakları ve çaydanlıkları sehpanın üzerine koyarken,

"Şeker nerede?" diye sordu Semion Andreyiç.

"Hemen getireceğim," dedi kadınlardan birisi.

"Mujik çarığı biçimindeki gümüş sigara tablasını da getir!"

"Baş üstüne efendim!"

"Kahvaltıda ne var?[35]"

Diğer hizmetçi kadın cevap verdi:

"Bal, hafif ekşi kaymaklı beyaz mantar, zeytin, yumurta!"

---

35 Ruslarda sabah çayı ile kahvaltı ayrı ayrı şeylerdir. Sabah çayı genellikle saat 7-9, kahvaltı 10-12 arası yapılırken, öğlen yemekleri 15-17, akşam yemekleri ise 21-23 arası yenir.

"Krujovnik de getir![36]"

"Baş üstüne efendim!"

Hizmetçiler malikâneye giderlerken, baba kız sessizlik içinde bahçeyi seyredip düşüncelere daldılar.

Bir ara Tatyana Uzelkovna'ya yan gözle bakan Semion Andreyiç, onun yüzündeki şiddetli hüznü okudu ve yüreği sızladı. Kızının acı çekmesine dayanamıyordu. Söylediği şeyler de yabana atılacak şeyler değildi. Bu kişilikte bir Rus genci bulması mümkün değildi. En azından çevresinde böyle birisi yoktu. Kızının mutluluğu her şeyin üstünde olduğuna göre, engel olmasının bir anlamı yoktu. Adam zaten hayatını kurtaran adamdı ve kahramanlaşmıştı zaten. Hiç kimse bir şey diyemezdi.

"Kızım," diye Tatyana'nın duyabileceği kadar fısıldadı, "Kabul ederse, istediğin zaman Bekir'le evlenebilirsin. Yalnız bir şartım var: Seni benim yanımdan ayırmayacak!"

Beklemediği bu söz karşısında içi sevinçle dolan Tatyana Uzelkovna, babasına nemli gözleriyle baktıktan sonra kalkıp boynuna sarıldı ve onu yanaklarından öptü.

"Seni çok seviyorum baba!" dedi.

Semion Andreyiç'in mutluluğuna diyecek yoktu. Canından çok sevdiği ve eşinden kalan tek hatıra olan kızından başka serveti olmadığına inanıyordu. Hizmetçi kadın yanlarına geldi. Şeker dolu cam tabağı, mujik çarığı biçimindeki sigara tablasını sehpanın üzerine koyup, bardakları çay doldurduktan sonra oradan uzaklaştı...

36 Krujovnik: Yeşil frenk üzümü.

Tarla kuşları cıvıl cıvıl... Ufuktan yaklaşık bir mızrak boyu yükselmiş bulunan güneşin canlı ve parlak ışıkları İvan Gavrilov'un ve Bekir'in bedenlerine işlese bile, belirgin bir serinlik var havada.

Tümen tarafındaki kıvrımlı bir yolda yan yana yürüyorlardı. Yol uzuyor uzuyor ve düz bir arazi üzerinde, biçilmiş ve biçilecek tarlaların arasından süzülerek ötedeki tepelerin böğrüne saplanıyordu.

Konuşarak ilerlerken yanlarından geçtikleri tarlalarda bazen, harıl harıl çalışan, ekin biçen, biçilenleri toplayan, yığın yapan mujiklere rastlıyorlardı. Bekir ve Gavrilov. Bekir'in omuzunda büyük bir tırpan, elinde her zamanki bakır testi. Suyla doluydu testinin içi. İvan Gavrilov'un elinde bir tırmık.

"Bay Aleksandr Tümen'e taşınalı bir hafta oldu değil mi efendim?" diye sordu Bekir.

"Evet," diye cevap verdi Gavrilov.

"Peki ama niçin taşındı?"

"Kardeşim köy işlerinde çalışmaktan pek hoşlanmaz. Şimdiye değin hep gönlünün istediğini yaptı. Pek çalıştırmadım zaten. Evlenince, çalışmak mecburiyetinde kaldı. Tümen'de uygun bir iş bulduğunu ve taşınmak istediğini hararetle söyleyince, sesimi çıkarmadım. Şansını denesin," diye düşündüm.

"Ne işte çalışıyor şimdi?"

"Sabun fabrikasında gelir gider kaydediyormuş. Söylediğine göre, bir tanıdığı sayesinde bu işi bulmuş. Ben aslında gitmesini istemiyordum ve onu hiçbir yere de bırakmazdım. Sonra biraz derin düşününce,

çalışması ve tecrübe kazanması gerektiğine karar verdim. Çünkü hiçbir insan ömür boyu, başkalarının kazandıklarıyla geçinmemelidir! Aleksandr her ne kadar benim kardeşim ise de bir kardeşten bile ötedir bana. Bu nedenle, otuz iki yaşına basıp evlenene değin yan gelip yatmasına izin verdim. Ama evlendikten sonra durum değişti. Çünkü artık onun da sorumlu olduğu birisi var. Belki buna yarın başkaları da eklenecek."

"İyi düşünmüşsünüz efendim!"

İvan Gavrilov üç dört adım boyu sessiz durduktan sonra Bekir'e sordu:

"Bir şey sorsam, doğru söyler misin?"

Bekir'in yüzü kızardı, al al oldu.

"Dinimiz bize yalan söylemeyi yasaklamıştır efendim!" dedi.

İvan Gavrilov hemen hatasını düzeltti:

"Özür dilerim!.. Bir an için, dinine olan bağlılığın yüzünden sana her hususta güvenebileceğimi unuttum. Aah, ah! Senin dinine gösterdiğin bağlılığı keşke biz de dinimize karşı gösterebilsek!.."

"Sormak istediğiniz şey nedir efendim?"

"Semion Andreyiç'in kızıyla aranızda herhangi bir özel durum var mı?"

Bekir'in yüzü yeniden al al oldu. Soruya soruyla karşılık verdi:

"Böyle bir hususu sorma ihtiyacını niçin duydunuz efendim?"

"Son zamanlarda Tatyana Uzelkovna bize çok sık gelmeye başladı. Dün yine gelmişti. Daha önce Katerina'yı bahane ediyordu. Katerina gidince, şimdi de karıma, 'Size öylesine alıştım ki, hiç ayrılmak istemiyorum,' dediğini duydum."

"Bunun benimle ne ilgisi var?"

Gavrilov bakışlarını, yanından geçmekte oldukları ince, uzun bir çavdar tarlasında gezdirdikten sonra tekrar tozlu yola çevirdi.

"Bekir, Tatyana Uzelkovna bize her gelişinde senin nerede olduğunu soruyormuş. Hizmetçilere nasıl bir kahraman olduğunu söyleyip duruyormuş. Sana takıntılı olduğu kesin artık. Anfisam da bu kanaatte."

"Efendim, bir iki kez evinize geldiğini gördüm. Hatta birinde Katerina Gavrilovna beni çağırdı. 'Gel bizimle çay iç!' dedi. Gitmedim. Her gördüğümde de oradan hemen uzaklaştım. Bunlara rağmen birisi kalkar da Bekir'le Tatyana Uzelkovna arasında bir şeyler var, derse, iftira etmiş olur!"

"Haklısın! Öyle sanıyorum ki, öldüğünü sandığı bir anda, aşırı sevdiğini bildiğim babasını bataklıktan kurtarman, seni onun gözünde hiçbir Rus gencinin erişemeyeceği derecede yüceltti. Tahminim odur ki, Tatyana Uzelkovna sana âşık; haberin olsun!"

Yüzü kızarırken, aynı zamanda kekeledi Bekir:

"Benim gibi bir Türk esirine, Allah'ın yardımıyla, babasını kurtarmış olsam bile, zengin bir Rus kızının âşık olması biraz zor değil mi, efendim?"

"Zor değil! İnsanlar hoşlarına giden farklılıkları elde etmek isterler. Üstelik seninle bizim gençlerimiz arasında aşırı bir farklılık var. Tatyana Uzelkovna bunu biliyor."

Bekir ne kadar gözünün önünden atmak istediyse de Tatyana Uzelkovna'nın eşsiz hayali ve benzersiz güzelliği gelip gelip karşısına dikildi. Sesi kulaklarında defalarca yankılandı: "Bize yine gelin lütfen!.."

İvan Gavrilov devam etti:

"Tatyana Uzelkovna'nın bir eşini bulmanın imkânı yoktur. Son derece güzel olduğunu sen de fark etmişsindir. Huyu da güzeldir. Nerede, nasıl davranacağını bilir. Şu ana değin, köyümüzün gençleriyle adı çıkmayan tek kızdır. Kabul etseydi, beş yüz kişiyle evlenmişti şimdiye değin. Ama hiç kimseyi istemedi. Aleksandr'ı da reddetmişti. Hâlbuki gelinim olmasını çok isterdim!.."

Bekir hep suskundu. İvan Gavrilov, Tatyana Uzelkovna'dan uzun uzun bahsetti. Anlattıkça anlattı.

Tarla kuşları cıvıl cıvıldı... Tatlı bir yulaf kokusu vardı etrafta. Dikdörtgen biçiminde, yaklaşık olarak aynı büyüklükte sekiz yulaf tarlası yolun sağında ve solunda dörderli şekilde sıralanmıştı. Tarlaların bittiği yerde karşılıklı iki tepe yükseliyordu ve bir hayli enliydi tepeler. Düz arazinin otları kurumasına rağmen, tepelerde belirgin bir yeşillik vardı. Sığır otlatan iki çocuğun sesi uzaktan onlara değin ulaşıyordu.

İvan Gavrilov, Bekir'in sağdaki tepeye bakarken dalıp gittiğini görünce,

"Bir şey mi oldu?" diye sordu.

"Hayır," dedi Bekir. "Boynuma geçirilen bir ipi hatırladım da!"

"Bundan önce olanları unut artık! Sen bizim için de onlar için de başka birisin artık."

"Unutmak mı? Ama nasıl? Beni öldürmek amacıyla boynuma geçmiş bir ipi nasıl unutayım?"

"Sizin dininiz kin tutmaya izin veriyor mu peki!"

Bu ağır soru bir anda pençesine düştüğü yanlış düşünceden uyandırdı Bekir'i. Kin tutamaz, nefret edemezdi. Üstelik kendisine karşı her şey değişmişti. Büyük bir saygınlığı vardı artık nahiyede.

"Haklısınız efendim. Dinimizde kin tutmak da yoktur. Allah'ın düşman olduğu şeylere düşman oluruz biz. Nefsimizin değil. Kusura bakmayın. Ben de insanım ve yanlış düşündüm bir an için."

Gavrilov önemli değil anlamında gülümseyerek başını salladı. Yanında durdukları tarlayı göstererek,

"İşte burası. Eskiden iki günde biçiyordum. Sen gençsin; bir günde biçer, yarım günde toplarsın. Bundan başka bir yulaf, bir çavdar, iki de buğday tarlası var. Onlar biraz daha büyüktür."

"Elimden geleni yapacağım," dedi Bekir.

"Ben şimdi dönüyorum. Öğlen de sana yemek getireceğim. Biraz da yardım eder, sonra dönerim."

"Tamam efendim!"

İvan Gavrilov elindeki tırmığı bir kenara koyarak geldikleri yoldan geri dönerken bir yandan da sakalının ucunu ağzına alıp emmeye başladı. Kardeşini düşünüyordu. "Acaba rahat mı?" diye geçiriyordu içinden. Düşünceler arasında yürüyüp gitti...

Sinekler vızıldayıp duruyorlardı...

Bekir etrafına bakındı. Baştan üçüncü tarlaydı Gavrilov'unki. Diğer tarlalarda çalışan mujikleri gördü. Hemen bitişteki tarlanın kenarında ona bakan iki mujik tarlayı biçmeye hazırlanıyorlardı.

Abdest aldıktan sonra testiyi bir kenara koydu. Ceketini çıkarıp üzerine attı. "Isınmasın!" diye düşündü. Kemer yerine beline sardığı ipin arasından masatını çıkardı. Tırpanın ağzına sürüp bileyledikten sonra tekrar yerine koydu. Tarlayı nereden ve nasıl biçeceğini kararlaştırdı. "Bismillahirrahmanirrahim," diyerek başladı biçmeye.

Aşağı yukarı aynı boyda büyümüş yulafların hepsi tırpanın önünde saygıyla eğiliyorlardı. Bekir tırpanı her çekişte "Allah!" diyordu içinden. Tarlanın bir ucundan diğer ucuna gidip geldi dakikalar boyu. Saatler izledi dakikaları. Ve saatler birbirine eklendi...

Alnında terler birikti. Yapış yapış oldu sırtı. Nefesi hızlandı ha bire. Ama o durup dinlenmeden, içinden yükselen "Allah!" sesi eşliğinde biçtikçe biçti...

Yulaf tarlası gittikçe değişik bir elbiseye bürünüyordu.

Mujikler çalışmayı bırakmış, aralarında konuşarak Bekir'i seyrediyorlardı. Arada bir tırpanlarıyla birkaç metre ilerliyor, sonra durarak yeniden Bekir'e bakıyorlardı.

Bekir bozmadığı bir ahenkle, tarlanın iki ucu arasında mekik dokuyordu.

Bir kez nefeslenip su içtikten ve biraz dinlendikten sonra, aynı tempoyla çalışmaya devam etti. Mujikler de kâh durup ona bakıyor, kâh çalışıyorlardı.

Hava serinliğini kaybediyor, gittikçe ısınıyordu. Ötüşüyorlardı tarla kuşları...

Öğlen olduğunda iki mujik de Gavrilov'un tarlasının tamamen biçilmiş olduğunu şaşkınlık içinde gördüler. Kendileri iki kişi olmalarına rağmen, aynı büyüklükteki tarlanın ancak dörtte üçünü biçebilmişlerdi. Buna bir türlü akıl erdiremediler.

Bekir, testinin yanına oturmuş dinleniyordu. Tırpanları bir kenara bırakan mujiklerin kendisine doğru gelmekte olduklarını fark etti. Fakat pek ilgilenmedi. Çünkü o şu anda Süleyman'ı düşünüyordu. "Kış gelip at çobanlığı bittikten sonra hiç görmedim. Acaba ne yapıyor?" diye soruyordu kendi kendine. Onunla, Ali İzzet ve Molla Şükrü'yle yaşadığı ortak hatıralarda geziniyordu.

Mujikler yanında dikilince sıyrılabildi maziden.

"Oturabilir miyiz?" diye sordu birisi.

"Evet," dedi Bekir.

İkisi de biçilmiş yulafların üzerine oturdular. Birisi uzun, birisi kısa boyluydu. Uzun boylu olanı zayıf ve esmer, kısa boylu olanı ise şişman ve sarışındı. Sanki: her yönleriyle birbirlerinin zıttı idiler. Bekir ilk bakışta fark etti bunu.

"Çok iyi çalışıyorsun," dedi kısa boylu olanı. "Tırpan çekmeye alışkınsın herhalde?

"Evet. Köyümüzde çayırlarımız vardı. Hepsini tırpanla biçerdik! Tarlalarımızı da öyle."

"Benim adım Prohor," dedi uzun boylu olanı. "Arkadaşımınki ise Petro! Spaski köyündeniz."

Spaski ismini duyunca hemen Süleyman'ı hatırladı Bekir. O da Spaski'deydi.

"Köyünüzde bir Türk esiri var: Süleyman! Tanıyor musunuz?" diye sordu.

Petro cevap verdi:

"Tanıyorduk. Köyümüzün zenginlerinden ve eski kulaklardan[37] Boris Lukov'un yanındaydı."

Bekir endişelendi. Adam geçmişten bahsediyordu.

"Şimdi nerede?" diye sordu.

"Öldürüldü!" dedi Petro.

Bekir'in gözleri irileşti. Şaşkınlıktan yutkunamadı. Zorla ve kısık bir sesle,

"Öldürüldü mü?" diyebildi.

"Evet, öldürüldü!" dedi Prohor.

Başını önüne eğerek daldı Bekir. Mujikler sessizce onu izliyorlardı. Başını kaldırdığında, yanaklarının ıslandığını gördüler.

"Nasıl oldu?" diye sordu Prohor'a.

"On gün önceydi," dedi Prohor. Tabancayla vurulmuştu. Hiç kimse niçin öldürüldüğünü kesin olarak anlayamadı. Söylenenlere göre, Boris Lukov'un oynak kızı Maneçka'yı köyün gençlerinden birisiyle, yattığı barakada sevişirlerken yakalamış. 'Sen benim ağamın namusunu nasıl kirletirsin?' diyerek adamın üzerine yürümüş. Adam da tabancasını çekerek onu vurmuş."

"Cenazesi ne oldu?"

"Boris Lukov hiçbir tören yaptırmadan gömdürdü."

Başka bir şey sormadı Bekir. Başını önüne eğerek dalıp gitti. Yüreğine bir kaya parçası oturmuş gibiydi. Ağırdı, çok ağır. Acıtıyordu kalbini. Süleyman'ın alışık oldukları hali gözünün önüne geliyordu ve yanıyordu içi.

---

37 Kulak: Rusya'da 1861 yılında toprak köleliği kaldırılmadan önceki toprak ağaları.

Mujikler bir süre daha oturdular Bekir'in yanında. Birkaç soru sordular. Sonra birbirleriyle bir şeyler konuştular ve oradan ayrılarak tırpanlarının başına döndüler. Tarlanın kalan yerini biçmeye koyuldular. Birbirlerine Bekir'in tuhaflığından söz ediyorlardı.

Yanaklarının ıslandığını ve sessiz sedasız ağladığının farkında olmayan Bekir, Süleyman'la geçen günlerini yeniden yaşıyordu. Molla Şükrü'nün defnedilmesi esnasındaki hali, hıçkırıklara gömülen yüzü uzun süre gitmedi gözlerinin önünden Süleyman'ın.

"Rahmetlinin vasiyeti vardı. Namazı Bekir kıldıracak ve bundan böyle sözcümüz o olacak," sözleri içinde kelime kelime yankılanıyordu.

Duyduğu ayak sesleriyle ancak kendine gelebildi. Başını kaldırdığında yaklaşmakta olan İvan Gavrilov'u gördü. Ellerini yüzüne sürdü, gözlerini ovdu. Bir elinde küçücük bir tencere, diğerinde içi dolu bez bir torba vardı Garvilov'un. Tarlanın tamamen biçildiğini görünce şaşırdığı her halinden belli oluyordu. Yanına gelir gelmez, aceleyle sordu:

"Ne kadar zamandır oturuyorsun?"

"Yarım saat olmuştur!"

Dudak büktü İvan Gavrilov. Başını salladı hayretle.

"Tatyana sana gönül vermekte haklı. Benim eskiden iki günde ancak biçebildiğim yeri sen yarım günde biçmişsin. Nasıl çalıştığını görmek isterdim!"

Bekir bakışlarını yere indirdi.

"Rabbim güç verirse, akşamdan önce yulafları toplayıp yığın yapma işini de bitireceğim."

"İnanıyorum. Sen bitirirsin! Sen hiçbir işini savsaklayarak yapmadın bugüne değin. Başından beri hep evimin bir ferdi, bir evladı gibi çalıştın. Senden her şeyinle memnunum ben zaten."

"Efendim, madem Rabbim bana esaret nasip etti, ben de gereğini yapayım, esirlik nasıl olur göstereyim istedim. Benim dünyamda savsaklama yoktur."

Tebessüm ederek ve başını sallayarak oturdu Gavrilov. Bez torbadan ekmek ve kaşık çıkardı. Tencereyi Bekir'in önüne koydu. Kapağını açtı. Buhar yayıldı tencereden.

"Sana patatesle karışık haşlanmış et yemeği getirdim. Yedikten sonra istediğin kadar dinlen! İstersen, bugün çalışmayabilirsin artık. Beraber köye dönebiliriz."

"Siz dönün efendim. Ben toplama işini bitirir öyle dönerim."

"Nasıl istersen! Sana yardım edemeyeceğim için üzgünüm! Tümen'den çağırdılar. Bütün nahiye müdürleri toplanacakmış. Gitmem gerekiyor."

"Önemli bir şey yok ya, efendim?"

İvan Gavrilov hüzünlü bir sesle cevap verdi:

"Senin haberin yok Bekir! Ülkemiz büyük bir kargaşa içinde! Bolşevikler idareyi ele alıp Çar'ımızı devirdiler biliyorsun. Kendisini ve ailesini katlettiler. Olaylar bir türlü durulmuyor. Her şey karmakarışık. Bütün amaçlarının sosyal eşitliği sağlamak olduğunu söylüyorlar. Bunu da, mal sahibinin malını, olmayanlara vererek gerçekleştirmek istiyorlar. Böyle bir anlayış olur mu? Çalışkan tembel ayrımını nasıl yapacağız o zaman. Her yeri yakıp yıkıyorlar! Petersburg diye bir şehrimiz var. Orayı kana buluyorlarmış. Anarşi çıkarıyorlar. Olaylar köylerimize kadar tırmandı. İlçedeki tüm devlet daireleri yağmalandı. Nüfus kayıtları yakıldı. Bir kimliğimiz bile yok artık. Nahiye nüfus memurluğunda olanlar ise havada asılı kaldı. Elimizde olan kimliklerin ilçe kaydı yok artık. İşimiz kötü. Bu çevrede Bolşeviklere karşı koyabilecek kimse kalmadı. Her şeyi ele geçiriyorlar. Yarın bir gün hiçbir şeyimiz kalmayabilir, bizim köyden bile onların tarafları olan gençler var. Seslerini çıkarmıyorlar; ama onları biliyoruz. Bir gün olay çıkarabilirler ve köyümüzün de bütün ahengi bozulabilir."

"Sonu ne olacak efendim?"

"Bilmiyorum! Bildiğim şu ki, durumumuz hiç de iyi değil. Tümen istasyonuna yüz yüz elli metre kadar yakın bir yerde oldukça derin bir uçurum vardır. Keskin kayalarla doludur. Cehennem Uçurumu derler. Bu uçurumun üzerine trenler geçsin diye demirden çok sağlam bir köprü kurulmuştu. Hainler! Ulaşım aksasın diye, bu köprüyü bile uçurmuşlardı! Köprünün onarılacağı söyleniyor ama neden böyle olsun ki! Bazı zenginlerin iş yerlerini dinamitlemişler. Tümen, bütün yetkilileri bir araya topluyormuş. Nahiye müdürü olduğum için beni de çağırdılar. Bugün gidersem, yarın öğleden sonra dönerim. Bakalım ne olacak, neler olacak."

"Tamam efendim!"

Gavrilov gittikten sonra ellerini yıkayıp yemeğini yiyen Bekir, abdestini yeniledi ve namaz kıldı. Tırmığı alarak tarlanın yulafını toplamaya koyuldu. Her tırmık çekişte içinden bir "Allah!" sesi yükseliyordu.

İki mujiğin ötesindeki tarlalarda tek tek çalışan iki kardeş geldi yanına daha sonra. Onlarla da konuştu bir müddet. Tarlayı böyle nasıl biçebildiğini sordu onlar da. Bekir de onlara imece usulünü anlattı. Tek tek değil birlikte çalışırlarsa daha çabuk bitirebileceklerini söyledi. Adamlar tarlaya dönünce aynı tarlada birlikte tırpan biçmeye başladılar. Bekir bunu görünce gülümseyip hayret makamında başını salladı.

Mujikler daha yeni bitirmişlerdi kendi tarlalarının biçilmesini. Yolun kenarında oturmuş bir yandan dinleniyor, bir yandan da aralarında konuşarak yanlarında getirdikleri yiyecekleri yiyorlardı.

Tarla kuşları cıvıl cıvıldı. Bulutlar peydahlanmıştı gökyüzünde. Güneş daha bir parlaktı şimdi. Bıldırcın sesleri geliyordu uzaktan. Sinekler vızıldayıp duruyorlardı.

Bolşevik gençlerin çıkardığı bir iki hadise dışında, güz bitene değin köyde her şey sakin geçti. Biçilip, toplanan, harman yerlerine taşınan ekinlerden taneler çıkarıldıktan sonra artakalan samanlar, samanlıklara doldurulduk.

İvan Gavrilov'un bütün işlerini Bekir görüyordu. Ekinlerini biçtikten sonra, Gavrilov'un kiraladığı bir arabacıyla birlikte onları harman yerine taşımış; buğday, çavdar ve yulafları ayrı ayrı harman etmiş, gerekli işleri tamamladıktan sonra, samanları ahırın arka tarafındaki samanlığa doldurmuştu. Ondan sonra sadece atlarla uğraşır olmuştu.

Gavrilov'un malikânesinde zaman zaman Tatyana ile karşılaşıyor ve başını önüne eğerek hemen uzaklaşıyordu oradan. Bir keresinde Anfisa Gavrilovna kendisine, "Tatyana seninle evlenmek istiyor; ne dersin?" diye sormuştu.

"Yurtsuz, yuvasız bir Türk esiriyle evlenmesini istemem!" demişti o da.

Anfisa Gavrilovna, konuşmalarının ardından bu sözleri Tatyana'ya haber vermiş olmalıydı ki, Tatyana Bekir'le birkaç defa konuşmak istemişti ve o da şiddetle kaçınmıştı bundan.

Tatyana yılmıyordu ve yılacağa da benzemiyordu. Bekir'in kaçışı daha da çekiyordu onu kendisine. Haftada en az iki üç defa uğruyordu Gavrilov'un malikânesine. Bir keresinde Anfisa Gavrilovna giymesi için Bekir'e bir gömlek vermiş, iki gün sonra bunu kendisine Tatyana'nın getirdiğini söylemişti.

Sofya Palegeya artık ondan uzak duruyordu ve Bekir bundan memnundu.

Her perşembe Yasin okumaya devam ediyordu Gülsüm Ana için...

Zaman su gibi akıp gitti...

Ekim ayında artan soğuklar kasım geldiğinde şiddetli kar yağışlarıyla iyice etkili hale geldi.

Kasım ayı içinde Kılyuç nahiyesi nüfus memurluğunda yangın çıktı ve tıpkı Tümen'deki gibi bütün dosyalar yandı. Yangını köydeki Bolşevik gençlerin çıkardıklarının anlaşılması üzerine büyük bir kargaşa yaşandı. Kimse Bolşeviklere karşı koyamıyordu. İstediklerini yapıyorlardı. İleride muhtemelen yeniden nüfus sayımı ve yazımı yapılacaktı her yerde. Çünkü pek çok yerden gelen haberler böyle idi.

Kasım ayının son günlerinde ihtiyar çomar öldü. İvan Gavrilov'u fena halde sarstı bu! Çomarlı hatıralarını anlatıp durdu günlerce. Bekir de bir hayli üzülmüştü. Çünkü alıştığı ve zaman zaman dertleştiği bir arkadaş gibiydi çomar onun için. Ve o da yoktu artık!

Aleksandr Gavrilov ve Katerina Gavrilovna aralıkta nahiyeye geldiler. Noel kutlamalarından sonra ocak ayı başında yeniden Tümen'e döndüler. İkisinin de neşesi yerindeydi. Tatyana bunu fırsat bilerek sık sık gelip gitti Gavrilovlara. Buna en çok Aleksandr Gavrilov seviniyor, melânkolik bakıyordu Tatyana'ya.

Kışın bastırmasıyla birlikte Bekir için değirmen yolculukları da başlamıştı. Ayda bir defa nahiyeden hareket eden kalabalık bir sürücü grubu içinde o da yer alıyor, Gavrilov'un kızağına yüklediği buğday ve çavdar torbalarını bir kızak sürüsü içinde büyük bir değirmene götürüp öğüterek geri getiriyordu. Bazen bu iş bir haftasını alıyordu Bekir'in. Ocak ayı içinde yeniden gideceklerdi değirmene.

Nahiyede yaşayanların hemen hemen hepsi, Tatyana'nın Bekir'e olan tutkusundan haberdardı artık. Komşu köylerde bile duyulmuştu bu ve bunun dedikodusu yapılıyordu...

Değişik köylerden ana yolda toplanıp Tümen'deki değirmene giderek işlerini gördükten ve tahıllarını öğüttükten sonra oradan ayrılmaya hazırlanan yüz kadar kızak, kar yağışının artması dolayısıyla bir süre daha bekledi. Değirmene tek başına gitmek oldukça tehlikeli idi. Hem yoldan kayıp düşme ihtimali hem de yırtıcı hayvan tehlikesi vardı. O yüzden toplu olarak gidiliyordu.

Sibirya'da yollar oldukça yüksek yapılıyordu. Küçücük taşlarla kaplanıyordu. Çünkü omuz boyu yağan karlar her an yolları kapatabilir ve ulaşım imkânı kalmayabilirdi. Başlayan kar yağışı işte o yüksek yolları kapattı neredeyse tamamen. Bakıldığında ince bir yılan izi gibi görünüyordu kıvrılıp giden yol.

Bir süre bekledikten sonra bir rehber eşliğinde yola çıkılacaktı. Kızağı ortalarda bir yerde olan Bekir, arka tarafta bir itiş kakış gördü. Kavga oluyor gibiydi. Hemen gitti oraya. Ne olduğunu sordu. Kızak sahiplerinden birisi, kayma ve dereye yuvarlanma tehlikesinden dolayı kimsenin son kızak olmak istemediğini ve bundan kaynaklanan bir tartışma yaşandığını söylerdi. Bekir hemen olaya müdahale ederek kendisinin son kızak olabileceğini belirtti. Bunun nedenini bir türlü anlayamayan kızak sahipleri memnun bir vaziyette tartışmayı bitirdiler. Bekir kızağıyla en arkaya geçti ve yolculuk başladı. Geniş ve uzun bir derenin kenarı boyunca uzayıp giden yolda peş peşe ilerliyorlardı.

Dondurucu bir rüzgâr esiyordu... Rüzgârın kulak tırmalayıcı uğultusuna kafasını takan birisi, gittikçe korkunç bir uçuruma doğru

yaklaşığını hissedebilirdi. Rüzgâr sanki görünmeyen kayalara sürtünerek ses çıkarıyordu.

Her yer bembeyaz. Dümdüz arazi, küçük tepeler, dereler, yollar... Gökyüzü dumanlı. Kar tanelerinin rüzgârla kucaklaşması çıkacak bir tipinin ilk işaretlerini veriyordu. Kısa bir süre sonra kar taneleri iyice uçuşmaya başlayınca, ikişer atın çektiği kızakların sürücüleri kamçılarını kullanarak, muhtelif sesler çıkararak atların hızını arttırmaya başladılar...

Sırtındaki kaput, başındaki kalpak, ellerindeki deri eldivenlerle Bekir'i, bu kadar Rus'un arasından ayırt etmek mümkün değildi. Ancak son sırada gittiğinden dolayı zaten diğerleri için önemli değildi. Çünkü kızağı dereye yuvarlansa yardım alması mümkün olmayan tek kişi oydu. Kızağında iki çavdar, iki de buğday unu dolu torba vardı. Rüzgâr, atların yelelerini ve kuyruklarını kıpır kıpır oynatıyordu. Kızaklar kayıp gidiyordu yolun bastırılmış karları üzerinden.

Atların ve sürücülerin nefesleri bir duman yığını halinde burunlarından çıkarak dağılıyordu.

Yolculuk esnasında ara ara Tatyana'yı hatırlıyordu Bekir. Onun o güzel hayali elinde olmadan gelip dikiliyordu gözlerinin önüne. "Benimle evlenir misin?" dercesine bakıyordu Bekir'e. Kar taneleri sıçrıyordu hayalinde bahar yeşili gözlerine. Simsiyah bir örtüyü andıran uzun saçlarında beyaz benekler oluşturuyordu kar taneleri. Öylece duruyordu gözlerinin önünde Tatyana. "Acaba onunla evlenmeyi kabul etsem mi?" diye geçiriyordu içinden. "Acaba Müslüman olur mu?.." "Hayır!" diyordu içinden sonra. "Nasıl böyle düşünebilirim?.. Ya anam?.. Ya akrabalarım ya köyüm ve memleketim?!.." kendine geliyor ve daha bir sıkı sarılıyordu atların dizginlerine.

"Haydi," diyordu gür bir sesle, "Yürüyün yağız atlarım benim! Elbette her zorluk için şüphesiz bir kolaylık vardır; yürüyün!.."

Atlar onu anlamışçasına daha bir canla başla yürümeye başlıyorlardı. Kamçısını havaya kaldıran Bekir, atlara dokundurmadan yanına

indiriyordu. En öndeki kızaktan başlayarak, bir önünde ilerleyen kızağa kadar bütün kızaklara şöyle bir göz gezdiriyor, kayıp giden var mı diye dikkatle bakıyordu.

Bu bakışlarından birinde, yirmi kadar kızak ötede bir kızağın bir anda yoldan çıkarak dereye yuvarlandığını gördü. Atlar ve kızak karlara saplanıp kaldılar. Atlar çıkmak için çabaladılarsa da bu mümkün olmadı. Çünkü tamamen gömülmüşlerdi.

Kızağın sahibi de başı hariç karlar içinde idi. Zorlukla çıkardı karlardan bir elini. Devrilen çuvalların altında kalmıştı. Yanından gelip geçen kızaklara el uzatıp yardım istemeye başladı. Bağırtıları gürültüden dolayı duyulmuyordu bile. Önünden geçip giden sürücülere "Yardım edin!" dercesine birer birer el açan kısa boylu, sıska bir adama benziyordu kızaktaki.

Boylu boyunca kara saplanmış bulunan atlar çıkabilmek için çırpınıp çırpınıp, sonra vazgeçiyorlardı. Burunları tıpkı birer körük gibiydi ikisinin de. Adam çaresizlik içinde açıyordu ellerini. Fakat hiçbir Rus aldırış etmiyordu buna. Rahatını bozmak, tipinin iyice şiddetlenip gözleri doldurmaya başladığı şu anda atların bile saplanıp çıkamadığı bir dereye inerek hayatını tehlikeye atmak istemiyordu. Adama şöyle bir bakıp, başını sallayarak çekip gidiyordu kızak sürücüleri...

Kar taneleri rüzgârın öfkesini emmiş bir halde vuruyorlardı Bekir'in yüzüne. "Zavallı, soğuktan donacak! Şuna yardım edeyim!" dedi içinden...

Adam ümidini kesmiş olmalı ki son bir iki kaz kızak sahibine el açmadı. Kaderine razı olmuştu belli ki. Bekir'in önünde yürüyen kızağın sürücüsü de yardım etmeden çekip gidince, ümitlerini iyice kaybeden adam, "O da yardım etmez!" diye düşünmüş olmalı ki, Bekir'e de açmadı ellerini. Buz gibi bakışlarla öylece bakıyordu. Tir tir titriyordu bir yandan da üstünde kalın bir kaput, başında kalpak olduğu halde. Donacağını hissediyordu.

Bekir, tam adamın hizasına gelince, yavaşça durdurdu kızağı. Dizginleri kızağın kollarından birine bağlayarak aşağı atladı. Kızaktaki iri küreği alarak karla dolu dereye inmek için yürüdü.

Adam şaşkın! Öylece bakıyordu korkmuş gözleriyle. Anlamakta zorlanıyor Bekir'in durmasını. Son kızak ve duran bir adam. Tipi daha şiddetli şimdi. Daha belirgin bir halde titriyor adam. Atlar iyice vazgeçmiş durumdalar kurtulma isteğinden. Terleri kurumaya yüz tutmuş, gözleri irileşmiş ikisinin de.

Bekir karlara bata çıka ve elindeki kürekle yol açmaya çalışarak yarım saate ancak indi dereye. Atlardan birinin etrafını temizleyip onu çıkarmaya çalıştı. İçinden, "Bismillahirrahmanirrahim," diyerek önce kızağın koşumlarını ayırdı atlardan. Atların hamutlarını çıkardı boyunlarından ve onları kızağın altına ve dolayısıyla birbirlerine bağlayan kalın kemerleri çözdü. Atlar kızaktan ve birbirlerinden serbest kalınca saplanmış bulundukları kar yığınından kurtulmak için yeniden çırpınmaya başladılar ve kurtuldular. Sevindiklerini ifade eden sesler çıkararak silkinip ayağa kalktılar. Bekir kızağı karın az olduğu bir kısma çekti hemen. Atları koştu kızağa yeniden. Adamın şaşkın ve soğuk bakışları altında kızağı güçlükle de olsa çıkardı yola. Sonra birer birer sırtlayarak un torbalarını, kızağa taşıdı.

Adam hiç sesini çıkarmıyordu. Titriyordu ha bire. Buzlaşmış bakışlarla süzüyordu Bekir'i.

Ve hep uçuşuyordu kar taneleri. Gittikçe daha da şiddetleniyordu tipi. Ve uzağı görmek zorlaşıyordu daha da. Bekir adamı kucaklayarak kaldırdı ve kızağa yerleştirdi. Bir yerine bir şey olup olmadığını sorup hayır cevabını alınca,

"Üşüdünüz fazlasıyla, ondan kalkamadınız. Kızak hareket edince açılırsınız. Kızağın sarsıntısı vücudunuzdaki kanı hareket ettirir. Böylece donmazsınız," dedi.

O ana kadar konuşmayan adam evet anlamında başını salladı. Kelimeler buz parçası gibi döküldü ağzından:

"Adınız nedir? Hangi köydensiniz?"

"Adım Bekir! Kılyuç'tanım."

"Rus değilsin?"

"Hayır, Türk'üm! Esir bir Türk!"

Adam gülümsemek istedi, gülümseyemedi. Yüz hatları bile donmuş gibiydi. Bütün dikkatini bir araya toplayarak Bekir'in gözlerine ve yüzüne baktı. Kısa bir süre inceledi. Tane tane konuştu:

"Bir Türk, bir Türk esiri!.. Ben bir Rus'um! Adım Gleb Ottopelev!"

Bekir adamın gözlerinin içine bakarken başını yeniden salladı adam.

"Ruslar beni ölüme terk ederken, bir Türk kurtardı. Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim sana."

"Bizler Müslümanız... Bir Müslüman darda kalan herkese yardım eder. Elini uzatır. Bir insana hayat vermenin bütün insanlığa hayat vermek olduğuna inanır."

Adam soğuk soğuk bakıyordu hâlâ. Buzları çözülmemişti.

"Kalpağını çıkarır mısın? Yüzünü görmek istiyorum."

Kalpaklar ağzı ve burnu dışarda bırakacak şekilde yüzü kapattıkları için, çıkarmadan yüzü tam görmek mümkün değildi. Bekir kalpağını çakırdı. Adam dikkatle baktı Bekir'e. "Tamam," anlamında başını sallayınca kalpağı yeniden başına geçirdi Bekir.

"Arkanızdan geleceğim, bir durum oluşursa hallederiz," dedi Bekir.

Kızağına doğru giderken, "Yollarımız yakın bir yerde ayrılıyor," diye seslendi adam. "Teşekkür ederim Bekir. Ben seni bulurum. Kılyuç nahiyesi. Kolay benim için. Bulurum ben seni."

Bekir eliyle işaret ederek,

"Yolun açık olsun Gleb Ottopelev," dedi.

Birlikte hareket ettiler.

Onlarca kızağın açtığı yol neredeyse kapanmak üzereydi.

Adam hırsla koşmaya başlayan atlarıyla gidiyor, Bekir takip ediyordu onu.

"Bir Müslüman, bir Türk," diye mırıldanıyordu. "Gleb Ottepelev, hayatını bir Türk'e borçlu olduğunu asla unutma!"

Tipi aralıksız devam etmekteydi. Bekir içinden Ayet-el Kürsi'yi ve İnşirah Suresi'ni okuyordu. Her yer dumanlıydı: Dümdüz arazi, küçük tepeler, dereler, yollar... Görüş mesafesi gittikçe daralıyordu

Bir yol ayrımında ayrıldılar. Adam iyice kendine gelmiş ve toparlanmıştı. Kızağın üzerinde ayağa kalkarak Bekir'i selamladı ve el kol hareketleri ve beden diliyle tekrar teşekkür etti. Ayrı yollara saparak ayrıldılar.

Kısa bir süre sonra atların ve kızakların sesi tipinin uğultusu içinde kaybolup giderken, kar doldurdu arkalarından bıraktıkları izleri.

Ocak ayının son cumartesi, sabahın erken saatlerinde atların bakımını bitiren Bekir malikâneye doğru yürürken hizmetçi Anna Guryevna'nın kapının yanında tencere yıkadığını gördü. Yanına varır varmaz ayağa kalkan Anna Guryevna,

"Semion Andreyiç içerde. Sizin hakkınızda konuştuklarını duydum."

"Ne konuşuyorlardı?" diye sordu Bekir.

"Anladığım kadarıyla, sizi Tatyana'yla evlendirmek istiyorlar! Bay Uzelkov'un söylediğine göre Bayan Uzelkovna çok hastaymış!"

Gerisini dinlemeden içeri girdi Bekir. Ve o anda yüreğinde tuhaf bir sızının peydahlandığını hissetti. Tatyana'nın sararıp solmuş halini canlandırınca hayalinde, daha da arttı yüreğindeki sızı. Merdivenleri tırmanarak ikinci kata çıkarken niye böyle yaptığını kendisi de anlayamadı. Sanki bilmediği bir şekilde, üst katta olduklarını tahmin ettiği İvan Gavrilov ve Semion Andreyiç'e doğru sürükleniyordu. Merdivenlerin sonunda Sofya Palegeya'ya rastladı. Gözlerinde bir bulanıklık, bakışlarında bir kuruluk vardı Palegeya'nın.

"Ben de sizi çağırmaya geliyordum. Beyefendi sizi görmek istiyor."

Bir lahza için Palegeya'ya bakan Bekir, hiçbir şey söylemeden yürüyüp salondan içeri girdi. İvan Gavrilov, Anfisa Gavrilovna ve Semion Andreyiç Uzelkov koltuklarına oturmuş konuşuyorlardı. Bekir'in girdiğini görünce sustular.

"Gel gel," dedi Gavrilov. "Şöyle otur!"

Bekir gösterilen yere otururken, Anfisa Gavrilovna salondan dışarı çıktı.

"Hoş geldiniz," dedi Semion Adreyiç'e Bekir.

"Hoş bulduk," dedi Semion Andreyiç. "Nasılsınız?"

"İyiyim, teşekkür ederim!"

İvan Gavrilov hemen konuya girdi. Semion Andreyiç ve Bekir pür dikkat dinlediler onu.

"Köyümüzde herkes, Bay Uzelkov'un kızının seni istediğini, senden başka hiç kimseyi kabul etmediğini biliyor. Bundan senin de haberin var. Şu anda burada bulunmasını sana borçlu olan Bay Uzelkov da senin kendisine damat olmanı arzu ediyor. Eğer kabul ederse, her şeyim onun olur, diyor. Çünkü son zamanlarda Tatyana'nın sağlığı iyice bozulmuş. Yemez içmez, gülmez, eğlenmez olmuş. Bay Uzelkov, kızını eski haline döndürecek tek insanın sen olduğunu biliyor. Tatyana'nın durumu beni de üzüyor. Onunla evlenmeyi kabul edersen, yanımdan ayrılmana ve Bay Uzelkov'un malikânesine yerleşmene izin vereceğim. Sana tarlalar ve hayvanlar vereceğiz. Bir de malikânen olacak. Özgür kalacaksın. Kararını hemen bildirmek mecburiyetinde değilsin."

"Efendim. İçimde hep bir gün memleketime döneceğime dair bir his var. Bunu ilk olarak size açıkladım; kampta da burada da hep içimdeydi. Bu nedenle kimseyle evlenemem! Yoksa... Yoksa elbette..." Sonunu getiremedi. Kelimeler büyüdü, büyüdü ve boğazına takıldılar. Sonra birdenbire hıçkırıklara gömüldü. Şaşkınlıkla izliyorlardı. Kısa bir süre ağladıktan sonra gözlerini silerek ayağa kalktı ve özür diledi, oturdu tekrar ve devam etti:

"Ben buralarda asla özgür olamam. Memleketimi, ailemi kaybettim, dünya adına sahip olduğum her şeyi kaybettim. Burada nasıl özgür olabilirim ki! burada kalacaksam daima esir olarak yaşamaktır tercihim. Çünkü bizler vatansız kaldığımız zaman özgürlüğümüzü

kaybetmişiz demektir! Bay Uzelkov'un beni anlayışla karşılayacağını ve bağışlayacağını umuyorum."

Bekir başını aşağıya indirirken, Semion Andreyiç sordu:

"Yoksa kızımı beğenmiyor musunuz?"

Bekir yumuşak bir tonla cevap verdi:

"Rusya'da henüz kızınız gibi birine daha rastlamadım, efendim! O benzersiz bir güzelliğe ve kişiliğe sahip. Aynı zamanda büyük bir saygıyı da hak ediyor. Ancak efendim..."

Yine sonunu getiremedi. Başını önüne eğdi. Gözlerinden damlalar süzüldü.

"Esir bir insan kızınızı asla mutlu edemez. Dedim ya, ben ise vatansız asla özgür olamam."

Semion Andreyiç gülümsedi. Gavrilov'un yüzüne baktı.

"İyice düşün. Bay Gavrilov'a söylersin, kararını o bize bildirir."

"Olur efendim! Şimdi müsaade ederseniz, dışarı çıkmak istiyorum."

İkisi de başlarını sallayınca, kalkıp ayrıldı odadan.

Gavrilov puro yaktı. Uzelkov'a da uzattı bir tane. Fakat o içmek istemedi.

"Dediğim gibi," diye söze girdi. "Kızım tamamen bu adamın etkisinde. Gözünde onu, erişilmez biri, olarak büyütüyor. Onu bundan vazgeçirmem mümkün değil. Bu nedenle ya onu Türk'le evlendireceğim ya da Türk'ü ondan uzaklaştıracağım!"

"Nasıl?" diye şüpheyle sordu Gavrilov, purosunu tellendirirken.

"Yanlış anlama! Hayatımı borçlu olduğum birisi hakkında asla kötü şeyler düşünemem."

"Peki, onu Tatyana'dan nasıl uzaklaştıracaksın?"

"Bilmem ki, düşündüğüme hak verir misin?"

"Söyle bakalım!"

"Hani şu yapılacak yeni nüfus yazımında onu bir Rus olarak yazdırsak, memleketine gönderebilir miyiz acaba?"

"Bunu kabul edeceğini sanmıyorum. Ederse gönderelim. Çünkü bu adam esareti asla hak etmiyor. Söylediklerini duydun işte. Bayağı insanlar bu teklife düşünmeden evet derlerdi. Verdiği cevapla ne kadar asil olduğuna bir kez daha şehit olduk. Kabul ederse gönderelim. Bu adam özgür olmalı çünkü."

"Sırf gidebilmek için kabul eder belki de."

"Sorarız kendisine!"

"Tatyana'yla evlenmesi beni rahatsız etmez. Ben de zaten kızımın böyle bir insanla evlenmesini istiyorum. Fakat Tatyana'dan ayrılamam! Bu nedenle Bekir'in evime yerleşmeyi kabullenmesi lazım. Kızımı arkasından sürüklemesini istemiyorum. Onsuz yaşayamam ben. Bize gelmeyi kabul etmezse onu buradan göndermek zorundayız."

"Evet, anlıyorum seni. Haklısın tabii ki."

Semion Andreyiç neşelendi:

"Kim bilir, bize bir yerleşse, belki Hristiyan bile olur."

Gavrilov kaşlarını yukarı doğru kaldırarak başını sağa sola salladı ve "Sakın böyle bir hayal kurma! Ben bu yaşıma değin dinine bu kadar bağlı bir insan daha görmedim. Olsa olsa, Tatyana Müslüman olur."

Kızım böyle bir şeyi asla yapmaz!"

"Nereden biliyorsun?"

"Ben kızımı tanımaz mıyım?"

Sofya Palegeya'nın içeri girip kahve sunması üzerine sustular. Palegeya çıkarken, bu sefer de Anfisa Gavrilovna girdi salona. Konuyu değiştirdiler hemen. Nüfus yazımının ne zaman ve nasıl yapılacağı üzerinde konuşmaya başladılar. Anfisa Gavrilovna da onlara katıldı. İvan Gavrilov durmadan puro tellendiriyordu...

Bekir köyün sokaklarında gezerken hep kendisine yapılan teklifi düşünüyordu. Elleri ceplerindeydi. Dalgınlığı, yüzünden okunuyordu.

Yaşlı bir kadınla, kucağında tahta haçlar taşıyan genç bir Rus'un az ötede ateşli ateşli konuştuklarını görünce, düşüncelerinden sıyrılarak onların yanına gitti.

Oldukça yaşlıydı kadın. Zor çıkan sesiyle bas bas bağırıyordu:

"Hiç merhametin yok mu? On kapik eksik diye bana haç vermeyecek misin?"

"Olmaz!" diyordu genç Rus. "Her haçtan zaten beş kapik kazanıyorum. Zararına satamam!"

Müdahalede bulundu Bekir. Cebinden çıkardığı on kapiği gence uzatarak,

"Al! Ninenin haçını ver!"

Genç Rus tuhaf tuhaf baktı Bekir'e. Hiç ses çıkarmadan parayı aldı ve bir tahta haç uzattı yaşlı kadına. Uzaklaşıp gitti.

"Haçı ne yapacaksın?" diye sordu Bekir.

"Haçsız, ibadetim kabul olmuyor," dedi kadın.

Bekir gülümseyerek yoluna devam etti. Kadın arkasından konuşuyordu:

"Oğlum, Allah seni evine kavuştursun! Allah senden razı olsun!"

İçinden "Âmin!" diyen Bekir, yeniden dalgınlaşmış ve Tatyana'lı düşüncelere dalmıştı. Onun hasta olması rahatsız ediyordu ruhunu. Birisinin kendisi yüzünden acı çekmesi onu üzüyordu. Yürüyüp gitti bu üzüntü içinde, küçük deri fabrikasına doğru...

Semion Andreyiç'in daveti üzerine, İvan Gavrilov'la birlikte, Semion Andreyiç'in malikânesine gittiler. Onları kapıda karşıladı Semion Andreyiç. Eski formuna kavuştuğu bıyıkları ile olan ilişkisine geri dönmesinden belliydi. Yanında Tatyana vardı. Onu fazlasıyla solgun bulan Bekir, kendisinin ve İvan Gavrilov'un yüzüne cansız cansız bakarak zoraki gülümsediğini anında fark etti. Hastalığı her halinden belli oluyordu.

Ne firuze taşlı küpeler, sfenks kazılı yüzük, broşlar ve ne de süslü roplarından biri vardı üzerinde. Sade bir rop giyinmişti yalnız. Bir de keçi derisinden terliklerini.

Salonda başkaları da bulunuyordu: Pavel Blyostkin, Filip Kozulin, nüfus memuru, okul müdürü Yevpil.

Yemek yenilene değin havadan sudan konuştular. Yemekten sonra krujovnik suyu içildi. Bir halk ozanı balalayka çalıp şarkılar söyledi. Şarkıları dikkatle dinleyen Bekir bir bardak suyla yetindi.

"Baylar, konuşacağımız çok önemli bir mesele var. Ondan sonra içkilerimize başlayabiliriz."

"Tabii," dedi Pavel Blyostkin. "Gerçekten de konuşmamız gereken önemli hususlar var."

Semion Andreyiç, İvan Makaroviç'in gözlerinin içine bakarak, "Baylar, nahiye müdürümüz Sayın İvan Gavrilov bizlere ülkemiz ve kazamız hakkında aldığı haberleri iletirse, bu konudaki düşüncelerimizi daha iyi açıklarız sanıyorum."

Sakalının ucunu emmekte olan İvan Gavrilov, ağzında tuttuğu kılları bırakarak söze başladı:

"Baylar, son aldığım habere göre Beyaz Ordu ile Kızıl Ordu arasındaki iç savaşı kaybetmek üzereyiz. Kötü günler yaşıyoruz. Yarın bir gün her şeyimize el koyabilirler. Bolşeviklerin hakimiyeti felaketimiz olacaktır. Tümen'de de idareyi ellerine almışlar. Durumumuz feci! Bütün mallara, hayvanlara, tahıllara el koyuyorlarmış. Bana haber göndermişler. İki gün sonra, köydeki tahılları toplamak için geleceklermiş. Şurası kesin ki, birkaç gün sonra da gelip hayvanlarımızı alacaklardır. Ne yapacağız ne edeceğiz, bilmiyorum!.."

Oradakilerin her birisi ayrı ayrı görüşlerini açıkladılar. Çeşitli farklılıklar çıktı ortaya. Pavel Blyostkin ile Filip Kozulin kesinlikle onlara karşı koymak gerektiğini savunurlarken, nüfus memuru ve Yevpil bunun zarardan başka bir şey getirmeyeceğini söyleyerek, istediklerini yapmaktan başka çare olmadığını belirttiler. İvan Gavrilov ve Semion Andreyiç de aynı fikri taşıyorlardı.

Yapılan uzun tartışmalardan sonra, Bolşeviklere karşı konulmaması ve istediklerinin verilmesi kararlaştırıldı.

Bekir sessizce, olanları izliyordu...

"Ee, dedi Yevpil. "Şimdi içkilerimizi içebiliriz."

"Neşeli olduğuna göre, yoksa bu adam da mı Bolşevik?" diye düşünüyordu Pavel Blyostkin.

İçki lafını duyar duymaz ayağa kalkan Bekir, Gayrilov'un gözlerinin içine bakarak, "Efendim, müsaade ederseniz, eve dönmek istiyorum."

"Gidebilirsin!" dedi Gavrilov.

Semion Andeyiç malikânenin kapısına değin yolcu etti onu. Aceleyle geri döndü sonra.

Gökyüzü parlayan yıldızlarla doluydu. Köpek havlamaları geliyordu Bekir'in kulağına. Su kuyusunun yanından geçerek bahçe kapısına

doğru ilerlerken, duyduğu cansız ve hüzün yüklü ses, korku dolu bir ürpertiyle titretti vücudunu:

"Bekir!.."

Olduğu yerde durdu ve sesin geldiği yöne doğru dönmek istedi. Bir an için öylece kala kaldı. Tatyana'nın bahar yeşili gözleri yanıp yanıp söndü hayalinde. Sağ tarafına doğru bükülerek döndü. Birkaç metre ötede dikilmiş duruyordu Tatyana. Yüzü gölgeliydi.

"Benimle evlenir misin?" diye sordu aynı cansız ve hüzünlü sesle.

"Ben bir Müslümanım! Sen ise Hristiyan! Evet, dinimizce bunda bir engel yok ama ben yine de böyle bir şeyi yapamam!"

Bu sözden sonra geri dönerek kapıya yürüdü yavaşça. Tatyana arkasından seslendi:

"Bunu çok düşündüm. Benim senden gayrısıyla evlenecek kalbim yok. İstersen, dinine bile girerim!.."

Bekir'in bahçe kapısından çıkmasının ardından bir müddet öylece çakılıp kaldı Tatyana. Malikâneye dönmeden önce, fısıltı halinde tek kelime çıktı dudaklarından:

"Bekir!.."

Malikânenin kapısından girer girmez, ellerini yüzüne kapatıp hıçkırmaya başladı... Gözyaşları sızlayarak süzülüyordu yanaklarından aşağı. Gözyaşları derindi.

Ertesi gün perşembe kahvaltısında İvan Gavrilov'un moralinin çok bozuk olduğunu gören Anfisa Gavrilovna, "Bir şey mi oldu?" diye sordu. Bekir'e baktı göz ucuyla.

"Daha ne olsun? Malımızı, mülkümüzü, her şeyimizi kaybedeceğiz!"

Gavrilovna yeniden ve gözleri irileşerek sordu:

"Niçin? Neden ama!"

İçini çekti İvan Makaroviç. Sakalının ucunu ağzına alıp emmeye başladı... Dalgın dalgın, hep bir noktaya bakıyordu.

"Cevap vermedin!" dedi karısı.

Sakalını bırakan Gavrilov aynı dalgınlıkla konuşmaya başladı:

"Bolşevikler ülkeyi kana buladılar. Bizi ve çarlığı savunacak bir Beyaz Ordu bile kalmadı artık. Eşitlik adı altında neyimiz var yok alacaklar! Zengin fakir diye bir ayrım olmayacakmış. Bu bir saçmalık. Çalışanla çalışmayanın aynı muameleyi göreceği bir dünya kuracaklar. Uzun yaşamaz. Çünkü çalışkanlar bir gün mutlaka haklarını ararlar. Petersburg'da kan gövdeyi götürüyormuş. Diğer bazı şehirlerin de oradan farkı yokmuş. Tümen'de birçok zenginlerin dükkânlarını dinamitlemişler. Cehennem Uçurumu üzerindeki köprüyü yıkmışlardı. Güya onarıyorlarmış. Şu anda Kazan'ın idaresi bu kanlı işçilerin ellerinde. Yarın nahiyemize geliyorlar. Tahılları müsadere edecekler. Bizlere suçlu muamelesi yaparak mal varlığımıza el koyacaklar. İşimiz zor, çok zor! Kötü günlere hazırlanmamız gerektiğini rahatça söyleyebilirim!.."

"Kahrolsunlar! Bizden ne istiyorlar?"

"Kahrolsunlar ya! Ama bir türlü kahrolmuyorlar. Sayıları, gün geçtikçe artıyor."

"Tahıllarımızı alırlarsa, ne yiyeceğiz? Ne yapacağız."

"Karne usulüyle yiyecek dağıtacaklarmış."

Bekir bardağındaki son yudum çayı da içtikten sonra, "Efendim, bir şey söyleyebilir miyim?" dedi.

"Elbette, ne istersen, söyleyebilirsin."

"Eğer izin verirseniz, tahıllarınızın büyük bir kısmını Bolşeviklerin elinden kurtarabilirim."

Gavrilov şaşırdı. Dikkatle baktı Bekir'in yüzüne. "Ne söylediğini bilmiyor herhalde!" diye düşündü. "Nahiye müdürü olduğum için en başta benim tahıllarımı alacaklardır. Bu da kalkmış esir haliyle onları kurtarabileceğini söylüyor!.." İnanmadığını hissettiren bir biçimde sordu:

"Nasıl?"

"Efendim, bizim bir usulümüz vardır: Güz gelince, tahıllarımızı toprakta kazdığımız büyük kuyulara gömeriz. İhtiyacımız olunca, çıkarırız. Sizinkileri de öyle yapabiliriz!"

Gavrilov iyice şaşırdı. Dudaklarını büzdü. Şüpheli bir tavırla,

"Çürümez mi?" diye sordu.

"Çürümez. Biz tahıllarımızı hep öyle saklardık. Gerektiğinde, kuyulardan sapasağlam çıkarırdık."

Sakalının ucunu ağzına alarak emen İvan Gavrilov, kısa bir süre düşündü.

"Pekâlâ. Kuyuları nerede kazacaksın?"

"Dışarda kazamayız. Görürlerse, şikâyet ederler. Bu nedenle ahırın içinde kazmamız lazım."

"Kuyudan çıkan toprağı ne yapacağız?"

"Gece olana değin içerde bekletirim. Gece el arabasıyla köyün dışında bir yere dökerim."

Tatlı bir gülümseme belirdi İvan Gavrilov'un yüzünde. Gözlerinde ışıklar oynaştı. Anfisa Gavrilovna'ya göz ucuyla baktıktan sonra Bekir'e döndü.

"İyi, yap da bu işi biz de öğrenelim!"

"Olur efendim."

Gavrilovna'ya çevirdi bakışlarını İvan Gavrilov.

"Anfisam, bundan hiç kimsenin haberi olmasın!"

"Tamam!" anlamında başını sallayan Anfisa Gavrilovna'nın yüzünde tahılları kurtarma ihtimalinin doğurduğu sevincin ifadesi vardı. Kahvaltı bitene kadar kimsenin ağzından tek kelime çıkmadı.

İki bölmeden oluşan ahırın her iki büyük bölmesinin ortasında kazacağı kuyuların yerlerini işaretleyen Bekir, beklemeden işe koyuldu. Kazmayla yerinden oynattığı toprağı kürekle temizliyordu.

Baraka tarafındaki bölmeydi burası.

Alnında damla damla terler birikti. Bir yandan çalışıyor, diğer yandan düşünüyordu: "Evlensem ne olur sanki. Çok güzel birisi. Kişiliği diğerlerine benzemiyor. Dürüst olduğu her halinden belli. Asil bir duruşu var. 'Dinine bile girerim,' dedi. Allah'ım! Böyle birisinin senin yolunu seçmesi, peygamber olarak Hz. Muhammed'i kabul etmesi benim için ne büyük mutluluk olur. Bana karşı aşırı bir sevgisi var. Onunla evlenirsem ve Müslüman olursa... Allah'ım, İslâm'ı ve sevgili Peygamberini yakından tanıyacağı için bambaşka bir insan olacağına inanıyorum. Bundan sonra köyümüze dönsem, ne olacak sanki? Oralar hep ecnebilerin elindedir şimdi. Dönsem de bir, dönmesem de!.. Anam!.. Canım anam! Kim bilir neredesin? Dönmeyi başarsam, acaba seni evimizde bulabilecek miyim? Dönmek istediğimi söylesem, İvan Gavrilov bana yardım eder mi? Ya bizim orası gerçekten düşmanların elindeyse? Ya Rus Çarı'nın rüyamda söyledikleri doğruysa?"

Pinaduz köyünden ayrılmadan önce gördüğü rüyayı hatırlayınca, duyduğu ses kulaklarında yeniden yankılandı:

"Ben Rus Çan Nikola! Osmanlı ülkesi benimdir! Bütün Müslümanlar esirimdir!"

Zihni bulandı. Bu korkunç sesten ve bıraktığı etkiden kurtulmaya çalıştı. "Tatyana'yla evlenmeliyim!" diye geçirdi içinden. Müslüman olur. Belki onu da alır giderim o zaman.

Durup dinlenmeden kazıyordu toprağı. Bir kazmayı kullanıyordu, bir küreği. Alnında biriken terler damla damla süzülüyordu yüzüne aşağı. "Evet, onunla evlenmeliyim! Malikânesine yerleşirsem, belki daha sonra Bay Uzelkov da Müslüman olur!.. Hep birlikte gideriz bizim oraya. Anamı ve akrabalarımı ararız," diye düşünüyordu.

Kuyuları kazmayı tamamlayınca, yaptığı saman karışımı harçla duvarlarını sıvadı ve birine çavdar, diğerine buğday doldurdu. Üzerlerine kalın birer saman tabakası çekti ve ağızlarını kapattı.

Gavrilov gelip durumu gördüğünde gayet memnun oldu buna.

"Tahılın ne kadarı dışarda kaldı?" diye sordu.

"Yaklaşık dörtte biri," dedi Bekir.

"Güzel, çok güzeel!.. Toprakları taşımayı unutma!"

"Unutmam efendim!"

İvan Gavrilov neşeli bir halde ayrıldı Bekir'in yanından.

Geceleyin, kuyuların topraklarını el arabası yerine briçkaya yükleyen Bekir, üç seferde köyün dışında bir yere taşıdı. Bu süre boyunca içinden hep, ertesi gün Tatyana'ya kendisiyle evlenmek istediğini nasıl söyleyeceğini tasarlayıp duruyordu.

Malikâneye döner dönmez yemek yedi, yatsı namazını kıldı. Gülsüm Ana için Yasin okudu ve yatağına girip uyudu. Uyurken de Tatyana'yla evlenmesi gerektiğine artık iyice karar vermişti...

Dalgalı ve bulanık bir deniz. Dumanlı bir gök, solgun bir güneş ve yer yer dikenlerle dolu bir sahil. Sahilin arka tarafında ve oldukça uzakta yükselen karlı dağlar...

Bekir, sahille denizin birleştiği yerde dalgaları seyrediyor. Dalgın.

Kırk elli metre ötesinde bir dalga yükselmeye ve büyümeye başlıyor. Saniyeler içinde değişiyor ve bir kadın oluyor sonunda. Yavaş yavaş Bekir'e doğru yaklaşıyor. Gelmesine işaret ediyor bir yandan da.

Kadını görünce, yüreği heyecan doluyor Bekir'in. Çünkü yaklaşan Tatyana'dır. "Beni çağırıyor, gideyim!" diye düşünüp tam ona doğru yürümeye hazırlanırken, kulaklarını sarsarak zihninin duvarlarında yankılanan aşina bir ses, olduğu yere çiviliyor onu:

"Bekiir!"

Geriye dönüyor. Uzakta yükselen karlı dağlardan biri yakınına gelmiştir ve karşısındadır şimdi. Dikkatle bakınca bunun Ziyaret Dağı olduğunu anlıyor ve tepesinde bir kadın görüyor. Kadın da tıpkı Tatyana gibi kendisine yaklaşmakta fakat onunkinden çok farklı ve gür bir sesle bağırmaktadır:

"Bekir! Asiye Teyzeni unuttun muu? Ben köydeyim! Yalnız başımayım! Seni bekliyorum. Ama sen bir Rus kızıyla evleneceksin! Beni buralarda tek başıma bırakacaksın, değil mi?.. Değil mii?.. Bekiir!.. Geel!.."

Asiye Teyzenin sesiyle her şey dönmeye başlıyor etrafında birden. Baktığı her şeyin etrafında döndüğünü görüyor Bekir. Dağlar birer sayfa gibi açılıp kapanıyor önünde. Deniz damla damla savruluyor

gökyüzüne. Yollar sarılıp sarılıp birer yumak oluyor sonunda. Güneş bir doğup bir batıyor ufuklardan. Asiye Teyzesinin sesi hep çınlıyor kulaklarında:

"Bekiir!.. Geel!.."

Dimdik oturduğu yatağında kan ter içinde kalarak uyandı. Rüya görürken oturmuştu. Şaşkındı ve heyecanlı idi. Kelime-i şehadet getirerek ellerini yüzüne sürdü. "İnşallah hayra alâmettir!" diye düşündü gördüğü rüya için. Şaşkın ve heyecanlıydı. Bir Rus kızıyla evlenmek istediğini söylemişti teyzesi ve bu doğruydu. "Yoksa teyzem sağ mı?.." dedi içinden. "Ya anam? O niye gelmedi rüyama?.." sorular doldurdu zihnini. Sağ kolunun pazısındaki etlerin hızlı hızlı seğirdiğini fark edince, heyecanı daha da arttı. Terlerinin soğuyup sırtının üşümeye başladığını hissedince, yatağına girip yumdu gözlerini.

Pazısının etleri hâlâ seğiriyordu. Küt küt atıyordu yüreği.

Uyudu...

Yine aynı rüya ve aynı sözler...

Uyandığında terden sırılsıklamdı. Rüyayı bire bir aynısıyla görmüştü. Pazısındaki etler seğiriyordu habire ve yüreğinin kütürtüsü daha bir şiddetlenmişti...

Yeniden uyudu...

Ve yine aynı rüya, aynı uyanış ve artan heyecan. Titremeye başladı. Zangır zangır titredi dakikalarca. Sakinleştiğinde yorulmuştu. Yerinden kalkacak hali kalmamıştı.

Asiye Teyzesinin üst üste üç defa karşısına dikilip kendisini çağırması hiç de normal gelmedi ona. "Bunda bir hikmet var! Dönsem de bir, dönmesem de diye düşünmüştüm ama bu rüya böyle olmadığını gösteriyor. Rabbim sen dönmem için fırsat ver bana!"

Bir daha gözüne uyku girmedi. Elbiselerini giyinerek dışarı çıktı. Troykanın üzerine oturdu. Yıldızlarla dolu gökyüzüne, boz bulanık ufuklara baktı. "Vakit tamam olsun da sabah namazını kılayım!" diye geçirdi içinden.

Köpek havlamaları geliyordu kulağına...

Düşündü... Düşündü... Düşündü...

Sağ kolunun pazısındaki etler yeniden seğirmeye başlamıştı...

Cuma, günü rüyasını İvan Gavrilov'a anlatınca, o da şaşırdı buna. Bir lahza düşündükten sonra,

"Teyzen sağdır ve köydedir. Bu rüya bir tesadüf değil. Çünkü üst üste üç defa olmaz. Oluyorsa bir mucizedir. Yahu Bekir, çok garip bir adamsın sen. Bizi kendi kaderinin bir parçası haline getirdin. Çok kıymetlisin bizim için çok. Ben aynı rüyayı teyzenin de gördüğünü tahmin ediyorum."

"Belki de," dedi Bekir.

Duygulanmıştı ve gözleri ıslanmıştı.

"Sizler de benim için çok kıymetlisiniz efendim," dedi.

Elleriyle yüzünü kapadı. Ağladığını hemen fark etti İvan Gavrilov. O da duygulandı. Gözlerinde damlalar peydahlandı. Onları elleriyle silerek,

"Bak, sana söz veriyorum, seni memleketine göndermek için elimden gelen her şeyi yapacağım! Bari sen Bolşeviklerin merhametine kalma!"

Deli gibi sevindi Bekir. Oradan ayrıldıktan sonra çocuklar gibi yürüyüp durdu. Bazen koştu yavaş yavaş. Heyecanından ne yapacağını bilemez bir halde, nahiyenin sokaklarında gezinip durdu. İçinden bir ses hep döneceğini söyleyip duruyordu ona. O ise arada bir, "Elbette her zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır," diyordu kendi kendine...

O gün öğlenden sonra Bolşevikler gelip nahiyenin tahıllarını müsadere ettiler. Köylülerin üzüntüsü sonsuzdu. Kadınlardan ağla-

yanlar oluyordu. Bazı çocuklar da onlara bakıp ağlıyorlardı. Erkeklerin ağızlarını bıçak açmıyordu. Hepsi nefretle bakıyorlardı silahlarını ellerinden bırakmayan Bolşeviklerin yüzüne.

Tahıllarını vermek istemeyen iki köylünün aileleri önünde kurşunlanarak öldürülmeleri, köyde bir korku fırtınasının esmesine neden oldu. Bu olaydan sonra kimse ses çıkarmadı.

Ambarlarından en az tahıl çıkanlar arasında Nahiye Müdürü İvan Gavrilov da bulunuyordu. Köylülerden, "Sayın Gavrilov'un daha çok tahılının olması lazımdı," diyenler oluyordu birbirlerine.

"Demek ki bu yılki hasadı iyi değil," diyordu bazıları da.

Bunların hiçbirisi ilgilendirmiyordu Bekir'i. O hep, o kargaşa içinde nasıl döneceğiyle ilgili hayaller kuruyordu.

Akşamleyin Semion Uzelkov'un malikânesine giden İvan Gavrilov Bekir'in rüyasını ona da anlattı.

"İyi bir fırsat! Bu karışıklıklar içinde onu gönderebiliriz."

Semion'ın gözleri parladı. Öylesine sevindi ki, "Ne gerekirse yapalım!" dedi heyecanla. Bıyığını okşadı ve devam etti:

"Hem ona iyilik etmiş oluruz hem de kızım kurtulur. Çünkü çok hasta. Bekir'in kendisini kabul etmeyeceği endişesiyle çürüyor kızım."

"Tamam. İşte gördün. Belli ki her şeyimizi alacaklar elimizden. Bizim geleceğimizin ne olacağı belli değil, bari adam memleketine dönsün. Çünkü bize birçok iyilikleri oldu. İki yılı aşkın bir süredir çocuğum gibi hizmet ediyor bana. İnsanın çocuğu bile onun yaptıklarını yapamaz. Senin hayatını kurtardı. Bugüne değin asla yanlış bir hareketine rastlamadım. Henüz onun kadar dürüst bir insan da görmüş değilim! Hakkı olmayana elini uzatmayan bir başka insan görür müyüm artık bilemiyorum."

"Fakat, bunlardan Tatyana'nın haberi olmasın!"

"Olmaz," dedi Gavrilov. "Nerden bilecek? Ancak Bekir gittiğinde duyar."

"Göndermek için bir formülün var mı?"

"Var!" Çakır gözleri biteviye parlıyordu. Başını kaşıdı. Devam etti:

"Öğrendiğim kadarıyla, Astrahan şehrinde şu anda hem Rus hem de İran resmi makamları bulunuyor. Eğer geçen iki üç yılda oradan ayrılmadılarsa bunun bize yararı olur. Astrahan'a kadar gönderebilirsek Bekir'i, orada İran makamlarına başvurarak İran'a geçmek için pasaport alabilir. Astrahan'da dostlarım var. Onlara telgraf çekerim. Yardımcı olmalarını isterim. Sonra da kendi ülkesine geçer. Her ihtimale karşı biz, senin daha önceden söylediğin gibi, Bolşevik makamlara müracaat edip nüfus yazımını hemen yaparak ona bir Rus kimliği hazırlayalım. Eğer gitmeyi başaramazsa, dönüp buraya geri gelir. Tatyana'yla evlenmek mecburiyetinde kalır."

"Çok güzel, her ikisi de bizim için uygundur. Hoş kızımın haberi olsa gitmemesi için elinden geleni yapar. Dua eder. Ama biz bu kimlik meselesini hemen kendisine haber verelim ve işi bitirelim."

"Evet, onu buraya çağırtabiliriz."

Hizmetçilerden biri Bekir'in peşine gitti ve onlar birer puro tellendirene değin yanlarına geldi Bekir. Durumu kendisine anlattıklarında heyecanından ne diyeceğini bilemedi. Onun Rus kimliği alma hususunda tereddüde düştüğünü sanan Semion Andreyiç Uzelkov, "Kimlikle ilgili bir şüphen olmasın! Sınırı geçer geçmez yırtıp atarsın. Onu sadece Rusya'dan ayrılabilmek için kullanacaksın."

Başını salladı Bekir. Sağ kolunun pazısındaki etlerin tekrar seğirdiğini hissetti.

"Nüfus memuru buna izin verir mi?" diye sordu.

"Tasalanma!" dedi Gavrilov. "Ben ne dersem, nüfus memuru onu yapar."

"Tamam efendim!.."

Bekir, Uzelkov'un malikânesinden büyük bir heyecan ve sevinç içinde ayrıldı. Kendisini bir köşeden izleyen Tatyana'yı görmedi bile. Karlara bata çıka dolaşıp durdu orada, burada. Gece yansın-

dan sonra ancak eve döndü. Hayallerin albenili dünyasına öylesine dalmıştı ki, zamanın nasıl geçtiğini anlayamamıştı. Yatsı namazını kılıp yattı. Fakat uyuyamıyordu. Gene hayal dünyasına daldı. Odanın penceresinin yavaş yavaş mavileştiğini görünce, kalktı. Malikânenin arka tarafındaki tuvalete gidip döndü. Sabah namazını kılmak için abdest almaya başladı...

O gittikten sonra İvan Makaroviç Gavrilov, Semion Andreyiç Uzelkov'a sordu?

"Ona kimin kimliğini verelim?"

Semion Andreyiç şöyle bir düşündü.

"Bilmem ki... Mesela kardeşim Moki'nin kimliğini verebiliriz. Çevremize de sıkı sıkı tembih ederiz. Kimse ile paylaşmazlar. Gittikten sonra bir ay kadar bekleriz. Astrahan'daki dostlarına sorarsın sen de. Gitmiş ise ve artık dönmezse, nüfus kütüğüne Moki Uzelkov'un öldüğünü yazdırırız."

Gavrilov kısa bir süre düşündü.

"Olabilir. Bu kargaşada onun peşine mi düşecekler sanki. Çok iyi olur hem de."

Tatyana'nın içeri girmesiyle sustular.

"Baba, ne içerdiniz?" diye sordu.

Semion Andreyiç, İvan Gavrilov'a baktı soran gözlerle.

"Şampanya," dedi İvan Gavrilov.

Tatyana çıktıktan sonra belirgin bir sessizlik çöktü odaya. Semion Andreyiç hep bir noktaya bakarken, İvan Makaroviç, sakalının ucunu emmeye başlamıştı bile.

Bolşevik makamlara müracaat ettiler ve aldıkları izinle bir hafta içinde nahiyede nüfus yazımı yapıldı. Bekir için Moki Uzelkov ismini taşıyan bir kimlik düzenlendi. Bu kimlik meselesini yalnız dört kişi biliyordu: İvan Gavrilov, Semion Andreyiç Uzelkov, Bekir ve nüfus memuru.

O bir haftanın nasıl geçtiğini fark edemedi Bekir. Öylesine sevinçliydi işte.

İvan Gavrilov karısına ve hizmetçilere, Bekir için yolluk hazırlamalarını söyledi. Bundan kimseye bahsetmemelerini sıkı sıkıya tembih etti onlara. Buna rağmen, sabahına, Tatyana kendilerine gelir gelmez, onun Bekir'e olan büyük sevgisini bildiğinden ve ona acıdığından dolayı, haberi kendisine anında ulaştırdı Anfisa Gavrilovna. Ancak söylemeden önce, kimseye bahsetmeyeceğine dair Kutsal Üçlü adına yemin ettirdi Tatyana'ya.

Tatyana bu haberle kalbinden vurulmuşa döndü ve iyice sararıp soldu.

"Bekir şu anda ahırda, atların bakımını yapıyor. İstersen onunla konuşabilirsin," dedi Anfisa Gavrilovna.

İçi kan ağlıyordu Tatyana'nın. Bütün dünyasını kaplayan bir insandan ayrılmak düşüncesi ölümden de beter gelmişti ona. Başının döndüğünü hissetti. Ancak onun vatanına ve ailesine gitmek istemesi de asla laf edebileceği bir durum değildi. Kendisi de olsa bunu isterdi çünkü. Hiçbir şey söylemeden Anfisa Gavrilovna'nın yanından ayrılarak malikâneden çıktı ve ahır tarafına yürüdü. Tit-

riyordu. Dişlerini sıkıyordu ha bire. Gözleri dumanlıydı. Sanki bir mum gibi eriyip gidecekti sütbeyaz çehresi.

Köyde olduğu müddetçe bir gün Bekir'e kavuşması mümkündü. Köyden ayrılınca böyle bir ihtimal de kalmayacaktı. Bunlar aklına gelince fikrini değiştirdi. Onu bundan vazgeçirmeliydi. Hayır, ondan ayrılamazdı. Bir daha böyle bir insanı bulması imkânsızdı çünkü.

Bu düşünceler içinde ahırın kapısını yavaşça açtı ve içeri süzüldü. Uzun bir dikdörtgen prizmayı andıran ahırın girişte solda kalan kısmında yan yana beş at sıralanmıştı. Ahırın ortasında diğer bölmenin kapısı bulunuyordu.

Elindeki kaşağıyla atlardan en baştakini tımar ediyordu Bekir. Tatyana'yı görür görmez, durdu. Soran gözlerle baktı ona. "Gideceğimi duymuş olmalı!" diye geçirdi içinden.

İki adım yaklaştı Tatyana Uzelkovna.

"Gideceğini duydum, doğru mu?"

Başını salladı Bekir. Zeytin gözleri hüzün yayıyordu. Tam kendisiyle evlenmeye karar verdiği bir anda ayrılmak zorunda kalacağı bu kız, gerçekten de etkileyici bir güzelliğe sahipti ve işte karşısındaydı. Korkuyla bakıyordu yüzüne.

"Gitmek istiyorum çünkü dünyaya ait her şeyim orada. Eğer Allah dönmemi istiyorsa, dönerim!"

"Ya ben," diye kekeledi Tatyana, "Ben! Ben kendimi bu kadar sana ait hissederken beni onlardan saymıyor musun?"

Ağır soruydu bu. Bekir bir an için ne diyeceğini şaşırdı.

"Sen... Sen. Ben de kendimi sana. Ama işte!"

Sonunu getiremedi. Tıkandı boğazına kelimeler. Gözyaşı olup süzüldüler. Gitmeliydi. Ama onu bırakmak da zehir gibiydi.

Onun bu halini gören Tatyana, Bekir'in kalbinde yer ettiğini ve sevildiğini anladı. Sonsuz bir mutluluk kapladı içini. Dünyada hiçbir şeyi bu ana değişmezdi. Çünkü sevdiği adamın kalbinde vardı ve

belli ki çok sevilmişti. Kelimeler titreyen dudaklarından titreyerek ve gözyaşlarıyla çıktı Tatyana'nın:

"Gitme!.. Ne olur gitme!.. Bizimle kal!.."

Bekir yerine getirilemeyeceğini tahmin ettiği bir teklifte bulundu Tatyana'ya:

"Sen benimle gel!.. Müslüman ol ve benimle gel!"

Olumsuz yönde başını salladı Tatyana Uzelkovna. Sesi gittikçe ağlamaklı oluyordu:

"Gelemem! Babamı yalnız bırakamam! O olmasaydı, gelirdim. Ama onu bırakamam. Ona bakmak zorundayım, dünyada ondan başka kimsem yok benim! Sen zaten buradasın. Olan olmuş bir kere. Memleketinden, ailenden yıllardır ayrısın. Gitme! Müslüman olayım. Evlenelim! Senin mutlu olman için seve seve canımı bile veririm! Çünkü ben ancak seninle mutlu olurum. Ama ne olur, benden babamdan ayrılmamı isteme! O bensiz deliye döner. Seninle ancak, beni kendisinden ayırmadığın sürece evlenebileceğimi söylemişti. Gel, bize yerleş! Gitme!"

"Gitmeliyim! Sen benim durumumu asla anlayamazsın. Bak işte, babamdan ayrılamam diyorsun. Ben her şeyimi bırakıp geldim. Ve sen benim çektiklerimi çekmedin. Burada bana ait olan hiçbir şey yok. Gitmem gerekiyor. Karşıma şimdi çıkan fırsat bir daha çıkmayabilir."

"Ben yok muyum," diye inledi Tatyana.

"Sen varsın elbette ama benim çaresizliğimsin," dedi Bekir. "Kalbimdesin ama mümkün olmayanımsın. Yurdum ve ailem için bir çare yolu açtı Rabbim. Beni ondan mahrum etme!"

Yanaklarına aşağı yaşlar süzülen Tatyana başka bir şey söylemedi ve birkaç defa yutkunarak sitem yüklü bakışlarla süzdü Bekir'i. Kesik kesik hıçkırdı. Koşarak Bekir'e sıkı sıkı sarıldı ve kısa bir süre öylece ağladı. Sonra ayrılarak ve hızla dönerek uzaklaştı oradan.

Bekir bir süre sessizce gözyaşı döktü. Sonra sildi gözyaşlarını ve kendine gelmeye çalıştı. Ne zaman, nasıl gideceğini ve köyde kim-

leri bulacağını düşünmeye başladı. Asiye Teyzesi geliyordu ikide bir gözünün önüne.

"Bekiir! Geel," diye bağırıyordu.

Elindeki kaşağıyla yanında dikildiği atı tımara devam etti. Yeniden dikildi gözünün önüne Asiye Teyze:

"Bir Rus kızıyla evleneceksin, değil mi? Değil mi?.. Değil mi?.."

Bu sefer Tatyana'nın hayali gözlerinin önüne dikildi. Yaşlar yüzüne aşağı sızıyor, o ise kaşağıyı atın sırtında gezdirmeye devam ediyordu.

Dumanlı ve soğuk bir hava.

İvan Gavrilov, malikânenin kapısı yanında dikilmiş ve sakalının ucunu ağzına almış düşünceli düşünceli emerken biraz önce abdest alıp dönen Bekir, atları kızağa koşmak için uğraşıyordu. Gittiğine için için üzüldüğü açıkça belli olan ve bu üzüntüyle Bekir'i seyreden Gavrilov, "Heyecanını her yönüyle belli ediyor," diye geçirdi içinden. "Gönderelim de ailesine kavuşsun. Yiğit bir adamı kaybediyorsun İvan. Bir daha göremeyeceğin türden yiğit bir adam!"

Anna Guryevna sırtında taşıdığı ağzı bağlı bir torbayı getirip kızağa yerleştirirken, Gavrilov uzaktan seslendi ona:

"Çaydanlık da koydunuz mu?"

Guryevna nefes nefese cevap verir:

"Söylediklerinizin hepsi tamam efendim!"

Bekir, atların hamutlarını takıyordu. Anna Guryevna malikâneye dönerken, Gavrilov ağır adımlarla yaklaştı ve yanında durdu Bekir'in.

"Bekir, çaydanlık da koydurttum. Torbadaki yiyecekler sana rahat rahat yirmi gün yeter. Bol bol şeker ve çay da var. Rusya'dan ayrılana değin Moki Uzelkov olduğunu sakın unutma! Biraz sıkıntı çekersin ama dilimizi artık aksansız konuştuğun için seni kimse fark edemez. Rusya'yı saran bu kargaşa içinde sanıyorum memleketine dönebileceksin."

"Efendim bana olan hakkınızı helal ediniz. İki buçuk yıla yakındır ekmeğinizi yedim. Hanenizde konakladım. Bilmeyerek de olsa

istemediğiniz bir şey yaptıysam bağışlayın. Sizi ve bu nahiyeyi asla unutmayacağım."

Onun bu sözleri duygulandırdı İvan Gavrilov'u. Tatlı bir tebessümle baktı Bekir'in yüzüne.

"Hakkımız helaldir Bekir. Sen de helal et. Seni üzmüş olabiliriz, sıkıntıda koymuş olabiliriz. Bağışla bizi olur mu?"

"Ne demek efendim. Siz gurbet elde benim velinimetim oldunuz. Her şey için teşekkür ediyorum."

Bu konu üzerinde birkaç kelam daha ettiler. Bekir sordu:

"Yolda çaydanlık lazım olur mu efendim? Kaynamış suyu nasıl bulurum?"

"Ruslar çay içmeyi çok severler. Bunu sen de anlamışsındır. Bu yüzden her istasyonda beylik çay ocakları vardır. Tren istasyonlarda durduğunda bu ocaklardan kaynamış su temin edebilirsin."

"Tamam efendim!.."

Ayrılma vakti geldiğinde, malikânede yaşayanların tümü kızağın yanında dikilivermişlerdi: İvan Gavrilov, Anfisa Gavrilovna, Sofya Palegeya, Anna Guryevna.

İvan Gavrilov atların saman ve arpa dolu torbalarını ve bir battaniyeyi kızağa yerleştirirken, Bekir kaputunun düğmelerini ilikliyordu. Başında kalpak vardı. Ölesiye heyecanlıydı. Sağ kolunun pazısındaki etler yine seğirmeye başlamıştı.

Malikânenin bahçe kapısı açıldı. Semion Andreyiç Uzelkov hızla daldı içeri. Gavrilov'un yanına yaklaşıp kulağına bir şeyler fısıldadı. Başını salladı Gavrilov, Semion Andreyiç ayrılmak üzere bahçe kapısına doğru yürürken, İvan Gavrilov peşinden bağırdı:

"Bizim Aleksandr'ı bul! O da gelsin!"

Uzelkov'un çıkmasından sonra bahçe kapısını ardına kadar açtı Guryevna. Bekir sırayla hepsine "Allahaısmarladık!" ettikten sonra, "Sizden memnun kaldım! Bana olan haklarınızı helal ediniz."

Neredeyse hep bir ağızdan,

"Biz de senden memnun kaldık, helal olsun," dediler.

Anfisa Gavrilovna ve Sofya Palegeya'nın gözleri ıslanırken, Anna Guryevna donuk donuk bakıyordu.

"Sana alışmıştık! Keşke gitmeseydin!"

"Ben de size alışmıştım. Hem de çok. İyilikleriniz dokundu bana. Fakat gitmem gerekiyor! Beni anlayın lütfen!"

"Evet evet, gitmen gerekiyor," diyerek başını salladı Anfisa Gavrilovna.

Atları bahçenin dışına çıkardıktan sonra İvan Gavrilov da Bekir de hemen bindiler kızağa. Dizginleri eline alan İvan Gavrilov kamçıladı atları. Atlar koşuverdiler hızla.

Bekir uzun müddet yaşadığı malikâneye son bir kez bakmak için döndüğünde kadınların üçünün de bahçe kapısından kendisine gözyaşları içinde el salladıklarını gördü. Yanlarına tanımadığı bir kadın gelmişti ve o da el sallıyordu. "Belki de bu insanları bir daha göremeyeceğim!" diye geçirdi içinden. Gözden kaybedene değin baktı onlara.

Gözlerini yolun sağına soluna çevirdiğinde şaşkınlıktan donakaldı Bekir. Bütün köylüler erkeğiyle, kadınıyla, çocuğuyla evlerinin önüne dökülmüş kendisine el sallıyorlardı. Bu manzara hiç beklemediği bir şeydi. Nahiyeye geldiği gün ile ayrıldığı gün arasındaki farkı düşününce, "Rabbim; sen en büyüksün!" dedi kendi kendine.

Semion Andreyiç Uzelkov'un malikânesinin yanından geçerken bahçe kapısına dikkatle baktı. Ne Tatyana'yı ne de babasını görebildi. Hüzün bir taş parçası gibi oturdu yüreğine. Gözleri doldu. İçi acıdı. Tatyana'nın bahar yeşili gözleri, simsiyah saçları ve o etkileyici bakışları canlandı hayalinde, "Bekir!" der gibiydi ona. Bir daha dikkatle bakınca bahçe kapısına, kendisine el sallayan iki hizmetçiyi görebildi. Bahçeden yeni çıkmış el sallıyorlardı.

Atlar durmadan koşuyor; kızak hızla ilerliyordu. Gözden kaybolana değin baktı nahiyeye Bekir. İlk geldiği günden, ayrıldığı şu ana değin yaşadıklarını yeniden yaşıyor gibiydi. Gözleri dolu doluydu. Tatyana'nın hayali ikide bir dikiliyordu karşısına. "Niçin bahçe kapısına çıkmadı?" diye sorarken kendi kendine Semion Andreyiç'in Gavrilovlara gelişini ve giderken de İvan Gavrilov'un onun arkasından:

"Bizim Aleksandr'ı bul, o da gelsin," diye bağırışını hatırladı. "Yoksa Tatyana da Tümen'e mi gitti?" diye geçirdi içinden.

İvan Gavrilov'un seslenmesiyle kendine geldi:

"Hey Moki; üşüyor musun?"

"Hayır efendim!"

"Sakın kaputunun düğmelerini açma! Donarsın. Giderayak hasta olma!"

"Baş üstüne efendim!"

"Adın neydi senin?"

"Moki Uzelkov!"

"Güzeel! Fevkalâde! Bu iş olacak!"

"Hangi iş efendim?"

"Memleketine döneceksin yani!"

"Kaderde varsa, dönerim efendim."

Hava gittikçe dumanından sıyrılır gibiydi. Fakat aynı şiddette soğuktu hâlâ. Her taraf bembeyazdı: ovalar, dağlar, tepeler... İki-al atın çektiği kızak kayıp gidiyordu kaygan yol üzerinden. İki adam dimdik oturuyordu kızağın üzerinde: İvan Gavrilov ve Bekir!..

Tümen'e ulaştıklarında hava dumanından iyice sıyrılmıştı. Pırıl pırıl bir gök ve parlak bir güneş vardı yukarda. Soğuk hükmünü sürüyordu.

Kızağı istasyon yakınında bir yerde durdurdu İvan Gavrilov. İstasyon binasını göstererek,

"Torbayı al ve karşıki binaya doğru yürü. Orası istasyondur. İstersen dışarda gezin, istersen bekleme salonunda otur. Ben kızağı uygun bir yere bırakır, dönerim."

"Tamam efendim," dedi Bekir.

Torbayı sırtına aldı ve ağır adımlarla istasyon binasına doğru yürüdü...

İvan Gavrilov atları sürerek bir köşeyi dönüp kayboldu.

İki katlı, geniş ama eski bir binaydı istasyon binası. İki uzun bacasından göğe duman yükseliyordu. Görünen yüzü arka tarafıydı binanın. Orada bile büyük bir kalabalık göze çarpıyordu.

Etrafına şöyle bir göz gezdirince, irili ufaklı binalar gördü. İnsanlar değişik yönlere yürüyüp gidiyorlardı.

İstasyona yaklaştıkça, kulağına gelen gürültü de gittikçe fazlalaşıyordu. Binanın sağına, soluna dikkatle göz gezdirirken, sol tarafında ufka doğru baktığında birkaç kilometre kadar ileride bir vadinin üzerindeki uzunca bir köprüye takıldı gözleri. Cehennem Uçurumu ve keskin kayalar geldi hatırına. İvan Gavrilov'un bombalandığını söyledi köprü bu olmalıydı. Onarılmış hali ile öylece görünüyordu uzaktan.

İstasyonun kalabalığına karıştığında, herkesin kendisine bakmaya başladığına dair bir şüphe uyandı içinde. İrkilir gibi oldu. Fakat hemen toparlandı. Besmele çekti içinden ve Ayet-el Kürsi'yi okumaya koyuldu.

Çalışan bir lokomotif siyah beyaz dumanlar fışkırtırken, çıkardığı sesler diğer bütün sesleri bastırıyordu. Lokomotifin arka tarafında altı vagon vardı. Pencereleri insanlarla kaynıyordu.

Torba sırtında gezinip dururken, "Bay Gavrilov bu kalabalıkta beni bulamayabilir!" düşüncesiyle bekleme salonuna gitti. Tıklım tıklımdı. Geriye dönerek istasyonun arka tarafına yöneldi. Uygun bir yere gelir gelmez torbayı indirdi sırtından. Binanın taş duvarına

yaslanarak çömeldi. Gözleri orada burada dolaşırken, şimdi de içinden Fatiha Suresi'ni okuyordu.

Yarım saat kadar bekledi duvarın dibinde. Dalgınlaşmıştı. Duyduğu ses tepeden tırnağa ürpertti onu:

"Birini mi bekliyorsunuz?.."

Bakışlarını sesin geldiği tarafa çevirdiğinde, silahlı birisiyle karşılaştı. Fakat hiç de askere benzemiyordu adam. Bekir, nahiyenin tahıllarını müsadere edenlerin de aynı kılıkta olduklarını hatırlayınca, "Bu bir Bolşevik!" diye geçirdi içinden.

"Evet, nahiye müdürünü bekliyorum. Adım Moki Uzelkov, Kılyuç nahiyesindenim. Müdür İvan Gavrilov'u bekliyorum."

"İvan Gavrilov mu?"

"İvan Makaroviç Gavrilov!"

Hiçbir şey söylemeden, sadece Bekir'i gözlerinin içine derinlemesine bakarak uzaklaştı silahlı adam.

"Çok şükür iyi atlattım!" diye düşündü.

Hayal dünyasına daldı yeniden. Yüreği hep heyecanla çarpıyordu. Pinaduz köyüne ulaşacağı anasıyla ve diğer akrabalarıyla kucaklaşacağı anı düşünüyor ve böyle bir dönüşün onları ne derece sevindireceğini getiriyordu gözlerinin önüne. Bir an için kendisini köyün yollarında hızla koşarken veya köyün soğuk sulu çeşmesinden kana kana içerken, ya da Ziyaret Dağı'nda giderken görüyor, bir an için de Rusya'dan ömür boyu kurtulamama ihtimalini hatırlayarak korkunç bir hüzünle sarsılıyordu.

Farklı hayal ve düşünceler içinde çalkalanırken İvan Gavrilov yanına geldi.

"İçeri gidelim. Kardeşim Aleksandr, karısı Katerina, Semion Andreyiç ve Tatyana ve çok sayıda köylü bekleme salonunda bizi bekliyorlar. Seni yolcu etmeye gelmişler."

Tatyana adını duyunca Bekir, yüreğine iğneler saplanmışçasına bir acı hissetti içinde. Kalkıp torbayı sırtına aldı.

"Ver onu bana," dedi Gavrilov.

"Ben alayım efendim!"

"Olmaz! Ver bana!"

Torbayı İvan Gavrilov'a verdi. Bekleme salonuna gittiler. Bir köşede Semion Andreyiç, Aleksandr Gavrilov ve Katerina Gavrilovna'yla birlikte kendisini bekleyen Tatyana'nın o solgun, o baştan başa elemle dolu yüzünü görünce, yaralı kuşlar gibi çırpınan göz bebeklerine bir lahza bakınca, içindeki acı daha da şiddetlendi ve gözlerine yaş olarak indi. Diğerlerini bir baş hareketiyle selamlarken, Tatyana'ya bakmaya bile cesaret edemedi ve onu da başıyla selamladı.

Lokomotif acı acı düdük çaldı. Telaşla oraya buraya gidip geliyordu insanlar. Müthiş bir uğultu sarmıştı binanın her tarafını.

"Tam zamanında geldiniz. Trenin kalkmasına on beş dakika var."

Elindeki torbayı yere bırakan İvan Gavrilov, "Bilet alayım," dedi.

"Ben aldım!" dedi Semion Andreyiç. "Hayatımı borçlu olduğum insan için bir bilet almışım, çok mu?"

"Bileti nereye aldın?" diye sordu İvan Gavrilov.

"Astrahan'a. Oraya varınca, daha önce de söylediğimiz gibi, İran makamlarına başvurarak pasaport alabilir."

"Tamam!"

Aleksandr Gavrilov sordu:

"Yol ihtiyaçları hazır mı?"

"Gerekecek her şeyi koydurttum," dedi İvan Gavrilov.

Bu sefer de Katerina Gavrilovna sordu:

"Yanına bir miktar para alsa, iyi olmaz mı?"

Gözleri sevinçle parlayan Semion Andreyiç elini cebine sokarken cevap verdi:

"Olmaz mı da ne demek? Parasız yolculuk yapılır mı? İyi ki söyledin. Yoksa unutacaktım. Bekir'in yol masrafları da benden. Hazırlamıştım önceden."

Cebinden çıkardığı bir deste parayı uzattı.

"Al, lazım olacak."

Bekir utandı. Lazım olacağını bildiği için parayı alıp cebine koydu.

"Sağ olun!" dedi.

Bir miktar para da İvan Gavrilov uzattı Bekir'e.

"Biraz da benden, ben de hazırlamıştım," dedi.

"Bay Uzelkov'un verdiği yeter efendim!" dedi Bekir.

"Al al. Neyin ne olacağı belli değil. Gidemezsen, geri gelmek mecburiyetinde kalacaksın. Parasız geri gelemezsin!"

Bekir Gavrilov'un uzattığı parayı da utana sıkıla alıp cebine koydu.

Tatyana hep sessizdi. Arada bir kaçamak bakışlarla süzüyordu Bekir'i. Acıyla pençeleşiyordu yüreği. Bahar yeşili gözlerinde yağmaya hazır bulutlar gizliydi kalbinin köşelerine. Hiçbir şey düşünemiyor, şaşkınlığın doruğunda olduğunu kendisi de bilmiyordu. Kısa bir anda yanına yaklaştı Bekir'in ve elini tuttu. Bekir çekmek isterken elindekini avucuna bırakıp kendisi çekti elini.

"Cebinize koyun ve benden bir hatıra olarak saklayın," dedi Bekir'e.

Yanından uzaklaştı ve yüzünü çevirdi. Ağlıyordu. Bekir buna dayanamadı ve elindekini cebine koyarken yüzünü başka yana çevirdi. Acının mızrağı böyleydi demek ki. Saplanıyor ve kalıyordu insanın içinde. Oradakiler bunu görmemezlikten geldiler.

Lokomotif yeniden gür bir şekilde çalınca düdüğünü, hemen terk ettiler bekleme salonunu. Öndeki üç vagon tamamen dolu olduğu için kapıları kilitlenmişti. Dördüncü ve beşinci vagonlar ise bir hayli sıkışıktı. Son vagonun seyrek olduğu göze çarptığı için onun yanına yürüdüler.

"Sadece bunda boş yer varmış," dedi Semion Andreyiç Bekir'e. "Sen çıkıp boş bir kompartıman bul! Torbayı pencereden veririz."

Onlar konuşurken, Tatyana sessizce ağlamaya başlamıştı. Gözyaşları habire süzülüyordu yanaklarına aşağı.

"Artık bin! Tren nerdeyse kalkacak!"

Bekir sırayla hepsine, "Allahaısmarladık!" dedi. Kendisi için yaptıklarından dolayı teşekkür etti. Karşılık verdiler. Tatyana'nın sesi ağlamaklıydı. Ona da elveda der gibi Allahaısmarladık dedi.

"Güle güle! dedikten sonra başını yana çevirdi, gözlerini kuvvetle yumdu; gözyaşları kirpiklerinin arasından dışarı fırladı Tatyana'nın.

"Beni unutma!" dedi. Hıçkırıklara gömüldü.

"Unutmam!" dedi Bekir. Onun da sesi ağlamaklı olmuş, gözleri ıslanmıştı. Semion Andreyiç'e dönerek,

"Torbayı da çıkarayım. Olur ki, yer bulana değin tren kalkar!"

Semion Andreyiç başını sallarken, torbayı eline aldı ve vagonun merdivenlerine çıktı Bekir. İvan Gavrilov'a son defa dönerek,

"Hakkınızı helal edin efendim!" dedi.

"Helal olsun," dedi Gavrilov.

Tatyana kızaran gözlerle Bekir'e bakıyor ve gözyaşlarının sızmasına engel olamıyordu. Sevdiği adam gözünün önünden kayıp gidiyordu ve bir şey yapamamanın çaresizliği içindeydi. Diğerleri de son derece hüzünlüydüler. Hayatlarına iyice giren bir insanı ebediyen kaybediyorlardı çünkü.

Vagonun kapısını açan Bekir, Tatyana'dan dolayı içine akan gözyaşlarını bastırarak dönüp el salladıktan sonra tam içeri girecekti ki, kulağına derinden gelen bir sesle ürperdi ve basamağa çakılıp kaldı:

"Bekiir!.."

Sesin geldiği yöne döndüler hepsi de. Gidip gelen insanlara baktılar. Fakat bir şey göremediler.

"Hayret," dedi İvan Gavrilov. "Bu kalabalıkta seni kim tanıyabilir. Amma da meşhur oldun sen yahu. Beni kimse tanımıyor bu kalabalıkta, senin adını çağırıyorlar."

Gülüştüler. Hepsi birden meraklanmışlardı.

"Bilmem ki, ben de şaşırdım. Beni bu kalabalıkta kim tanıyacak efendim. Belki de başkasıdır."

Yeniden vagona girmeye niyetlendiği anda ses bu sefer daha canlı geldi kulaklarına:

"Kılyuçlu Bekiir!"

Bekir öndeki vagonlara doğru bakarken, üçüncü vagondaki bir pencereden fötr şapkalı bir adamın kendisine el sallamakta olduğunu gördü.

"İşte, birisi beni çağırıyor."

"Hemen onun yanına," dedi Semion Andreyiç. "Belli ki adam seni tanıyor. Beraberinde seni tanıyan birinin olması iyidir."

Aynı şeyi İvan Gavrilov da söyleyince aşağı atladı Bekir. Son düdüğünü de çalan lokomotif iki dakika içinde hareket edecekti. Üçüncü vagona doğru hızla yürüdü. Diğerleri de peşinden koşuverdiler. Tatyana hem sessizce ağlıyor hem de hızla atıyordu adımlarını.

Bekir üçüncü vagonun kapısına gidince orada bekleyen nöbetçi asker onu durdurdu. Vagonun camındaki adam müdahale etti ve elindeki ikinci bir bileti gösterdi. "Bu vagon yataklı vagon ve ben rahat uyumak ve rahatsız edilmemek için bir kompartımandaki iki yatağın biletini de satın alırım. Bu sefer uyumayacağım. Arkadaşımdır, yanımda seyahat etsin," dedi. Askerin kapıyı açması üzerine Bekir içeriye girdi. O arada kompartımanın camına yaklaşan İvan Gavrilov fötr şapkalıya el kol hareketleri yaparak ve Bekir'i işaret ederek sadece onun duyacağı şekilde bir şeyler söyledi. Tren hareket etti. Hemen koridor penceresine koşarak kendisini yolcu edenlere el sallamaya başladı Bekir. Tatyana hariç, onlar da el sallıyorlardı. Yüzünü ellerine gömmüş, hıçkırıyordu Tatyana. Parmaklarının arasından,

ıslak gözleriyle el sallayan Bekir'e bakıyordu. Tren sesler çıkararak ilerlerken Bekir onu en son, geriye dönüp bekleme salonuna doğru yürürken ve dönüp dönüp trene bakarken gördü. Acıyla titredi ruhu ve bedeni. "Rabbim; sen ona doğru yolu göster! Rabbim sen onu koru, onu kimse üzmesin," dedi içinden. İvan Gavrilov ve diğerlerini kalabalıkta artık seçemez durama gelince çekildi pencereden. Büyük bir acı vardı içinde. Torbayı eline alarak döndü. Elini cebine götürdü hemen. Tatyana'nın verdiklerini kontrol etti. Çünkü bu önemliydi onun için. Ondan kalan tek hatıra olacaktı. Para ve bir kolye. Ruhu sızladı yeniden. O durumda bile kendisine para vermiş ve kolyesini armağan etmişti. Kompartımanın kapısına geldiğinde karşısında kendisini çağıran fötr şapkalı adamı buldu. Sıska birisiydi adam. Kravatlıydı ve oldukça düzgün giyinmişti. Ama Bekir onu hiçbir şekilde hatırlamıyordu.

"Gelin! Sayın Moki Uzelkov, kimse beni rahatsız etmesin diye rahat uyumak için aldığım bilet sizindir bugün. Beraber yolculuk edelim."

Bekir Rusça isminin söylenmesine şaşırdı. Ne olduğunu anlayamadı ve kendisini bir tuhaf hissetti. Sesini çıkarmadan adamı izledi. Adam döndü birden ve Bekir'e, "Nahiye müdürü yeni adınızı söyledi. Merak etmeyin bende kalacak," diye fısıldadı. "Acaba beni nerden tanıyor?" diye düşünürken, adamın arkasından kompartımana girdi ve oturdu Bekir. Fötr şapkalı, kalın siyah paltolu adam tam karşısındaydı.

"Beni tanıdınız mı?" diye sordu.

Adamın yüzüne dikkatle baktı Bekir. Samimi ve yıllar öncesinden tanışıyorlarmış gibi konuşması ilginçti. Yüz hatlarını inceledi. Fakat bir türlü hatırlayamadı böyle birisini.

"Kusura bakmayın, çıkaramadım!" dedi.

Adam gülümsedi. Kompartımanın dört bir yanına göz gezdirdi ve tebessüm ederek konuştu.

"Kızağımı dereden çıkarırken beni nasıl tanımıştınız peki?" diye sordu.

Bekir'in gözünün önüne, soğuk bir havada dereye devrilmiş bir kızak, kara saplanmış atlar, sağa sola yuvarlanmış un torbaları, önünden geçip giden kızak sürücülerine "Yardım edin!" dercesine el açan, kaput ve kalpak giyinmiş, kısa boylu, sıska bir adam geldi.

"Bay Ottepelev, Gleb Ottepelev!"

"Yaa, sayın Moki Uzelkov, beni tanıyamadınız!"

"Ama siz kalpağınızı çıkarmamıştınız. Ben çıkarmıştım. Yüzünüzü göremedim; hatırlayamamam normal."

Adamın şaşkınlığı bakışlarına yansıdı:

"Dediğiniz doğru. Ben görmüştüm sizi. Siz benim yüzümü görememiştiniz. Tanıyamamanız normal. Müthiş bir hafızanız var. Soyadımı bile hatırladınız. Biliyor musunuz, iyi ki o gün beni siz kurtardınız. Bir başkası kurtarsaydı bu kadar sevinmezdim. Sizi çok sevdim doğrusu. Hayatımı kurtaran adamla yolculuk etmek bana büyük zevk verecek doğrusu."

Adamın kızağını kurtardığı zamanki haliyle şimdiki hali arasındaki farkı gören Bekir, şaşkınlığını pek belli etmedi.

"Sağ olun, teşekkür ederim!" dedi.

Trenin duracak derecede yavaşlaması irkilmesine ve gidememe korkusuyla heyecanlanmasına neden oldu.

"Duruyor muyuz?" diye sordu Gleb Ottepelev'e.

"Hayır, şimdi bir köprüden geçeceğiz. Uçurulmuştu. Onardılar. Ama yine de eskisi gibi olmadığı için tren bu dev köprüden geçerken yavaşlıyor sanırım."

"Cehennem Uçurumu ve bombalanan köprünün onarılmış hali, değil mi?"

"Siz nereden biliyorsunuz?"

"Anlatmışlardı. Müsaade ederseniz, köprüye ve uçuruma bakmak istiyorum!"

"Elbette. Birlikte bakalım. Müthiş bir köprüdür. Aşağısı da öyle. Müthiş bir uçurum. Keskin kayalar."

Kompartımanın penceresinden köprüye ve uçuruma bakmaya başladı ikisi de. Öndeki vagon, trenin gittiği yöne doğru hafif eğimli olan köprüye girmişti bile.

Korkunç bir uçurumdu gördüğü. İrili ufaklı ve karla örtülü kayalarla doluydu. Vagonlar yavaş olmasına rağmen sarsılarak ilerliyorlardı köprünün üzerinde. Köprü durmadan esniyordu. Vagonları çeken lokomotife baktılar. Sonra geriden gelen vagonlara doğru döndüler yüzlerini. Son vagon da köprüye girmek üzereydi.

Lokomotif acı acı öttürdü düdüğünü ve köprüden kurtuldu. Yanında bir kıpırdanma hisseden Bekir, sağına dönünce Gleb Ottepelev'le yüz yüze geldi.

"Ürkütücü bir manzara, değil mi?" diye sordu Gleb Ottepelev.

"Evet, inanması zor ama çok ürkütücü!"

O anda dengelerini bozan bir sarsıntı oldu. Köprüye bakan Gleb Ottepelev'in gözleri faltaşı gibi açıldı ve bağırdı:

"Köprü yıkılıyor, aman Allah'ım köprü yıkılıyor. Aman Allah'ım! Uçuruma yuvarlanacağız!"

Köprüye dönüp bakınca, Bekir'in gözleri de irileşti. Neye uğradıklarını anlayamadan olup bitti her şey.

Köprü bütün heybetiyle bir anda çöktü. Çığlıklar, feryatlar, haykırışlar arasında uçuruma yuvarlandı vagonlar. Altıncı vagon gitti, beşinci vagon gitti, dördüncü vagon gitti uçuruma. Bekir'in içinde bulunduğu üçüncü vagon şiddetle sarsıldıysa da dördüncü vagonla aralarında bulunan ve onları birbirlerine bağlayan çengel kopunca uçuruma düşmekten son anda kurtuldu ve zaten köprünün bittiği yerde olduğu için raylardan kayarak hızla kenara çıktı.

Lokomotif durdu. Üç vagon kalmıştı arkasında. Diğer üç vagon uçurumun dibindeydi.

Korkunç bir manzaraydı! Vagonlar uçurumu dolduran kayalara çarparak parçalanmış ve dibe sürüklenerek birbirlerinin üzerlerine yığılmışlardı. Kimin ölüp kimin sağ kaldığı belli değildi. Çığlıkları zoraki duyuyordu yukardakiler.

Yolcular, kalan üç vagondan atlayarak uçurumun kenarına toplandılar. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Herkes şaşkındı ve çaresiz bir şekilde bakıyordu uçuruma.

Aynı şaşkınlık ve çaresizliğe uğrayan Gleb Ottepelev ve içinden Ayet-el Kürsi'yi okumakta olan Bekir de aşağı inmiş, uçuruma bakıyorlardı.

"Ya! Siz o gün dereden beni kurtarmasaydınız, bugün uçurumda olacaktınız!"

"Haklısınız! Size uzattığım el bugün benim kurtuluşum oldu. Ve artık kesinlikle anladım ve inandım ki, yardım etmek üzere uzandığımız el, kendi elimizdir."

"Şimdi ödeştik. Bir ömür ne ben hayatımı bir Türk'e borçlu olduğumu unutayım, ne de siz bir Rus'a borçlu olduğunuzu unutun!"

"İkimizin de hayatta kalmasını isteyen ve sağlayan Allah'tır. Biz sadece birbirimizin sebebi olduk," dedi Bekir.

Ateşli gözlerle baktı Bekir'e Gleb Ottepelev.

Yardım etmek için uzattığı el kendisine dönmüştü Bekir'in ve bunu düşündükçe içi daha bir imanla doluyordu. "Yardım etmek üzere uzandığın el kendi elindir," diyordu içinden durmadan. Tekrar edip edip duruyordu bu cümleyi: "Yardım etmek üzere uzandığın el kendi elindir!"

Uçurumun öbür tarafında da toplanmaya başlamıştı insanlar. Şaşkınlık ve çaresizlik boğazlarına düğümlenmişti hepsinin. Kimse ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemiyordu.

Uçurumun dibinden feryat ve kan buğusu yükseliyordu göğe. Birbirlerine kenetlenen vagonların etrafındaki karlar erimeye başlamıştı. Kayaların rengi gittikçe kırmızılaşıyordu. Gökyüzü masmaviydi. Ve pırıl pırıldı güneş. Buna rağmen hava alabildiğine soğuktu.

Ölüm korkusu titretiyordu uçurumun iki yanındaki insanların yüreklerini. Ve bu insanlar bir felâketin artakalanlarını seyrediyorlardı...

Üç gün bekletildiler orada.

Uçuruma yuvarlanan vagonların yolcularından hiç kurtulan olmadı. İlk gün akşama değin feryatlar duyuldu vagonların altından. Ciğer delen feryatlardı bunlar. Uçurum keskin ve oldukça derin olduğundan, aşağıya çok geç ulaşılmıştı ve bu yüzden hiçbir yaralıya yardım edilememişti. Dibe inildiğinde ise, feryatlar kesilmişti.

Uçurumun dibine inenler kafa, kol, bacak ve diğer organların birbirine karıştığını, vagonların birer et ve demir yığını haline geldiğini gördüler.

Vagonlar parçalanmıştı, ama bu parçaları bile kaldırma imkânı olmadığından, ölenlerin cesetleri tam olarak tespit edilemiyordu. Yetkililer, "Belki yığının içinde yaralılar vardır!" diyorlardı. Fakat onlara ulaşamamanın çaresizliğini yaşıyorlardı.

Üçüncü günün sonunda yaralılardan da ümit kesildi.

Hangi kafanın hangi bedene, kopan kol ve bacakların kimlere ait olduğu bilinemediğinden, vagon parçaları arasından çıkarılabilen cesetleri uçurumun taşları arasına topluca gömdürdü yetkililer. Kireçle ve toprakla kapattılar üzerlerini.

Tam bir faciaydı!

Bekir, Gleb Ottepelev'le birlikte, kompartımandaki diğer yolculara da torbasındaki çöreklerden ikram etti. Lokomotifin deposunda yeteri kadar su bulunduğundan dolayı, su sıkıntısı çekmediler.

"Ey Rabbim Sen en büyüksün! Eğer o soğuk ve tipili günde bu adamın kızağını kurtarmamda bana yardım etmeseydin, şimdi ben

de o uçurumun dibinde olacaktım! Üstelik bir kişi bile sağ kalmadı ki, o bir kişi ben olabilirdim diye kendimi teselli edeyim. Bazen bir zorluğun üstesinden gelmek, bir başka zorluktan kurtulmak için bir kapı aralıyor insana. Sen en büyüksün Rabbim! Yalnız sana kulluk ediyor ve yalnız senden yardım bekliyorum!.."

Son cümleyi Fatiha Suresi'nin bir ayetine dayanarak söylemişti ve bu cümleyi, "Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım beklerim," şeklinde tekrar geçirdi içinden. Fatiha Suresi'ne ait ayetlerden birinin mealiydi bu cümle. Molla Şükrü Fatiha'yı ve İnşirah Suresi'ni hep okuyun diye defalarca tembihlemişti.

Ali Bey geliyordu gözünün önüne bazen. Sesi kulaklarında defalarca çınlıyordu:

"Elbette her zorlukla beraber şüphesiz bir kolaylık vardır..."

"Rabbim! Sen en büyüksün!"

Hareket ettikten iki istasyon sonra Gleb Ottepelev Bekir'le vedalaştı ve trenden inerken, "Kavuşacaksın. Yoksa o kalabalıkta seni görmem bir tesadüf olamaz! Çünkü ben pencereden baktığım anda, vagonun kapısını açmak üzereydin ki, seni gördüm!"

"Tesadüf diye bir şey yoktur! Allah'ın kâinatta olan her şeyden haberi vardır ve yaprak dahi onun izni dışında kıpırdayamaz."

"Ben de buna inanıyorum," diyerek işaret parmağını Bekir'e doğru uzatan Gleb Ottepelev, el sallayarak uzaklaştı. El salladı Bekir de ona.

Kompartımana döndüğünde, artık tek başınaydı Bekir. Hüzünlü bir dalga geçti içinden. Yalnız başına kalmıştı ve Rusya'da olduğu sürece Moki Uzelkov olmak zorundaydı.

Bir ara istasyon olduğundan, tren fazla beklemeden ayrıldı oradan. Bir sonraki istasyonda, İvan Gavrilov'un bahsettiği beylik ocaktan kaynar su alıp çay demlemeyi hayal eden Bekir, hep vatanına doğru gidiyor olmanın sevincini duyuyordu yüreğinde. Yüreği sımsıcaktı Bekir'in.

Ve buz gibiydi dışarısı!..

Tren beş gün hiç durmadan yol alıp gitti. Hep heyecanlıydı Bekir. Gittikçe yaklaşıyordu vatanına çünkü. Köyüne, anasına, akrabalarına yaklaşıyordu.

Torbasındaki yiyecekler ona hiç sıkıntı çektirmiyordu. Tren istasyonlarda durduğunda eğer canı çay içmek istiyorsa, beylik ocaklardan fıkır fıkır kaynar su alarak çay demliyor, yanına binenler olunca ikram ediyordu. Adını sorduklarında, "Moki Uzelkov, Tobolsk ilinin, Tümen kazasının Kılyuç nahiyesindenim!"

Birkaç defa Bolşevikler tarafından durdurulmuştu tren. Kimlik yoklaması yapılmıştı. Hiç kimse şüphelenmemişti ondan. Bazen de istasyonlarda hızlıca inip yiyecek ve meyve satın alıyordu yanındaki parayla.

Arada Tatyana geliyordu gözlerinin önüne. Genellikle Pinaduz köyünün, anasının, diğer yakınlarının hayaliyle oyalanıyordu.

Astrahan'a bir günlük yol kala vakit kuşluğu biraz geçmişken, onu fazlasıyla kuşkulandıran iki kişi girdiler kompartımana. Göz ucuyla bakıyorlardı Bekir'e. Şüpheli bakışlarla süzüyorlardı birbirlerini.

"Hoş geldiniz," dedi Bekir.

"Hoş bulduk," dediler.

"Nerelisiniz?" diye sordu.

"Astrahanlıyız," dediler.

"Ben Tobolsktan'ım. Adım Moki Uzelkov. Astrahan'a gidiyorum."

"Biz de dediler."

Kısa bir sessizlikten sonra fısıldaşmaya başladı iki çekingen adam. Bekir bir yandan şaşırırken, diğer yandan aşırı bir şekilde sevindi. Adamlar Türkçe konuşuyorlardı çünkü. Birisi uzun boylu, esmer ve orta yaşlıydı. Diğeri de esmerdi, fakat zayıf ve ihtiyardı. Orta boyluydu. İkisinin de kalın siyah bıyıkları vardı.

Bekir isimlerini sorunca,

"Benim adım Abdullah," dedi uzun boylu olanı. "Bu da Mahmut Ağa!.."

"Astrahanlı mısınız?"

"Evet!"

"Rusçayı çok iyi konuşuyorsunuz..."

"Ruslarla beraber büyüdük!"

"Bunlar bana yardım ederler belki," diye içinden geçirdi Bekir. "Fakat kendimi tanıtmam lazım." Biraz düşündükten sonra, Astrahan'a iyice yaklaşıncaya değin sabretmeye karar verdi.

O bir günlük yol boyunca iki Türk'e torbasındaki yiyeceklerden verdi, çay içirdi. Buna fazlasıyla memnun oldular.

Onlardan, Astrahan'a bir istasyon kaldığını öğrenince, kendisini tanıttı ve durumu kısaca anlattı. Adamlar hem çok sevindi hem de şaşırdılar. Başından geçenleri kısaca özetledi. Kendisine yardım edeceklerini söylediler.

Tren düdük çalarak girdi Astrahan istasyonu'na. Raylar üzerinde cızırtılar çıkararak gürültülü bir şekilde durdu. Trenden inen Mahmut Ağa ve Abdullah'ı, sırtında torbasıyla Bekir izledi.

Büyük bir şehirdi Astrahan. Baktığı her yerde binalar ve insanlar görüyordu. Kalabalığa karıştılar. Abdullah Bekir'e bakarak,

"Seni misafir ederdim. Yalnız ben sabıkalı birisiyim ve sabıkalı olduğumu herkes biliyor. Olur ki, sana zararım dokunur. Onun için seni Mahmut Ağa misafir etsin! Nahiye müdürünün telgraf çekeceği adamın adresine de bakarsınız onunla."

"Tabii. Bizim eve gidelim."

"Bir saat sonra gelirim," dedi Abdullah. "Sana yardımcı olabilecek bir adamım var. Onu da getireceğim."

Ayrıldılar. Kuşluk vaktiydi. Bekir'in içinde ise mahşer yeri kurulmuştu sanki. Mahmut Ağa'nın peşinden yürüyüp gitti.

Mahmut Ağa'nın evinde, yaşlı refikasının hazırladığı yemekleri yediler. Bekir bir hoş olmuştu. "Yıllar sonra bir Müslüman evinde yemek yemenin bile bir hazzı varmış demek ki," diye düşünüyordu. "Bunu bile özlemişim," diyordu içinden.

"Üç dört saat sonra ancak gelebildi Abdullah. Yanında başka birisini daha getirmişti. Yemek yedikleri küçük odadan ayrılarak, salona benzeyen ve küçük bir sobanın gürül gürül yandığı toprak damlı odaya geçip tahta sedire oturdular. Bekir sobanın yanında bir minder üzerine bağdaş kurdu. Mahmut Ağa ve karısı kapıya yakın bir yerde yan yana oturuyorlardı. Merhabalaştıktan sonra, "Geciktin!" dedi Mahmut Ağa Abdullah'a.

"Hacı Ali'nin peşine gittim," dedi Abdullah.

Hacı Ali ismi Bekir'e Ali Bey'i hatırlattı. İçi sızladı bir anda. Son anları gözlerinin önüne geldi. Dalıp gitti hemen. Abdullah'ın, onun esaret durumunu Hacı Ali'ye anlatmasının ardından, "Bekir!" diye seslenmesiyle ancak kendisine gelebildi.

"Efendim," dedi.

"Hacı Ali'nin sana söyleyecekleri var. Nahiye müdürünün telgraf çektiği adama ihtiyaç kalmadı."

Oldukça hareketli ve keskin bakışları olan Hacı Ali, kumral, ela gözlü, top çehreli, yuvarlak ve seyrek sakallı, şişmanca, orta boylu biriydi gözleri fıldır fıldır dönüyordu yuvalarında.

"Söylediklerimi yaparsan, İran'a geçmen için bir pasaport alırım sana. Yakında liman var. Vapura bindiririz seni. Önce Bakü'ye, ora-

dan da başka bir vapurla İran'a gidersin. İran'dan vatana dönmen kolay olur."

"Ne söylerseniz, yaparım," dedi Bekir. Yüreği heyecandan küt küt atıyordu. İşlerinin böylesine rast gitmesi deli gibi sevindiriyordu onu. "Sana şükürler olsun Rabbim," diyordu içinden. "Sen dönmemi istedikten sonra, hiç kimse engel olamaz!.."

"Beni iyi dinle," dedi Hacı Ali.

Bekir pür dikkat kesildi. Hacı Ali devam etti:

"İsmin Arap. Babanın ismi Bağır. İran'ın Urmiye vilayetinin Gevher köyündensin. Bunları iyice ezberle, gerisine karışma! Gideceğimiz yerde hem Rusça bilen İranlı yetkililer hem de Rus yetkililer var. İki de şahit dinlediler mi, bu iş olup biter. Yalnız, senden kimlik sorarlar. 'Kimliğimi ve paramı kaybettim!' dersin. Paranı kaybettiğini söylemezsen, para cezası alırlar senden. 'Şahidin var mı?' derler. 'Var,' dersin. 'Hem de iki tane!' Senden dinlediklerini, bir de bizden dinlediler mi, tamam!"

"Oldu efendim," dedi Bekir. Diğerleri sessizce dinliyorlardı ikisini.

"Yalnız, İranlı yetkililer sana 'Madem ki Urmiyelisin, öyleyse niçin Farsça bilmiyorsun?' diye sorabilirler. Dersin ki: 'Urmiyeliyim, ama orayı hiç görmedim. Urmiye'den Gence'ye gelen babam, Osman Bey diye birisinin yanında çalışmaya başlamış. Ben doğduktan bir yıl sonra, anam da o da zehirlenip ölmüşler. Osman Bey beni büyütmüş. Bir yıl öncesine kadar hâlâ kendimi onun oğlu sanıyor, karısına ana diyordum. Türkçeyi onlardan, Rusçayı da Ruslardan öğrendim. Anadilim olan Farsçayı hiç bilmiyorum. Gerçeği öğrendiğimde Osman Bey hastaydı. Şaşırmıştım. Ama ondan ayrılmak istemedim. Karısı iki yıl önce ölmüştü zaten. O da ölünce, yalnız kaldım. Asıl vatanıma dönmem gerektiğini anladım. Dönünce de ana dilimi tam anlamıyla öğreneceğim.'"

"Tamam," dedi Bekir. Hacı Ali söylediklerini tekrarlamasını isteyince, değişik cümlelerle de olsa, hepsini tekrarladı.

"Güzeel," dedi Hacı Ali, şimdi gidebiliriz. Şahitlerden biri benim biri de Mahmut Ağa olsun.

"Elbette, ya kim olacak!.."

Hacı Ali Abdullah'a döndü: "Sen bizi burada bekle, beraber gelirsen şüphelenebilirler!"

"Haklısın, yalnız benim de bir iki işim var. Onları yapar, buraya dönerim."

"İki saatten fazla gecikme!"

"Tamam!"

Mahmut Ağa'nın evinden ayrıldıklarında güneş, gökyüzünün ikinci yarısını adımlıyordu. Hava açıktı, fakat titretici bir soğuk vardı... Yiyecek torbasını Mahmut Ağa'nın evinde unutmuştu Bekir.

İki katlı bir binanın ikinci katına çıktıktan yaklaşık bir buçuk saat sonra pasaport işi halledildi. Her şey Hacı Ali'nin planladığı gibi yapılmıştı ve yetkililer aşağı yukarı onun tahmin ettiği soruları sormuşlardı. Kendisine öğretilenleri bir bir söylemişti Bekir. Mahmut Ağa'nın evine dönüp torbayı ve Abdullah'ı yanlarına aldılar.

Hiç vakit kaybetmeden birkaç saat içinde Astrahan'dan trenle Hazar Denizi kıyısındaki bir limana götürdüler Bekir'i. Sağ kolunun pazısındaki etler arada bir seğiriyordu.

Liman sakindi. Deniz dalgalıydı. Birkaç insan, birkaç kayık göze çarpıyordu. Bir de vapur.

Bakü'ye gidecek vapurun bekleyen vapur olduğunu öğrendiler. Biletini Abdullah aldı Bekir'in. Yol için onlar da bir torba hazırlamışlardı. Torbayı verdi. Hacı Ali ve MahmutAğa da orada bulunuyorlardı.

"Vapur az sonra kalkacakmış, şansın var!" dedi Abdullah.

Vedalaştılar. Üçü de iyi yolculuklar dilediler Bekir'e. Vapur kalkış düdüklerini çalıyordu. Bekir yaptıkları iyilikten ötürü kendilerine teşekkür etti.

"Bekir," dedi Hacı Ali, "Bakü'den başka bir vapura binerek İran'a geçersin. Tebriz'e varabilirsen, oradan trenle Batum'a git. Orası özerk bölge şu anda. Kars'a geçmen kolay olur."

Başını salladı Bekir. Yardımları için tekrar teşekkür etti onlara. Vapura bindi ve son düdüğünü de çalan vapur, limandan ayrıldı. Koca vapurun on beş yirmi yolcusu ancak vardı.

Pazısındaki etler hâlâ seğiriyordu Bekir'in.

İki güne yaklaşan uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Bakü'ye ancak ulaşabildi vapur. Bu süre içinde verilen yiyecekler bittiğinden yolculardan birisinin ikram ettiği çöreklerle idare etti Bekir. Savaş gemileriyle ya da başka herhangi bir tehlikeyle karşılaşmamak için kenardan, köşeden giden vapur, suların iyice alçaldığı bir yerde karaya oturdu. Dört saatlik heyecanlı ve tedirgin bir bekleyişten sonra çıkan rüzgârın etkisiyle oynayan deniz ve az da olsa yükselen sular vapuru yeniden harekete geçirmişti.

Bakü limanında vapurdan inen Bekir, bir yandan limanda aşağı yukarı gezinirken, diğer yandan ne yapacağını düşünüyor ve İran vapuruna binerek İran'a nasıl geçebileceğini düşünüyordu. Fakat Bakü limanında henüz Astrahan'dan gelen vapurdan başkası yoktu.

Limanda dalgın dalgın dolaşırken kulağına gelen Türkçe kelimeler hem aşırı bir şekilde heyecanlandırdı hem de şaşırttı onu. Sesin geldiği tarafa dönünce yan yana yürüyen iki kişinin birbirleriyle Türkçe konuştuklarını gördü. "Şükür," diye geçirdi içinden. "Yine birilerini çıkardı karşıma Rabbim?" Yavaşça yanlarına sokuldu.

"Selamünaleyküm," dedi.

Selamına karşılık verdiler. Nereli olduğunu ve Bakü'de ne yaptığını sordular. Onlara cevap verecek yerde, aklına takılanı hemen soruverdi Bekir:

"Burası bizim elimizde mi?"

"Azerbaycan'ı Bolşevikler işgal etti," dedi içlerinden birisi. "Burada bir Sovyet cumhuriyeti kurdular. Anlayacağın durumumuz iç açıcı değil. Her şey karmakarışık. Millet korku içinde."

Bu cevabın ardından durumunu kısaca açıklayan Bekir, onlardan yardım istedi. Adamlar Hacı Ali'nin söylediklerini aynen söylediler. İran pasaportu olduğu için acilen İran'a geçmesi gerektiğini ve ancak oradan memleketine gidebileceğini ifade ettiler. Bir hayli ilgilendiler kendisiyle. Bir şeyler ikram ettiler. Limandaki bir dükkâna götürüp karnını doyurdular. Sonra oradaki tanıdıkları bir görevliyi bulup konuştular. Kendisine durumu anlattılar. Ve İran'a gidecek gemi olup olmadığını sordular. Adam mutlu bir ifadeyle, Bekir'in tam zamanında geldiğini, bir saat içinde limana gelecek bir geminin İran'a doğru yola çıkacağını bildirdi.

İran'da sıkıntı çekmemesi için paraya ihtiyacı olacaktı. Bu aklına gelince Bekir onlara yanındaki rublelerden bahsetti. Onları tümene çevirebileceklerini söylediler. Mevcudun epeyce olduğunu ve kendisine rahatça yeteceğini söyledi. Hareket saati gelince onlarla da vedalaştı ve oradan ayrıldı Bekir.

Her şey bir planın parçaları şeklinde yürüyordu. Ve zaman zaman Bekir'in aklına, "Yardım etmek üzere uzandığın her el kendi elindir," sözü geliyordu.

Vapurla İran'a gidişi ve oradan Tebriz'e varışı üzerinden günler geçti. Binbir zorlukla ulaşabildi Tebriz'e. Ancak çektiği hiçbir sıkıntı gözüne sıkıntı olarak görünmüyordu. Yurduna ve ailesine yaklaşmanın sevinciyle saatler geçip gidiyordu. Bazen Kılyuç nahiyesinde bıraktıklarının ve Tatyana'nın hayali gelip gözlerinin önüne dikilse de o, yüreği heyecanla dopdolu olarak yolculuğuna devam etti.

Yanındaki tümenler işine çok yaramıştı. Kimseye muhtaç olmadan yaptı yolculuklarını. Birkaç yerde kimlik sorduklarında pasaportunu gösterdi ve rahatlıkla yoluna devam etti. Yılmıyordu ve büyük bir heyecanla yolculuk yapıyordu. Tebriz'de bir handa konakladı ve orada bir gece kaldı. Handakilerden, Türkiye'nin büyük bir kurtuluş mücadelesi verdiğini ve sınırlarını yeniden çizdiğini, Batum'un Gürcülere ait özerk bölge olduğunu, Hopa'nın ise Türkiye'nin sınırları içinde kaldığını öğrendi. Bunları işitmek Bekir için müjdeler müjdesi gibiydi. Sevincinden sabaha kadar uyuyamadı. Vatanının kurtulmuş olması esaret sonrası duyabileceği en güzel haberdi. Bir de köyüne vardı mı, tamamdı sonrası. Ertesi gün trenle Batum'a hareket ettiler. Hep hayallerle oyalandığı için yaklaşık sekiz yüz km yol katettikleri Batum'a kadar zamanın nasıl geçtiğini de fark edemedi. Sanki her şey su gibi akıp gidiyordu. Esaret hayatı boyunca çektiği çilelerin yanında bu yolculuk cennete doğru bir gidiş gibi geliyordu ona. Gürcülere ait özerk bölge olduğu için Batum'da işi biraz daha kolay olacaktı. Trende tanıştığı ve Batum'a sabahın erken saatlerinde birlikte indiği sekiz kişiyle birlikte, yüreklerinde aynı heyecanı duyarak, aynı sevinçle sarsılarak, yorgunluk nedir bilmeden, hırsla ve hızla

yürüyerek Batum'dan Hopa'ya geçtiler. Elli kilometre civarındaki yolu neredeyse mola vermeden ve nefeslenmeden yürümüşlerdi. Kendilerini engelleyen olmamıştı ve gece yarısı Hopa'ya varmışlardı.

Soğuk ve karanlık! Açlık ve yorgunluk! Hopa sokaklarında hayallerinden kopmak zorunda kaldılar. Çünkü hava çok soğuktu. Her tarafta bir ölüm sessizliği vardı. Köpek ulumaları bile duyulmuyordu nedense. Yiyecekleri kalmamıştı ve karınları çok açtı.

"Bulduğumuz her kapıyı çalalım," dedi Bekir. "Belki bir çıkan olur da bize yiyecek ve yatacak yer verir."

Çaldıkları her kapıdan boş dönüyorlardı. Ya açılmıyordu kapılar ya da açılanlardan olumsuz cevap alıyorlardı. Gece yarısıydı ve belki hane sahipleri de haklıydı. Çaresizlik içinde dolanıp durdular dakikalar boyu. Gittikçe daha çok üşüyor, daha çok acıkıyor ve yoruluyorlardı. Donma tehlikeleri vardı. Tir tir titriyor, diş dişe vuruyordu bazıları. Bıyıkları, saçları buz tutuyordu.

"Böyle olmayacak," dedi Bekir.

"Ne yapabiliriz ki," diye sordu birisi.

Ötedeki evi gösterdi Bekir.

"Şu evin kapısını da çalarız. Açmazsa, yüklenip kırarız."

"Ya başımıza bir iş açarsak," diye sordu bir başkası.

"Başka çaremiz yok ya donarak öleceğiz ya da bir kapı kıracağız! Burası bizim ülkemize ait. Birilerinin bize yardım etmesi lazım. Yanımda epeyce para var. Kırdığımız kapıyı fazlasıyla öder. Veririz hepsini."

İçlerinden birisi daha kendisinde de para olduğunu ve verebileceğini söyledi. O durumda yanlarındaki paranın Hopa'da işe yaramayabileceğini düşünemiyorlardı.

Çalmaktan bir sonuç alamayınca, hep birlikte yüklendiler kapıya. Çatırtılar duyulmaya başladı. Kapı tam kırılmak üzereydi ki, içeriden kalın bir ses duyuldu.

"Durun; açıyorum!"

Kapı açıldığında karşılarında pijamalı, ak sakallı, başında beyaz bir takkeli zayıf birisini buldular.

"Kardeşim, siz Müslüman değil misiniz? Niye kapımı kırıyorsunuz?"

Soruya soruyla karşılık verdi Bekir:

"Ya siz, Müslüman değil misiniz? Esaretten geliyoruz. Açız, yorgunuz, donacağız! Niçin bize kapınızı açmıyorsunuz?"

"Ben bu mahallenin imamıyım! Uyanınca gelmek için hareket ettim. Ama siz sabredemeden kapıyı zorladınız. Az bekleyin, elbiselerimi giyinip sizi medreseye götüreyim. Orası sıcaktır. Yiyecek bir şeyler de buluruz elbet!"

İmam giyinmeye gidince, takıldılar Bekir'e.

"İmamın kapısını kıracaktık az daha senin yüzünden," dedi birisi gülerek.

"İyi ki imamın kapısı. Ya bir kabadayıya rastlasaydık!"

"Biz kalabalığız, kabadayı olsa ne ifade eder," dedi bir başkası.

Kısa bir süre sonra giyinmiş bir halde yanlarına gelen mahalle imamı onları tek minareli bir caminin bitişiğine yapılmış medreseye götürdü. Sımsıcaktı içerisi.

"Burada akşama değin soba yanar. Bu yüzden sıcak."

Onlar ısınırken medreseden ayrılan imam, uzun bir müddet dönmedi.

"İmam uyudu herhalde," dedi oradakilerden birisi.

"Uyumaz," dedi Bekir. "Belki de bize yemek yaptırıyordur."

Onlar konuşurlarken içeri girdi imam. Dört ekmek, sekiz kaşık ve küçük bir tencere mercimek çorbası. Bir büyük testi su ve iki de bardak getirmişti. Elindekileri sobanın yanına bıraktıktan sonra,

"Buyurun yiyin. Ben gidiyorum. Kapıyı arkadan kilitler ve uyursunuz."

"Allah razı olsun," dedi Bekir. "Zahmet oldu!"

"Estağfurullah," dedi İmam. "Haydi size hayırlı geceler!"

Onlar da imama hayırlı geceler dilediler. Adam medreseden ayrılır ayrılmaz, ekmeğe ve çorbaya hücum ettiler. Göz açıp kapayıncaya kadar, dibini sildiler tencerenin.

"Keşke biraz daha olsaydı," dedi birisi.

"Şükür, bu kadarı da yetti," dedi Bekir. "Şimdi uyuyalım. Yarın karlı dağlar aşacağız."

Nasıl uyuduklarının farkına bile varamadılar.

Sabahleyin tekrar yola koyuldular. Sevinç, soğuk, heyecan birbirine karışmıştı. Bu atmosfer içinde, Hopa'dan Bayburt'a olan yaklaşık üç günlük yaya yolunu iki günde yürüdüler. Birinci günün sonunda geceyi yol üstünde bir handa geçirmiş tekrar yola koyulmuşlardı. Her tarafları uyuşmuştu. Hancı ile uzun uzun konuştular. Kendilerini misafir etti hancı. Karınlarını doyurduktan sonra ertesi gün kuşluğa değin uyudular. Uyandıktan sonra Bekir, hancıdan Erzurum yolunu öğrendi. Dördü Erzurum yoluna saparken, diğer dördü onlardan ayrılıp başka taraflara yöneldiler.

Hava açıktı ve fazla soğuk değildi.

Öylesine heyecan doluydu ki içleri, zamanın nasıl geçtiğini hiç mi hiç fark edemiyorlardı.

Rüzgâr uğuldayarak esiyordu. Yol bütünüyle açık olmadığından zorlukla bata çıka yürüyorlardı. Akşam ve geceleyin de yollarına devam ettiler. Havanın açık olması işlerini kolaylaştırıyordu. Sabaha doğru Ilıca'da karınlarını doyurdular ve gittikçe artan bir heyecanla Erzurum'a doğru yol aldılar.

Yollar biteviye kısalıyordu önlerinde. Bekir içinden Ayet-el Kürsi'yi okuyordu ve her yer bembeyazdı.

Şimdi Aras nehrini geçip Pinaduz köyüne uzanan yola sapmıştı Bekir. Vakit ikindiyi biraz geçmişti. Yolda diz boyu kar vardı. Hem yürüyordu hem de köyün damlarını görmeye çalışıyordu. Ama nafile! Köy sanki yok olmuştu. Bir türlü göremiyordu köyü. Heyecanı doruktaydı. Birer birer işitiyor gibiydi kalbinin vuruşlarını. Adımlarını, anası Gülsüm'ün boynuna sarılıp sevincinden hüngür hüngür ağlayacağının hayaliyle atıyordu.

Bir buçuk saat hiç durmadan yürüdü ve Paço Tepesi'nin eteğine ulaştı. Ne ile karşılaşacağını bilememesinden kaynaklanan endişe ve belirsizliği bakışlarından okumak mümkündü. Daha da açtı adımlarını. Bütün bunlar bir rüya gibi geliyordu ona. "Ta nereden nereye?" diye düşündü. Gördüğü her şeye tatlı bir irkilişle bakıyordu. Döndüğü için hissettiği sevinç, kendisini neyin beklediğini bilemediğinden dolayı ruhunu saran bir hüzne karışıyordu. Köyden yana hiçbir sesin gelmemesi iyice şüphelendirdi onu. Köyün girişine vardığında hiç ummadığı bir manzarayla karşılaştı.

Pinaduz köyü bir harabeydi artık!.. Evler, ahırlar, samanlıklar yıkılmıştı! İçinde kitaplar, şiirler okunan konak odası yoktu artık. İç odaları yoktu evin. Tandır evi yoktu. Bütün bir köy harabeye dönmüştü. Ne insan ne de bir hayvan kokusu vardı sokaklarında. Bu hazin manzaraya baktıkça gözleri doldu. Bir taşın üzerine çöktü ve ağlamaya başladı.

Ziyaret Dağı'na bakıp ağladı.

Paço Tepesi'ne bakıp ağladı.

Çeşmeye bakıp ağladı.

Yıkılan evlere bakıp ağladı.

Dakikalarca ağladı Bekir.

Ne anası vardı köyde ne de başka bir insan. Görünen manzara buydu.

Ve için için ağladı, gözyaşı döktü dakikalarca.

Bu aylarda evlerinin bacalarında duman tüten, çocukların neşeyle oynadıkları ve kahkahalar attıkları, köpeklerin zaman zaman havladığı Pinaduz köyünün yerinde taştan ve topraktan bir cenaze yatmaktaydı şimdi. Hüzün ateşten bir kor olup düğümlendi boğazına. Yaş dolu gözleri kıpkırmızı oldu. Rengi sararıp solmuştu dakikalar içinde.

Köyün içine doğru yürümeye başladı. Tek tük bir iki binanın ayakta kaldığını gördü. Dikkatle bakınca, kendilerine ait evlerden birinin bacasından cılız bir dumanın çıkdığını fark etti. Kalbi duracak gibi oldu neredeyse. İçeride birilerinin olduğu düşüncesi deli gibi sevindirdi onu. "Anam!" dedi içinden. Koşarak evin kapısına vardı. Ve kapıyı yavaşça aralayıp içeri süzüldü. Ayaklarına dolaşan şey onu fena halde korkuttuysa da bunun alaca kedi olduğunu görünce, onu hemen kucağına aldı. Birkaç defa miyavlayan kedi, başını Bekir'in kollarına sürmeye başladı. Oturma odasından içeri girer girmez, olduğu yerde donakaldı Bekir. Sedirde birisi yatıyordu. Ama bu Gülsüm Ana değildi. Birdenbire Kılyuç'ta gördüğü rüyayı ve Asiye Teyze'sini hatırladı. Yanına yaklaşınca, dudaklarından gayriihtiyari iki kelime döküldü:

"Asiye Teyze!.."

Yataktan fırladı Asiye Teyze. Gözleri irileşti. Bekir'in yüzüne baktı, baktı! Yutkundu! Gözleri doldu. Ağlamaklı bir sesle,

"Bekiir!" diye bağırdı. "Rüyanı görmüştüm! Gel demiştim sana. Rüyalarımda hep seni çağırıyordum oğlum! Geleceğini biliyordum! Biliyordum!.. Allah'ım, sana yüz bin defa şükür!.."

Sarıldılar birbirlerine. Gözyaşları birbirine karıştı ikisinin. Hıçkırıkları birbirine karıştı. Dakikalarca gözyaşı döktüler.

Alaca kedi şimdi de başını Bekir'in ayaklarına sürmekte ve miyavlamaktaydı.

Biraz sakinleştikten sonra anasını soran Bekir'e, "Anan rahmetli oldu," dedi Asiye Teyze.

"Ne zaman?" diye sordu Bekir.

"Bir yılı geçti! Hasretinize dayanamadı oğlum. İnme indi. Son sözleri, şöyleydi: 'Bekir dönecektir! Ben onu göremem ama siz görürsünüz! Söyleyin, döndükten sonra, her perşembe akşamı bana Yasin okumayı unutmasın!'"

"Unutmam! Unutmadım hiçbir zaman." Hıçkırıklara gömüldü yeniden ve gözyaşları yüzünden aşağı süzülüp durdu anası için. "Anam, anam! Sana yetişemedim anam!" deyip ağlıyordu. Biraz sakinleşince, "Yıldırım'ı Karayazı tarafından gelen eşkıyalar götürdü," dedi Asiye Teyze, sırf konuyu değiştirmek için.

Fakat hep ağlıyordu Bekir. Dakikalarca sürdü bu. Yıldırım'ın acısını da hissetti içinde bir yerlerde.

Susunca, her şeyi anlatmasını istedi Asiye eyzesinden. Asiye eyze hiç durmadan saatlerce konuştu. Onların götürülmelerinden sonra hemen hemen herkesin köyden hicret ettiğini, bunların içinde Molla Şükrü'nün karısı ve oğlunun da bulunduğunu söyledi.

"Gülsüm'le ben Harçlı köyüne gitmiştik," dedi. "Oradaki akrabaların yanında kalıyorduk. On gün önce geldim buraya. Yarın dönmeyi düşünüyordum. Gördüğün gibi Bekir, köyümüz yıkılıp viran oldu oğlum."

Bunu dedikten sonra Asiye Teyzesi gözyaşlarına boğuldu.

"Nasıl yaşadın burada? Ne yedin? Ne içtin," diye sordu Bekir.

Ardı köyünden un getirdim. Ekmek yapıp yiyordum. Tezek yakıyordum sobada. Birkaç gündür hastayım! Üşüttüm herhalde.

"Hakkımda gördüğün rüyayı anlatsana! Ne zaman gördün?"

Asiye Teyze gördüğü rüyayı anlatınca, şaşkına döndü Bekir. Çünkü aynı gece, aynı rüyayı görmüşlerdi ikisi de. Asiye Teyze, "Gerçekten böyle bir kız var mıydı?" diye sordu Bekir'e.

"Vardı," dedi Bekir. "İsmi Tatyana'ydı!"

"Başından geçenleri anlatsana!"

Anlatmaya başladı Bekir. O gece hiç uyumadılar. Bekir anlattı, teyzesi dinledi. Hasret giderdiler sabaha kadar. Köyünün ve ailesinin bütünüyle telef olduğunu anlamak kalbine bir hançer gibi saplanmıştı artık ve ölene değin de çıkmayacaktı. Bazen gülümsediler, bazen de koyu bir kederin içinde kalıp çırpındılar.

Alaca kedi bir mindere uzanmış, mışıl mışıl uyuyordu...

Ertesi gün teyzesini kısa bir süreliğine köyde bırakıp yollara düştü Bekir. Harçlı, Kepenek ve Ardı köylerine uğrayıp akrabalarını gördü. Düğün bayram ettiler akrabaları. Kurbanlar kestiler. Kendisine ve teyzesine bahara değin yetecek kadar un getirdi Kepenek köyünden.

Havalar ısınıp karlar erimeye başlayınca, Ali İzzet ve Hayrettin'in köylerine gidip üzüntü içinde geri geldi. İkisi de dönmemişlerdi Rusya'dan.

Sonra teyzesini yanına alıp Harçlı köyüne gitti ve akrabalarının yanına yerleşti. Fırsatını bulduğu her gün Pinaduz köyüne gidip gelmeye başladı. Yeniden kurmaya başladı Pinaduz köyünü. Sekiz yıl sürdü bu. Yıkılan köyü yavaş yavaş ayağa kaldırdı. Yıkılan binaları ya yeniden yaptı ya onardı. Bunu duyan ve köyden ayrılmış olan eski komşular ve kalan bazı akrabalar gelip yerleşiyorlardı köye. Harabelerin yerinde, yeni evler, ahırlar, samanlıklar yükseliyordu şimdi...

Harçlı köyünden akraba kızı Gülçehre ile evlendi. Sekiz yıl sonra tekrar köyüne yerleşti. Bir süre sonra Asiye Teyzesi de Hakk'ın rahmetine kavuştu. İyice yalnız kalmıştı Bekir.

Erzurum'a gittiği bir gün esaret hayatından haberdar olup Rusçayı ana dili gibi konuştuğunu öğrenen resmi makamlar tercümanlık teklif ettilerse de kabul etmeyerek köyüne döndü. Çünkü o yıkılanı yapmaya ve ihya etmeye, kaybolanı bulmaya kararlıydı.

Yıllar geçti ve çocukları oldu. Çok çalışkandı. Ekip biçiyor, hayvan yetiştiriyordu. İnsanlara uzattığı yardım eli ile tanındı. Her fırsatta bataklığı ve tren hadisesini hatırlatarak çocuklarına, "Yardım etmek üzere uzandığınız el kendi elinizdir," diyordu. Misafirperverliği ve yirmi dört saat açık olan konağı dillere destandı artık. Kendisine Bekir Ağa diye hitap ediyorlardı. Bizde ağa bu demekti: Koruyan, kollayan ve yardım eden. Veren elin alan elden üstün olduğunu bilendi ağa.

Ve Bekir gerçek bir ağaydı şimdi.

Konak odasında kış geceleri okunan Ahmediyeler, Muhammediyeler, Siyer-i Nebiler, şiirler ve destanlara bir de onun esaret hatıraları karışıyordu. Ziyarete her gelen mutlaka o hatıralardan bahsetmesini istiyordu. O da zaman zaman gözyaşlarına boğularak anlatıyordu olup bitenleri.

Her perşembe akşamı Yasin okumayı asla unutmuyordu anası için.

Birkaç kez Tatyana'dan aldığı kolyeyi ne yaptığını sorduysalar da hiçbir cevap vermedi. Bu soru sorulduğunda susar ve dalıp giderdi uzun uzun. Ne olduğunu anlatmamıştı. Bu nedenle kolyenin akıbeti bilenemedi ve kendisiyle beraber bir sır olarak kaldı.

1971 yılında vefat etti ve Pinaduz köyü mezarlığına defin edildi.

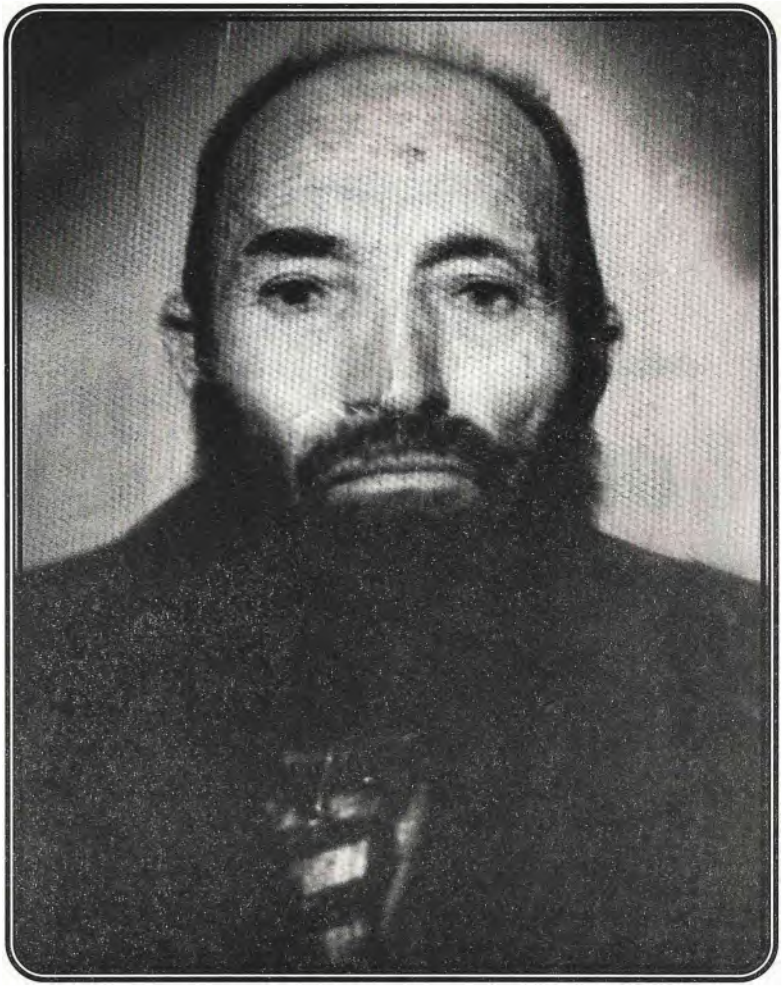
***

Bahar mutluluktu.

Rengârenk çiçekler açıyordu artık Pinaduz köyünde. Yemyeşil çayırlar, altın sarısı tarlalar rüzgâr estikçe âheste âheste dalgalanıyordu. Esaret hayatı boyunca çiçeklele konuşmayı unutan Bekir, onlarla yeniden konuşmaya başlamıştı. Soğuk sulu gözeler, yanık tenli çobanları bekliyordu gün boyu. Onların alev alev yanan yüreklerini ferahlatıyordu. Köylülerin gözleri dipdiriydi. Kuşlar şen şakrak; bulutlar ıpıslaktı.

Güneşin yakıcı kolları arzı sımsıkı sarmışken, kirli sarıya bürünüyordu bir zaman sonra toprak. Ah şu ağaçlar! Nasıl da döküyorlardı yapraklarını. Üşümeye başlıyordu gecenin sırtı. Bulutlar, buz tutan birer pamuk döşekti artık. Bir ucundan diğer ucuna yırtılıp duruyorlardı gökyüzünde. Rüzgâr karla dolduruyordu evlerin kulaklarını. Şu iki kelimenin ezgisi yayılıyordu Pinaduz köyünün sokaklarında:

Bahar mutluluktur...

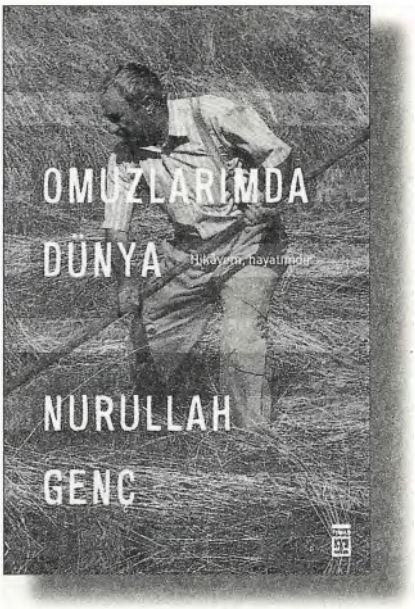
Bekir Ağa'nın ömrünün son demlerinden bir fotoğrafı...

Yeni kitap önerimiz
için karekodu
telefon kameranıza
okutunuz.
Aynı karekod ile her hafta başka bir kitap

iyi ki kitaplar var...

OMUZLARIMDA DÜNYA

NURULLAH GENÇ

Omuzlarımda Dünya, Türkiye'nin, yönetim sanatı ve liderlik alanındaki önemli bilim insanlarından, şair ve yazar Prof. Dr. Nurullah Genç'in ömrünce geçtiği zorlu yolları kendisinden dinlediğimiz ve kayda geçirdiğimiz bir başucu kitabı. Hâtıraları okurken bazen gülümseyecek, bazen hüzünlenecek, çokça düşünecek ve hayata dair yol işaretleri bulacaksınız. *Omuzlarımda Dünya*'nın sayfalarında, yaşanılması çok daha zor hale gelen yeryüzünün ve çölleşen insanlığın, medeniyetimizdeki ilim ve irfan iklimini aradığını iliklerinize kadar hissedeceksiniz. Dünya öylesine bir girdabın içinde ki sevgiyi kanatlandıran yeni bir ses, önce başkaları diyebilen yeni bir nefes bekliyor. Sadece şu cümle dahi insanlığın sloganı olabilseydi, hayatta neler değişirdi bir düşünelim:
Yardım etmek üzere uzandığınız her el, kendi elinizdir.

Erzurum'da hikâyelerin, masalların, destanların anlatıldığı, şiirlerin okunduğu, ilim dolu sohbetlerin edildiği mütevazı ama mutlu bir köy: Pinaduz...

Cihan Harbi bütün şiddetiyle dünyayı kasıp kavururken bu huzurlu köyün etrafını acımazsız postallarıyla saran Rus birlikleri ve hain Ermeni çeteleri... Pinaduz'u ve köyün delikanlısı Bekir'i bekleyen felaketler...

Rusların esir aldığı Bekir hastalığı, işkenceyi, ölümü, soğuğu, açlığı yaşar; insanlığı sorgular, imanına sığınır. Ve unutulmaz bir esaret destanı başlar...

Ölümün ve yokluğun kucağında imkânsız bir aşk hikâyesi dahil olur bu destana.

Bekir'in ise gönlünde sonu bilinmeyenlerle dolu, başarması pek de mümkün görünmeyen ama her şeyden çok istediği "dönüş" vardır.

Nurullah Genç'in dedesinin yaşam öyküsünden esinlenerek kaleme aldığı *Yollar Dönüşe Gider*, savaş, sürgün, gurbet, esaret, hasret, hastalık, yakınlarının ölümü gibi insanoğlunun yaşayabileceği en ağır travmaları yaşayan birinin karakteriyle, yetiştiği kültüre dayanarak, Allah'a ve imanına sığınarak bu ıstırapların en korkunç halleriyle nasıl başa çıktığının hikâyesi.

215101096226